

המסע לפולין

אורט גבעתיים, 2014

מינה פורטנוב-משען, הורה מלווה במסע

המסע לפולין הוא מסע המספר על ימיה המפוארים של הקהילה היהודית, על תרבותה העשירה לפני המלחמה ועל פולין, בה מצאה בית במשך מאות שנים, עד השמדתה שם. זהו מסע על צמיחת תנועת החסידות, על הציונות ועל העם היהודי בעבר ובהווה, המעלה סוגיות לגבי עתידנו כעם.

זהו מסע של פרטים ושל קבוצה, מסע של זכרון והנצחה ומסע אל האנושיות וגבולותיה.

אלבום זה הוא תיעוד של מסע זה.

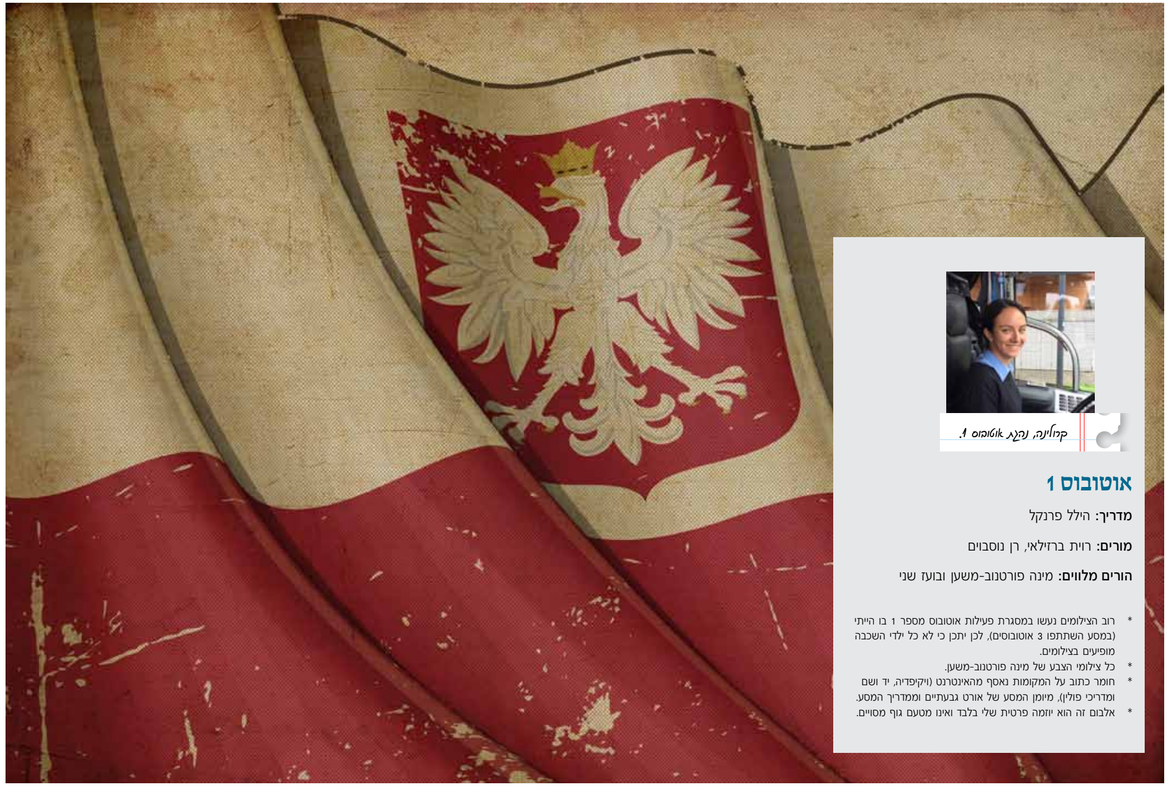

קרוליה, נהגת אוטובוס 1.

אוטובוס 1

מדריך: הילל פרנקל

מורים: רויה ברזילאי, רן נוסבוים

הורים מלווים: מינה פורטנוב-משען ובועז שני

* רוב הצילומים נעשו במסגרת פעילות אוטובוס מספר 1 בו הייתי (במסע השתתפו 3 אוטובוסים), לכן יתכן כי לא כל ילדי השכבה מופיעים בצילומים.
* כל צילומי הצבע של מינה פורטנוב-משען.
* חומר כתוב על המקומות נאסף מהאינטרנט (ויקיפדיה, יד ושם ומדריכי פולין). מיומן המסע של אורט גבעתיים וממדריך המסע. אלבום זה הוא יוזמה פרטית שלי בלבד ואינו מטעם גוף מסויים.

תודות

תודה למדריכי המסע על התכנון והידע העצום. למדריך שלנו - **הילל פרנקל**, על האנרגיות, ההשקעה והנשמה. למדריכים הנוספים: **לברוך קופל**, על היכולת הנדירה לספר סיפור, **לאמיר חשין** על השליחות והנסיון העשיר. היתה לי זכות גדולה ללמוד מכם, להנות מחוכמתכם ולצלול לעולמות ההיסטוריה היהודית.

תודה **לאייל ודן**, שהעניקו לנו סדר ובטחון תרתי משמע.

תודה והערכה עצומה לצוות המורים שעשו את המסע לנפלא, והפגינו למידה משמעותית מהי. מורים שעשו ימים כלילות בהכנת המסע. תודה על האכפתיות והדאגה. **לרווית ברזילאי**, רכזת השכבה והמחנכת שלנו, אין כמוך- על הסבלנות, על האנושיות, על תשומת הלב לפרטים, ועל הדילוג בין ה"כובעים" ("השוטר הטוב" וגם "השוטר הרע") בחן כה רב. **לרן נוסבוים**, ראש המשלחת, על האירגון, על האיפוק וקור הרוח, על הנגינה וכמובן על מקל ההליכה. **לשלומי גולנזר**, סגן המנהל, על הניהול, הצילום והמצגות, שעלו לאוויר בזמן אמת, שחס וחלילה ההורים לא יראו את ילדיהם. **לאלכס קרסין**, על היותך חבר ומורה לחיים, שבזכותך הילדים אוהבים מתמטיקה ומשוחחים על כך לא רק בכיתה. תודה **ליפה נבו**, **רותי ניסן וקרולי גפן** על הרגישות, ההתנהלות והחיבוק כשצריך.

תודה להורים המלווים שיצא לי להכיר: **לשריל מלמזדה** - השותפה המושלמת להיות איתה בחדר, על ההתחשבות הנדירה. תודה **לבועז שני** - חבר לאוטובוס, האיש שהפתיע אותנו בלימוד וידיעת שפת האספרנטו, על השיחות שבדרך. תודה **לאילן חכם** - האבא והחובש הכי סובלני, שהציל לי את הרגל, כך שצלחתי את המסע בשלום וצילמתי הכול. תודה להורים האחרים שראו חשיבות להצטרף למסע, אך לצערי יצא לי להכיר פחות.

ותודה מיוחדת מעומק ליבי לבני, **שגיא משען**, שקרא כל ספר אפשרי על השואה, והרשה לי להתלוות אליו למסע כהורה מלווה.

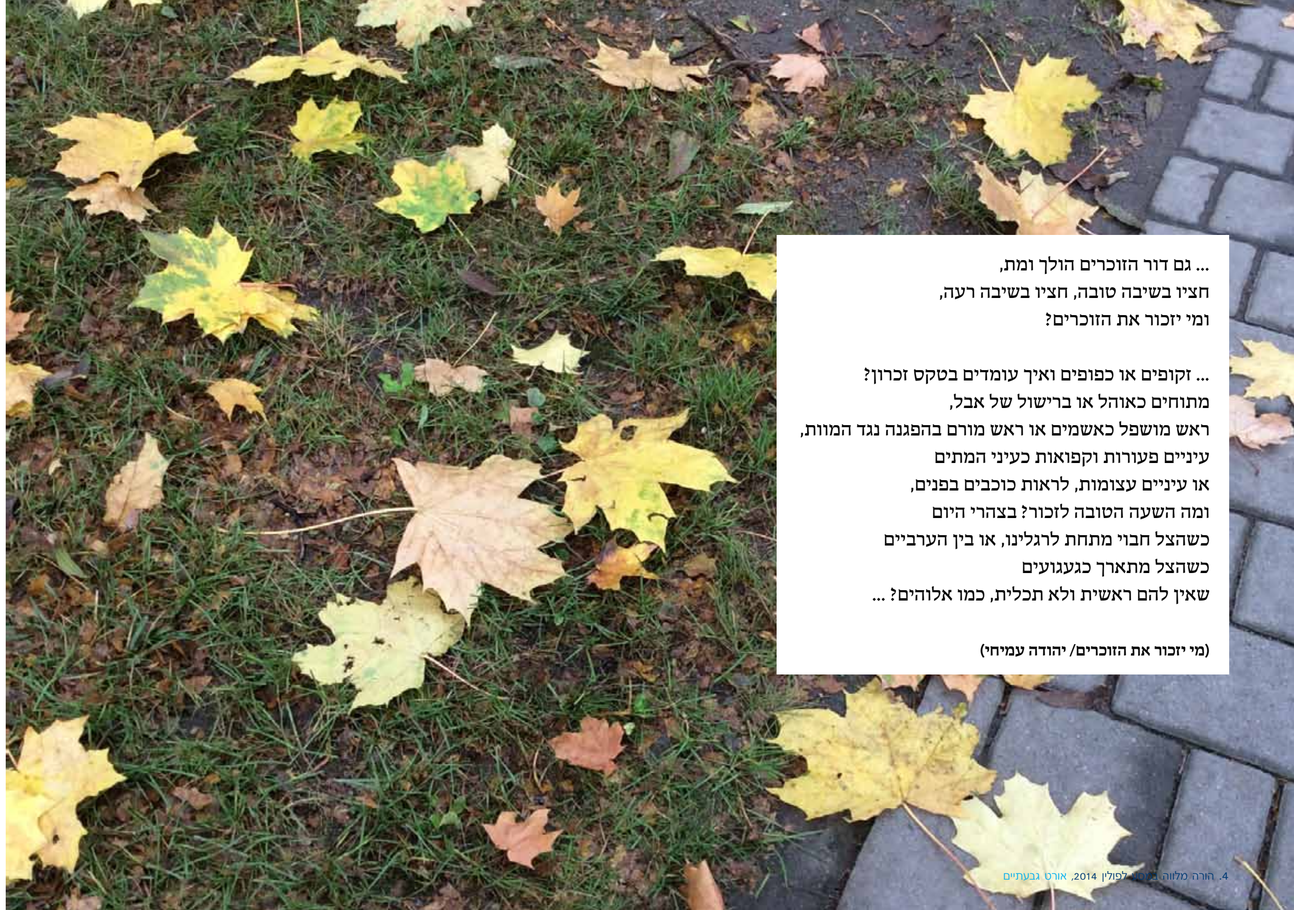

... גם דור הזוכרים הולך ומת,
חציו בשיבה טובה, חציו בשיבה רעה,
ומי יזכור את הזוכרים?

... זקופים או כפופים ואיך עומדים בטקס זכרון?
מתוחים כאוהל או ברישול של אבל,
ראש מושפל כאשמים או ראש מורם בהפגנה נגד המוות,
עיניים פעורות וקפואות כעיני המתים
או עיניים עצומות, לראות כוכבים בפנים,
ומה השעה הטובה לזכור? בצהרי היום
כשהצל חבוי מתחת לרגלינו, או בין הערביים
כשהצל מתארך כגעגועים
שאין להם ראשית ולא תכלית, כמו אלוהים? ...

(מי יזכור את הזוכרים/ יהודה עמיחי)

פתח דבר

"הרציפות היהודית נסמכה מאז ומתמיד על המילה המדוברת ועל המילה הכתובה, על מארג הולך ומתרחב של פירושים, דיונים ומחלוקות, ועל קרבה אנושית צפופה ודברנית. משכבר הימים, בבית הכנסת, בבית הספר, ויותר מכול בבית המשפחה, נקשרה רציפות זו בשיח עד בין שניים, שלושה, ואף ארבעה דורות. קו הרצף היהודי איננו ביולוגי אלא מילולי... מי שמבקש להתחקות אחר הרצף היהודי ולאשש את קיומו אינו צריך להיות ארכיאולוג ולא אנתרופולוג ולא גנטיקאי. די בכך שיהיה אדם קורא." / *יהודים ומילים*

כאמור זה עתה שבתי מהמסע. כאדם קורא, המייחס חשיבות לשיח ולחינוך, החלטתי שלא אותיר את התמונות בתיקייה במחשב, שתתטמע לה שם. אאסוף אותן לאלבום. זהו אלבום של כ-500 עמודי תמונות, מפות והסברים. כוונתו לתעד ולתת מושג על היקף המסע, על המקומות שהיינו, על הביחד של הילדים, ועל הדברים שנחשפנו אליהם, במטרה להעביר את חשיבות המסע בעיני. להעביר הלאה את ההיסטוריה העשירה שלנו. סוג של סיפור מדור לדור - הדרך הטובה לשמר את הזכרון האנושי.

כששבתי מהמסע ובפי אינספור סיפורים, התחלתי לשתף את חבריי ולקוחותי, ומיד התעורר שיח עירני ולוהט לגבי חשיבות המסע, בו כל אחד הגן על דעתו בחירוף נפש. ידעתי כי הנושא טעון אך לא דמיינתי עד כמה.

לפני מספר שנים עיצבתי את העיתונים הראשונים של יד ושם ליהודי ארה"ב. גם אז היה דיון טעון בדבר הטון והתוכן הנכונים, שיגרמו לעולם לזכור את השואה. קל וחומר כיום, כי מי יזכור את הזוכרים? (כבשירו של יהודה עמיחי). אנו מחוייבים להעביר את הזכרון לילדינו כדי שיעבירו את זה הלאה ובדרך המתאימה להיום.

בעולם בו הכול אינטראקטיבי, עולם בו הנוער יכול לעשות מספר פעולות בו זמנית- לצפות בסרט בטלוויזיה, לשלוח הודעה ולפתור תרגיל במתמטיקה - אין סיבה שלא יקשיב להיסטוריה של העם היהודי ומיד אחר כך יערוך קניות. אין השני מפחית מחשיבות הראשון, אין מה לעשות, שום מוזיאון בארץ, ושום טיול בין אובייקטים תלויים על קיר, לא עושים את זה. עושה את זה הביחד, הקור החודר עצמות, המראות הקשים, החברים והחוויה. שום מקום אחר לא מעורר שאלות על מיהו אדם טוב, והיכן עובר הגבול בין טוב לרע. שום מקום אחר לא מעורר בצורה טבעית דיון על דילמות אנושיות.

קיימים טיעונים נגד המסע - העלות הגבוהה, כמות הילדים - יתכן שאין להוציא את כל השיכבה משום שיש המתנהגים בצורה מחפירה וזה נהפך לטיול שנתי (תודה לאל שאורט גבעתיים היו נפלאים). כיצד המדריכים הטובים שמורים להדרכות בחו"ל? מישהי אף אמרה כי עדיף לקחת את הכסף ולעזור לניצולת שואה במקום המסע. אני לא רוצה להכנס לדיון זה. אינני מנסה לשכנע אף אחד, אלא רק לסכם, לתעד ולהביע דעה אישית. ברור שגם כיום, המסע אינו מושלם. מה שאני מנסה לומר הוא, שיש המון כוח ועוצמה במסה של נוער שעומד שם, הרבה יותר מקומץ נבחרים, ומוכיח כי אכן "עם ישראל חי".

כהורה מלווה רציתי להודות לאורט גבעתיים, שלא כבתי ספר מסויימים האוסרים על הורים להצטרף, אישר ובירך את הצטרפותינו ההורים. ההצטרפות שלנו מאפשרת שיח ודיאלוג בקרב קהלים רבים, שקיפות מירבית, וחינוך לקהילה הבנויה נכון: הורה - תלמיד - מורה. הורה שנחשף למסע הוא עוד סיפור שעובר הלאה.

לסיום, עבורי לעמוד מעל בורות ההריגה, לצפות בילדינו מחובקים עם חברים, לשמוע עדות ומנגינה, ולהיות איתם ביחד, כשכולנו צועקים מכל הלב "עם ישראל חי", ושרים בגאווה את התקווה, היתה חוויה מטלטלת. הרגשתי גאווה בכל בליבי. הרגשתי צמרמורת בכל עצמותי ממילים אלו. לראשונה מזה זמן היתה משמעות למילים. חזר הרגש. הם שידרו משהו אמיתי, אותנטי, ערכי ובעל משמעות. ואיך שהילדים צעקו שם מכל הלב והנשמה - רק מי שעמד שם חש בהבדל.

אחרי שצעדתי במחנות, צפיתי במראות קורעי הלב ודמעתי עם הילדים, חזרתי משם חדורת אמונה בחשיבות המסע, בנוער הנהדר שלנו, ובידיעה הברורה כי הביטוי "אין לנו ארץ אחרת" כבר לא ישמע כבעבר.

האלבום לעיונכם, ותעבירו את זה הלאה...

מינה פורטנוב-משען
אמא של שגיא, י"א 3 אורט גבעתיים
אוטובוס 1, אוקטובר 2014.

פולין - תעודת זהות

פולין היא הגדולה במדינות מזרח אירופה. לאורך כל ההיסטוריה נלחצה וסופחה על ידי גרמניה מחד ורוסיה מאידך. גם בהיבט הלאומי חברתי וגם בהיבט הדתי פולין מהווה טריז של קתוליות בין הפרוטסטנטיות הגרמנית לאורתודוכסיה הרוסית.

מיקומה במרכז אירופה הפך אותה לצומת מסחרי, תרבותי וצבאי לטוב ולרע.

מאות אגמים חבויים בחלקה הצפוני של המדינה, למרגלות גבעות ציוריות ויערות יפהפיים. פולין מתהדרת במספר לא מבוטל של פארקים לאומיים, אתרי מורשת בין- לאומיים, המוכרים על ידי אונסק"ו וגם בערים גדולות ויפות ובראשן, כמובן, וורשה הבירה.

מס' תושבים: 38.5 מליון נפש.

הרכב אוכלוסיה: 9% פלונים, 3% מיעוטים. רוב האוכלוסיה עירונית (עיירות).

דת שלטת: נצרות קתולית.

שטח: 312,685 קמ"ר.

עיר בירה: וורשה.

גבולות: מערב-גרמניה, דרום - צ'כיה וסלובקיה, צפון - רוסיה והים הבלטי, מזרח: אוקראינה, בילרוסיה וליטא.

יהדות פולין:

יהדות פולין הייתה מימי הביניים ועד השואה, הקהילה הגדולה ומהקהילות החשובות שבקהילות עם ישראל בתפוצות. ההיסטוריה בת למעלה מאלף השנים של היהודים בפולין כוללת תקופות של סובלנות ופריחה דתית ותרבותית, לצד אנטישמיות קשה, רדיפות, פרעות וגירושים. ערב מלחמת העולם השנייה הייתה יהדות פולין הגדולה בתפוצות היהודים באירופה, היא מנתה כ-3.4 מיליון נפש - ואף למעלה מכך אם כוללים במניין את יהודי השטחים ההיסטוריים של פולין, שהפכו לנתיני ארצות אחרות בעקבות השינויים התכופים בגבולותיה של המדינה. רוב יהודי פולין, כ-90% מהם, נרצחו בשואה באופן שיטתי, במלחמת העולם השנייה על ידי שלטונות הכיבוש של גרמניה הנאצית. מעטים בלבד הצליחו להימלט או ניצלו על ידי פולנים חסידי אומות העולם.

נקודות ציון ביהדות פולין:

המאה ה-11: לראשונה יהודים מתיישבים בפולין. פליטי פרעות במערב אירופה ובביזנטיון, סוחרים יזמים ובעלי ממון.

המאה ה-13: היהודים זוכים לכתב החסות, שהעניק להם מעמד ובטחון.

המאה ה-16: המוקד התורני-רוחני של היהדות עובר מאשכנז (גרמניה) לפולין.

המאה ה-17: פולין הופכת למרכז היהדות העולמי: כמותית ותרבותית.

המאה ה-18: תנועה החסידות נוצרת בפולין וברוסיה. בהמשך עוצבה בה ההשכלה היהודית.

המאה ה-19: התנועה הלאומית ציונית של המוני היהודים נוצרת לצד תנועת ההשכלה ברוסיה ובפולין. יהודי פולין סובלים מגלי אנטישמיות על רקע כלכלי, חברתי, דתי ולאומי.

המאה ה-20: בין שתי מלחמות עולם. היהודים מהווים מיעוט גדול בפולין לצד האוקראינים, בילורוסים וגרמנים.

1939: בפולין חיים 3.5 מליון יהודים. 10% מהאוכלוסיה.

1939–1945: פולין משמשת מרכז לביצוע "הפתרון הסופי, במהלך המלחמה.

1945–1947: רבע מליון יהודים שבים לפולין. על רקע המאבק על השלטון בין הלאומנים לקומוניסטים היהודים שוב סובלים מאלימות אנטישמית. זה מעורר תנועת בריחה בעיקר לארץ ישראל.

1948: נותרו בפולין כ- 80,000 יהודים. במהלך השנים רובם היגרו.

כיום: חיים בפולין כ- 10,000 יהודים בלבד.

יום שלישי 24:30
דני פרץ, מנהל אורט גבעתיים מגיע להפרד
מהילדים ולאחל להם הצלחה במסע.

תלמידים, מורים והורים יקרים!

אוקטובר 2014
חשוון תשע"ה

הנכם יוצאים למסע זיכרון בעקבות קורבנות השואה.
אתם עומדים לדרוך על אדמת פולין שבה התרחשה
הזוועה הנוראה ביותר של עמנו - השואה.
השמדה המונית של העם היהודי ע"י הנאצים הגרמנים ועוזריהם,
בדרכים ובאמצעים שקשה להאמין שהמוח האנושי הגה.
במסגרת המסע תכירו את חיי הקהילה היהודית המפוארת ערב השואה,
תבקרו במחנות ריכוז והשמדה, תראו, תחושו ותלמדו על הזוועה שהעם היהודי
חווה בשואה, ותבינו את המסר **"לזכור ולעולם לא לשכוח"**.
המסע לפולין משמעותי היום יותר מתמיד, לאור עלייה במספר המקרים
האנטישמיים המתרחשים בעולם והעלייה בתופעות של הכחשת שואה.
צאו למסע חזקים, גאים, בטוחים בעצמכם, בצה"ל ובמדינתנו.
זכרו **"אין לנו ארץ אחרת"** ורק באחדותנו, נחייה במדינתנו החופשית והדמוקרטית.
שמרו על עצמכם וחיזרו הביתה בשלום!

מלווה אתכם במחשבותיי מהארץ ובאהבה

דני פרץ
מנהל ביה"ס

לוח זמנים

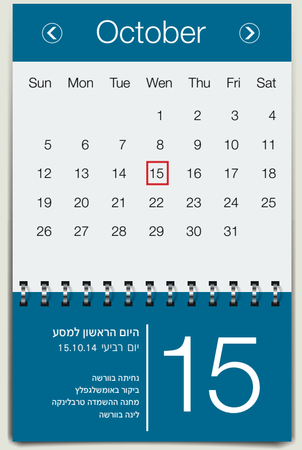
October
Sun Mon Tue Wen Thu Fri Sat
1 2 3 4
5 6 7 8 9 10 11
12 13 14 15 16 17 18
19 20 21 22 23 24 25
26 27 28 29 30 31
היום הראשון למסע
יום רביעי 15.10.14
נחיתה בוורשה
ביקור באושוויץ-בירקנאו
מתנה ההשתדה טרבלינקה
לינה בוורשה
15

October
Sun Mon Tue Wen Thu Fri Sat
1 2 3 4
5 6 7 8 9 10 11
12 13 14 15 16 17 18
19 20 21 22 23 24 25
26 27 28 29 30 31
היום השני למסע
יום חמישי 16.10.14
נסיעה לקרקוב
קזימוש פודגורזה
סוקיניצה
לינה בקרקוב
16

October
Sun Mon Tue Wen Thu Fri Sat
1 2 3 4
5 6 7 8 9 10 11
12 13 14 15 16 17 18
19 20 21 22 23 24 25
26 27 28 29 30 31
היום השלישי למסע
יום שישי 17.10.14
אושוויץ-בירקנאו
לינה בקרקוב
17

October
Sun Mon Tue Wen Thu Fri Sat
1 2 3 4
5 6 7 8 9 10 11
12 13 14 15 16 17 18
19 20 21 22 23 24 25
26 27 28 29 30 31
היום הרביעי למסע
יום שבת 18.10.14
גטו קרקוב
פלאשוב
זאקופנה
לינה בקרקוב
18

October
Sun Mon Tue Wen Thu Fri Sat
1 2 3 4
5 6 7 8 9 10 11
12 13 14 15 16 17 18
19 20 21 22 23 24 25
26 27 28 29 30 31
היום החמישי למסע
יום ראשון 19.10.14
זבליטובסקה גורה
מארקובה
לאנצוט
לינה בז'שוב
19

October
Sun Mon Tue Wen Thu Fri Sat
1 2 3 4
5 6 7 8 9 10 11
12 13 14 15 16 17 18
19 20 21 22 23 24 25
26 27 28 29 30 31
היום הששי למסע
יום שני 20.10.14
מפגש נוער בפשמישל
לז'אנסק
לובלין
לינה בלובלין
20

October
Sun Mon Tue Wen Thu Fri Sat
1 2 3 4
5 6 7 8 9 10 11
12 13 14 15 16 17 18
19 20 21 22 23 24 25
26 27 28 29 30 31
היום השביעי למסע
יום שלישי 21.10.14
לובלין
מאיידנק
קזימיש דולני
לינה בוורשה
21

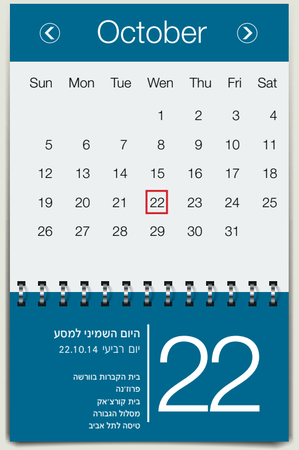
October
Sun Mon Tue Wen Thu Fri Sat
1 2 3 4
5 6 7 8 9 10 11
12 13 14 15 16 17 18
19 20 21 22 23 24 25
26 27 28 29 30 31
היום השמיני למסע
יום רביעי 22.10.14
בית הקברות בוורשה
פרוז'נה
בית קורצ'אק
מסלול הגבורה
טיסה לתל אביב
22

היום הראשון למסע
יום רביעי 15.10.14

נחיתה בוורשה

ביקור באומשלגפלץ

מחנה ההשמדה טרבלינקה

לינה בוורשה

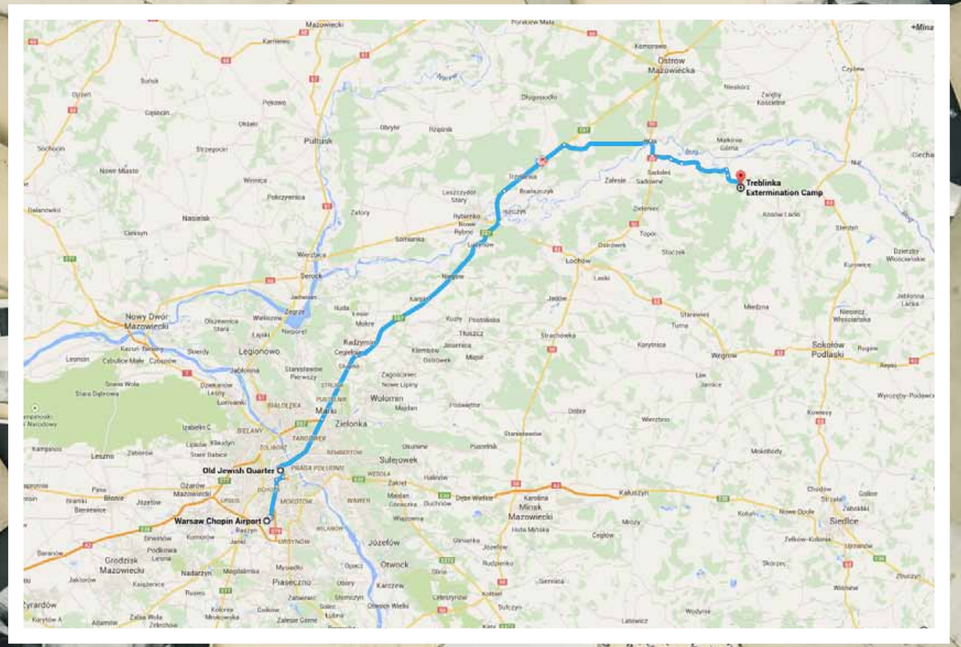

שדה התעופה וורשה

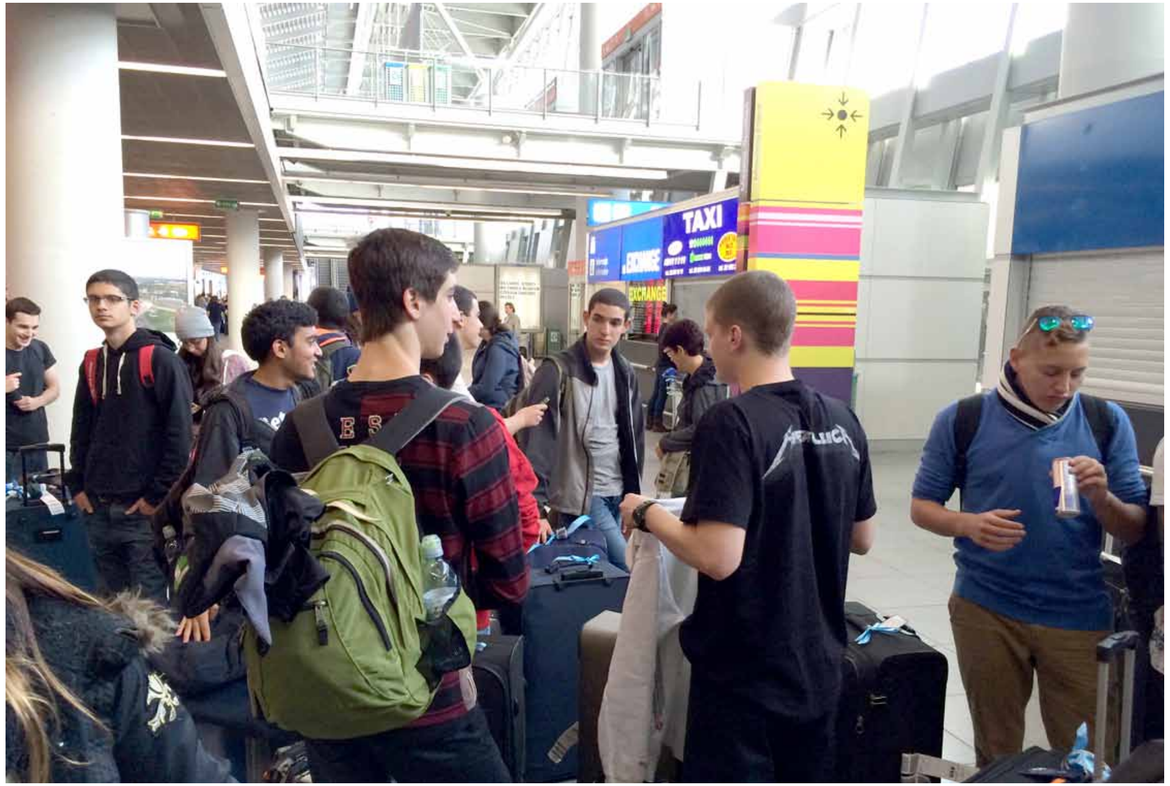

יוצאים מקרה התעופה לכיוון האוטובוסים.
"החיפוש״ מטיל.

"כיכר המשלוחים"

"**האומשלאגפלאץ**" (אומשלג-שילוחים, פלאץ-כיכר) נמצאת במקום בו עמדה תחנת הרכבת, ממנה נשלחו כ- 300,000 יהודים למחנות ההשמדה. לאחר ריכוזם נשלחו רוב יהודי וורשה לטרבלינקה ומיעוטם למחנות אחרים. האנדרטה בנויה כמו טלית (כולה לבנה ופס שחור לרוחבה)

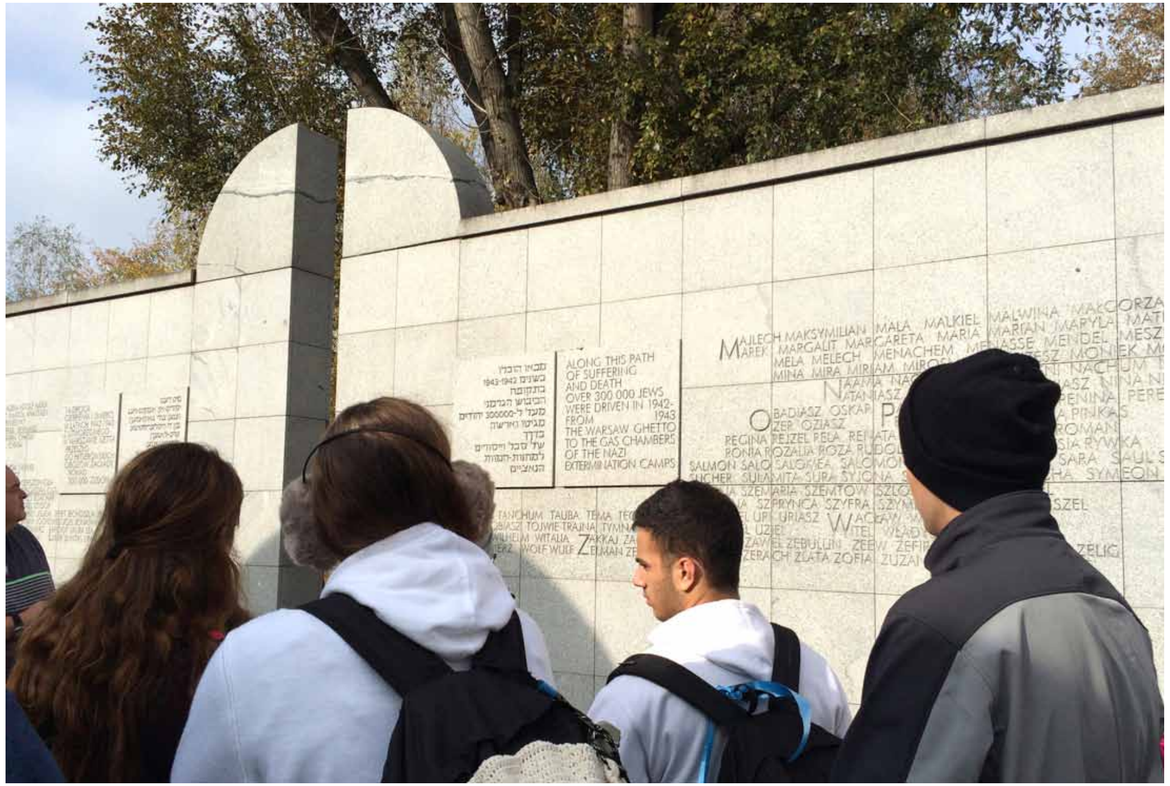

20. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

21. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הפסקת צהריים ושיחות בחבת הכניסה לטרבלינקה

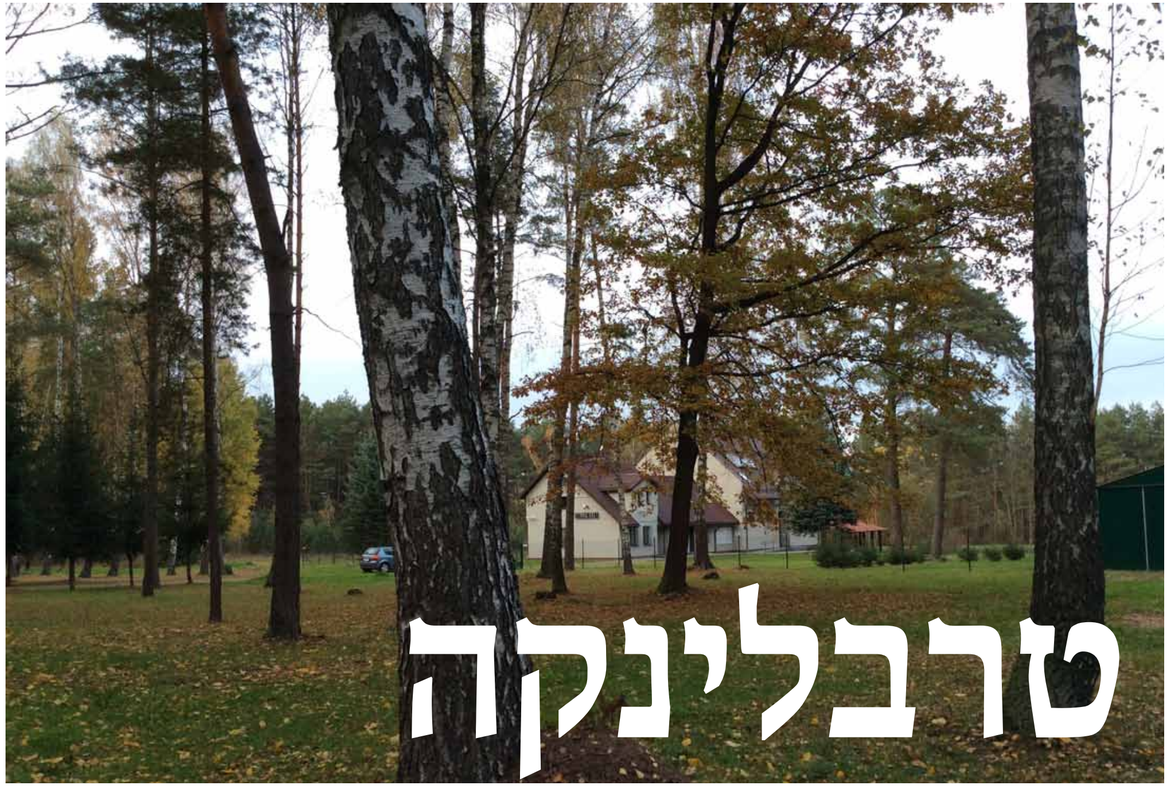

טרבלינקה

מחנה טרבלינקה

מחנה טרבלינקה היה אחד משלושת מחנות המוות שהוקמו במסגרת "מבצע ריינהרד", שמטרתו היה חיסולה הסופי של יהדות פולין. שני המחנות האחרים היו בלז'ץ וסוביבור.

הוקם בצפון מזרח פולין ארבעה ק"מ מן הכפר ותחנת הרכבת טרבלינקה, לא רחוק ממאלקיניה Malkinia שבה נמצאת תחנת רכבת על קו מסילת הברזל הראשית וורשה - ביאליסטוק.

במחנות אלה לא נערכה סלקציה, הכשירים לעבודה לא הופרדו מהאחרים, כולם נידונו למוות. המחנה נבנה בליבו של יער והיה מוסתר היטב. במתחם המחנה הייתה "מרפאה", שדגל הצלב האדום התנוסס מעליה, אליה נלקחו חולים וזקנים "לטיפול". מעבר לדלתות המרפאה היה בור גדול, כל הנכנס נורה בעורפו ונפל לבור. האחרים נלקחו לתאי הגזים שהופעלו בידי אוקראינים. בתקופה שבין יולי 1942 עד אוגוסט 1943 נרצחו במחנה מעל 850,000 יהודים, ובהם 300,000 יהודי וורשה, ויהודים משאר רחבי פולין וארצות נוספות. באוגוסט 1943 פרץ מרד במחנה, רוב המחנה נשרף פרט לתאי הגזים. האסירים שנותרו במקום הועסקו בפירוק המבנים והגדרות, ובטשטוש עקבות הפשעים שנעשו במקום. לאחר סיום עבודתם נורו כולם. שטח המחנה נחרש, ניטעו בו עצים והוקמה חווה חקלאית.

בניגוד לבירקנאו - אושוויץ ומאידנק, בטרבלינקה לא נראה בשטח זכר למה שהיה, כאן יש להיעזר במפה ולדמיין את המקום.

המחנה היה בנוי בצורה מלבנית, אורכו 600 מטרים ורוחבו 400 מטרים. גדר תיל כפולה הקיפה את המחנה. הגדר הפנימית הייתה שזורה בענפי עצים שהסתירו מבחוץ את שטח המחנה ואת הנעשה בתוכו. מגדלי שמירה בגובה של כשמונה מטרים הוצבו בפינת המחנה ולאורך הגדרות.

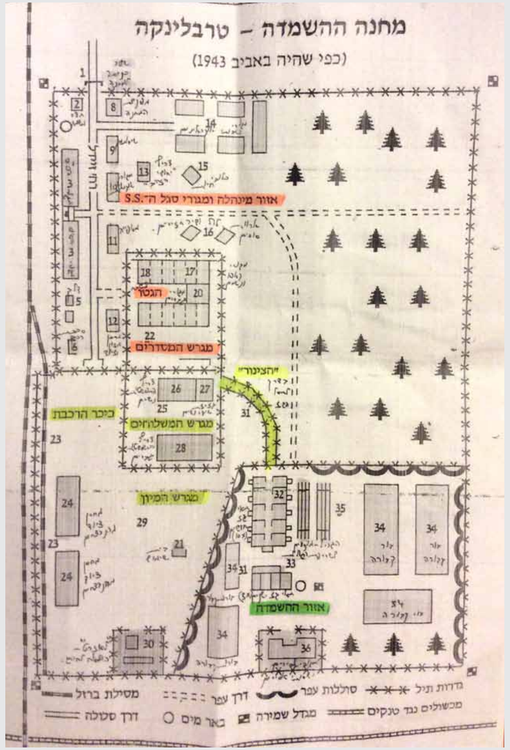

המחנה חולק לשלושה אזורים.

א. **איזור המגורים – מחנה המגורים.** איזור המגורים הוא איזור המגורים של אנשי ה- S.S. והזקיפים האוקראינים, המשרדים, המרפאה, המחסנים ובתי המלאכה. בשטח מגודר ומופרד נמצאו צריפי המגורים של האסירים היהודים.

ב. **איזור הרציף – איזור הקבלה.** מסילה, איזור הקבלה. לאזור זה הובאו המשלוחים ובתוכו נעשו הפעולות השונות לפני שהקורבנות הובלו לתאי הגזים.

ג. **אזור ההשמדה – מחנה המוות.** גודלו 250 מ' על 250 מ' מכוונה גם המחנה העליון - למחנה עצמו יש עליה קטנה. איזור ההשמדה מחולק לשניים:

- איזור המצבות - 17,000 אבנים ממוקמות על בורות הקבורה והרצח.
- איזור האנדרטה המרכזית - האנדרטה ממוקמת במקום בו עמדו תאי הגזים.

29. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

28. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

30. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

31. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

32. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

33. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

34. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

35. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

36. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .37

38. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .39

40. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .41

42. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

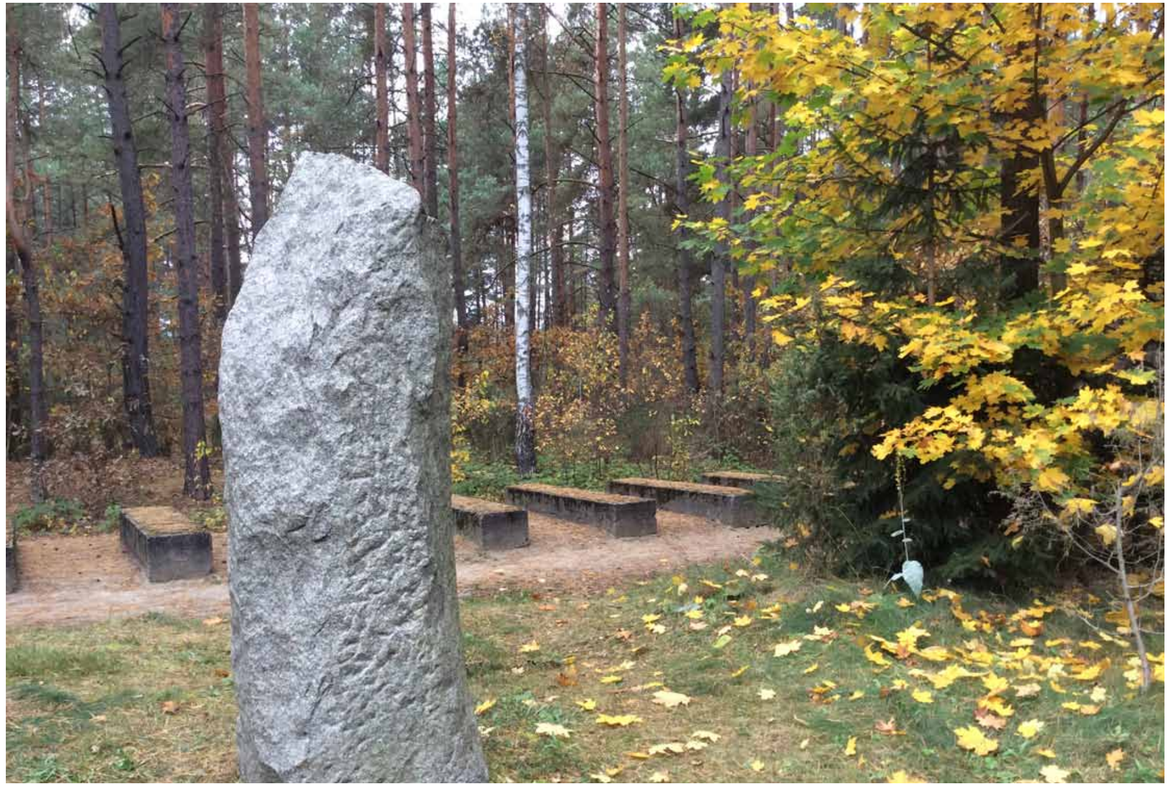

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .43

44. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .45

46. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .47

48. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .49

50. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .51

המפגש ההיסטורי של הרב משה חיים לאו על רציף תחנת הרכבת בטרבלינקה

מתוך הספר: "אל תשלח ידך אל הנער" של בנו - הרב ישראל לאו

"ביום הגיעו לטרבלינקה קרה דבר מוזר, שלתפישתי הוא תוצאה של השגחה עליונה. באותו יום הגיעה לטרבלינקה רכבת נוספת, אשר לקרונותיה נדחסו יהודי העיר פרשוב שבסלובקיה. שמונה שנים לפני כן סיים אבא את כהונתו כרב העיר הזו. מאז לא נבחר רב אחר תחתיו. שתי הערים היו שני עולמות שונים לחלוטין זה מזה. בפרשוב דיברו גרמנית והונגרית, בפיוטרקוב - יידיש ופולנית. הדבר המשותף היחיד לפרשוב ולפיוטרקוב היה העובדה שרבה האחרון של פרשוב היה גם רבה האחרון של פיוטרקוב: אבי- הרב משה חיים לאו. על רציף תחנת הרכבת בטרבלינקה, בדרך לתאי הגזים, נפגשו יהודי פרשוב ויהודי פיוטרקוב ורבם הראשי ..."

הספר **"אל תשלח ידך אל הנער"** הוא ספר אוטוביוגרפי מאת הרב ישראל מאיר לאו, רבה של תל אביב-יפו ומלפנים הרב הראשי לישראל.

חלקו הראשון של הספר עוסק בילדותו ובנעוריו של הרב לאו. בחלקו השני מביא סיפורים אחדים מבגרותו, וממחיש כיצד עיצבו זכרונות ילדותו את דרכו כרב וכאיש ציבור. ישנם כאן סיפורים שעולים על כל דמיון מפגישתו עם נשיא קובה פידל קסטרו, בניסיון למצוא שם שארית פליטה של יהודים שהגיעו לשם וקובה פתחה את שעריה, החוויה שעבר במשפט אייכמן, ועוד פגישות עם שועי עולם ביניהם מוסלמים, ערבים ונלסון מנדלה מדרום אפריקה.

הרב ישראל מאיר לאו נולד ב- 1937 בפיוטרקוב טריבונלסקי שבפולין, כבן הזקונים של חיה והרב משה חיים לאו, נצר לשושלת רבנים. את שנות המלחמה הראשונות עבר בגטו פיוטרקוב טריבונלסקי. **באוקטובר 1942 גורשו אביו ואחיו יחד עם רוב יהודי העיר למחנה ההשמדה טרבלינקה (שם נספו) אולם הוא הצליח לחמוק עם אמו מהגירוש וכך ניצלו חייו.** בנובמבר 1944, במהלך אקציה, הצליחה אמו להצמיד אותו לאחיו הגדול נפתלי, שהיה מיועד להישלח למחנה עבודה. היא עצמה לא ניצלה. יחד עם נפתלי הגיעו לבסוף למחנה הריכוז בוכנוולד. במחנה סייע לרב לאו ושמר על חייו חייל רוסי בשם פיודור מיכאיליצ'נקו שהוכר אחר כך כחסיד אומות עולם. כמה חודשים לאחר מכן עלו ישראל ונפתלי עם "ילדי בוכנוואלד" לארץ ישראל באנייה מטרואה והובלו למחנה המעצר בעתלית. בהמשך עבר לגור בקריית מוצקין, השלים את הלימודים שהחסיר בשנות המלחמה ואחר כך פצח בקריירה רבנית, בה הפך גם לרב הראשי האשכנזי של ישראל (10 שנים) ורבה של תל-אביב-יפו.

54. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .55

שיר שחולק לנו בטרבלינקה
מסע פולין 2014
היום הראשון
התחנה הקטנה בטרבלינקה
כאן התחנה טרבלינקה
כאן התחנה טרבלינקה...
ולפנינו נמשכת אותה נסיעה
חיים שלמים עד סופך
שרשרה אשותים גדלים בה
כאן אפילו קווי
ם איש המתענים איננו
בעבור מיליון
לא תקום כרניס חזור
איש לא מחכה בתחנה
אף אחד לא מנפנף במטפחת
ך באוויר תלויה דממה
קדם פניך בשממה אטומה...
כאן התחנה טרבלינקה
(ולאדיסלב שלנגל)

58. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .59

אתר הזיכרון במחנה טרבלינקה
אדם האופט, פרנצסקו דושנקו (1964)

האתר כולו הוא האנדרטה. האנדרטה שהוצבה בשטח מחנה ההשמדה טרבלינקה מורכבת מיחידות אבן שונות הפרושות על פני המרחב כולו. חלקן מסמלות אתרים במחנה שהיה, למשל: השער, פסי הרכבת, הרמפה, ולחלקן משמעות רחבה יותר. במרכז האתר ניצב אובליסק מונומנטלי, וסביבו שבעה עשר אלף אבנים בגדלים שונים ובצורות שונות, המזכירות מצבות. מיצב זה יוצר אשליה של בית קברות יהודי. כל ה"מצבות" שבורות. גם האובליסק שסוע לכל אורכו. "קרע" זה מרמז על נוהגי הקבורה היהודית וה"שבר" עשוי לסמל את אי היכולת לבנייה מחדש.

על גבי 216 מהאבנים מצוינים שמות קהילות, שיהודיהן הומתו בטרבלינקה. רק על גבי אחת מהאבנים מופיע שם של אדם: יאנוש קורצ'אק, המנורה - סמל יהודי מובהק - מופיעה בחלקו העליון והאחורי של האובליסק, כרמז לזהות הקורבנות. למרגלותיו, בחזית, נחרטו באבן המילים, בפולנית: "לעולם לא עוד". ביטוי זה מופיע כשהוא מתורגם לחמש שפות - יידיש, גרמנית, רוסית, אנגלית וצרפתית. בכך מודגש מצד אחד כי האתר הוא חלק בלתי נפרד מההיסטוריה של הפולנים, ומצד שני המסר שלו מכוון לרבים אחרים.

המסייר באתר הנצחה זה ומתהלך בין האבנים הרבות הופך אט אט להיות חלק מהמיצב כולו.

62. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

63. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

64. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

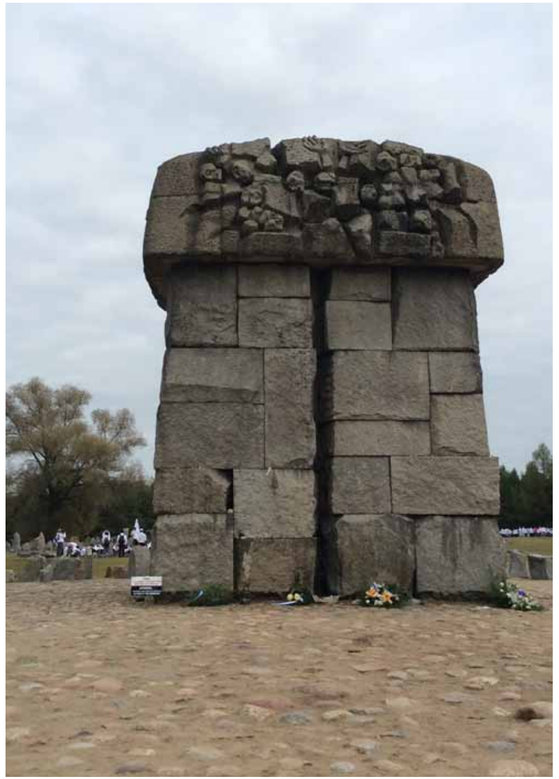

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .65

66. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .67

68. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .69

שרים את "כולנו כאחד אנשים אחד"

70. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .71

72. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .73

74. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

75. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

76. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .77

78. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .79

80. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .81

82. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .83

84. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .85

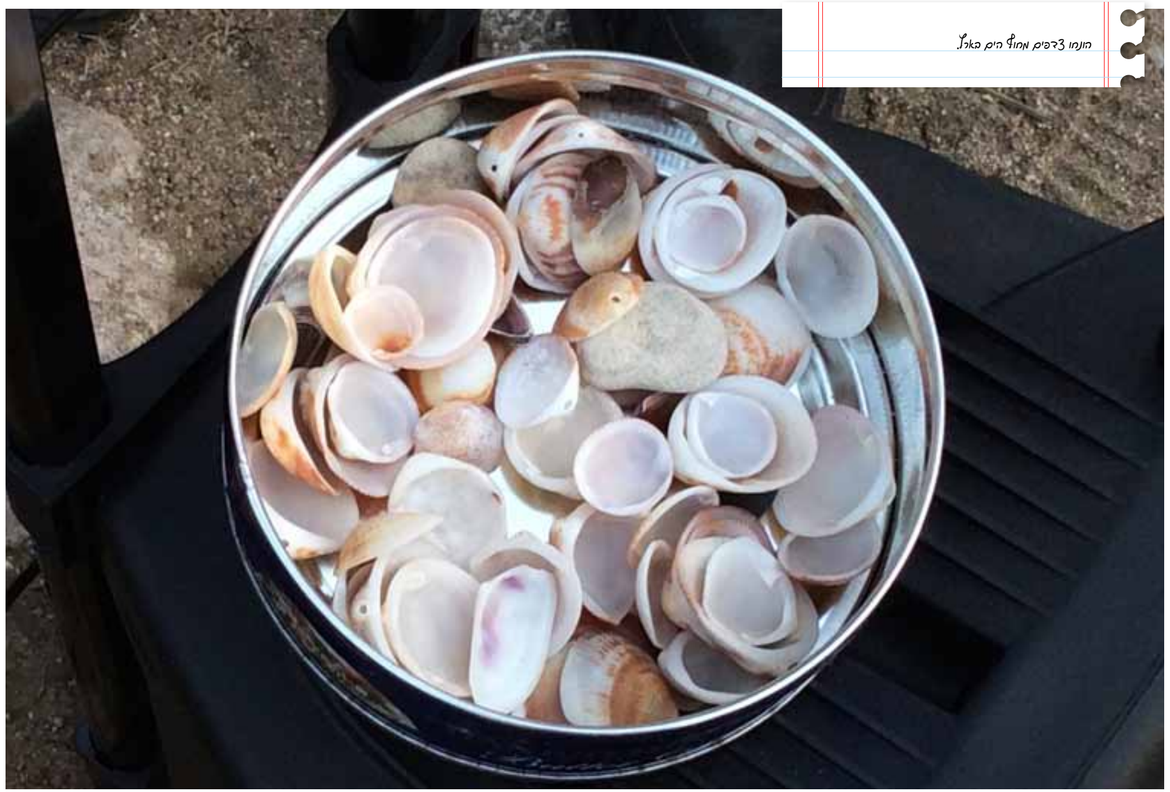

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .86

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .87

88. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

89. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

לחץ כאן לחזור ללוח הזמנים

היום השני למסע
יום חמישי 16.10.14

נסיעה לקרקוב

קאז'ימייז' פודגוז'ה

סוקיניצה

לינה בקרקוב

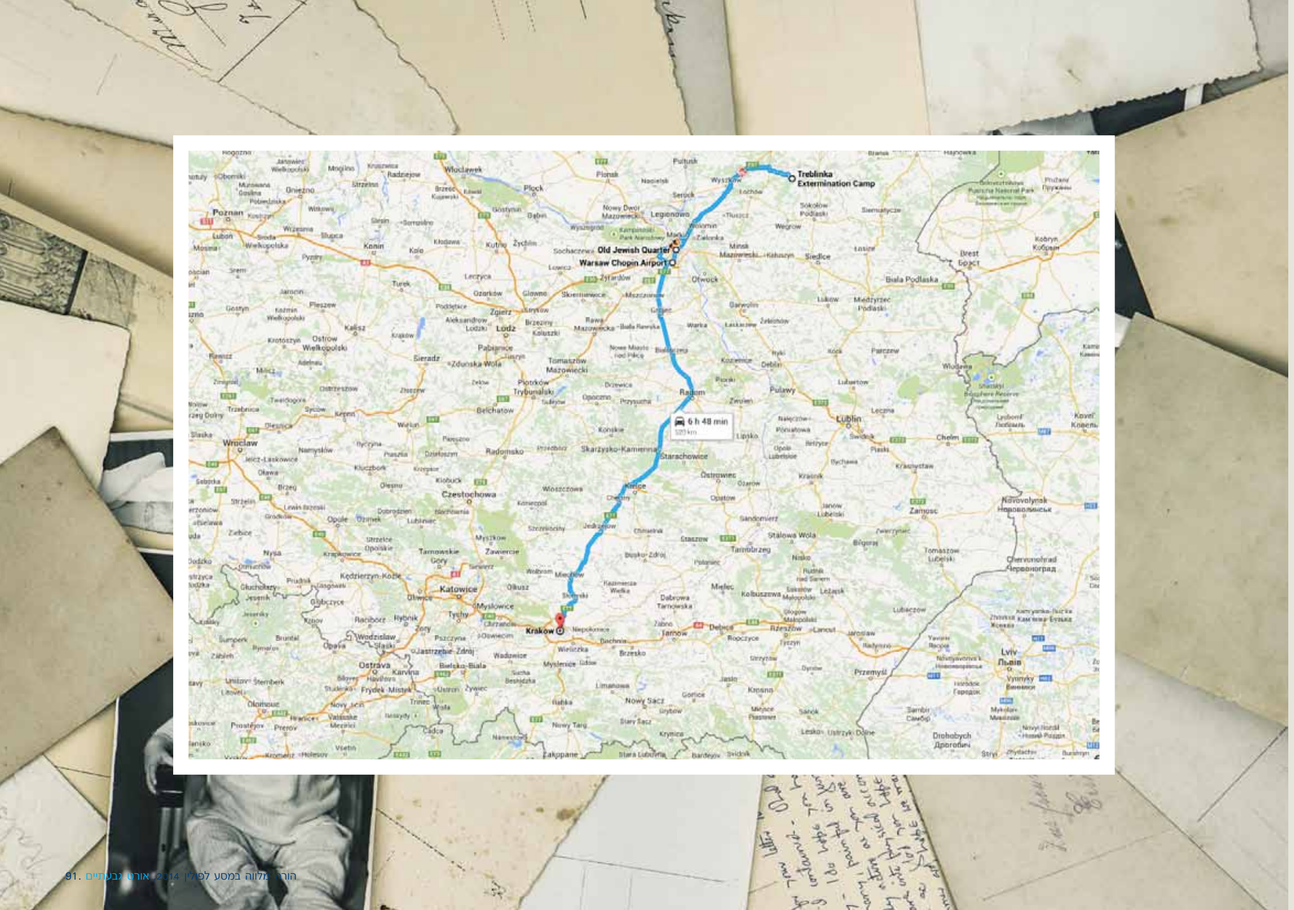

הפסקת שירותים בדרך לקרקוב. אלכס מדגים פרבולה אנשית

קרקוב

קרקוב

קרָקוב (פולנית: Kraków) היא העיר השנייה בגודלה ואחת מעריה העתיקות של פולין. העיר, שהוקמה במאה ה-7, שוכנת על גדות נהר הוויסלה. היא הייתה בירת פולין בשנים 1038-1596, ובירת דוכסות קרקוב הגדולה בשנים 1846-1918.

קרקוב משמשת עד היום כאחד ממרכזי המדע, התרבות והאמנות של פולין. יחד עם ההיסטוריה המפוארת שלה, נשארה העיר כלב הרוחני של המדינה. היא משמשת כאטרקציה חשובה לתיירים מקומיים וזרים, ובשל מגוון אתרי המורשת הנמצאים בה הכריז עליה אונסק"ו בשנת 1978 כאתר מורשת עולמית.

בחלקה השני של המאה ה-19 שוב ידעה קרקוב מידה של עצמאות ופריחה, והייתה למרכז תרבות ואומנות שהיקנה לה את השם "אתונה הפולנית" (Polskie Ateny). בסוף במאה ה-19 ובתחילת המאה ה-20 הותקנו בעיר צנרת מים ורשת קווי חשמלית, ופרבריה אוחדו החל ב-1910 לעיר אחת - "קרקוב הגדולה".

במלחמת העולם הראשונה נכבשה העיר למשך זמן קצר על ידי האימפריה הרוסית. השלטון האוסטרי בעיר הסתיים ב-31 באוקטובר 1918 והעיר צורפה לרפובליקה הפולנית.

עם תחילת מלחמת העולם השנייה נכבשה קרקוב בידי הנאצים וב־26 באוקטובר 1939 **הכריזו עליה שלטונות הכיבוש כבירת הגנרלגוברנמן וקבעו את מרכזם בטירת ואוול**. האוכלוסייה היהודית גורשה, הנותרים רוכזו בגטו ולבסוף נשלחו אל מותם במחנות השמדה. בניגוד לערי פולין האחרות וורשה בראשן, לא החריבו הנאצים את קרקוב, והיא שמרה על אופיה ועל מבני העבר שבמרכזה ההיסטורי.

ב-1978 הכריז ארגון אונסק"ו על העיר כאתר מורשת עולמית.

בתקופה הקומוניסטית נבנה בעיר מפעל ענק לתעשיות פלדה ברובע נובה הוטה (Nowa Huta) שבצפון-מזרחה, והיא הפכה גם למרכז תעשייתי תוך שהיא שומרת על מעמדה כמרכז תרבותי, מסחרי ותיירותי.

בקרקוב נמצא גם מפעלו של אוסקר שינדלר ועוד מספר מקומות אשר הופיעו בסרט "רשימות שינדלר". ראה פרטים בהמשך.

HAIFA
F.M
LILIEN
KRAKÓW

HAIFA
F.M
LILIEN

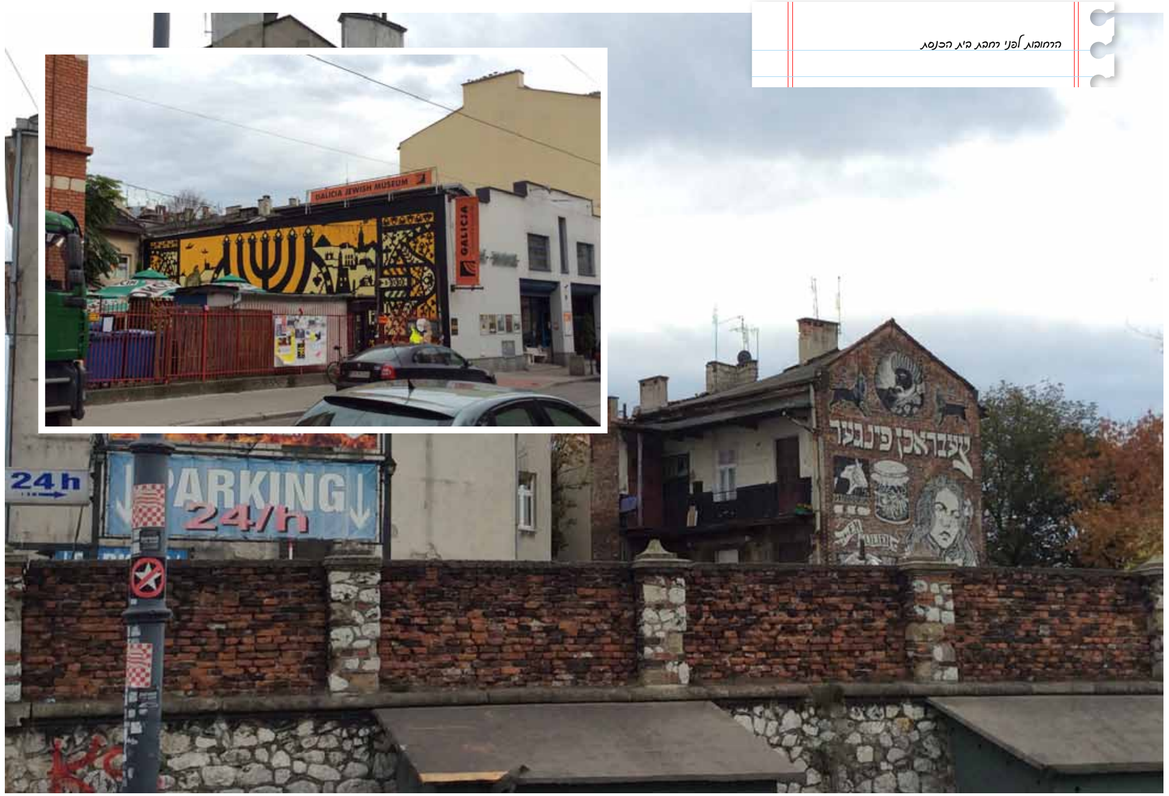

GALICIA JEWISH MUSEUM
GALICIA
24h
PARKING
24/h

קאז'ימייז'

יהודי קרקוב, קאז'ימייז' (האיזור היהודי ההסטורי בקרקוב ופודגוז'ה (האיזור בו הוקם הגטו)

מתחילת המאה ה-14 הייתה בקרקוב אחת מהקהילות היהודיות החשובות ביותר באירופה. בשנת 1495 גורשו היהודים מקרקוב **לעיר החדשה שנבנתה סמוך לקרקוב ושמה קאז'ימייז' (בפי היהודים קוזמיר)**. במרוצת הזמן הפכה קאז'ימייז' לשכונתה של קרקוב. בשנת 1867 הורשו היהודים לגור בכל חלקי העיר.

בפולין העצמאית (1918-1939) ניהלה הקהילה היהודית חיי תרבות וחברה ערים ביותר. יש להבדיל בין קהילות יהודיות בערים ובעיירות הקטנות לאורכה של פולין. בערים הפולניות היו היהודים עשירים וחילוניים יותר מאשר בעיירות הקטנות. היהודים עסקו בעיקר במסחר ובמקצועות חופשיים, והיו רבים מהם שנבחרו לעיריות בבחירות המקומיות.

בעיר קרקוב היה מיזוג בין מערב ומזרח. יהודים רבים למדו בישיבות, שנחשבו לטובות באירופה, והיה קשר טוב בין יהודים חרדים למתבוללים, שרצו להיטמע בתרבות הפולנית.

לשיאה הגיעה יהדות קרקוב לפני מלחמת העולם השנייה, אז שהו בה כחמישים אלף יהודים. זו הייתה קהילה אדוקה ברובה, שכללה עשרות בתי מדרש ובתי כנסת, שהיו פזורים ברחבי העיר. לצד חרדים רבים, התקיימה פעילות ספורטיבית אינטנסיבית ציונית לצד פריחה של השכלה ואוניברסיטאות לרוב.

בספטמבר 1939, כאשר כבשו הגרמנים את פולין, הם קבעו את קרקוב כעיר הבירה. ב- 6 בספטמבר 1939, עם כיבוש העיר, פתחו הנאצים ברדיפות שיטתיות של הקהילה היהודית בת אלף השנים, שמנתה לפני המלחמה כ-60 אלף נפש, כלומר כחמישית מתושבי העיר. על מנת לממש את תוכניתם ולעשות את קרקוב "יודנריין" (נקייה מיהודים), צימצמו הגרמנים את מספר היהודים בעיר עד למינימום.

ב- 26 באוקטובר 1939 הכריזו שלטונות הכיבוש על **קרקוב בירת הגנרלגוברנמן**, והדבר גרם להגברת ההתעללויות ביהודים. בקרקוב הונהגו כל הצווים האנטי-יהודיים על ידי שלטונות הגנרלגוברנמן. בימים 5-6 בדצמבר 1939 ניהלו הגרמנים מבצע טרור מקיף בשכונות היהודיות, בעיקר במטרה לגזול רכוש יהודים בהיקף גדול. באותם ימים הועלו באש גם מספר בתי כנסת. ב-1 במאי 1940 פירסמו צו האוסר על היהודים להופיע בשדרות ובכיכרות המרכזיות של העיר.

ב-18 במאי הודיע ראש העיר הגרמני ליהודים, שניתנת להם הזדמנות לעזוב את העיר "מרצונם החופשי", ואלה שיעשו כן יוכלו לקחת עימם את רכושם. היום האחרון שנקבע להם היה ה- 15 באוגוסט. ואמנם עד לאותו יום עזבו את העיר רבבות יהודים "מרצונם החופשי". בנובמבר 1940 החל הגירוש בכוח של יהודי קרקוב לעיירות הסביבה. עתה הורשו היהודים לשאת עימם רק מטען של 50 קילוגרמים לנפש. עד מרץ 1941 גורשו כ- 40,000 יהודים, ובעיר נשארו כ- 11,000 יהודים.

ב- 3 במרץ 1941 הוציא מושל המחוז אוטו וכטר פקודה בדבר הקמת "אזור מגורים יהודי", לפיה חייבים היהודים שנותרו בקרקוב, כ- 15 אלף נפשות, לעקור אליו עד ל-21 במרץ. **הגטו הוקם בפרבר פודגוז'ה, בדרום העיר קרקוב, בגדה הימנית של נהר הויסלה**. בשטח זה, לפני המלחמה, גרו כ- 3,000 יהודים וגויים יחד. בעת ריכוז היהודים בתחום זה, שלו קראו הגרמנים "הרובע היהודי", נצטוו הפולנים לפנות את המקום ונאסר עליהם לתת מחסה או עזרה אחרת ליהודים. הגטו חוסל סופית במרץ 1943, עם משלוח אחרוני היהודים בו למחנות ההשמדה.

לאחר מלחמת העולם השנייה נותר קומץ יהודים בלבד בעיר. ניצולים בודדים שבו לעיר מהמחנות לאחר השחרור, או ממקומות מסתור. בשנים 1947-1951 היגרו רוב היהודים עקב גלי האנטישמיות. אחרי שנת 1968 נשארו בקרקוב כמה עשרות יהודים בלבד.

לאחר נפילת השלטון הקומוניסטי בסוף המאה ה-20 השקיעו פרנסי העיר משאבים רבים בשחזור **ושימור הרובע היהודי של העיר – קאזימייז', תוך הנצחת מורשתו היהודית**. בתי הכנסת במקום שופצו ומהווים אתרי תיירות פופולריים, ובשכונה נפתחו מסעדות, בתי קפה וחנויות בעלי גוון יהודי.

רובע קז'ימייז' (Kazimierz)

האזור בו התגוררו היהודים של קרקוב. ברובע קיימים שבעה בתי כנסת, שחלקם פעילים עד עצם היום הזה ואחרים הפכו למוזיאונים ליהדות קרקוב. ברובע אף מתגורר רב חב"דניק, שמעניק שירותי דת באזור. יש כאן גם כמה מסעדות יהודיות, אבל עקב ביקוש דל הן לא כשרות. מסעדה מומלצת ברובע נקראת "אסתר". מוגשות בה מנות יהודיות (שוב, לא כשרות), כמו צ'ולנט ומרק ירקות יהודי. בכיכר הרובע מתקיים בכל שנה פסטיבל התרבות היהודית, שאורך עשרה ימים ובמהלכו מתקיימים אירועים רבים, בהם מופעי כלייזמרים, קונצרטים, סרטים, סדנאות, טעימות של מאכלים יהודים ועוד.

102. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .103

104. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .105

"אלטשול"

בית הכנסת הישן, 'אלטשול', ברובע היהודי קז'ימייז'. בית הכנסת הוקם לפני כ-650 שנה, והמבנה והעיצוב שלו מדהימים ביופיים. כיום משמש בית הכנסת כמוזיאון יודאיקה ויש בו תיעוד היסטורי של יהודי העיר ותרבותם.

"אסתר"

מסעדה מומלצת ברובע נקראת "אסתר". מוגשות בה מנות יהודיות, אבל עקב ביקוש דל הן לא כשרות, כמו צ'ולנט ומרק ירקות יהודי. בכיכר הרובע מתקיים בכל שנה פסטיבל התרבות היהודית.

110. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .111

112. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .113

114. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .115

116. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .117

השוק – נמכרים כאן פריטים עם סמלים נאציים. המוכר מיד
החביא את כל הפריטים ברגע שקלט כי אנו מצלמים. הוא עלול
לקבל קנס על ממכר הדברים מחשש לצרכי פרופוגנדה.

120. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .121

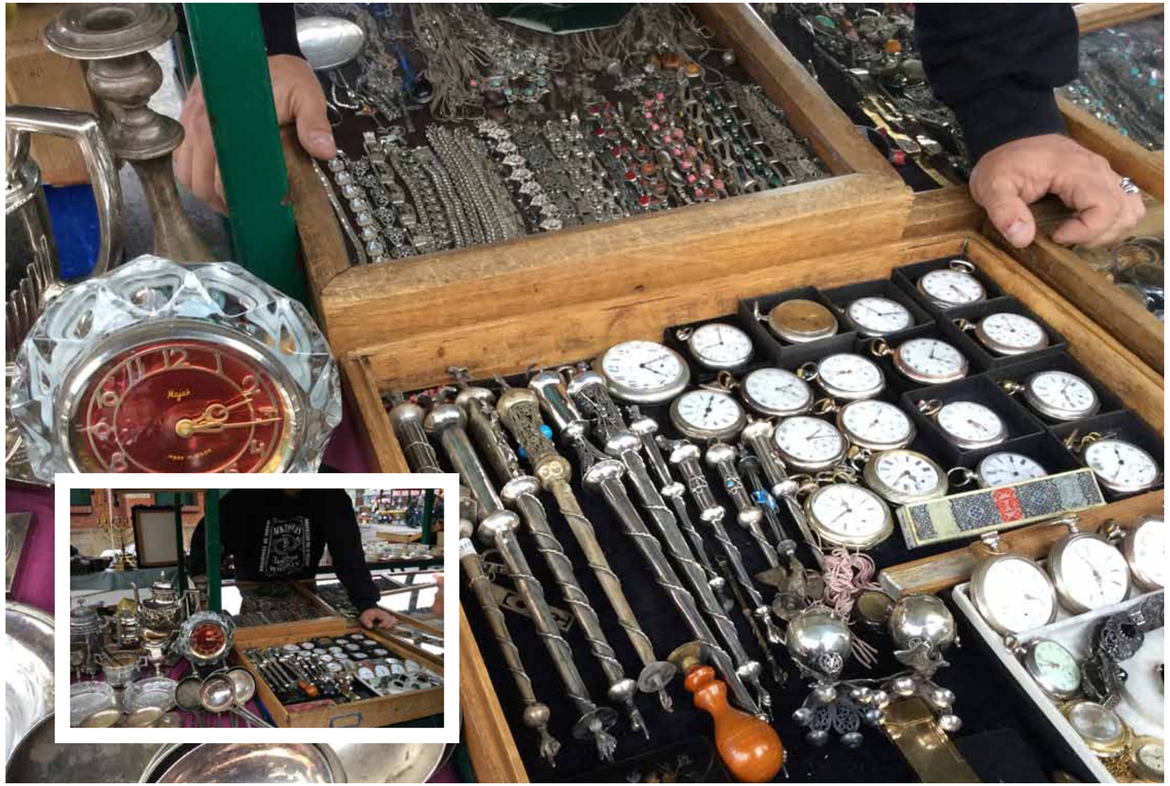

122. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .123

הסוקיניצה

העיר העתיקה בקרקוב

כיכר מרכזית בעיר העתיקה, מוקפת בתי קפה ושורה
בצלם של שני צריחי כנסייה מרשימים.
פירוש השם סוקיניצה – בית/שוק הבדים.

Twoja pamiątka z Krakowa
Your souvenir from Krakow

מחברות בעברית לצד הפולנית למוכרת
לא היה שאלו מושך מה כתוב שם בעברית

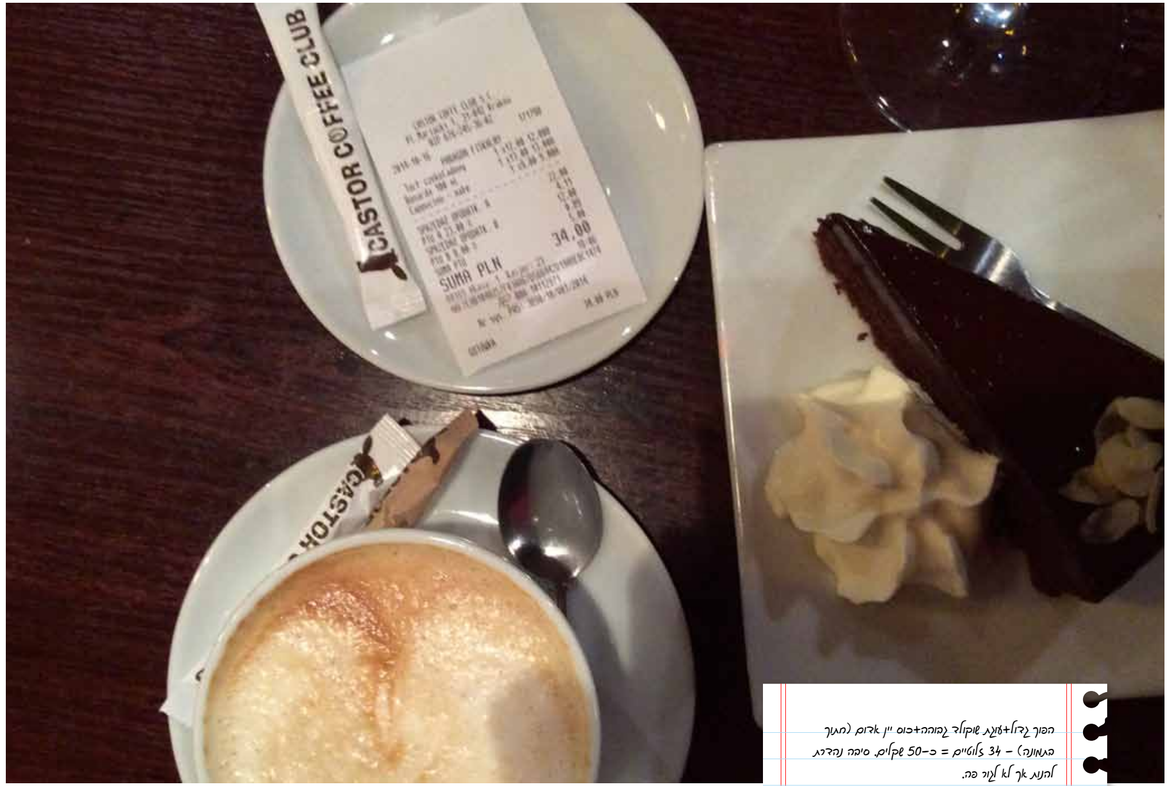

הפוך גדול+עוגת שוקולד גבוהה+כוס יין אדום (חתוך
בתמונה) – 34 זלוטיים = כ–50 שקלים. סיבה נהדרת
להנות אך לא לגור פה.

132. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

133. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

פעילות לילה לקראת הביקור באושוויץ מחר.

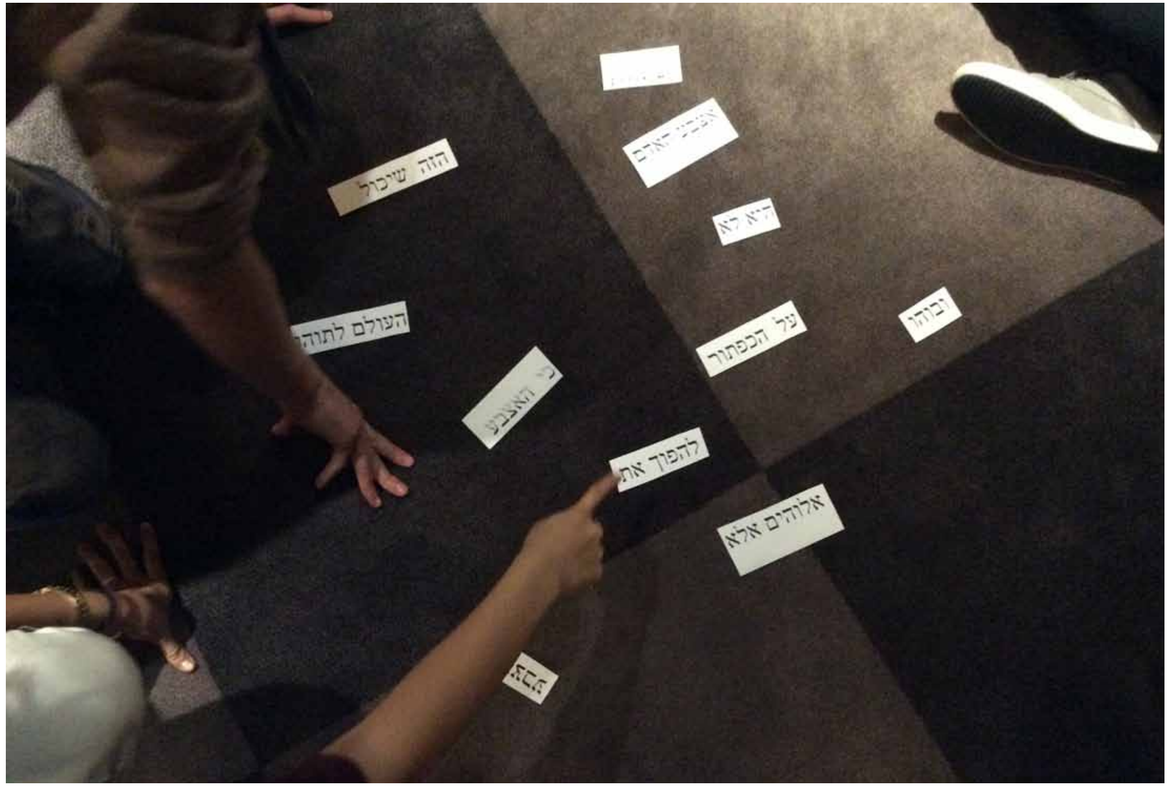

136. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .137

138. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .139

הילדים פרשו לישון ואנו מתיישבים לישיבת צוות לסיכום היום
והתכוננות ליום הבא – הפיקקור באושוויץ.

ושוב כך שכולם בתמונה (גם אני)

לחץ כאן לחזור ללוח הזמנים

היום השלישי למסע
יום שישי 17.10.14

אושוויץ-בירקנאו

לינה בקרקוב

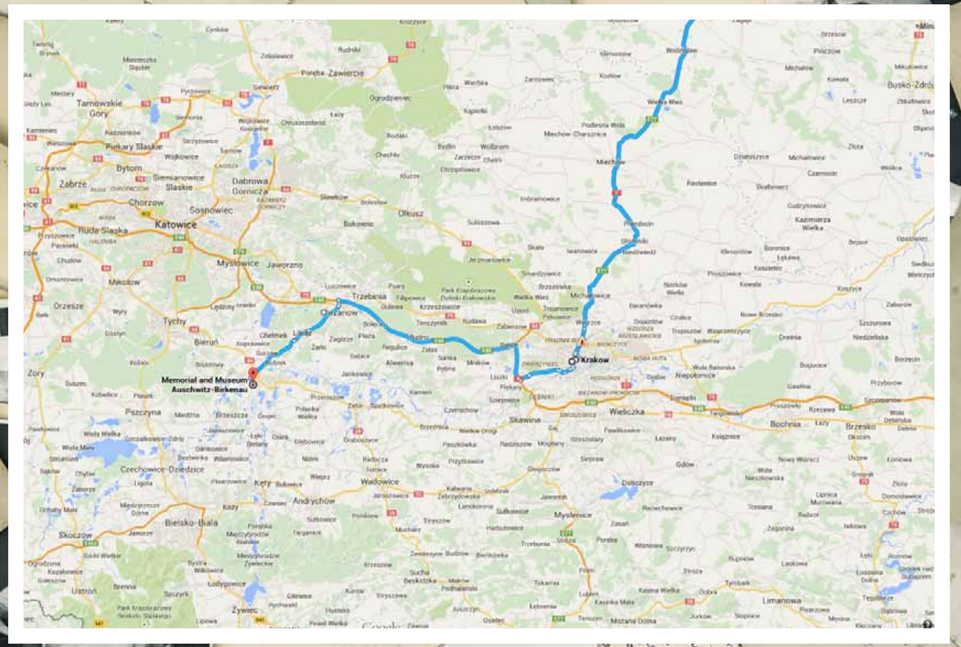

התארגנות לפני הכניסה לאתר. צפוי מצג אוויר קר, גשם וצפיפות מהקרים.

WYNAJEM AUTOKARÓW

צמן לתמונה אני ושניא מימין שרי. משמאל אילן.

אני ושרי, הורה מלווה נוספת ושותפתי לחדר.

העיין צדה את העשן היוצא מהארובה. מסתבר שזה של
המסעדה בלוגי. האסוציאציות פה אחרות לגמרי...

מחנה אושוויץ

מחנה הריכוז וההשמדה אוֹשְׁוִויץ (מגרמנית: Auschwitz; בפולנית: Oświęcim) שבדרום פולין היה הגדול במחנות ההשמדה שהקימה גרמניה הנאצית במלחמת העולם השנייה. נרצחו בו כמיליון ומאתיים אלף נפשות, בהם כמיליון ומאה אלף יהודים (91%), יותר מבכל אתר אחר במהלך המלחמה. מחנה השמדה זה פעל במשך הזמן הרב ביותר (יוני 1940 – ינואר 1945), ובו הגיע לשיאו תיעושו של רצח ההמונים.

באושוויץ היו שלושה מחנות מרכזיים:

אושוויץ I, מחנה הריכוז הראשוני. שימש מרכז מנהלי למערכת המחנות, ובו נרצחו כ־75,000 אינטלקטואלים פולנים וכ־15,000 שבויי מלחמה סובייטיים.

ב־14 ביוני 1940 הובא לאושוויץ משלוח ראשון של אסירים פוליטיים פולנים; הם שוכנו בקסרקטין ששימש את חיל הפרשים הפולני, וקודם לכן את חיילי הצבא האוסטרו-הונגרי, והפך להיות מחנה-האם (שנקרא לאחר מכן "אושוויץ 1").

מחנה אושוויץ II (בִּירקֶנַאוּ) (Birkenau). בו התבצעה עיקר השמדת היהודים, ובו נרצחו כמיליון ומאה אלף יהודים, וכ־22,000 צוענים.

באוקטובר 1941 נוסף למחנה-האם (אושוויץ I) מחנה נוסף - גדול הרבה יותר - בירקנאו (מאוחר יותר נקרא: "אושוויץ 2") - מחנה ענק של צריפי עץ ולבנים, שנועד לשכן בשלב הראשון את שבויי המלחמה הסובייטים, שנשבו לאחר הפלישה הגרמנית לברית המועצות. אחר כך התבצעה שם פעולת ההשמדה.

מחנה אושוויץ III (מוֹנוֹבִיץ) (Monowitz), שפעל כמחנה עבודה עבור חברת אִי גֶ פַארבֶּן. בו רוכזו מפעלי תעשייה אזרחיים וצבאיים, נבנה במרחק 8 ק"מ ממחנה האם, ליד הכפר מונוביץ, כחלק מתשלובת אושוויץ. הוקם במאי 1942. בין השאר היו בו מפעלים לייצור גומי סינתטי, דלק סינתטי ועוד, ובו אולצו לעבוד אלפי אסירים שהובאו מאושוויץ ובירקנאו, רובם הגדול יהודים. במתחם זה היו סניפים של מפעלי תעשייה גרמניים ידועים, כמו סימנס, קרופ, מפעלי הרמן גרינג וא.ג. פארבן-וורקה.

מעבר לשלושת המחנות הללו **פעלו סביב אושוויץ כארבעים מחנות משניים**, שבהם הועבדו יהודים בעבודות פרך.

שער הכניסה למחנה הריכוז אושוויץ I, שמעליו התנוססה הכתובת "העבודה משחררת" (Arbeit macht frei), כמו גם פסי הרכבת המובילים לפתח מחנה ההשמדה אושוויץ II בירקנאו, נחקקו בזיכרונם של רבים כסמל מרכזי לשואה ולהשמדתם של היהודים. המונח "אושוויץ" הפך לשם נרדף לשואה, ולסמל לרוע ולאכזריות האדם, לעינויים ולטבל.

ב־1979 הוכרז אושוויץ אתר מורשת עולמית מטעם ארגון אונסק"ו.

לאושוויץ הגיעו משלוחים מכל אירופה הכבושה - מצרפת, יוון, צ'כוסלובקיה, גרמניה, הונגריה ומדינות נוספות. לא רק יהודים, אלא גם כ- 20,000 צוענים גורשו לבירקנאו. רובם הגדול נרצחו בתאי הגזים.

בעת שנשלחו למחנות העבודה, נרשמו האסירים ומספר קועקע על אמת יד השמאלית. כך נעשה גם לאלה שנשלחו ישירות לאושוויץ 1.

אסירי המחנה סבלו מחרפת רעב קשה וממגפות של טיפוס, שחפת, כינים, זיהומים ובעיות מעיים עקב התזונה הגרועה. הם שוכנו בצריפים עצומים, שכונו בלוקים, כשבכל בלוק שוכנו כ- 1,000 אסירים.

נוסף לאותם שנבחרו בסלקציה לעבודה, הייתה עוד קבוצה קטנה, שבנתיים ניצלה ממוות. היו אלו הקורבנות שנבחרו לניסויים רפואיים, בהם עיקרו נשים יהודיות , נערכו ניסויים בנשים הרות, גמדים, בתאומים ובילדים. בראש מערכת הרופאים שערכו ניסויים אלו עמד יוזף מנגלה, שקיבל את הכיוני "השטן מאושוויץ".

ההתנגדות - הצורה השכיחה ביותר הייתה העזרה ההדדית. התנגדות מסוג אחר הייתה בריחה: 667 אסירים, רובם פולנים, רוסים ויהודים ברחו בתנאים הקשים ביותר. 270 מהבורחים נתפסו לא הרחק מהמחנה והוצאו להורג. התנגדות נוספת באה לידי ביטוי בהרס של לפחות תא גזים אחד. כל המשתתפים נפלו בקרב.

מתוך "לקסיקון השואה", מאת איתמר לוין, הוצאת ידיעות אחרונות (2005)

במחנה האם היו היהודים מיעוט במשך כל תקופת קיומו, עד ינואר 1945. לעומת זאת, בבירקנאו היוו היהודים רוב, הן כאסירים, ובעיקר כקורבנות מתקני הרצח ההמוני שהוקמו במחנה החל מתחילת 1942. בשלהי 1941 פקד היינריך הימלר, מפקד הס"ס והגסטפו, על מפקד המחנה רודולף פרנץ הס להכין את המחנה להשמדה פיסית של היהודים. פקודה זאת היתה במסגרת ביצועו של "הפתרון הסופי" שהחלה להתגבש באותה תקופה. תחילת הרצח של יהודי אירופה התקיים במחנה האם (תא הגז והמשרפה מס' 1) החל מסתיו-חורף 1941.

הס וא'יכמן החליטו להוציא את ההמתות ההמוניות לפועל בגז מרעיל ששמו המסחרי היה "ציקלון ב'". ב-3 בספטמבר 1941נערך הניסוי הראשון בהמתה בגז, במרתף של בלוק 11 ב"אושוויץ 1", הידוע כ"בלוק המוות"; קורבנותיו היו 600 שבויי מלחמה סובייטים וכ-250 אסירים חולים.

עד מהרה התברר שמימדיהם של מתקנים אלה מצומצמים מדי. הקורבנות נדרשו להתפשט בצריפי עץ שהוקמו מחוץ לאותם בתים כפריים, הורצו אל המבנים ושם החונקו בגז "ציקלון ב'". גופות הנרצחים הוצאו מן התאים על-ידי אסירים יהודים שנבחרו במיוחד למטרה זו, ונקראו בשם "הפלוגה המיוחדת" (בגרמנית: "זונדרקומנדו"). בפלוגה זו שירתו בשלב הראשון אסירים מעטים, חלקם לא יהודים. אך בהדרגה הפכה הפלוגה להיות יהודית מובהקת. בשיא ההשמדה שירתו בה כמעט 900 איש, גברים בלבד. כנושאי סוד, נגזר דינם של אסירים אלה למוות עם היבחרם לפלוגה המיוחדת. בדרך נס נותרו בחיים עם פינוי המחנה בין 80 ל-100 מהם.

עקרון מרכזי בביצוע הפתרון הסופי באושוויץ היה הונאת הקורבנות. ליהודים נאמר כי הם עומדים לעבור חיטוי (דיסאינפקציה) כביכול, לשם שיפור מצבם הבריאותי, לקראת ביצוע העבודות הגופניות שעליהם יהיה לבצע במחנה. הקורבן אמור היה לחוש בתרמית בשנייה האחרונה, כאשר המלכודת כבר נסגרה הרמטית, ולא נותרו דרכי חילוץ.

עקרון נוסף שעמד לנגד עיני הגרמנים, היה הסילוק המוחלט של עקבות הפשע, ולצורך כך הוחלט לשרוף את גופות הנרצחים וגם להיפטר מכמויות האפר הגדולות שנותרו לאחר השריפה. האסירים היהודים הוכרחו ליטול חלק בכל מגוון הפעולות הכרוכות בהפעלתו של "בית החרושת למוות - אושוויץ". אך חשוב להדגיש, כי הרצח עצמו נעשה תמיד אך ורק בידי הגרמנים עצמם, דהיינו - הגז הקטלני "ציקלון ב'" הוחדר לתאים תמיד בידי אנשי ס"ס.

הסופר וניצול אושוויץ, פרימו לוי, הגדיר את הקמת הפלוגה המיוחדת כ"פשע הגדול ביותר של המשטר הנציונל סוציאליסטי". על-פי הגדרתו, ניסו הגרמנים בהקמת הפלוגה לחלק את האחריות הפלילית בינם לבין הקורבן עצמו, ולשתף את הקורבן בביצוע הפשע שכוון כנגד בני עמו שלו. טשטוש האחריות בין הפושע לקורבנו, כך פרימו לוי, נועד גם להטיל אחריות לביצוע הפשע על היהודים עצמם.

אושוויץ I

מחנה אושוויץ I

שימש, כמרכז המנהלי של כלל מערכת המחנות. המחנה הוגדר על ידי הגרמנים כשטאמלאגר (Stammlager), מחנה ראשי, וסומן א' I. בתחילה שימש המחנה למאסר אינטלקטואלים פולנים וחברי תנועת ההתנגדות, ואחר כך נאסרו בו גם שבויים סובייטיים, פושעים רגילים, "אלמנטים אנטי-חברתיים" וכ- 50 הומוסקסואלים גרמנים. גם יהודים נשלחו למחנה כבר מהקמתו. במחנה היו בדרך כלל בין 13 ל-16 אלף אסירים, אך ב-1942 הגיע מספרם לכ-20 אלף.

המחנה היה מלבני בצורתו, כשצלעותיו הארוכות הן בציר צפון מזרח - דרום מערב. אורכו היה כ-300 מטר ורוחבו כ-200 מטר, והוא שכן סמוך לנהר הסולה, יובל של נהר הויסלה. המחנה היה מוקף כולו בגדר חשמלית כפולה בגובה ארבעה מטרים. עם הקמתו היו בו 20 מבנים חד-קומתיים, אך הגרמנים הוסיפו תשעה מבנים נוספים, והוסיפו קומה שנייה למבנים הקיימים. בסך הכול היו במחנה 29 מבנים, "בלוקים", המסודרים בשלוש שורות; במרכז השורה הצפונית עמד המבנה שהיה מטבח המחנה, ולידו שער הכניסה. על שער הכניסה הוצב (ועדיין ניצב) השלט הציני "Arbeit macht frei" ("העבודה משחררת"). אסירים שיצאו מהמחנה במשך היום לעבודות בנייה או חקלאות אולצו לצעוד דרך השער לקול נגינת תזמורת הנשים באושוויץ.

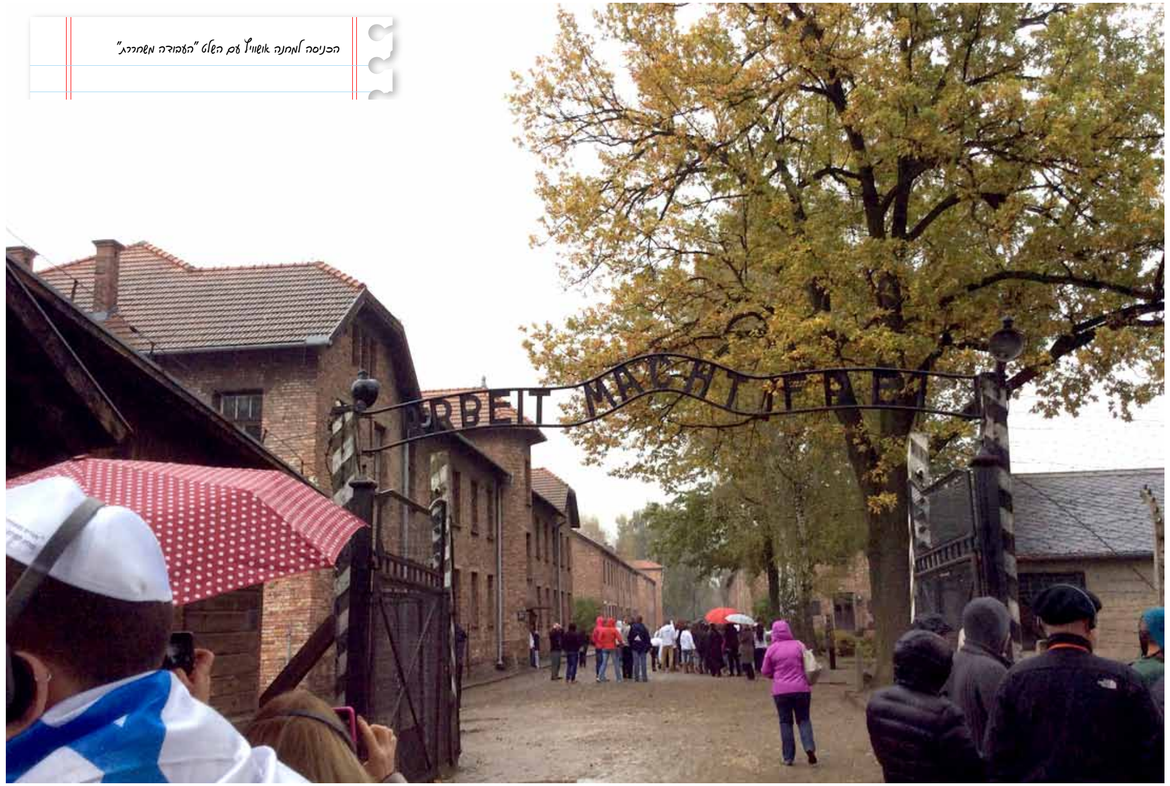

הכניסה למחנה אושוויץ עם השלט "העבודה משחררת"

158. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .159

160. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

161. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

W 1940 roku na terenie byłych polskich koszar, przejętych przez armię niemiecką, na
polecenie Reichsführera SS Heinricha Himmlera, utworzono obóz koncentracyjny
Auschwitz, nazwany później KL Auschwitz I.
W obozie tym przebywali głównie mężczyźni, początkowo przede wszystkim Polacy,
później również Żydzi, a także więźniowie innych narodowości. Przejściowo
umieszczono tu również jeńców radzieckich i więźniarki.
Tutaj mieściła się także główna komendantura oraz inne biura SS, skąd kierowano
dalszą rozbudową obozowego kompleksu.
By order of Reichsführer SS Heinrich Himmler in 1940, the SS requisitioned the
former Polish army garrison in Oświęcim, that had been taken over by the German
army after Poland' defeat in 1939. The concentration camp the SS set up here was
later called Auschwitz I.
The prisoners were mainly men, and initialy mostly Poles. Later, transports of Jews
and others were also sent here. In certain periods, the SS also held women and
Soviet prisoners of war here.
The Commandant's Office and some SS offices were also here, and the subsequent
expansion of the camp complex was directed from here.
על פי הוראה של הרייכספירר אס.אס. היינריך הימלר הוקם בשנת 1940,
בשטח של מחנה צבאי פולני שנתפס על ידי הצבא הגרמני, מחנה הריכוז
שנקרא מאוחר יותר אושוויץ I. במחנה נכלאו בעיקר גברים, בתחילה בעיקר
פולנים, מאוחר יותר גם יהודים ובני לאומים אחרים.
באורח זמני נכלאו כאן גם שבויי מלחמה סובייטים ואסירות. כאן שכנו
גם המפקדה הראשית וחלק ומשרדי אס.אס. אחרים, ומכאן גם נוהל המשך
פיתוח המחנה.

164. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .165

בלוק 24

בלוק 24 שימש כבית הבושת של המחנה. הבלוק הופעל החל מקיץ 1943 בפקודתו של הימלר, ושימש כגמול לאסירים (לא יהודים) בעלי זכויות יתר על עבודתם. בלוק זה אויש על ידי נשים לא יהודיות שנבחרו במיוחד לשם כך מבין האסירות, והוכרחו על ידי הנאצים לעבוד בו. על בלוק זה מספר הספר "בית הבובות" מאת הסופר ק. צטניק.

168. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .169

170. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .171

W tym miejscu esesman prowadzący apel przyjmował meldunki o stanie liczbowym więźniów. W przypadku stwierdzenia braku któregoś z nich, pozostali karani byli długotrwałym staniem na baczność, niezależnie od warunków atmosferycznych.
Tutaj esesmani, celem zastraszenia więźniów, publicznie wykonywali egzekucje przez powieszenie. Największa z nich miała miejsce 19 lipca 1943 roku. Na specjalnie wybudowanej szubienicy esesmani powiesili 12 Polaków, podejrzanych o udzielanie pomocy w zorganizowaniu ucieczki trzech innych więźniów oraz o utrzymywanie kontaktów z okoliczną ludnością .
Po wojnie Muzeum wykonało rekonstrukcję szubienicy .
In the centre of the area, the SS officer in charge of the roll-call received reports on the number of prisoners present. If there seemed to be anyone missing, prisoners had to continue to stand at attention until the SS were satisfied – regardless of the weather, sometimes for twelve hours or more.
To intimidate the prisoners, the SS also conducted public hangings here. The largest such execution was carried out on 19 July 1943, when twelve Poles suspected of helping three other prisoners to escape and of maintaining contacts with the outside world were hanged together on purpose - built gallows.
After war the Museum reconstructed the gallows.
במקום זה קיבל איש אס.אס., שניהל מסדרים, דיווחים על מספר האסירים. אם גילה שמישהו חסר היה מעניש את כל האחרים באמצעות עמידת דום ממושכת בכל מזג אוויר.
במטרה להטיל מורא על האסירים, ערכו כאן אנשי אס.אס. הוצאות להורג פומביות בתלייה. הגדולה אירעה ב־19 ביולי 1943. על עמוד תלייה מיוחד תלו אנשי האס.אס 12 פולנים שהוחשדו בהגשת סיוע לבריחה של שלושה אסירים אחרים, ובקיום קשרים עם האוכלוסייה המקומית.
לאחר המלחמה ערך המוזיאון שיחזור של עמוד התלייה.

16670
W TYM MIEJSCU
W KONCU LIPCA 1941 ROKU
PODCZAS APELU BLOKU 14a
WYSTĄPIŁ Z SZEREGU
POLSKI FRANCISZKANIN
MAKSYMILIAN MARIA KOLBE
ABY PONIEŚĆ ŚMIERĆ GŁODOWĄ
W ZAMIAN ZA INNEGO WIĘŹNIA

Zbigniew Foltański
Józef Gancarz
Mieczysław Kulikowski
Czesław Marcisz
Bogusław Ohrt
Janusz Pogonowski
Tadeusz Rapacz
Leon Reiser
Edmund Sikorski
Stanisław Sławiński
Józef Wojtyga
Jerzy Woźniak
Więźniowie Polacy powieszeni 19 lipca 1943 roku podczas największej publicznej egzekucji w KL Auschwitz.
Polish prisoners hanged on 19 July 1943 during the biggest public execution in KL Auschwitz.
אסירים פולנים אשר ניתלו ב19.7.1943 בזמן ההוצאה להורג הגדולה ביותר במחנה אושוויץ

176. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

177. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

178. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

179. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

180. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .181

Bloki nr 19-21 i 28 przeznaczono dla chorych więźniów, tworząc tzw. szpital (Häftlingskrankenbau). Przez więźniów nazywany był często przedsionkiem krematorium. Brak podstawowych lekarstw i opieki medycznej powodował liczne zgony. Od połowy 1941 roku lekarze SS przeprowadzali wśród chorych selekcje. Wybierali najbardziej osłabionych więźniów, nie rokujących szybkiego powrotu do zdrowia i skazywali ich na śmierć przy użyciu zastrzyków lub w komorach gazowych.
Przez prawie cały okres istnienia "szpitala" lekarze SS przeprowadzali w nim różnego rodzaju eksperymenty medyczne i farmakologiczne, kończące się najczęściej śmiercią lub trwałym kalectwem więźniów.
"Szpital" był miejscem, gdzie szczególnie aktywnie działali więźniowie z obozowej konspiracji, zaangażowani w niesienie pomocy i ratowanie innych.

The camp authorities designated blocks 19-21 and 28 as an "infirmary" (Häftlingskrankenbau) for sick prisoners. Among prisoners it was known as "the crematorium waiting-room". Medication and treatment facilities were in very short supply and many people died. From 1941 the SS doctors carried out selections among sick prisoners. Those whose return to work was considered unlikely were killed by lethal injection or in the gas chambers.
Patients in the infirmary were in any case frequently used by the SS doctors in medical and pharmacological experiments. Many of them died or suffered permanent injury as a result.
"Infirmary" was a focus of clandestine resistance; especially in helping and rescuing others. Many people were saved because of this.

בלוקים מספר 19-21, 28 היו מיועדים לאסירים חולים והיו מעין "בית חולים". אולם האסירים קראו למקום זה "פרוזדור אל המשרפות". מחסור בתרופות בסיסיות ובטיפול רפואי גרם למכשירות רבות. החל מאמצע 1941 ערכו רופאי האס.אס. סלקציות בקרב החולים. הם בחרו באסירים החלשים ביותר, שלא היה להם סיכוי להבריא במהרה ודנו אותם למוות באמצעות זריקות או בתאי הגזים. במשך רוב תקופת קיום "בית החולים" ערכו רופאי האס.אס ניסויים רפואיים וניסויים תרופתיים שונים, שבדרך כלל הסתיימו במות האסירים או בנכות תמידית. "בית החולים" היה מקום שבו פחתרת האסירים במחנה הייתה פעילה במיוחד. חבריה הושיטו סיוע לאחרים והצילו אותם.

184. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

185. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

186. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

187. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

סיפורו של יעקב קוזלצ'יק

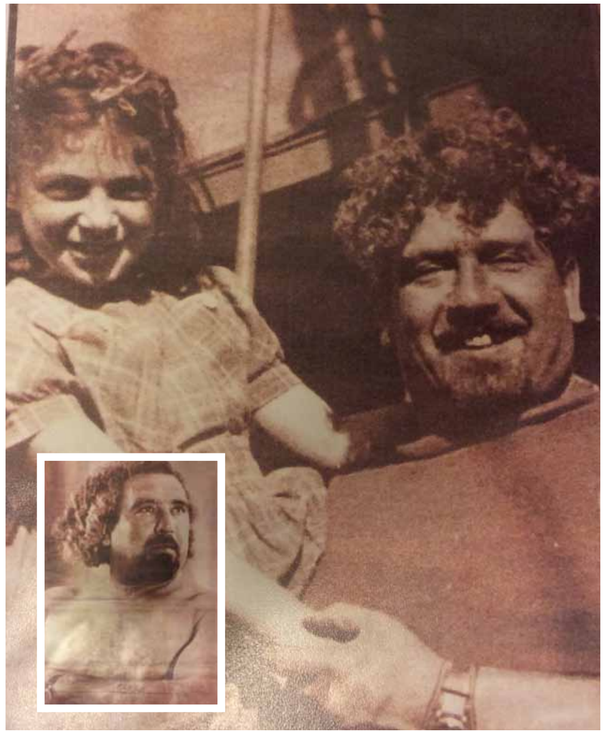

סיפורו של יעקב קוזלצ'יק

נ' ב-1902 בעיירה לידּ ביאליסטוק. היה מפותח מאוד הוויתם בגיל 8. בגיל 18 עזב לקובה והצטרף לקרקס של מתאבקים. נדד עם הקרקס בכל העולם ולפני המלחמה הגיע לפולין. נשא אישה והיו להם ילדים. העיירה בה יטב יעקב נכבשה ע"י הגרמנים, הועברה לרוסים ונכבשה שוב ע"י הגרמנים בכבצע "ברבריסה". הגרמנים התרשמו ממדי גופו של יעקב בעיקר לאחר שראו כיצד הוא מפנה בידיו פצצה של 100 ק"ג. הוא גם סיפר לגרמנים כי היה שומר ראשיו של מתאגרף גרמני ידוע. יותר מאורח אף סיפר כי היה המאמן שלו. הגרמנים שלחו לטרבלינקה את בני משפחתו של יעקב. יהודי העיירה של יעקב יחד עם יעקב ואחרים פונו לאושוויץ. בגלל ממדי גופו וההיסטוריה שלו עם המתאגרף הגרמני הוא הפך לקאפו בבלוק 11, אחראי לחלוקת המזון, ניקיון והובלת האסירים אל קיר המוות.

המיני הבכיר הזה העלה חשד כי יעקב משתף פעולה עם הנאצים. הפך הוא הנכון – הוא סייע רבות לאסירים בבלוק 11 במשהות, מזון ואף סייע לפגישה בין רודֹה רובוטר מהנשים שהבריחו אבק שריפה עבור מרד הזונדרקומאנדו.

צנחן פולני בשם סטפן ישינסקי שנכלא בבלוק 11 זכה לסיוע מיעקב קוזלצ'יק וכהוקרה הוא צייר את דמיותו על דלת העץ של תא 21 בבלוק 11.

ב-1946 עלה יעקב לארץ.לאור עברו "השחור" הוא הושמע ע"י העיתונות בארץ שהאשימה אותו בשיתוף פעולה עם הנאצים (הנאצים ויזוריהם). העיתונות סיפרה עוד כי ממשלות צ'כוסלובקיה ופולין ביקשו את הסגרתו של יעקב כדי להעמידו לדין. יעקב נפטר משבערן לב ב-1953 ובמשך שנים רבות לא הייתה מצבה על קברו.

חלק ב'

מדריך פולין אל"מ (מיל.) אמיר השכל שקידם את פרויקט "עדים במדים", קיבינו והיילי צה"ל המבקרים במאותיהם כל שנה את פולין ואת מחנות ההשמדה, נפגש עם טייס בחיל האוויר אל"מ זאב לירון שהוא עצמו ניצול שואה. שוחחו ותוך כדי שיחה התברר כי יעקב קוזלצ'יק הציל את חייו ממוות.

אמיר השכל חזר ממסע לפולין והחליט לקדם פרויקט הנחת מצבה על קברו של יעקב קוזלצ'יק. אנשים שהיכירו את קולולצ'יק חשבו כי לקוולצ'יק לא היה שם טוב. אמיר השכל לא חסך מאמצים ונבר בספרים ובאסמכתאות ומצא הוכחות רבות לכך שבאמת פעל קוזלצ'יק לסייע לאסירים בלוק 11.

ב-13 ביולי 2005 הונחה המצבה על קברו של יעקב קוזלצ'יק.

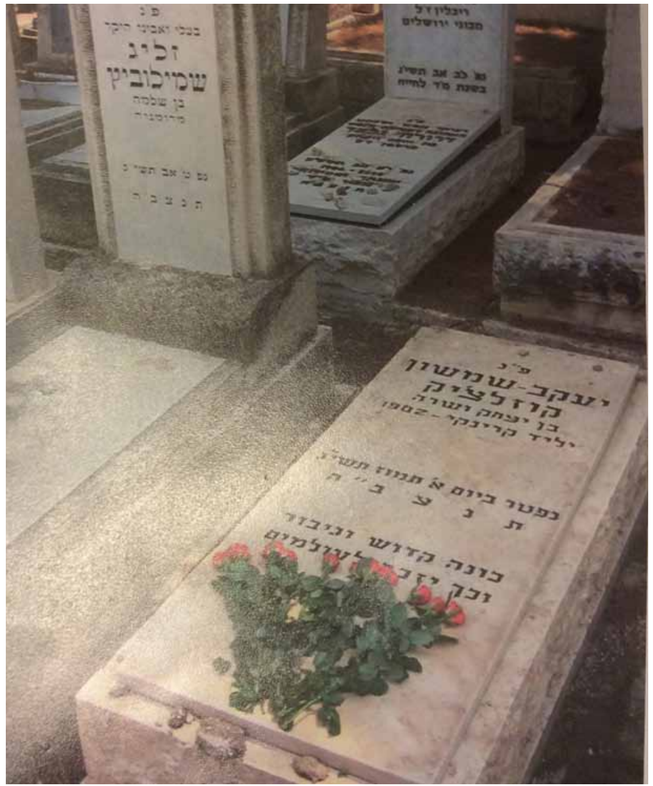

17.5.14

שלום חברים

אתמול ה-16 במאי, הלך לעולמו ידידי זאב (זאביק) לירון. בעקבות פגישה מקרית שלי עם זאביק, בטרמינל של שדה התעופה של קרקוב נכנסתי לעומקה של הפרשה של "הסוהר מבלוק 11".

זאביק נולד בבנדין בשנת 1924, היה חבר בתנועת הנוער הציוני וחבר המחתרת.

זאביק ניצול אשוויץ-בירקנאו ומחנה ניטרגרובה.

בפינוי מחנות אושוויץ, במהלך נסיעה ברכבת, קפץ זאביק עם אחיו וחברו יוסף רוזנטפט מהרכבת ובכך ניצל. זה היה האיש, אדם שביקש לשלוט בגורלו, יוזם ומנהיג אופטימי מלידה.

זאביק למד לטוס באיטליה והצטרף לחיל האוויר בו שרת עד 1985 ואז פרש בדרגת אל"מ. על מעשיו ותרומתו לבטחון המדינה, עוד ידברו רבות, מקצתם מתוארים בספר שמספר את סיפורו ואשר יצא לאור לפני כחצי שנה "תהומות ושחקים".

הלוויה תערך מחר, יום ראשון ה- 18 במאי בבית הקברות בקיבוץ נצר סירני ב- 18:00.

יהי זכרו ברוך

אמיר

190. הורה מלווה במסע לפולין, 2014. אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין, 2014. אורט גבעתיים .191

המדריכה הפולניה שהגלוותה אליו מטעם המקום
מסבירה על הבית.

194. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .195

196. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .197

שואה

השואה הייתה רצח עם חסר תקדים, טוטלי ושיטתי, שבוצע בידי גרמניה הנאצית ושותפיה במטרה להשמיד את העם היהודי. המניע העיקרי היה האידאולוגיה האנטישמית הגזענית הנאצית. בין 1933 ל־1941 נקטה גרמניה הנאצית מדיניות שהחלה בנישול היהודים מזכויותיהם ומרכושם ונמשכה בסימונם ובריכוזם. מדיניות זו זכתה לתמיכה נרחבת בגרמניה ובארצות רבות באירופה הכבושה. ב־1941, עם הפלישה לשטחי ברית־המועצות, החלו הנאצים ושותפיהם ברצח המוני ושיטתי של היהודים. עד 1945 נרצחו קרוב לשישה מיליון יהודים.

SHOAH

The Holocaust was unprecedented genocide, total and systematic, perpetrated by Nazi Germany and its collaborators, with the aim of annihilating the Jewish people. The primary motivation was the Nazis' antisemitic racist ideology. Between 1933 and 1941 Nazi Germany pursued a policy that dispossessed the Jews of their rights and their property, followed by the branding and concentration of the Jewish population. This policy gained broad support in Germany and much of occupied Europe. In 1941, following the invasion of the Soviet Union, the Nazis and their collaborators launched the systematic mass murder of the Jews. By 1945 nearly six million Jews had been murdered.

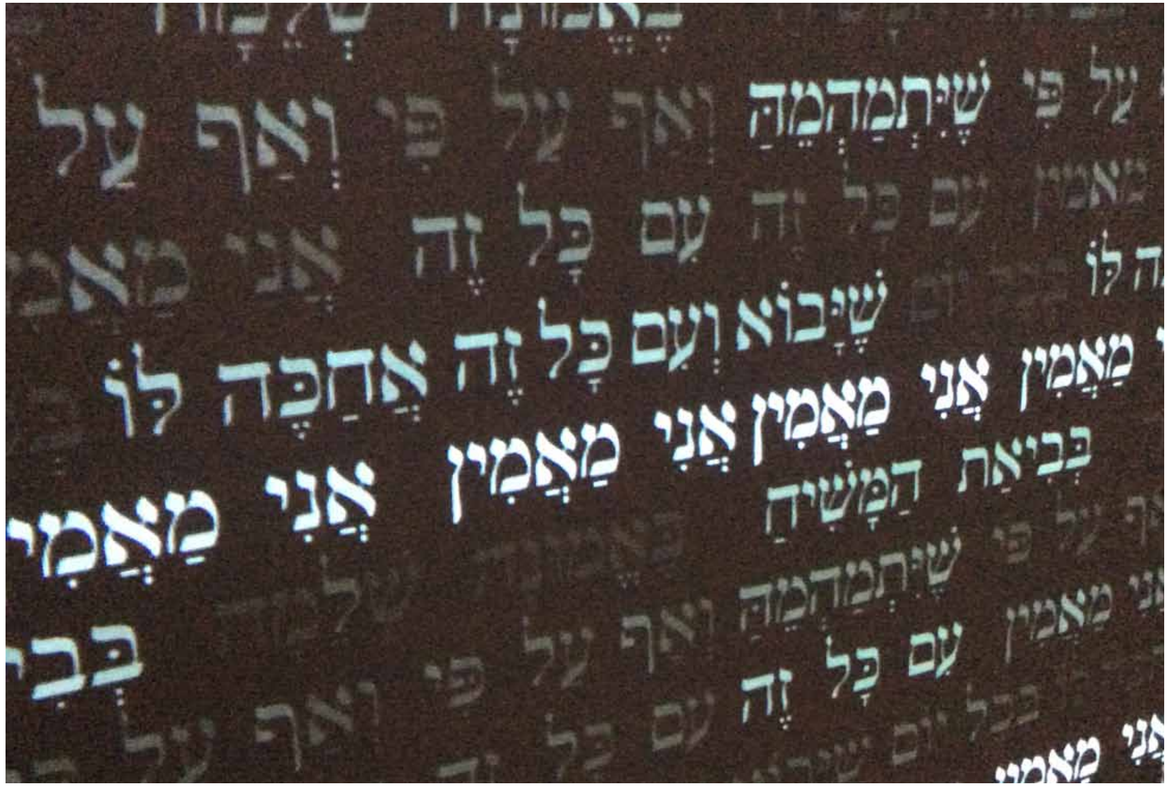

200. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

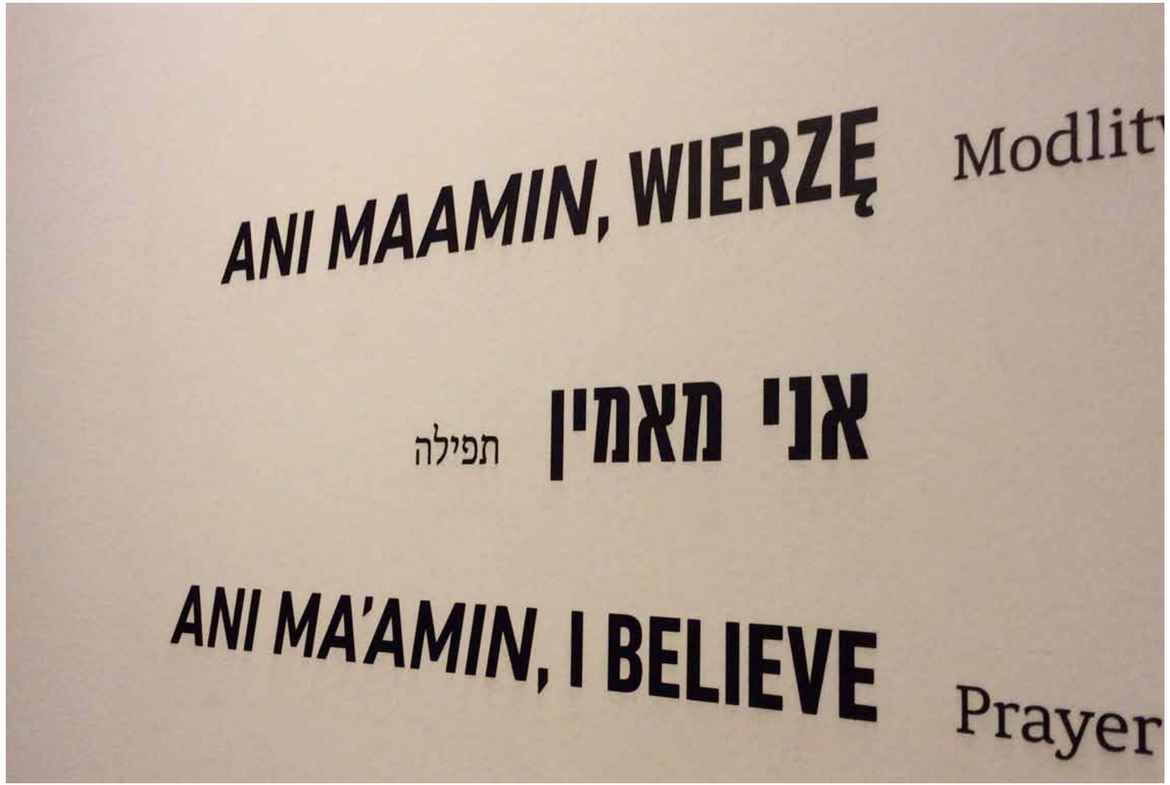

201. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

האידאולוגיה האנטישמית הנאצית
האידאולוגיה הנאצית שהתבססה על תפיסה אנטישמית־גזענית ראתה ביהודים
גזע הרסני המרעיל את האנושות ומערער את יסודות קיומה. היהדות והיהודים היו
בעיני הנאצים כוח שטני השואף להשתלט על העולם, מחולל מהפכות חברתיות
ועומד מאחורי הבולשוויזם הקומוניסטי, הקפיטליזם והמדינות הדמוקרטיות.
הנאצים, שראו בגרמנים גזע עליון, ביקשו ליצור סדר עולמי חדש בהנהגתם
וחתרו לקיים עולם ללא יהודים.
NAZI ANTISEMITIC IDEOLOGY
Nazi ideology, which was based on a racist-antisemitic
world view, saw the Jews as a destructive race that poisons
and undermines the foundations of human existence. In the
Nazis' eyes Jews and Judaism were a satanic force seeking
world domination, fomenting social revolutions, and abetting
communist Bolshevism, capitalism, and the democratic states.
The Nazis considered the Germans to be the master race and
sought to create a new world order under their leadership,
a world without Jews.

GEOGRAFIA ZAGŁADY
OBOZY ZAGŁADY I MIEJSCA MASOWYCH EGZEKUCJI
גאוגרפיה של רצח
מחנות השמדה ואתרי רצח
GEOGRAPHY OF MURDER
EXTERMINATION CAMPS AND KILLING SITES

204. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

205. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

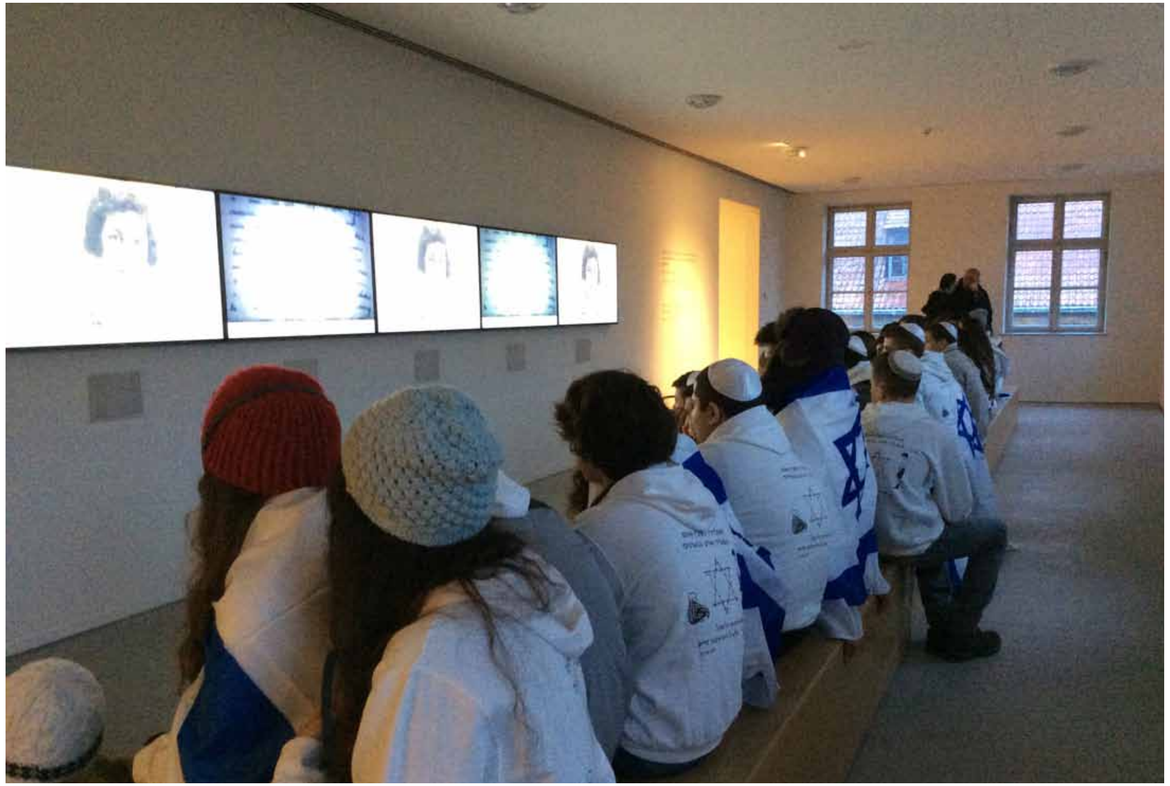

206. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

207. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

208. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

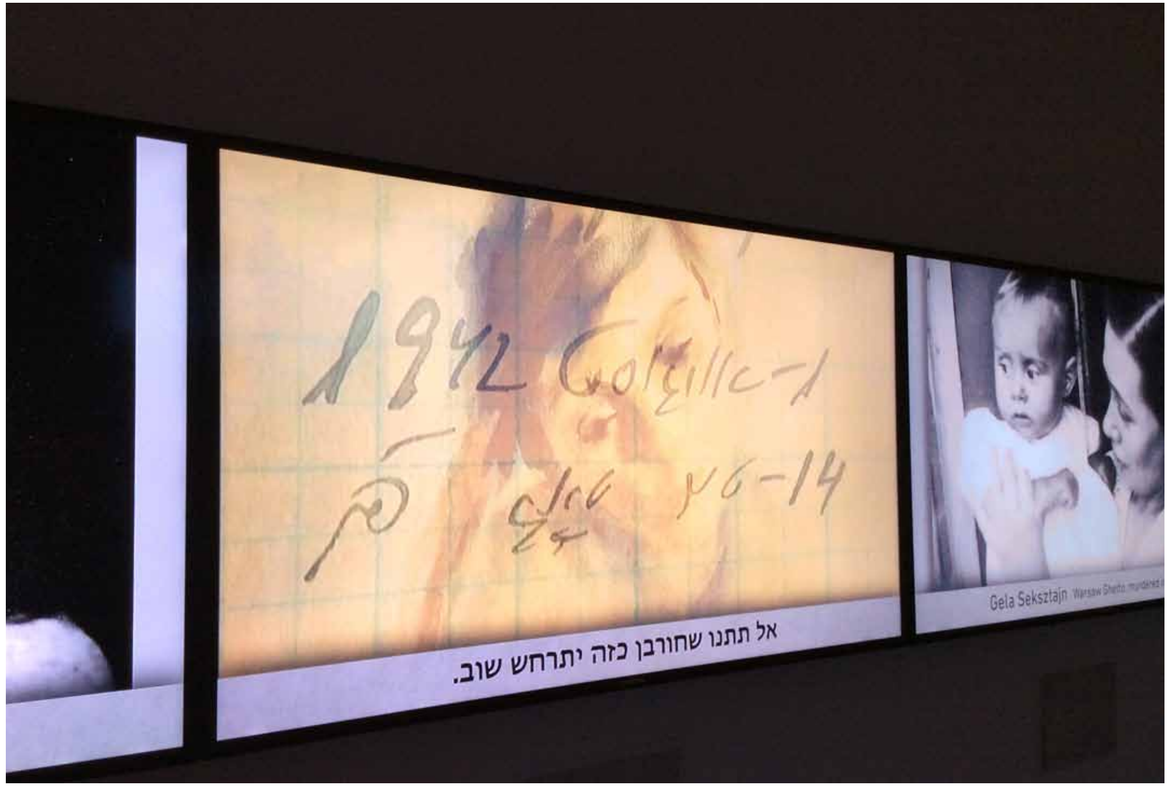

209. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

210. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

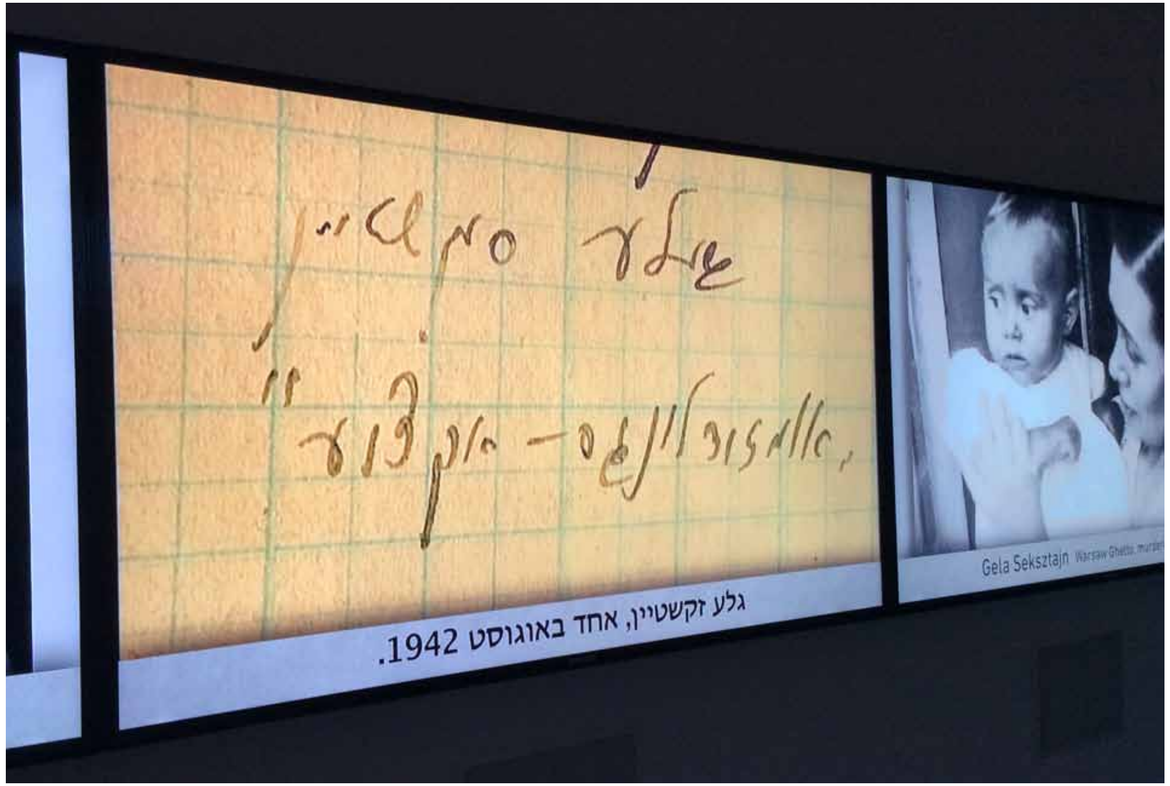

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .211

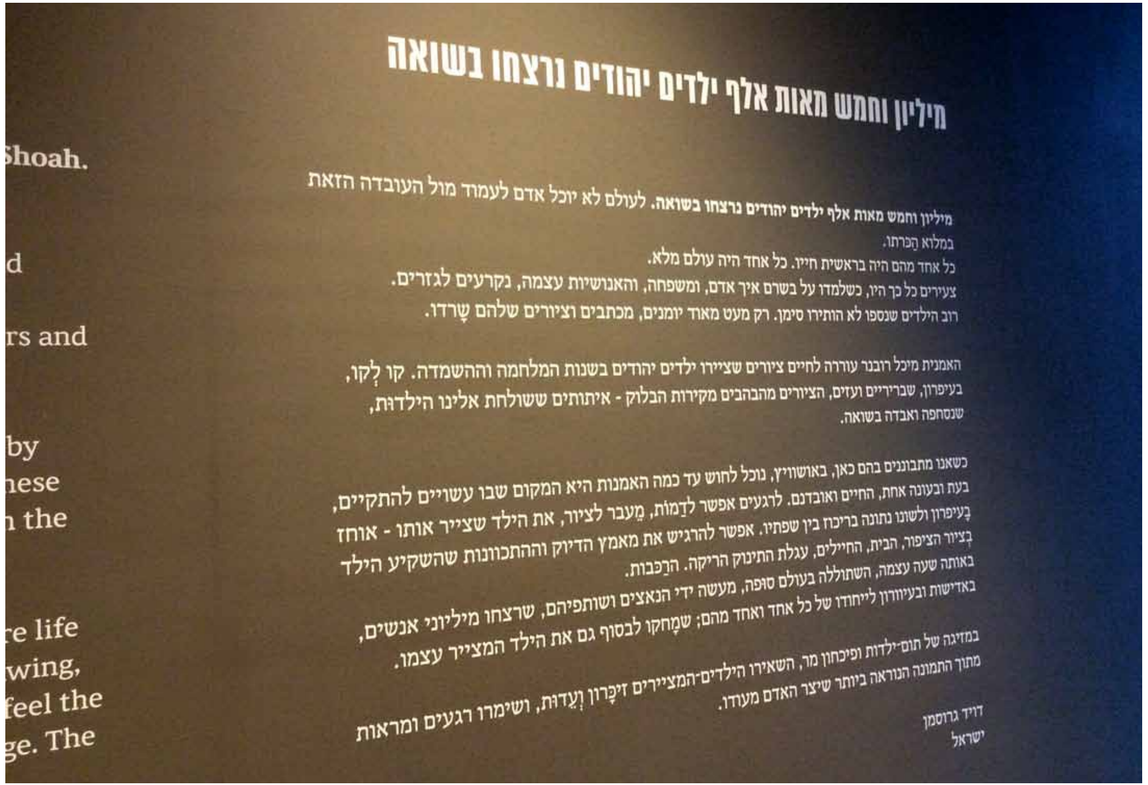
מיליון וחמש מאות אלף ילדים יהודים נרצחו בשואה
מיליון וחמש מאות אלף ילדים יהודים נרצחו בשואה. לעולם לא יוכל אדם לעמוד מול העובדה הזאת במלוא הכרתו.
כל אחד מהם היה בראשית חייו. כל אחד היה עולם מלא.
צעירים כל כך היו, כשלמדו על בשרם איך אדם, ומשפחה, והאנושיות עצמה, נקרעים לגזרים.
רוב הילדים שנספו לא הותירו סימן. רק מעט מאוד יומנים, מכתבים וציורים שלהם שָׂרדו.
האמנית מיכל רובנר עוררה לחיים ציורים שציירו ילדים יהודים בשנות המלחמה וההשמדה. קו לָקו,
בעיפרון, שברירייים ועזים, הציורים מהבהבים מקירות הבלוק - איתותים ששולחת אלינו הילדוּת,
שנסחפה ואבדה בשואה.
כשאנו מתבוננים בהם כאן, באושוויץ, נוכל לחוש עד כמה האמנות היא המקום שבו עשויים להתקיים,
בעת ובעונה אחת, החיים ואובדנם. לרגעים אפשר לַדמוֹת, מֶעבר לציור, את הילד שצייר אותו - אוחז
בָּעיפרון ולשונו נתונה בריכוז בין שפתיו. אפשר להרגיש את מאמץ הדיוק וההתכוונות שהשקיע הילד
בְּציור הציפור, הבית, החיילים, עגלת התינוק הריקה. הרַכבות.
באותה שעה עצמה, השתוללה בעולם סופה, מעשה ידי הנאצים ושותפיהם, שרצחו מיליוני אנשים,
באדישות ובעיוורון לייחודו של כל אחד ואחד מהם; שָׂמחקו לבסוף גם את הילד המצייר עצמו.
במזיגה של תום־ילדות ופיכחון מר, השאירו הילדים־המציירים זיכָּרון וָעֵדוּת, ושימרו רגעים ומראות
מתוך התמונה הנוראה ביותר שיצר האדם מעודו.
דויד גרוסמן
ישראל
Shoah.
d
rs and
by
nese
n the
re life
wing,
feel the
ge. The

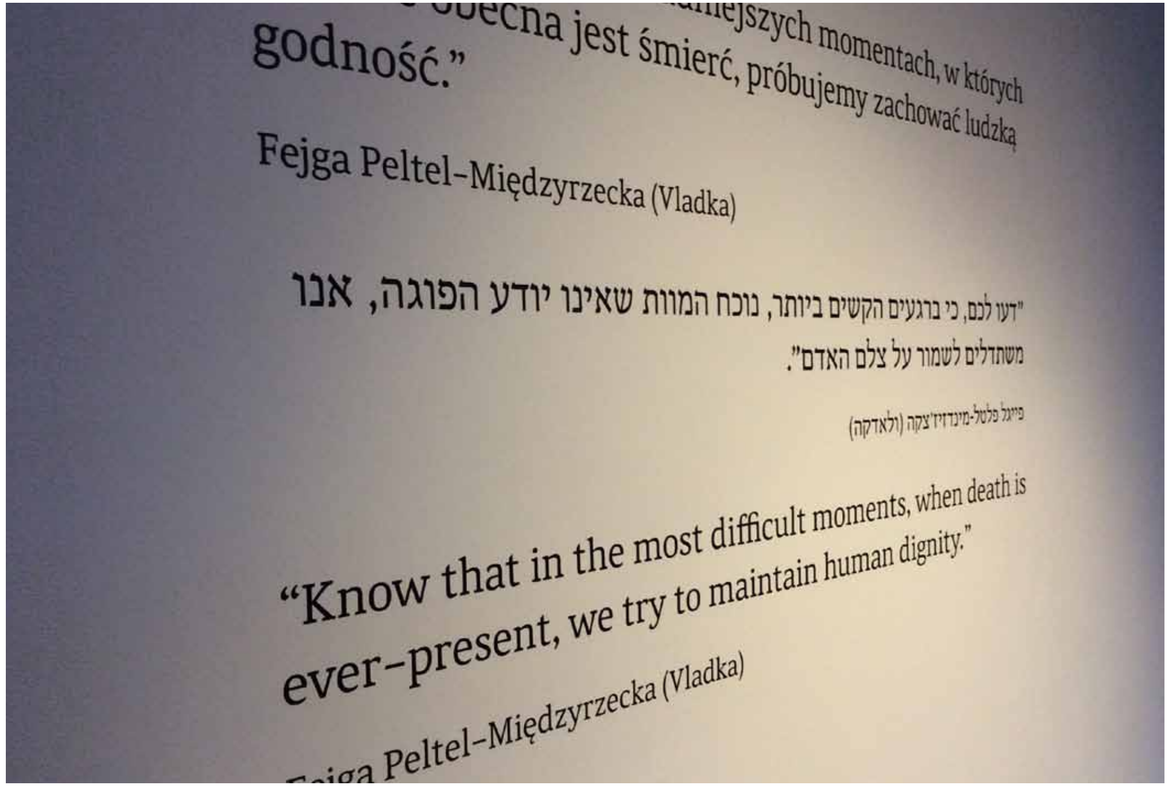
ejszych momentach, w których
obecna jest śmierć, próbujemy zachować ludzką
godność."
Fejga Peltel-Międzyrzecka (Vladka)
"דעו לכם, כי ברגעים הקשים ביותר, נוכח המוות שאינו יודע הפוגה, אנו
משתדלים לשמור על צלם האדם".
פיגל פלטל-מינדזיז'צקה (ולאדקה)
"Know that in the most difficult moments, when death is
ever-present, we try to maintain human dignity."
Fejga Peltel-Międzyrzecka (Vladka)

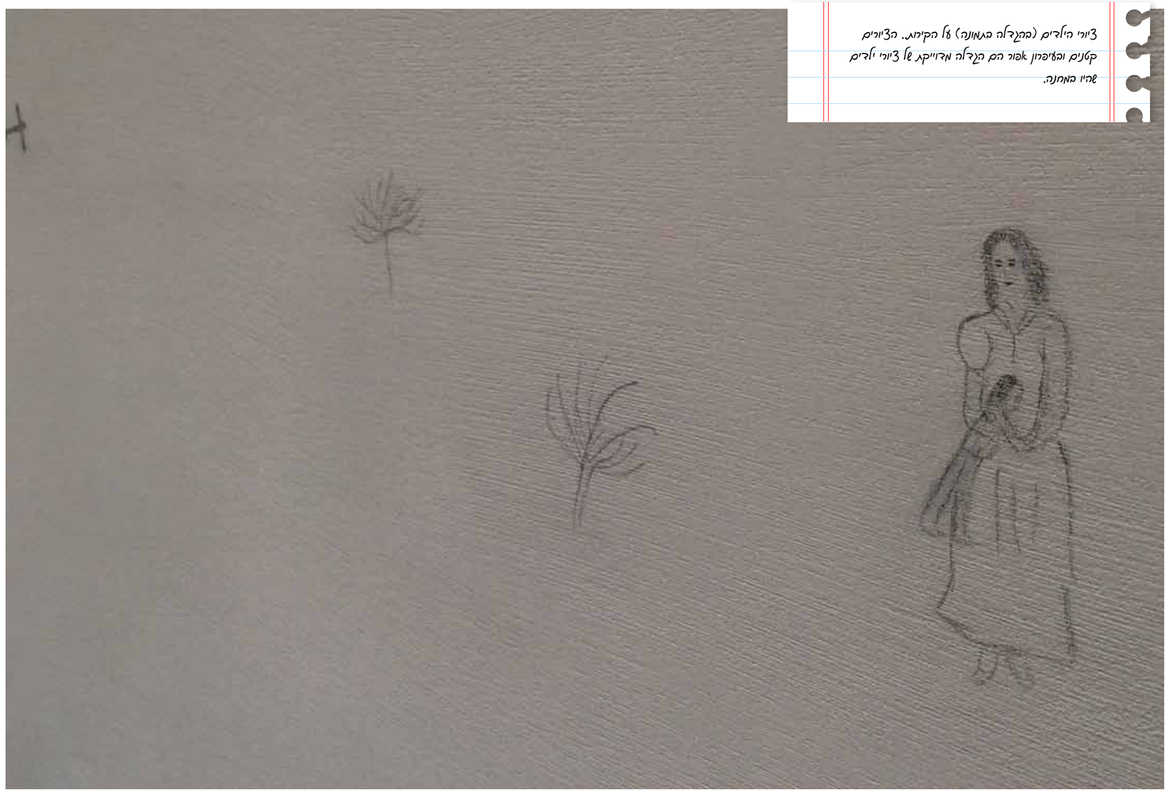

ציורי הילדים (בהנדלה בתמונה) על הקירות. הציורים קטנים ובעיפרון אפור הם הנדלה מדוייקת של ציורי ילדים שהיו במחנה.

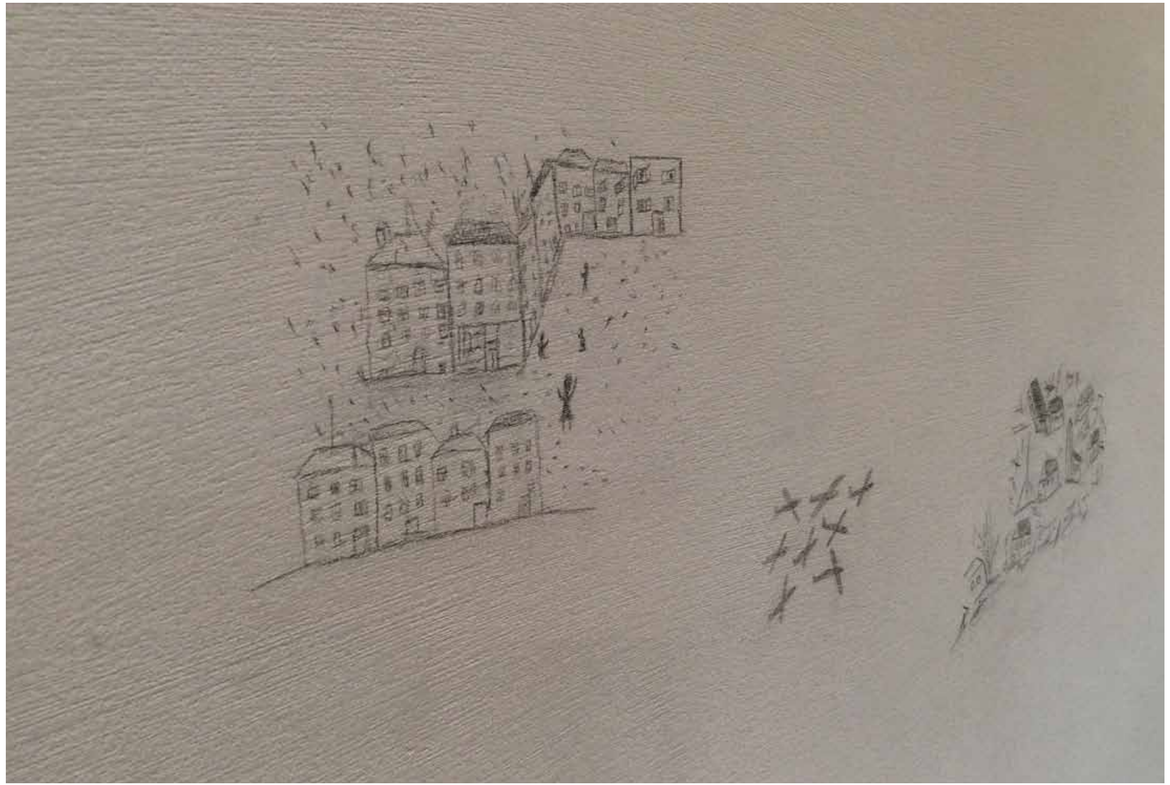

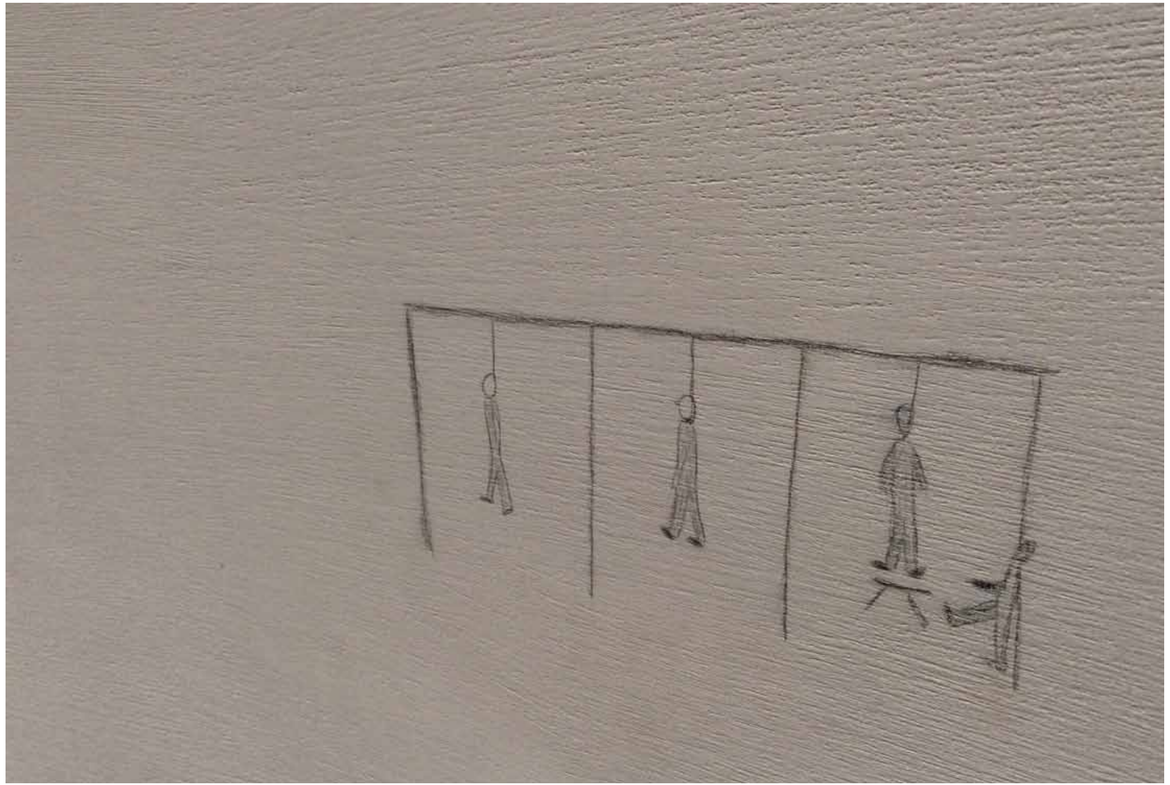

216. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

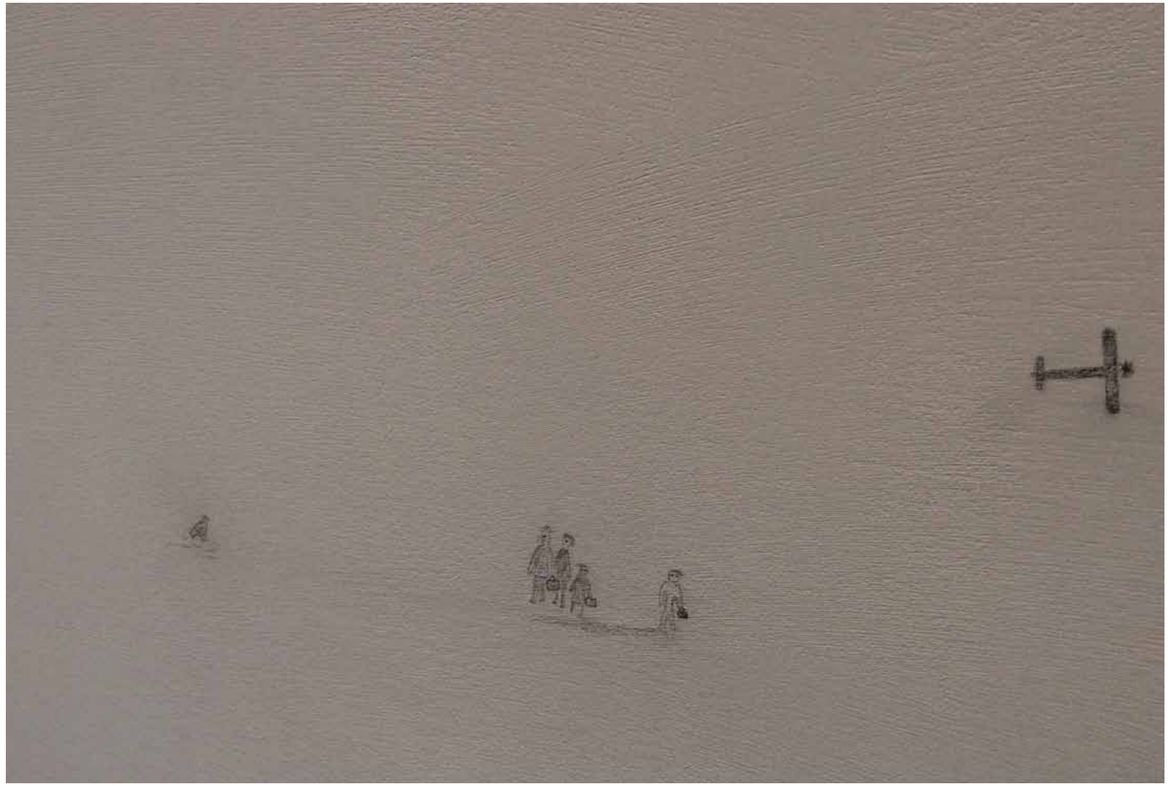

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .217

218. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

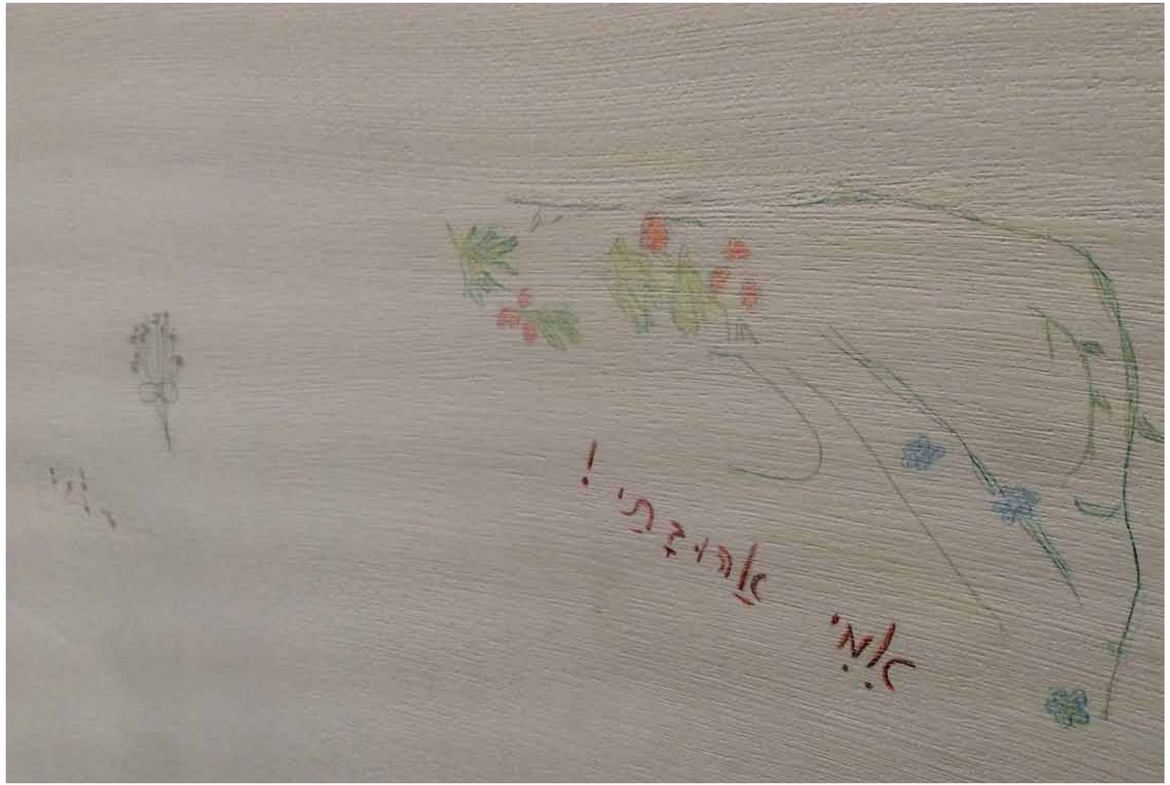

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .219

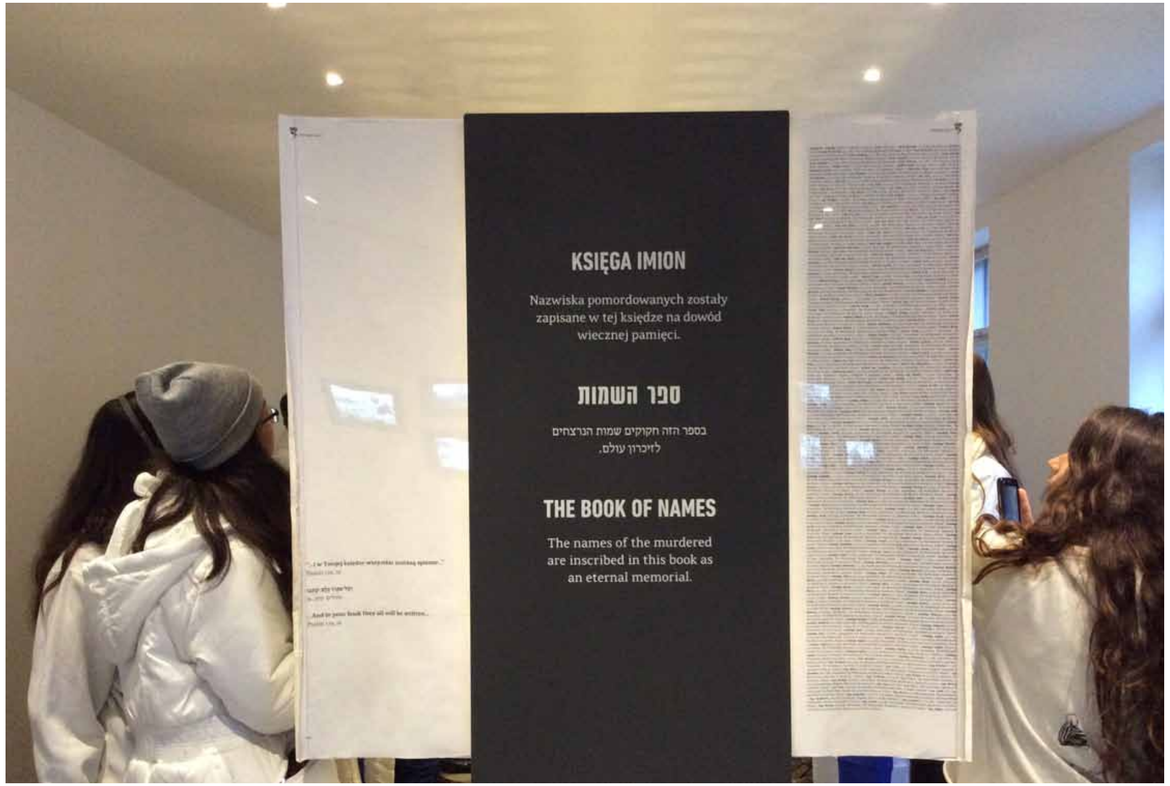

220. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

221. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

222. הורה מלווה במסע לפולין, 2014. אורט גבעתיים

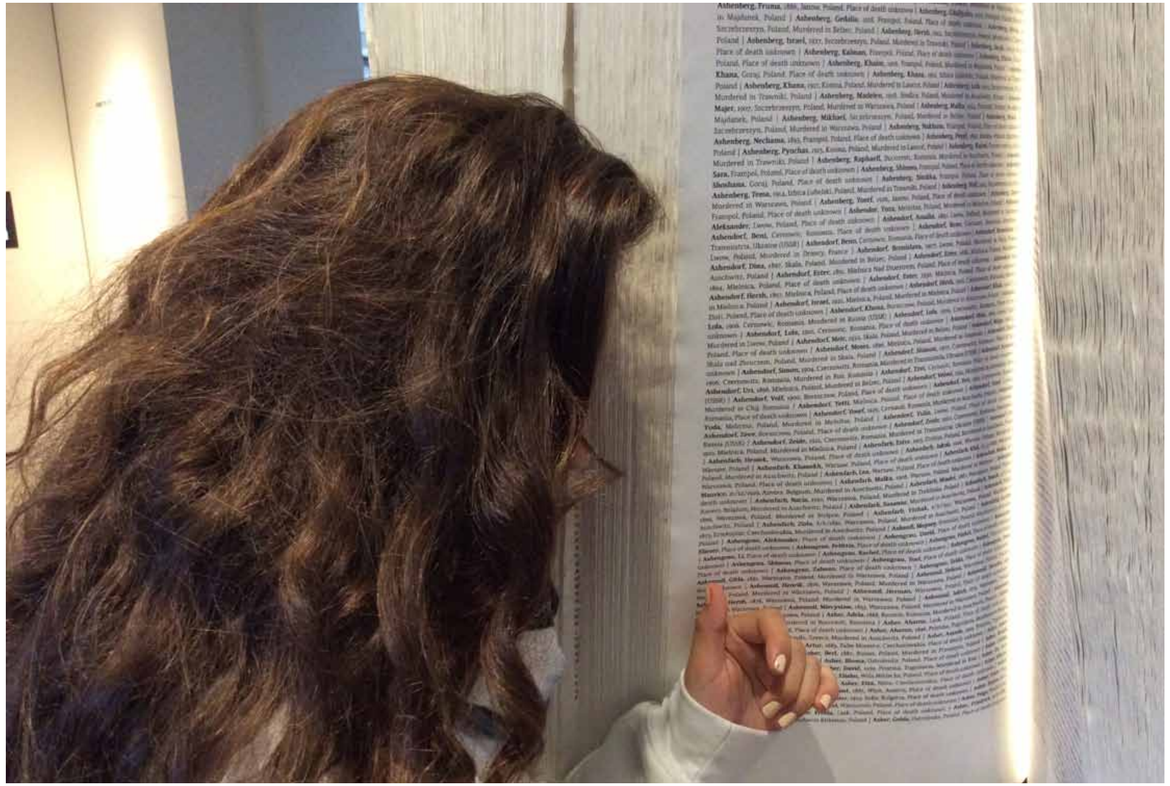

223. הורה מלווה במסע לפולין, 2014. אורט גבעתיים

224. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

225. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

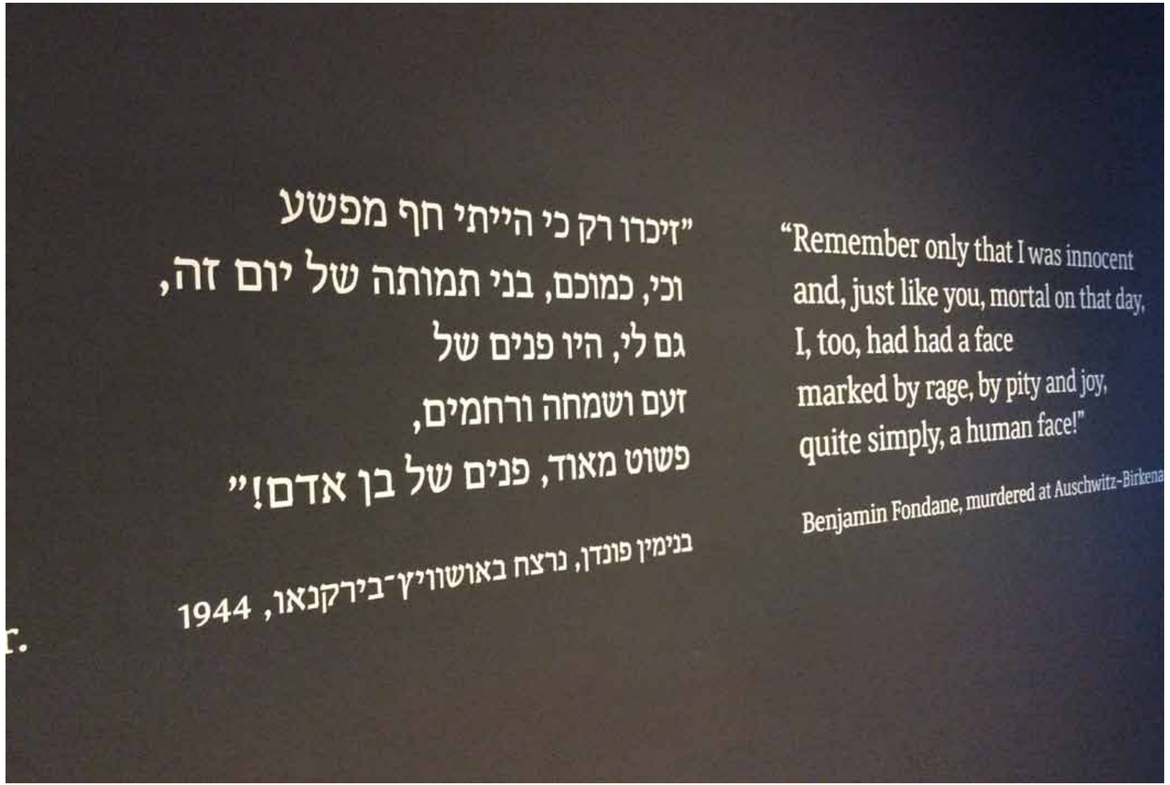

226. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

227. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

228. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

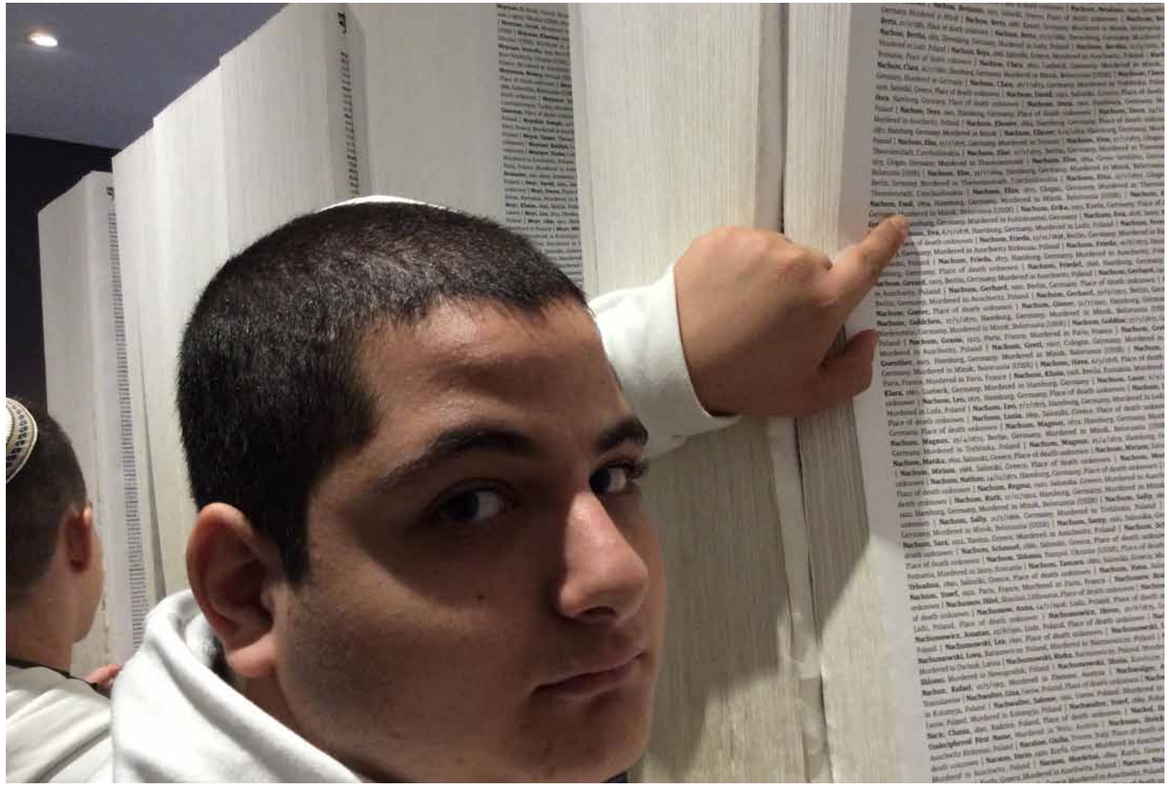

229. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

230. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .231

232. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

233. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

בלוק 10

שימש כבית חולים; גם בבלוקים אחרים שוכנו חולים, אך בלוק 10 נודע לשמצה באופן מיוחד מכיוון שנעשו בו ניסויים בבני אדם. בבלוק זה ערך הגינקולוג פרופ' קרל קלאוברג ניסויים בעיקור נשים יהודיות, במטרה לפתח זריקה פשוטה שתשמש לעיקור בני העמים הסלאבים; תורת הגזע הנאצית גרסה שבני עמים אלה הם בני גזע נחות, ומטרתם לשרת את בני הגזע הארי. במסגרת זו, המטרה הייתה לצמצם את התרבותם ולשלוט בה.

ד"ר יוזף מנגלה ערך באותו בלוק את הניסויים בתאומים הידועים לשמצה. גם מצבם של החולים ה"רגילים" היה קשה, ואסירים שאושפזו בו ולא החלימו במהירות הומתו, כדבר שבשיגרה, בזריקה קטלנית של פנול.

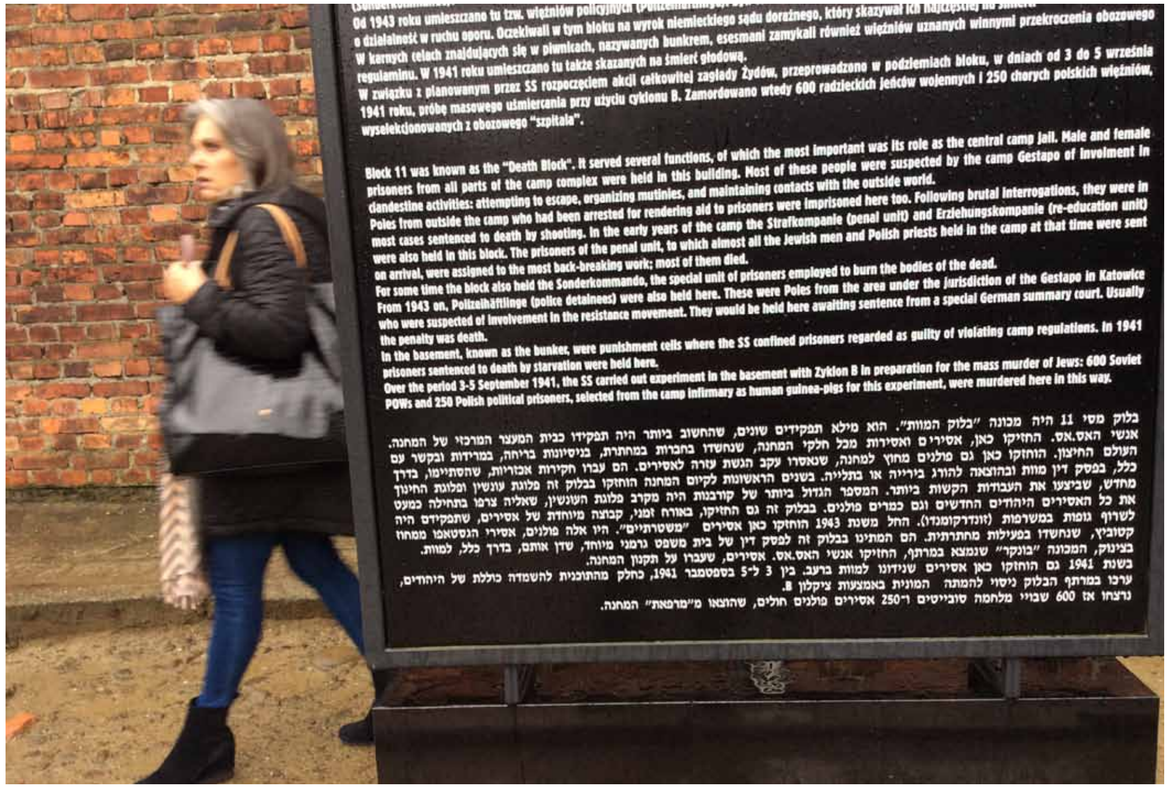
Od 1943 roku umieszczano tu tzw. więźniów policyjnych (Polizeihäftlinge)
o działalność w ruchu oporu. Oczekiwali w tym bloku na wyrok niemieckiego sądu doraźnego, który skazywał ich najczęściej na śmierć.
W karnych celach znajdujących się w piwnicach, nazywanych bunkrem, esesmani zamykali również więźniów uznanych winnymi przekroczenia obozowego
regulaminu. W 1941 roku umieszczano tu także skazanych na śmierć głodową.
W związku z planowanym przez SS rozpoczęciem akcji całkowitej zagłady Żydów, przeprowadzono w podziemiach bloku, w dniach od 3 do 5 września
1941 roku, próbę masowego uśmiercania przy użyciu cyklonu B. Zamordowano wtedy 600 radzieckich jeńców wojennych i 250 chorych polskich więźniów,
wyselekcjonowanych z obozowego "szpitala".
Block 11 was known as the "Death Block". It served several functions, of which the most important was its role as the central camp jail. Male and female
prisoners from all parts of the camp complex were held in this building. Most of these people were suspected by the camp Gestapo of involvement in
clandestine activities: attempting to escape, organizing mutinies, and maintaining contacts with the outside world.
Poles from outside the camp who had been arrested for rendering aid to prisoners were imprisoned here too. Following brutal interrogations, they were in
most cases sentenced to death by shooting. In the early years of the camp the Strafkompanie (penal unit) and Erziehungskompanie (re-education unit)
were also held in this block. The prisoners of the penal unit, to which almost all the Jewish men and Polish priests held in the camp at that time were sent
on arrival, were assigned to the most back-breaking work; most of them died.
For some time the block also held the Sonderkommando, the special unit of prisoners employed to burn the bodies of the dead.
From 1943 on, Polizeihäftlinge (police detainees) were also held here. These were Poles from the area under the jurisdiction of the Gestapo in Katowice
who were suspected of involvement in the resistance movement. They would be held here awaiting sentence from a special German summary court. Usually
the penalty was death.
In the basement, known as the bunker, were punishment cells where the SS confined prisoners regarded as guilty of violating camp regulations. In 1941
prisoners sentenced to death by starvation were held here.
Over the period 3-5 September 1941, the SS carried out experiment in the basement with Zyklon B in preparation for the mass murder of Jews: 600 Soviet
POWs and 250 Polish political prisoners, selected from the camp infirmary as human guinea-pigs for this experiment, were murdered here in this way.
בלוק מסי 11 היה מכונה "בלוק המוות". הוא מילא תפקידים שונים, שהחשוב ביותר היה תפקידו כבית המעצר המרכזי של המחנה.
אנשי האס.אס. החזיקו כאן, אסירי ם ואסירות מכל חלקי המחנה, שנחשדו בחברות במחתרת, בניסיונות בריחה, במרידות ובקשר עם
העולם החיצון. הוחזקו כאן גם פולנים מחוץ למחנה, שנאשמו עקב הגשת עזרה לאסירים. הם עברו חקירות אכזריות, שהסתיימו, בדרך
כלל, בפסק דין מוות ובהוצאה להורג בירייה או בתלייה. בשנים הראשונות לקיום המחנה הוחזקו בבלוק זה פלוגת עונשין ופלוגת החינוך
מחדש, שביצעו את העבודות הקשות ביותר. המספר הגדול ביותר של קורבנות היה מקרב פלוגת העונשין, שאליה צורפו בתחילה כמעט
את כל האסירים היהודים החדשים וגם כמרים פולנים. בבלוק זה גם התחיקו, באורח זמני, קבוצה מיוחדת של אסירים, שתפקידם היה
לשרוף גופות במשרפות (זונדרקומנדו). החל משנת 1943 הוחזקו כאן אסירים "משטרתיים". היו אלה פולנים, אסירי הגסטאפו מוחוז
קטוביץ, שנחשדו בפעילות מחתרתית. הם המתינו בבלוק זה לפסק דין של בית משפט גרמני מיוחד, שדן אותם, בדרך כלל, למוות.
בביתוק, המכונה "בונקר" שגשגא במרתף, החזיקו אנשי האס.אס. אסירים, שעברו על תקנון המחנה.
בשנת 1941 גם הוחזקו כאן אסירים שנידונו למוות בירעב. בין 3 ל־5 בספטמבר 1941, כחלק מהתוכנית להשמדה כוללת של היהודים,
ערכו במרתף הבלוק ניסוי להמתה המונית באמצעות ציקלון B.
נרצחו אז 600 שבויי מלחמה סובייטים ו־250 אסירים פולנים חולים, שהובאו מ"מרפאת" המחנה.

בלוק 11

בלוק 11 שימש כ"**כלא בתוך הכלא**", בו נענשו האסירים על הפרת כללי המחנה הרבים. מעבר לתאי כליאה וחקירה שהיו במבנה, היו בו "תאי עמידה", תאים שממדיהם היו 90 × 90 ס"מ בלבד, אליהם הוכנסו ארבעה אסירים למשך הלילה, כשאוויר נכנס לתא דרך חלון קטן. לאחר ליל זוועות בתא כזה נאלצו האסירים לצאת ליום עבודה רגיל. אסירים אחרים נכלאו בתאי הרעבה, שם לא ניתנו להם אוכל או מים, עד שמתו ברעב. בבלוק 11 ערך האס אס לראשונה ניסויים בהמתת אסירים פולנים ורוסים באמצעות גז ציקלון בה, קוטל מזיקים ששימש קודם לכן להשמדת כינים. הניסויים, שנערכו בספטמבר 1941, הוכתרו בהצלחה, ובעקבותיהם נבנו במחנה **תא גזים ומשרפה**, בבונקר שהוסב למטרה זו. תא הגזים פעל מ-1941 עד 1942 ואז הוסב למקלט.

"קיר המוות"

חלק מהאסירים הוצאו להורג בירייה מול "**קיר המוות**", קיר עץ מכוסה שעם שחור שעמד בין בלוק 11 לבלוק 10 (הקיר המקורי פורק אך במקום קיים שחזור).

240. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .241

242. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

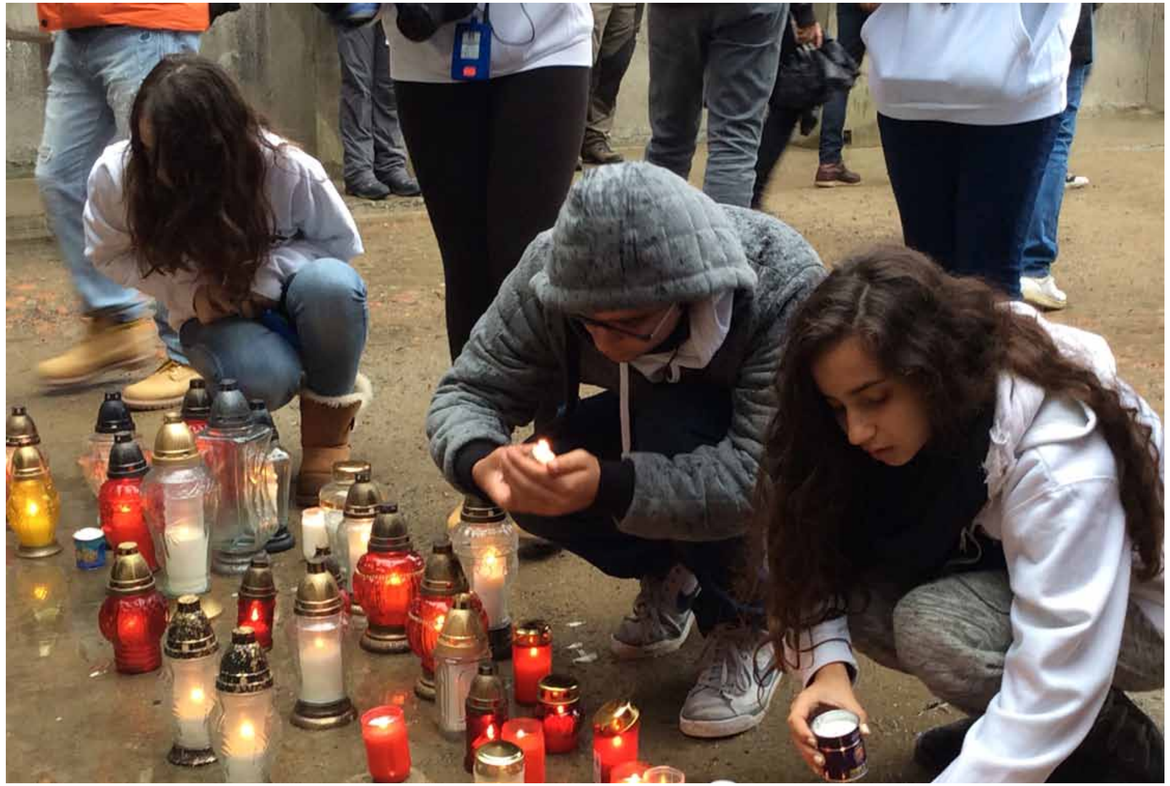

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .243

"תלייה למוות"

חלק מהאסירים נתלו בידיהם בקיר זה עד לצאת נשמתם.

244. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .245

246. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

247. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

248. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

249. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

250. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

251. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

252. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

253. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

254. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

255. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

256. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

קרמטוריום I

לאורך הגדר הצפון מזרחית של המחנה עמד מבנה ששימש כתא הגזים הראשון במחנה, שנקרא "קרמטוריום I". במבנה זה הייתה גם משרפה. באותו צד של הגדר עמדו גם משרדי הגסטאפו, מגורי השומרים ומגוריו של מפקד המחנה. בצדדים שונים של המחנה היו אזורי הוצאה להורג, כמו הגרדום שניצב ליד קרימטוריום. חלק מן ההוצאות להורג נעשו גם בתוך המחנה, בגרדום שעמד ליד מטבח המחנה.

257. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

258. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

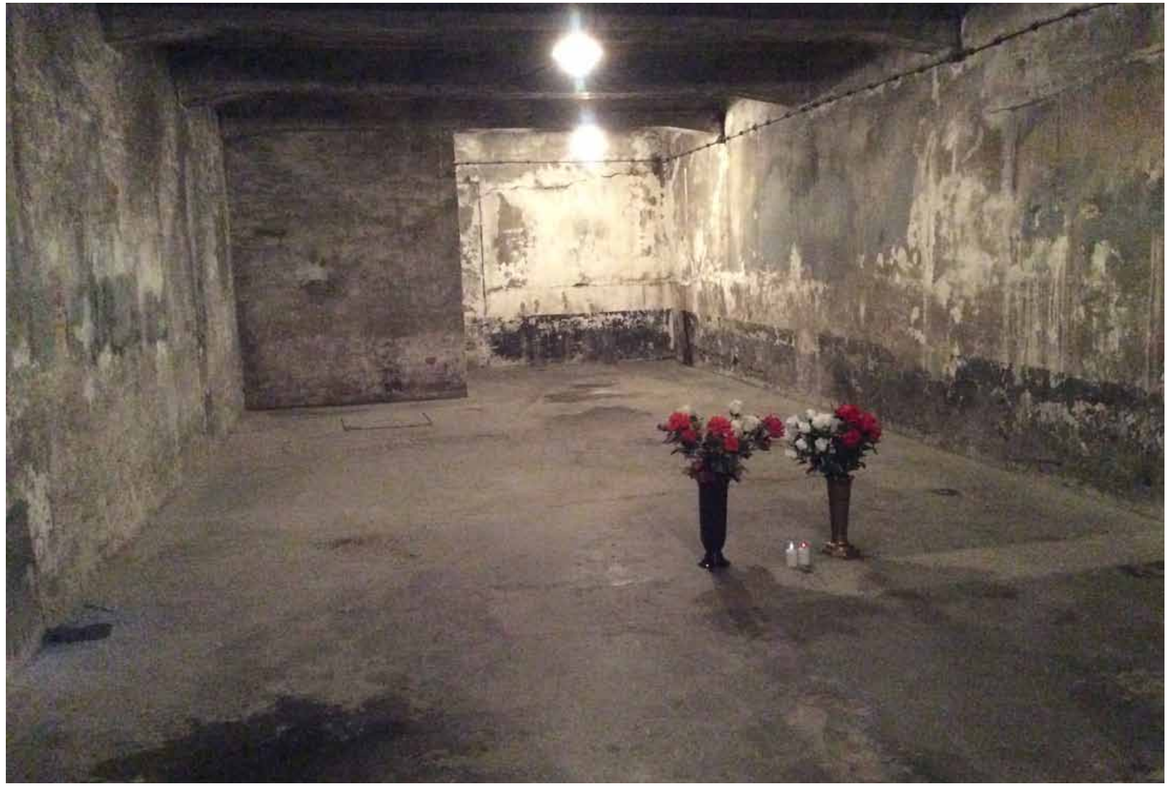

259. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

260. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

261. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

אושוויץ II - אושוויץ-בירקנאו

262. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

263. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

מחנה אושוויץ II (בירקנאו)

אושוויץ II (בירקנאו) הוא המחנה המוכר בדרך כלל בשם "אושוויץ". במחנה נכלאו מאות אלפים ונרצחו בו למעלה ממיליון איש, בעיקר יהודים וצוענים. בירקנאו נקרא על ידי הגרמנים מחנה א' II, ומוקם כ-3 ק"מ ממערב למחנה א' I, אושוויץ I, בכפר בז'זינקה (בירקנאו), שפונה מיושביו. בניית המחנה החלה באוקטובר 1941. בתחילה נועד המחנה לאכלס את שבויי המלחמה הסובייטים שנפלו בידי הגרמנים במבצע ברברוסה, אך עם הפעלת "הפתרון הסופי", וכשהוחלט לסגור את מחנות מבצע ריינהרד (בלז'ץ, סוביבור וטרבלינקה), הפך מחנה בירקנאו לאתר ההשמדה המרכזי.

מבנה המחנה

מחנה בירקנאו היה בנוי כמלבן שאורכו (מצפון לדרום) 2.5 ק"מ ורוחבו (ממזרח למערב) 2 ק"מ, מידות הגדולות משמעותית מאלה של מחנה אושוויץ I. כמו שם, גם כאן הוקף המחנה בגדרות חשמליות בגובה כארבעה מטרים, שבשל מידות המחנה נמתחו לאורך כולל של כ-9 ק"מ. מעבר לגדרות הוקף המחנה בתעלות באורך כולל של 13 קילומטרים. אושוויץ I ואושוויץ II היו מוקפים בעמדות שמירה שכונו Postenkette, עמדות קדמיות, ובהם שמרו וסיירו אנשי אס אס עם כלבים, יחידה שנקראה "גדוד הכלבים", Hundestaffel.

המחנה נבנה על ידי שבויי מלחמה סובייטים החל מאוקטובר 1941. היה צורך בבנייה מהירה של המחנה, בשל הצפיפות הרבה שהייתה בו; אלפי שבויים מתו תוך כדי הבנייה בשל התנאים האיומים שבהם עבדו. מתוך 13,000 שבויים סובייטים שהובאו לאושוויץ באוקטובר 1941, שרדו רק 945 במרץ 1942.

הכניסה הראשית למחנה הייתה מן הכביש והמסילה שהגיעו ממזרח, מכיוון אושוויץ I. הכניסה הייתה דרך בניין המשמר של האס אס; תמונת פסי הרכבת הנכנסים אל תוך המחנה דרך מבנה השער היא מן התמונות המפורסמות ביותר של אושוויץ, תחנת הרכבת הוקמה בתוך המחנה רק במאי 1944.

מסילת הרכבת שעברה דרך שער הכניסה חילקה את המחנה, מצפון לדרום, לשני אזורים עיקריים: BI, מדרום למסילה, ו-BII, מצפונה. אלו חולקו לתתי מחנות, כמפורט להלן והיו מופרדים בגדרות תיל. בכל מחנה היו שורות של "בלוקים", מבני עץ מוארכים שנועדו לאסירים; היו אלה צריפים שתוכננו כאורוות ל-52 סוסים בכל אחת מהן, אך במקום זאת שוכנו בכל בלוק למעלה מ-400 אסירים.

החלוקה הפנימית של בירקנאו

אזור BI חולק לשני תתי מחנות, עוד ב-1941:

1. מחנה BIa, בחלקו המזרחי של אזור BI. מחנה זה היה מחנה נשים, שהועברו אליו מאושוויץ I באוגוסט 1942ומציתו של המחנה שימשה כבית חולים לנשים, ובו ביצע פושע המלחמה קרל קלאוברג, החל מדצמבר 1942, את ניסוייו בעיקר נשים.
2. מחנה BIb, בחלקו המערבי של אזור BI. מחנה זה היה בתחילה מחנה לגברים, החל ממרץ 1942; מאוחר יותר הועברו הגברים למחנה BIId, ובמקומם הוכנסו למחנה זה נשים. בניית גזרה זו הושלמה בשנת 1942. בכל אחד מן המחנות הוחזקו עד 20,000 אסירים ולעתים אף יותר.

אזור BII חולק גם הוא לשבעה תתי-מחנות. בין מחנות אלה עבר כביש, מצפון לדרום; מחנות BIIa, BIIb, ו- BIIc שכנו ממזרח לכביש, ושאר המחנות שכנו ממערב לו. המחנות:

1. מחנה BIIa, המזרחי ביותר, היה מחנה "קרנטינה" (Quarantänelager), בידוד, לגברים שהגיעו למחנה; הוא שימש כמחנה הסגר, בו הוחזקו אסירים מיד לאחר הגעתם ועד להעברתם לאחד המחנות האחרים.
2. מחנה BIIb שימש כמחנה למשפחות יהודיות שגורשו לכאן מגטו טרזיינשטט. מטרת המחנה הייתה להיות חלק מן התצוגה שהכינו הנאצים כדי להונות את משלחת הצלב האדום שביקרה בגטו טרזיינשטט ב-23 ביוני 1944. המשלחת הייתה אמורה להמשיך לאושוויץ, כדי לראות את מקומות היישוב מחדש במזרח, כפי שהגדירו הגרמנים את הגירושים מן הגטו. בשל כך, הייתה ההתייחסות שונה לאסירים אלה: שערם לא גולח, הנשים, הגברים והילדים לא הופרדו, ועוד. ב-9 בספטמבר 1943 הגיע למחנה משלוח ראשון ובו 5,006 איש, ובהמשך השנה (16 ו-20 בדצמבר) הגיעו 4,964 מגורשים נוספים.
3. עד מרץ 1944 מתו 1,100 איש ואישה ממשלוחים אלה, מרעב ומגפות. ב-9 במרץ באותה שנה הושמדו כ-3,800 מהשרידים, ורק רופאים ותאומים הושארו בחיים. ב-16 במאי וב-19 בו הגיע למחנה משלוח נוסף מהגטו, ובו כ-7,500 איש; כ-3,000 מהם נשלחו לעבודות כפייה והשאר הועברו למחנה המשפחות. לאחר ביקור משלחת הצלב האדום בגטו טרזיינשטט, השתכנעו אנשי הצלב האדום שאין להם צורך בביקור באושוויץ; בשל כך, החליטו הנאצים על חיסול המחנה, וביולי 1944 הושמדו יושבי מחנה זה, כ-7,000 איש, אישה וילד ששרדו עד אז, והמקום אוכלס באסירות פולניות שנלכדו בעת מרד וורשה. בשלב מסוים גם הועברו אליו גברים שפונו ממחנה BIb.

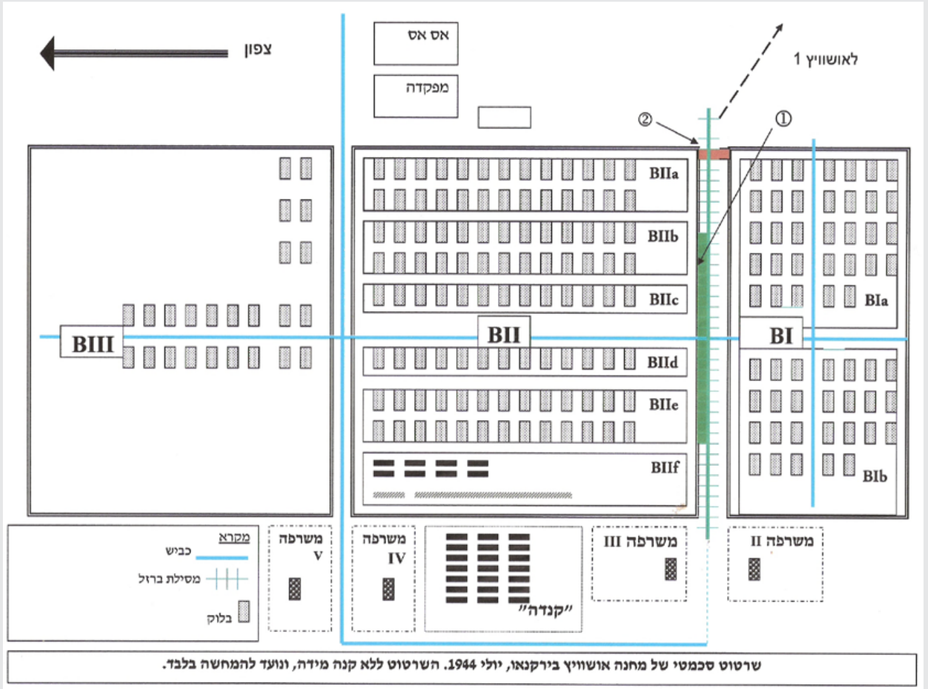

שרטוט סכמטי של מחנה אושוויץ בירקנאו, יולי 1944. השרטוט ללא קנה מידה, ונועד להמחשה בלבד.

מפת אושוויץ II. שער המחנה מסומן ב- 2, והרמפה מסומנת ב- 1. סימון הבלוקים הוא להמחשה בלבד. בפועל היו 16 בלוקים בכל שורה באזור BII, חוץ ממבני מקלחת ומחראות, והם לא היו צמודים לגדר.

גם באזור BI הייתה פרישת הבלוקים שונה. מערבה מ"קנדה" היה מבנה ה"זאונה", שאינו מסומן במפה.

המחנה היה סמל לתכנון יעיל, שעליו קיבל האדריכל את אות צלב הברזל על "תרומה מיוחדת". האדריכל נעלם אחרי המלחמה, ומת שנים ספורות אחריה, בגיל 53, מבלי שהועמד לדין.

4. מחנה BIIc היה מחנה מעבר (Durchgangslager) לנשים שגורשו מהונגריה. נשים אלה גורשו בסופו של דבר למחנות ריכוז בגרמניה עצמה. לקראת פירוק מחנה אושוויץ הועברו אליו נשים מאזור BIII, "מקסיקו".

5. מחנה BIId היה מחנה הגברים העיקרי. למחנה זה הגיעו בדרך כלל גברים לאחר ששהו במחנה BIIa. בשנים 1944-1943 שהו במחנה זה אנשי יחידת הפינוי "קנדה".

6. מחנה BIIe היה מחנה משפחות (Familienzigeunerlager) לצוענים. צוענים שהו במחנה זה מפברואר 1943 עד אוגוסט 1944; רובם מתו מרעב וממגפות, והשאר הומתו בגז באוגוסט 1944. במחנה שוכנו גם יהודים שנועדו לעבודת כפייה. רובם לא נרשמו בספרי המחנה, ונשלחו בסופו של דבר למחנות בגרמניה עצמה.

7. מחנה BIIf היה בית החולים לאסירים (Häftlingskrankenbau). האסירים התייחסו אליו כמבוא לקרמטוריום, שכן רוב האסירים שאושפזו בו נשלחו למוות בסלקציות מרובות שנערכו בו. לעתים גם רוכזו בו אסירים ממחנות אחרים טרם שליחתם לתאי הגזים.

תאי הגזים והמשרפות בבירקנאו

בינואר 1944, שנה לפני חיסול המחנה, היו כלואים בבירקנאו 80,839 בני אדם. ואולם, תכליתו העיקרית של המחנה לא הייתה מאסר (כמו אושוויץ I) או עבודת כפייה (כמו באושוויץ III, ראו להלן) אלא השמדה. לאחר תחילת ההשמדה בגז בקרמטוריום I, באושוויץ I, הוחלט על הרחבת השימוש בגז ציקלון B ועל הקמת תאי גזים נוספים בתכנון האדריכל וואלטר דאיאקו (Walter Dejaco). בשלב הראשון לא נתנו ראשי האס אס את דעתם על פינוי הגופות.

בניית בירקנאו החל באוקטובר 1941, ולקראת אמצע 1942 הוחל ברצח המוני בשני תאי גזים ארעיים, שנבנו בבקתות של איכרים שפונו מביתם, בכפר בז'יזינקה. הראשון בתאים אלה נקרא בפי האס אס "בונקר I", וכונה "הבית האדום הקטן", בשל צורתו של הבית בו שכן. בתא גזים זה ניתן היה להמית 800 איש בכל פעם. כמה חודשים לאחר מכן הוכשר תא גזים נוסף בבקתה אחרת, שנקראה בהתאם "בונקר II", וכונתה "הבית הלבן הקטן", גם כאן בשל צורתו של הבית; בתא גזים זה ניתן היה להכניס 1,200 קורבנות. ליד בונקרים אלה לא היו משרפות; לאחר שהקרבנות הומתו בגז, הוצאו הגופות מן התאים ונקברו בקברי אחים. החל מספטמבר 1942 הוחל בהוצאת הגופות מהקברים ובשריפתן, במה שנקרא מבצע 1005, בפיקודו של שטנדראנפירר פאול בלובל. עד סוף נובמבר 1942 רוקנו כל קברי האחים, ולפי ההערכה נשרפו כ-100,000 גופות. עם תחילת הפעלתם של תאי הגזים העיקריים במחנה, באביב 1943, הופסקה הפעלתם של שני הבונקרים. בונקר 1 נהרס, והאזור כולו נחרש ויושר. בונקר 2 לא נהרס, והופעל שוב במאי 1944, עם גירושם של יהודי הונגריה. לאחר הפסקת ההשמדה בנובמבר 1944 נהרס גם בונקר זה, וכל העקבות טושטשו.

שרידי מחסני "קנדה" שם אוכסן הרכוש שנגזל

בבירקנאו פעלו ארבע משרפות, אשר סומנו בספרות II, III, IV ו-V (משרפה I פעלה, כאמור, באושוויץ I). בעליית הגג שלהן התגוררו אנשי הזונדרקומנדו. הימלר, ביקורו באושוויץ במרץ 1941, הורה על הרחבת המחנה כדי להכיל 125,000 אסירים. כחלק מתוכנית ההרחבה דרש הימלר גם הקמת משרפה שתוכל לשרוף 1,440 גופות ביממה. כאשר הוחלט על הרחבת השמדת היהודים, הוחלט להקים ליד המשרפה גם תא גזים להשמדה. בהמשך, הוחלט על הקמתן של עוד 3 משרפות.

המשרפות כולן (II עד V) מוקמו בצדו המערבי של המחנה. משרפות II ו-III הוקמו במתחם נפרד, מגודר ומוסווה בעצים ושיחים.

מתחמי תאי הגזים והמשרפות היו בנויים כולם בצורה דומה: מלתחה - חדר תת-קרקעי להתפשטות, שהכיל כ-2,000 מקומות, צמוד לתא גזים עם ראשי מקלחות מדומים, ומשרפה שהייתה חלק מהבניין. הרעל ציקלון בה שוחרר מפתחים בתקרת תא הגזים או דרך עמודי תווך שהיו בהם חורים, דרכם התפשט הגז. במשרפות II ו-III היה תא גז אחד גדול (אחד לכל משרפה) ובמשרפות IV ו-V היו שלושה תאי גזים קטנים יותר לכל משרפה. לאחר רצח הקורבנות בגז, היו הגופות מועברות למשרפה. סך הכול פעלו 46 תנורי שריפה בארבעת המשרפות, הספק כל תנור היה 3 גופות בכ-20 דקות. לעתים, כאשר התנורים לא התגברו על עומס הגופות המחכות לשריפה, או כאשר קרו תקלות במשרפה (כמו התבקעות הארובה מחמת החום), היו הגופות נערמות בחצר המשרפה ונשרפות שם במדורה. המשרפות החלו את פעולתן באביב 1943.

עד חודש יוני 1944 היו משלוחי האסירים מגיעים ברכבות אל תחנת הרכבת שבאושוויץ I, כ-2.5 קילומטרים מתאי הגזים (כאמור לעיל, רק ב-1944 נבנתה מסילת רכבת שנכנסה אל תוך המחנה עצמו). על תהליך ההשמדה ראו בהמשך. בחודש יוני 1944 הושלמה הקמתה של תחנת הרכבת בבירקנאו, על שלושת רציפיה, ומאותה עת הגיעו המשלוחים עד לתחנה זו, הסמוכה מרחק הליכה קצר למשרפות I ו-II. בניית התחנה בבירקנאו, לצד עבודות שיפוץ מיוחדות במשרפות, נעשו בדחיפות לצורך השמדת יהודי הונגריה על פי לוח הזמנים שקבע השלטון הנאצי.

הזאונה ו"קנדה"

בחלקו המערבי של המחנה, מצפון למשרפות II ו-III ומדרום למשרפות IV ו-V, הייתה הזאונה - מקלחות לטיהור וחיטוי האסירים שהוכנסו למחנה. לידה היה אזור שבו רוכז ומוין הרכוש שהביאו עמם היהודים למחנה. למקום זה נכנסו האסירים בתור בני אדם, ובתהליך של מקלחת, גזיזת שיער וקעקוע מספר הפכו לאסירים. במקום הצטברו כמויות עצומות של רכוש; ההערכה היא כי ערכו של הרכוש שנשדד מהיהודים הגיע למאות מיליוני מארק גרמני. אזור זה נקרא בפי האסירים "קנדה", על שם העושר העצום שהצטבר שם - האסירים סברו שקנדה היא סמל לעושר.

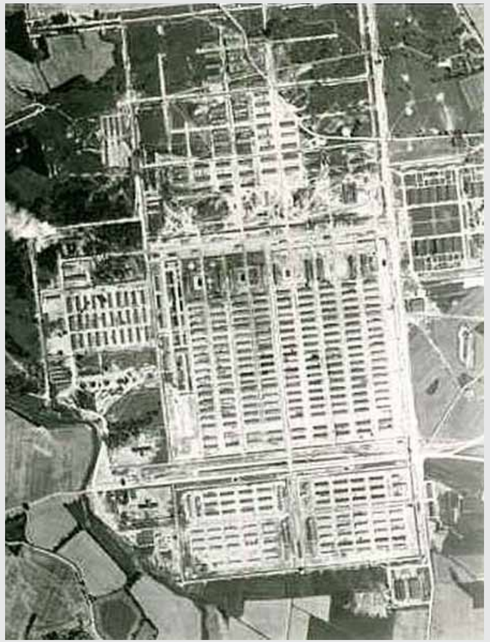

צילום אוויר של בירקנאו, 1944. מחנה BI נמצא בתחתית התמונה; אזור "קנדה" והזאונה נמצאים משמאל.

ההגעה למחנה

יהודים נשלחו לאושוויץ מכל רחבי אירופה: מנורבגיה בצפון עד רודוס, בדרום אירופה, ומטולוז בדרום צרפת ועד אוקראינה במזרח. רוב האנשים הגיעו למחנה ברכבת, לעתים קרובות אחרי נסיעת זוועה בקרונות בקר שנמשכה כמה ימים, ואף שבוע. עד יוני 1944 הגיעו הרכבות לרציף הרכבות שממערב לעיירה אושוויינצים; מאותו תאריך הגיעו האסירים אל תוך מחנה בירקנאו, בשלוחת מסילה שנבנתה לצורך זה.

עם הגיעם אל הרציף הורדו היהודים מהרכבת באלימות ובכוח. אסירים מיחידת "קנדה" היו אחראים לפריקת הנוסעים מקרונות הרכבת והפרדתם ממטלטליהם, תוך הבטחה שהחפצים יושבו להם במחנה; נאסר על אסירים אלה לספר למגיעים על גורלם. על הרציף הופרדו הגברים מהנשים והילדים. רופא אס אס, שלעתים קרובות היה ד"ר יוזף מנגלה, עם עוד קציני אס אס היו מבצעים מיון - סלקציה - של המגיעים על פי מראם, לאלה הכשירים לעבודה ואלה שנשלחו ישירות להמתה. הסלקציה נעשתה בשטחיות ובמקריות בדרך כלל; על פי הערכות, כ-15% עד 20% מהגברים נבחרו לעבודה, והשאר נידונו להמתה מיידית. ילדים קטנים נלקחו מאמותיהם וצורפו לנשים מבוגרות יותר, יחד עם החולים, החלשים והזקנים, שנשלחו למוות. משלוחים מסוימים נשלחו כמות שהם לתאי הגזים, ללא מיון כלשהו כדוגמת חולי הנפש מכל רחבי אירופה - מתחנת הרכבת הישר אל תאי הגזים.

עד לבניית התחנה בתוך המחנה, נשלחו כל הנידונים למוות שהגיעו לאושוויץ בלילה במשאיות אל תאי הגזים. בשעות היום נאלצו האסירים לצעוד, ורק האסירים שלא היו מסוגלים ללכת הוסעו במשאית. אלה הכשירים לעבודה הלכו ברגל אל המחנות.

ההשמדה

ההמתה בגז החלה באושוויץ I ב-3 בספטמבר 1941. סגן מפקד המחנה, קארל פריטש, החליט ביוזמתו להמית 600 שבויי מלחמה רוסיים וכ-250 אסירים מבין החולים שבמחנה. הם רוכזו במרתף בלוק 11, והומתו באמצעות צילקון בה.

תא הגזים באושוויץ I, שנקרא "קרמטוריום 1", הופעל מ-15 באוגוסט 1940 עד ליולי 1943. עם הפעלת תאי הגזים באושוויץ II הופסקה בהדרגה ההשמדה במבנה זה. תאי הגזים והמשרפות בבירקנאו החלו בפעילותם מאביב 1942.

תהליך ההשמדה החל עם הורדת היהודים מן הרכבות לרציפים. למרות הלחץ והאלימות שבהם הורדו היהודים מהרכבות, עשו הגרמנים מאמץ להסוות מהיהודים, עד הרגע האחרון, את גורלם. אנשי האס אס הקפידו על שקט ועל כך שהיהודים לא ידברו ביניהם, כדי שלא תיווצר תסיסה. כמו כן, הוזהרו היהודים מיחידת "קנדה", שעסקו בפריקת הציוד, שלא לדבר עם היהודים שהגיעו. העובר על הוראה זו נענש במוות מיידי. על הרציף נערכה סלקציה, והנשלחים למוות הוצעדו או הוסעו לתאי הגזים. גם בהליכה לתאי הגזים נשמרה התדמית הנינוחה. את היהודים ליווה אמבולנס של האס אס, שיצר אשליה של ליווי רפואי. למעשה, בתוך האמבולנס הובלו פחיות הרעל, צילקון בה.

עם הגיעם לחצר המשרפה נאמר ליהודים שהם עומדים לעבור תהליך חיטוי. היהודים הורדו לחדר שנאמר להם שהוא מלתחה, שבו הם נדרשו להתפשט. ב"מלתחה" היו שלטים שסייעו לאווירת ההונאה, שעליהם היה כתוב בגרמנית "לרחצה", "לחיטוי", וכדומה; כדי לסייע עוד בהונאה הוספו שלטים ניידים גם בשפתם של היהודים שהגיעו. ב"מלתחה" היו ספסלים, ווים לתלייית הבגדים, וכדומה. אנשי הזונדרקומנדו סייעו ליהודים להתפשט. לחלק מהיהודים ניתנו סבון ומגבת, ואף נאמר להם לזכור את מספר הוו שבו תלו את הבגדים, הכל כדי לשמור על ההסוואה. יחד עם זאת, במקום נכחו גם אנשי אס אס עם כלבים, כדי למנוע התנגדות גם ברגע האחרון.

לאחר ההתפשטות הוכנסו היהודים לתאי הגזים. בדרך כלל הוכנסו נשים וילדים ראשונים. עם התמלאות תאי הגזים נסגרו הדלתות באמצעות בריחים ואף הוברגו. אנשי האס אס שפכו את גבישי הציקלון דרך פתחים בגג, והגבישים הפכו לגז עם המפגש עם האוויר הדחוס והחם שבתוך תאי הגזים. האנשים שעמדו ליד פתחי הגז מתו מיד בדרך כלל, והאחרים מתו בתוך כ-20 דקות לכל היותר.

לאחר כחצי שעה נפתחו דלתות התאים, ומאווררים הופעלו כדי להוציא את האוויר הרווי באדי הגז, ועובדי הזונדרקומנדו, חבושים במסכות גז, החלו בפינוי הגופות. חלק מפינוי הגופות היה כרוך בביזתן: מן הגופות הוסרו משקפיים, אברים תותבים, שיני זהב וכתרים בשיניים. שער הנשים נגזז, ותכשיטים הוסרו מן הגופות. הגופות הועמסו על מעלית מיוחדת, והועלו לכבשנים. כל התהליך, עד לסיום שריפת כל הגופות, נמשך כארבע שעות. במשרפות II ו-III נשרפו ביממה אחת 2,500 גופות בכל אחת, ובמשרפות IV ו-V נשרפו 1,500 גופות ביממה בכל אחת.

היהודים הראשונים שהובאו להשמדה בבירקנאו היו יהודים משלזיה. במהלך 1942 הגיעו משלוחים של יהודים מסלובקיה, מצרפת ומהולנד, ומאוחר יותר במהלך השנה מבלגיה ומיוגוסלביה. לקראת סוף 1942 הגיעו יהודים ששולחו מיוון ומביאליסטוק שבפולין. משלוחים מפולין המשיכו להגיע גם בתחילת 1943, ועמם משלוחים מברלין וממדינות שונות. באמצע 1944 הגיעה ההשמדה לשיאה: מאמצע מאי החלו להגיע יהודי הונגריה, והשמדתם נמשכה עד ליולי 1944. בין המשלוחים האחרונים שהגיעו היה משלוח מגטו לודז', שהיה הגטו האחרון בפולין.

עבודת הכפייה

האסירים שלא נשלחו להמתה מיידית בגז נשלחו ל"זאונה", לחיטוי. שערם גולח (נשים וגברים) וניתנו להם מדי אסיר - חולצה ומכנסיים מפוספסים. משם נשלחו האסירים למחנה ההסגר. כל האסירים שאפו לצאת במהירות ממחנה זה, שכן תוחלת חייו של אסיר בהסגר הייתה שבועות אחדים בלבד. אסיר שנשלח לעבודה יכול היה לשרוד יותר, כמה חודשים, ובתפקידים מסוימים לשרוד אף יותר.

כאשר הוצא אסיר ממחנה ההסגר ניתן לו מספר, שנרשם ברישומי המחנה. המספר קועקע על גופו, בדרך כלל על האמה השמאלית - נוהל ייחודי למחנות אושוויץ. היהודים שנשלחו למוות לא קיבלו מספר, וגם אסירים שנשלחו מאושוויץ לעבודת כפייה במחנות אחרים (כמו גרוס-רוזן או שטוטהוף) לא נרשמו. מספר האסירים שנרשמו באושוויץ בסך הכול הוא 405,000 איש ואישה, יהודים ולא יהודים.

יומו של האסיר החל לפנות בוקר, בשעה 4:00 או 4:30. לאחר ההשכמה, שהייתה לעתים קשה ואלימה ניגשו האסירים במהירות למחראות; זמן לרחצה לא היה. המחראות והשימוש בהן העידו על התנאים הסניטריים האיומים ששררו במחנה: הן היו חדר ארוך וגדול, ובו שלוש תעלות בטון ארוכות ובהן חורים; עובדי הכפייה נאלצו לעשות את צרכיהם באותה עת עם כל שאר האנשים. מועד ההליכה אליהם היו קבוע, ולא כשצריך. במקביל, נדרשו האסירים לסדר את מיטות הקש שלהם, בצורה קפדנית. לאחר מכן התקיים מסדר - אחד מן השלבים המפחידים והקשים מבחינת האסירים. המסדר נמשך במשך שעות, ברוח, בקור ובשלג, כשהאסירים לובשים רק את מדיהם הדקים והקרועים; אסיר שנפל במסדר נורה מיד או שנשלח לתאי הגזים.

לאחר המסדר יצאו האסירים לעבודה, שם עבדו שעות ארוכות בעבודת פרך. ניתנו להם כמויות קטנות מאוד של מזון, שלקבלתו היו צריכים להמתין בתורים ארוכים. לאחר חזרתם למחנה נאלצו שוב האסירים לעמוד במסדר, כמו בבוקר.

גם עובדי הכפייה במחנות המשנה היו נתונים במשטר אימים, שכלל עינויים ורדיפות בלתי פוסקות, יחד עם תנאים הגייניים קשים ורעב מתמיד. הם הועבדו בתנאים קשים, ללא ציוד מינימלי, תחת עונשים בלתי-פוסקים. גם במחנות המשנה וגם במחנות הראשיים לא עבדו האסירים ביום ראשון, אך יום זה הוקדש לאינספור עונשים ומסדרים על חטאים קטנים כאלו ואחרים. בכלל, היו האסירים חשופים למגוון של עונשים פיזיים, החל במלקות מידי קאפו מזדמן, עבור בעונשי מלקות מול כלל האסירים, עינויים קשים בבלוק 11, וכלה בהמתה בתאי הגזים או ביירייה.

כאמור, תוחלת חייו של אסיר הייתה כשלושה חודשים בלבד. הרעב המתמשך, התנאים הפיזיים וההיגייניים האיומים והמשמעת הקשה היו מביאים חלק גדול מן האסירים למצב של מוזלמן, אדם שתפקודיו הרגילים נעלמו, והוא מתקיים ברמה המינימלית ביותר. דינם של המוזלמנים היה מוות בתאי הגזים, תוך זמן קצר.

עקב לחץ כבד של תעשיית המלחמה, שופר מעט מצבם של האסירים החל מהמחצית השנייה של 1942, ושיעור התמותה של האסירים ירד מעט, למרות שהשמדת יהודי אירופה גברה בתקופה זו. אותם מתי מעט יהודים ששרדו במחנות עד סוף המלחמה, ניצלו בגלל הצורך הגובר של הגרמנים בכוח אדם, צורך שאילצם להקל מעט על התנאים הקשים במחנות לקראת סוף המלחמה.

מחתרת ומרידות

למרות התנאים הקשים, נוצרה באושוויץ, כמו במחנות ריכוז אחרים, מחתרת. במחתרת פעלו כמעט רק אסירים שנשאו תפקידים במרפאת המחנה ובמשרדים, ועל כן היו במצב מעט יותר טוב מזה של שאר האסירים שהיו נתונים במאבק לחיים ולמוות מול הרעב והתנאים הקשים מאוד במחנה, ולא יכלו לתת את דעתם על פעולות התנגדות. המחתרת עסקה בהברחת ידיעות על הנעשה במחנה אל העולם שמחוצה לו, סיוע לאסירים (על ידי הברחת תרופות ומזון), סיוע לבריחות, וניסיונות לחבלה בנעשה במחנה. המחתרת התכוננה למרד במחנה לקראת התקרבות הצבא האדום, אך מרד זה לא התחולל בסופו של דבר.

ידוע על פעולות התנגדות בודדות שאירעו באושוויץ. כך למשל, ב-23 באוקטובר 1943 אישה יהודיה שהגיעה באותו יום במשלוח חטפה אקדח מאחד מאנשי המשמר וירתה בשני אנשי אס אס. תגובת של האס אס רצחה אותה ואת חברותיה, שהצטרפו להתנגדות.

המרד היחיד שאירע בפועל באושוויץ היה המרד של אנשי הזונדרקומנדו, ב- 7 באוקטובר 1944. בתקופה זו הסתיימה למעשה השמדת יהודי הונגריה, ולאנשי הזונדרקומנדו היה ברור שהם יושמדו בקרוב, משתם הצורך בהם. התכנון של הזונדרקומנדו היה להתחיל במרידה בעת ובעונה אחת בכל ארבע המשרפות, אך ב-7 באוקטובר נודע לאנשי משרפה IV כי כ-300 מאנשיהם נועדו להשמדה. הם החליטו להתחיל במרידה, אך באותו יום בצהריים הופתעו על ידי קאפו גרמני, שאיים עליהם בחשיפה. המרד התחיל באותו רגע: הקאפו נהרג על ידי אנשי הזונדרקומנדו, והם תקפו את תגובות האס אס שהגיעה למשרפה באבנים, גרזנים ופטישים. האסירים ניסו לפוצץ את משרפה IV, וזו נהרסה חלקית; אנשי הזונדרקומנדו במשרפה II שראו את תחילת המרד השליכו את הקאפו שלהם לתוך

המשרפה, וניסו להימלט בהמוניהם מן המקום. אנשי האס אס הרגו את כל הבורחים, וטבחו בכל אנשי הזונדרקומנדו במשרפה IV. בסך הכול נהרגו 451 איש במרידה. ארבע מן הצעירות שהבריחו את חומר הנפץ למחנה, כולל מנהיגתן, רוז'ה רובוטה, נתפסו ונתלו ב-6 בינואר 1945; זו הייתה ההוצאה להורג האחרונה במחנה.

הפינוי והשחרור

לאחר מרד הזונדרקומנדו נעצרה למעשה ההשמדה בתאי הגזים. הימלר, שחשש שהצבא האדום יכבוש את אושוויץ בבת אחת בלא שתהיה בידי הגרמנים שהות לטשטש ולהעלים את הראיות למעשיהם (כפי שאירע במיידנק), הורה להפסיק את ההשמדה, וזו הסתיימה באופן רשמי ב-3 בנובמבר 1944. שיקול נוסף לפעולתו של הימלר היה המשא ומתן החשאי שבו החל עם בעלות הברית באותה עת. הימלר הורה על פירוק הציוד בתאי הגזים ובמשרפות והעברתו למחנה גרוס רוזן, ועל פיצוץ המבנים. יחידות זונדרקומנדו שהוקמו לצורך כך עסקו בטשטוש העקבות לבורות השריפה, וכמויות עצומות של רכוש נשלחו לגרמניה. שאר הרכוש, שלא ניתן היה לפנות, הושמד. כ-70,000 מאסירי המחנה הועברו למחנות בתוך גרמניה, וחלק גדול מתיעוד המחנה נשרף; יחד עם זאת, בבהלה ובחוסר הארגון ששררו במחנה באותם ימים הצליחו אסירים פולניים לשמור מסמכים רבים.

באמצע ינואר החל הצבא האדום במתקפה רחבת היקף בדרום פולין, מתקפת ויסטולה-אודר. ב-18 בינואר 1945 החל סגל המחנה להתפנות, באורח לא מסודר וחפוז. 58,000 האסירים שנותרו במחנה הוצעדו בצעדה כפויה אל תוך גרמניה. צעדה זו נודעה בשם "צעדת המוות"; כ-15,000 איש מתו במהלכה. למסלולי צעדות המוות ראו כאן. האסירים צעדו אל מחנות ריכוז בשטחים הגרמניים שטרם נכבשו, ובהם מאוטהאוזן, פלוסנבורג ובוכנוולד. אסירים שהיו חלשים או חולים מכדי לצעוד הושארו מאחור במחנה; ב-27 בינואר 1945 הגיע הצבא האדום אל המחנה, ושחרר כ-7,500 אסירים שנותרו בו. מפקד היחידה ששיחררה את המחנה היה מיור (רב סרן) בצבא האדום, יהודי בשם אנטולי שפירו.

לאחר המלחמה

לאחר המלחמה שימש המחנה עד 1947 כמחנה מעצר של הנ.ק.ו.ד. (NKVD), המשטרה החשאית של ברית המועצות (הארגון שקדם לק.ג.ב.) ושל המשרד לביטחון פנים של פולין, MBP, המשטרה החשאית של ממשלת פולין הקומוניסטית. מפעלי בונה שוקמו על ידי ממשלת פולין, כבסיס לתעשייה הכימית של האזור.

ב-1947 החליטה ממשלת פולין על שיחזור מחנה אושוויץ I, כמוזיאון לזכר קורבנות הפאשיזם; אושוויץ II, שבו היו המבנים עשויים מעץ, חומר לא עמיד, שומר אך לא שוחזר. כיום, משלב מוזיאון אושוויץ I מרכיבים מכמה תקופות לאתר אחד: לדוגמה, תא הגזים באושוויץ I (שכבר לא היה קיים בסוף המלחמה) שוחזר והגדר הוזזה (בגלל בנייה שנעשתה אחרי סוף המלחמה ולפני הקמת המוזיאון). עם זאת, ברוב המקרים הסטייה מהאמת ההיסטורית היא שולית, והיא מצוינת בפירוש. אושוויץ II ושרידי תאי הגזים שבו פתוחים גם הם לציבור.

בשנת 1979 הכריזה אונסק"ו על מחנה הריכוז אושוויץ כאתר מורשת עולמית של אונסק"ו. בשנת 2008 שונה, לבקשת ממשלת פולין, שם האתר ברשימות אונסק"ו, ושמו המעודכן הוא "מחנה הריכוז אושוויץ בירקנאו - מחנה ריכוז והשמדה של גרמניה הנאצית (1940 - 1945).

272. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

273. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

274. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .275

276. הורה מלווה במסע לפולין, 2014. אורט גבעתיים

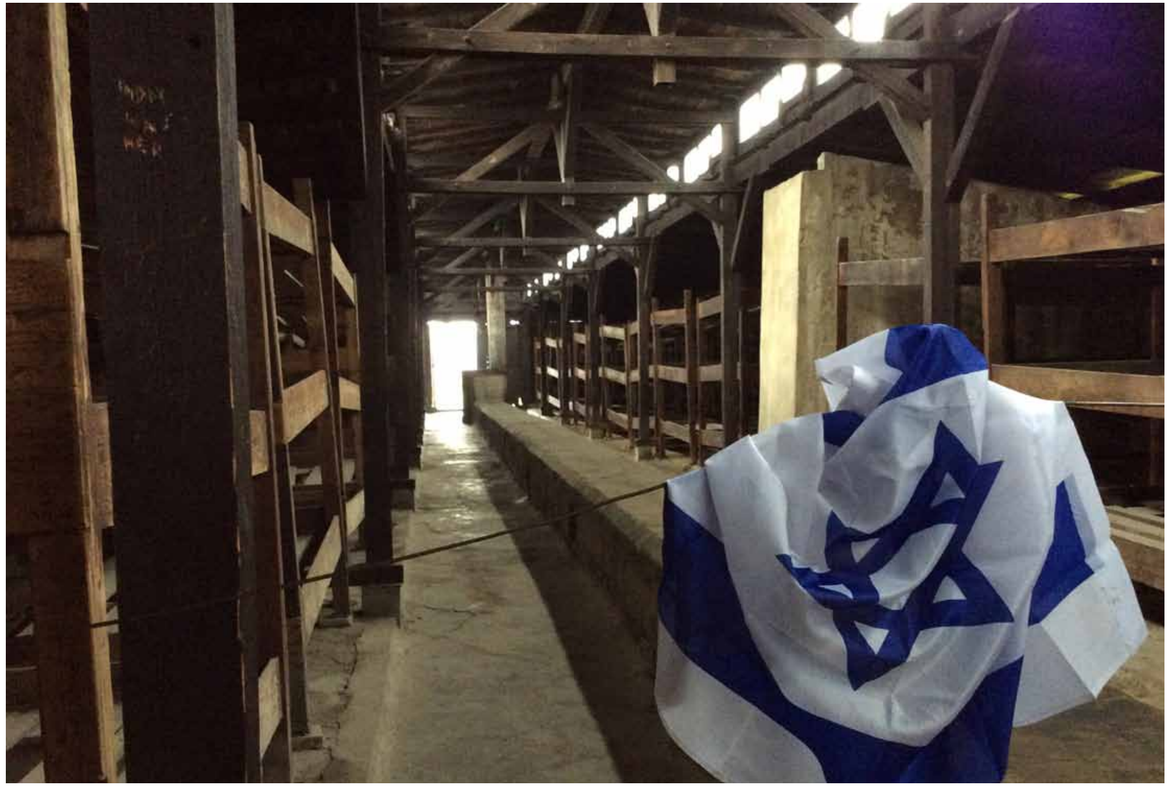

277. הורה מלווה במסע לפולין, 2014. אורט גבעתיים

278. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .279

280. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

281. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

282. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

283. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

284. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

285. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

"לכל איש יש שם" – טקס הקראת השמות של הניספים, נערך באחד מצריפי המגורים באושוויץ. החושך, הקור והגשם לא איפשרו לקיים את הטקס ברחבת הטקסים, לכן הצטופפנו וקיימנו אותו כאן. אחד אחד מהילדים קם וקרא בקול את רשימת הניספים במשפחתו או של שכניו. כולנו קראנו "אמן" אחר כך. לא יאומן כמה ארוכה נארכה הקראה זו.

288. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

289. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

בורות האפר וקרמטוריום II ברקע

במקום זה פזור אפרם של נשים, גברים וילדים שנשרפו בקרמטוריום II שנראה מאחור.

292. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

293. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

294. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

295. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

296. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

297. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

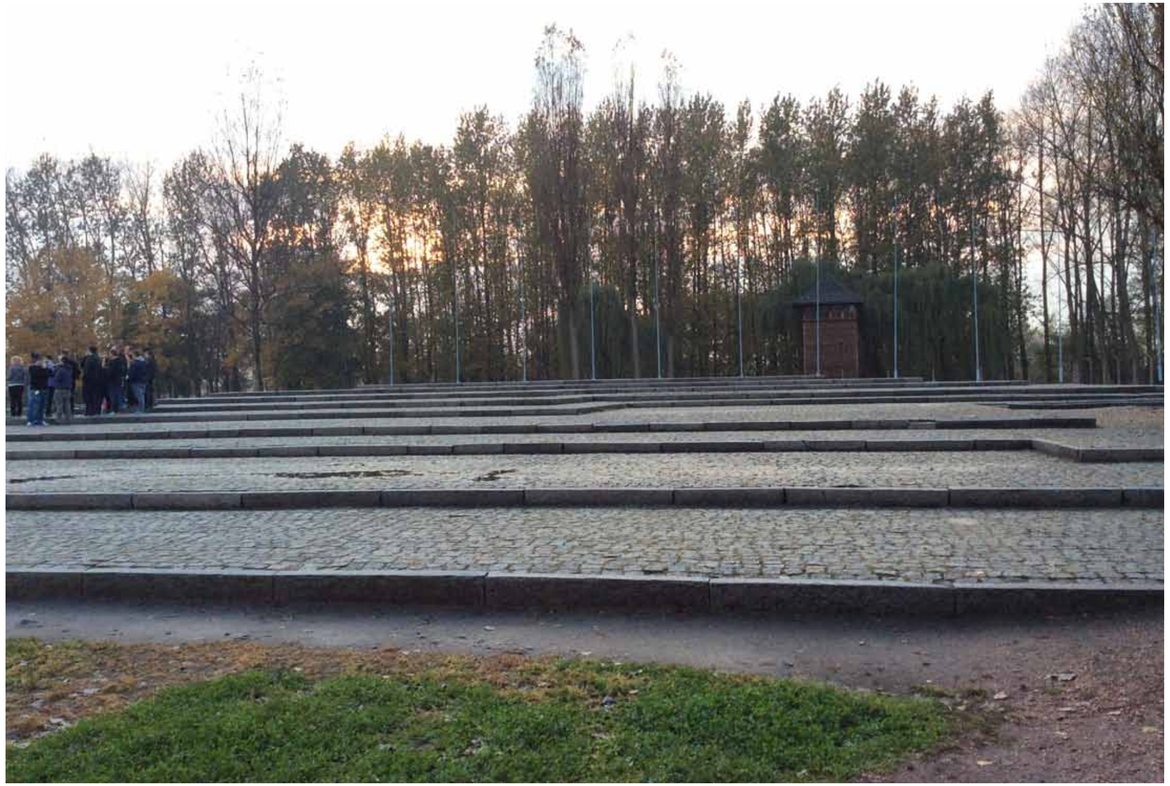

298. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .299

חפיריו של בחוך שבאו לקיים אתנו את הטקסים בצילום קבוצתי.

302. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

303. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

304. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

305. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

306. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

307. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

308. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .309

310. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

311. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

312. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .313

314. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .315

האדריכים מניחים זר. כבר מאז מחשיך...

318. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

319. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

320. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

321. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

322. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

323. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

324. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .325

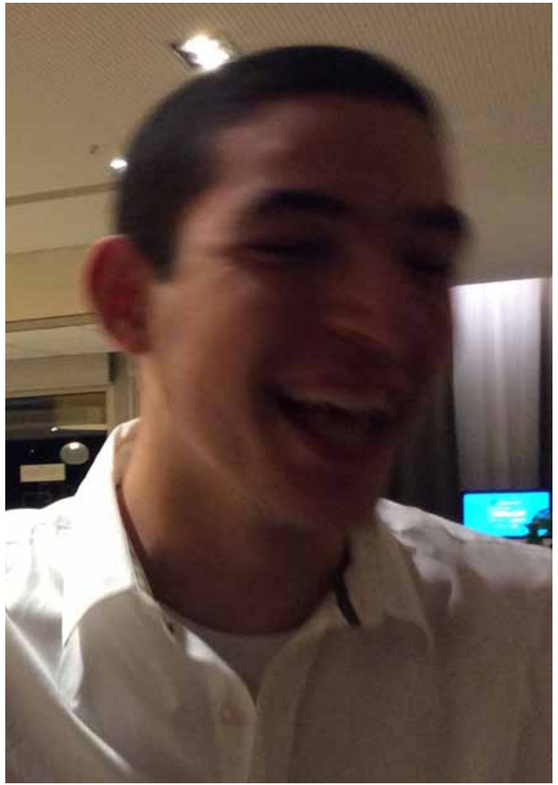

היום הרביעי למסע
יום שבת 18.10.14

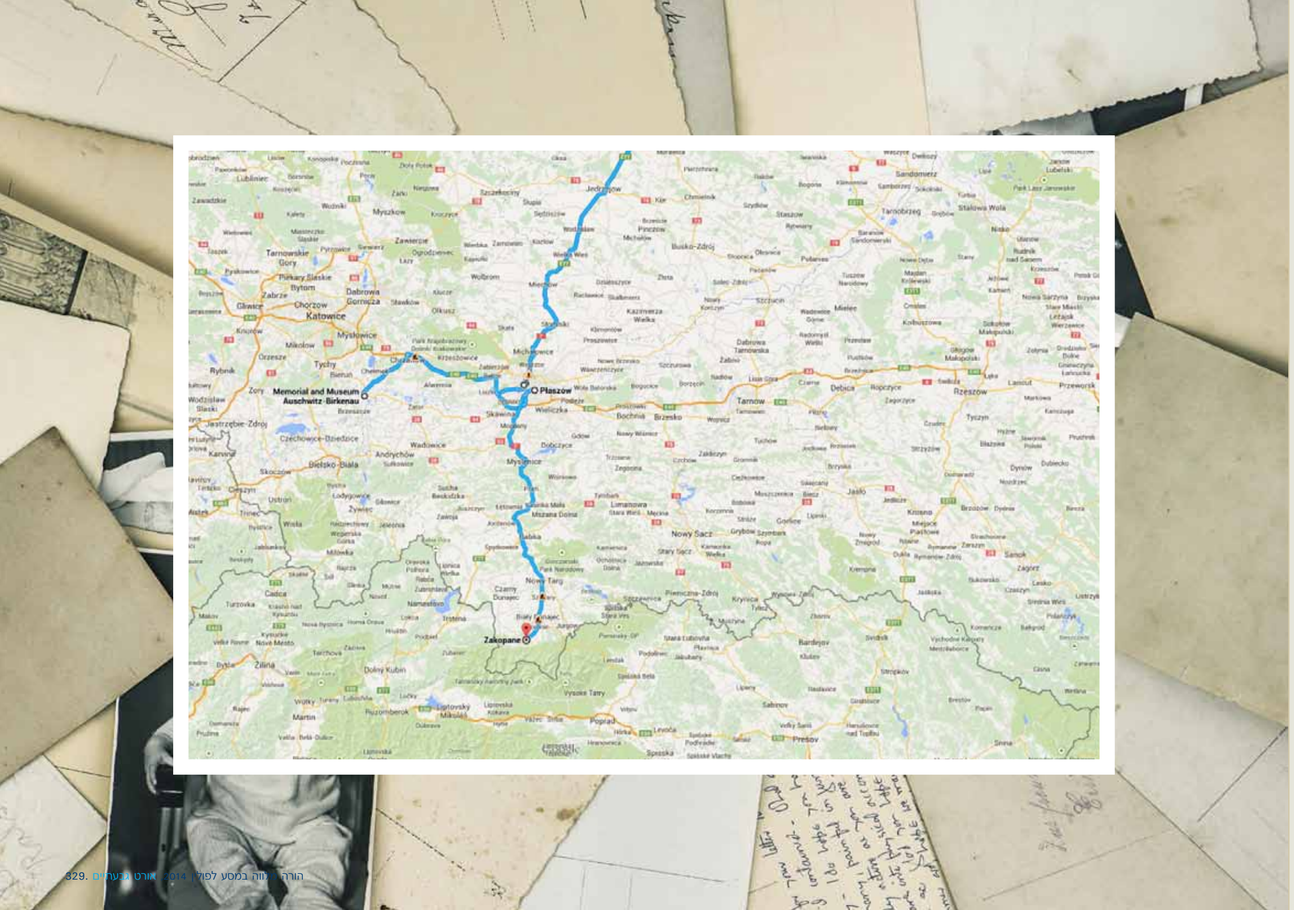

גטו קרקוב

פלאשוב

זאקופנה

לינה בקרקוב

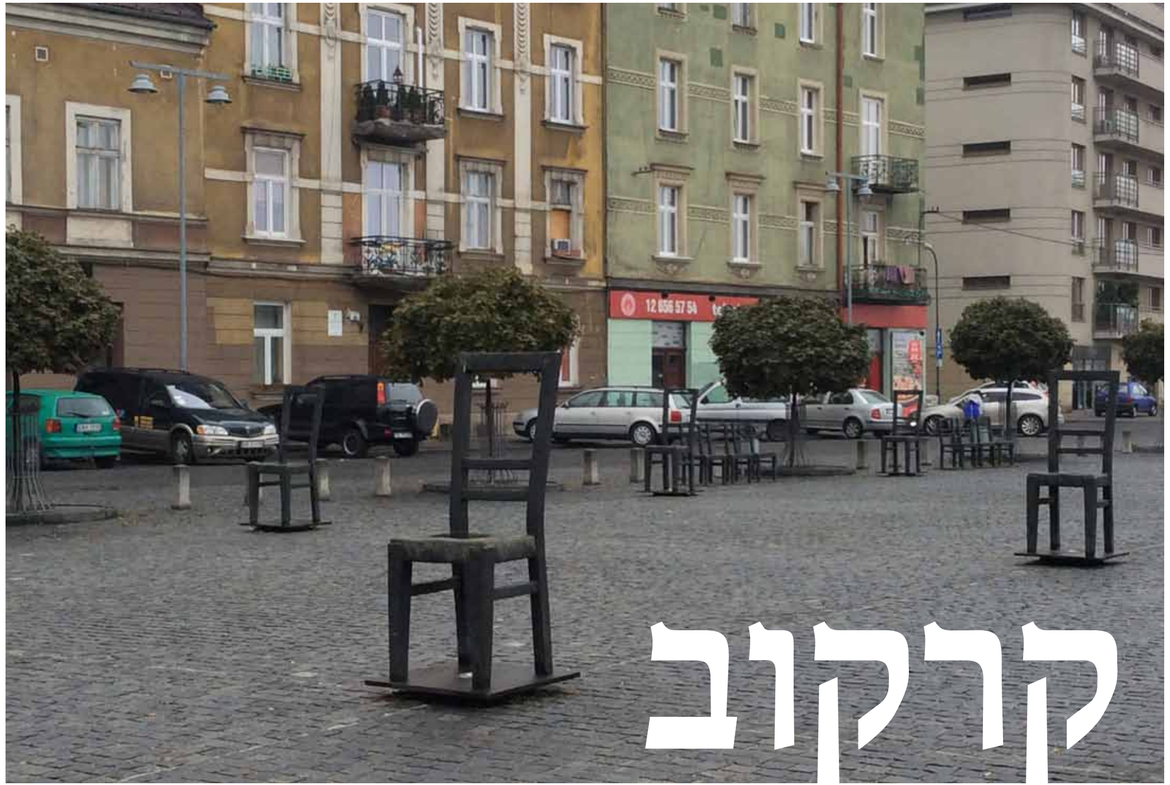

קרקוב

רובע פודגוז'ה - גטו קרקוב

גטו קרקוב היה גטו שהוקם בתקופת מלחמת העולם השנייה **ברובע פודגוז'ה– פרבר דרומי של העיר קרקוב.** הגטו הוקם ואוכלס לאחר שהגס פרנק, מושל הגנרלגוברנמן (השטח הפולני שלא סופח לגרמניה או לברית המועצות), כשל בניסיונותיו להפוך את קרקוב ל"יודנריין" (מטוהרת מיהודים).

הגטו פעל כאזור מתוחם וסגור במשך שנתיים - מהקמתו במרץ 1941 ועד לחיסולו הסופי במרץ 1943, עם משלוח אחרוני היהודים בו למחנות ההשמדה בלז'ץ ואושוויץ.

בספטמבר 1939, כאשר כבשו הגרמנים את פולין, הם קבעו את קרקוב כעיר הבירה. ב־6 בספטמבר 1939, עם כיבוש העיר, פתחו הנאצים ברדיפות שיטתיות של הקהילה היהודית בת אלף השנים, שמנתה לפני המלחמה כ־60 אלף נפש, כלומר כחמישית מתושבי העיר. על מנת לממש את תוכניתם ולעשות את קרקוב "יודנריין" (נקייה מיהודים), צימצמו הגרמנים את מספר היהודים בעיר עד למינימום.

ב־26 באוקטובר 1939 הכריזו שלטונות הכיבוש על קרקוב בירת הגנרלגוברנמן, והדבר גרם להגברת ההתעללויות ביהודים. בקרקוב הונהגו כל הצווים האנטי־יהודיים על ידי שלטונות הגנרלגוברנמן. בימים 5-6 בדצמבר 1939 ניהלו הגרמנים מבצע טרור מקיף בשכונות היהודיות, בעיקר במטרה לגזול רכוש יהודים בהיקף גדול. באותם ימים הועלו באש גם מספר בתי כנסת. ב־1 במאי 1940 פירסמו צו האוסר על היהודים להופיע בשדרות ובכיכרות המרכזיות של העיר.

ב־18 במאי הודיע ראש העיר הגרמני ליהודים, שניתנת להם הזדמנות לעזוב את העיר "מרצונם החופשי", ואלה שיעשו כן יוכלו לקחת עימם את רכושם. היום האחרון שנקבע להם היה ה־15 באוגוסט. ואמנם עד לאותו יום עזבו את העיר רבבות יהודים "מרצונם החופשי". בנובמבר 1940 החל הגירוש בכוח של יהודי קרקוב לעיירות הסביבה. עתה הורשו היהודים לשאת עימם רק מטען של 50 קילוגרמים לנפש. עד מרץ 1941 גורשו כ־40,000 יהודים, ובעיר נשארו כ־11,000 יהודים.

ב־3 במרץ 1941 הוציא מושל המחוז אוטו וכטר פקודה בדבר הקמת "אזור מגורים יהודי", לפיה חייבים היהודים שנותרו בקרקוב, כ־15 אלף נפשות, לעקור אליו עד ל־21 במרץ. הגטו הוקם ב**פרבר פודגוז'ה, בדרום העיר קרקוב, בגדה הימנית של נהר הויסלה.** בשטח זה, לפני המלחמה, גרו כ־3,000 יהודים וגויים יחד. בעת ריכוז היהודים בתחום זה, שלו קראו הגרמנים "הרובע היהודי", נצטוו הפולנים לפנות את המקום ונאסר עליהם לתת מחסה או עזרה אחרת ליהודים. הגטו חוסל סופית במרץ 1943, עם משלוח אחרוני היהודים בו למחנות ההשמדה.

לאחר מלחמת העולם השנייה נותר קומץ יהודים בלבד בעיר. ניצולים בודדים שבו לעיר מהמחנות לאחר השחרור, או ממקומות מסתור. בשנים 1947-1951 היגרו רוב היהודים עקב גלי האנטישמיות. אחרי שנת 1968 נשארו בקרקוב כמה עשרות יהודים בלבד.

www.galiciajewishmuseum.org
GALICIA JEWISH MUSEUM
KRAKÓW GHETTO
MARCH 1941 - MARCH 1943
Border of the ghetto in 1941
(20 March 1941 – 20 June 1942)
Border of the ghetto after
the resettlement action of June 1942
(20 June 1942 – November 1942)
Border of the ghetto after
the resettlement action of October 1942
(November 1942 – 14 March 1943)
Border of the ghetto after
division into Ghetto A and Ghetto B
(6 December 1942 – 14 March 1943)
Execution site
German police station
St. Joseph's (Roman Catholic) Church
Inner entrance
WISŁA
GATE I
GATE II
GATE III
GATE IV
A
B
Judenrat
Prison
Hospital for the Chronically Ill
Jewish Community Hospital
Hospital for Infectious Diseases
"Optima" Factory
Oskar Schindler's Enamelware Factory ("Emalia")
Fragments of the ghetto wall
ROUTE OF EVACUATION FROM THE GHETTO

כיבוש קרקוב

ב-1 בספטמבר 1939, פרצה מלחמת העולם השנייה, עם פלישת הוורמאכט (צבא גרמניה הנאצית) לפולין ב"בליצקריג" (מתקפת בזק). הנאצים החליטו, בהתאם לתורת הגזע ולאידאולוגיה הנאצית, להפוך את פולין ל"לבנסראום" (מרחב מחיה גרמני), ועל כן ננקטה מדיניות של הרעבה כלפי האוכלוסיות ה"נחותות". בהתאם להסכם ריבנטרופ-מולוטוב, פולין חולקה לשני חלקים מרכזיים: החלק המערבי, שהיווה את מרבית פולין שלפני הכיבוש, אשר סופח לגרמניה, והחלק המזרחי אשר סופח לברית המועצות.

בחלק משטחה הנאצי בחלק המרכזי של פולין, הוקם הגנרלגוברנמן, אזור שלא סופח ישירות לגרמניה הנאצית אלא הפך למדינת חסות שלה, והוא כלל את רוב האוכלוסייה ה"בעייתית" של פולין: צוענים, יהודים וכדומה. בגנרלגוברנמן היו ארבעה מחוזות עיקריים: וורשה, לובלין, ראדום וקרקוב. שטח הממשל הכיל את רוב יהדות פולין, ועל כן הוקמו שם גטאות ומחנות ריכוז רבים. למושל הגנרלגוברנמן מונה הנס פרנק.

קרקוב הופצצה כבר ביום הראשון למלחמת העולם השנייה ונכבשה ב-6 בספטמבר, ללא כל התנגדות מהצבא הפולני. כחלק מתהליך של השפלת האומה הפולנית, השייכת על פי תורת הגזע לגזע הסלאבי הנחות, הכריזו שלטונות הכיבוש ב-26 באוקטובר 1939 על קרקוב ולא על וורשה כבירת הגנרלגוברנמן, דבר שהיה לו השפעה מכרעת גם על גורלה של יהדות קרקוב.

קרקוב תחת השלטון הנאצי

כבר עם כניסת הוורמאכט לעיר, החלו החיילים הנאצים לגלות את יחסם העוין כלפי יהודים העיר. בתחילת מעשי האיבה כלפי היהודים, הופנו התקיפות במיוחד כלפי החרדים, שבלטו בשל חזותם. בנוסף, החלו יהודים להילקח לעבודות שירות שונות, כגון טאטוא רחובות וכבישים, ניקיון בתי שימוש בבניינים ציבוריים וסבלות.

יחד עם מעשי האלימות וההשפלה, החלו תהליכים כלכליים שונים ולכאורה חוקיים, אשר נועדו לשדוד באופן שיטתי את כל היהודים ובתי העסק שלהם. ב-8 בספטמבר 1939 פורסמו חוקים במסגרתם הוטלו על כל בתי העסק היהודיים חובת סימון במגן דוד, כדי להבדיל בתי עסק אלו מבתי העסק הפולנים. דבר זה היווה למעשה את תחילת השוד המאורגן על בתי העסק היהודים של קרקוב. משאיות רבות של הנאצים היו מגיעות לעתים לבתי עסק יהודים ודורשות מילוי סחורה. בלי לדעת למה ובלי לשאול, היו היהודים מעלים את הסחורה על גבי המשאית בלי תשלום ובלא תמורה. בנוסף, החל באותו זמן חיילים נאצים לבצע מעשי ביזה בבתים פרטיים.

ב-8 בספטמבר נדרש מרק ביברשטיין להקים את היודנראט בקרקוב, וב-10 בספטמבר אכן הוקם גוף זה, וביברשטיין עמד בראשו.

ב-26 באוקטובר 1939 פורסם צו של ממשלת הגנרלגוברנמן, המטיל עבודות כפייה על כל היהודים בני 12 עד 60. ביצוע הצו הוטל על האס-אס. בצו לא דובר כלל על תנאי עבודה ותעסוקה, כל שכן לא על תגמול על העבודה או על משכורת. היהודים לא זכו לשום הטבה או זכויות רווחה הקשורות בעבודה, להן זכו דווקא העובדים הפולנים. כיוון שלא היו צריכים לשלם להם כלל, מעסיקים גרמנים רבים מן השוק הפרטי היו מעוניינים בכוח העבודה של היהודים בפולין, ולכן מעבידים רבים הגיעו מגרמניה כדי להעביד יהודים. בעקבות כך אנשי אס אס החלו לחטוף יהודים ברחוב כדי להטיל עליהם עבודות כפייה שונות.

ב-1 בדצמבר 1939 פורסם צו מיוחד שקבע כי כל יהודי האזור יחויבו בלבישת סימן הכר יהודי. בקרקוב נאלצו היהודים ללבוש סרט לבן עם מגן דוד כחול שבא להפריד בין האוכלוסייה הפולנית לבין האוכלוסייה היהודית. מאביב 1940 החלו גזירות אנטישמיות נוספות: עוצר לילה על היהודים, איסור נסיעה בחשמלית, איסור לבקר בבתי קפה, בתי קולנוע ותיאטראות שאינם יהודיים, איסור החלפת מקום המגורים ללא אישור, ואיסור לנסוע ברכבת.

בראשית מאי 1940 פרסם הנס פרנק הודעה אשר הכריעה את גורל יהדות קרקוב:

" זה דבר בלתי נסבל לחלוטין, שאלפי אלפים של יהודים יתגודדו ויגורו בעיר, שהפיהרר העניק לה את הזכות הגדולה לשמש מקום מושב לשלטונות של הרייך"

זה דבר בלתי נסבל לחלוטין, שאלפי אלפים של יהודים יתגודדו ויגורו בעיר, שהפיהרר העניק לה את הזכות הגדולה לשמש מקום מושב לשלטונות של הרייך

לכן, בשונה מאיגרת הבזק של היידריך, שדרשה לכנס קהילות יהודיות קטנות לעיר הגדולה הקרובה ביותר (כדי שבהמשך יהיה אפשר לשלוח אותם להשמדה), פרנק שאף להפוך את קרקוב ל"יודנריין"- נקייה מיהודים. על כן הוא החליט לפנות את כל יהודי קרקוב במרכז העיר ברובע קז'ימייז', לכפרים שבסביבה.

רבבות יהודים עזבו את קרקוב בין ה-18 במאי ל-15 באוגוסט 1940, בעקבות הזמנות שניתנה להם לעזוב עם רכושם "מרצונם החופשי", עליה הודיע ראש העיר הגרמני. הם עזבו לפולין המזרחית, שהייתה שטח רוסי, וגם לעיירות קטנות וכפרים סביב העיר, שם קיוו להיות הרחק מעיני הגרמנים.

הקמת גטו קרקוב

חומת גטו קרקוב, שעוצבה בצורת לוחות הברית, לפי רעיונה של רעייתו של הנס פרנק. בראש החומה הוצבו סימנים יהודיים שהיו נפוצים בבתי קברות

בנובמבר 1940 החל הגירוש בכוח של יהודי קרקוב לעיירות הסביבה. עתה הורשו היהודים לשאת עמם רק מטען של 50 קילוגרמים לנפש. עד מרץ 1941 גורשו בכוח כ-40,000 יהודים (נוסף על העוזבים עצמאית), ובעיר נשארו כ-21,000 יהודים רשומים, שלפי הגרמנים היו נחוצים למאמץ המלחמתי (בלי להביא בחשבון כ-6,000 יהודים משוערים ששהו בעיר באופן בלתי חוקי). בשלב זה נוכחו הגרמנים שעוד ישנם יהודים רבים בעיר הבירה ולא יהיה אפשר לטהר אותה לחלוטין מיהודים, ועל כן, בהתאם לאיגרת הבזק של היידריך, החליטו להקים גטו בקצה העיר.

גטו קרקוב הוקם רשמית ב-20 במרץ 1941 בשכונת העוני פודגוז'ה (Podgorze) שעל הגדה הדרום-מזרחית של נהר ויסלה. המושל הנאצי אוטו וכטר הכריז על הקמתו ודרש מכל היהודים להתרכז בו עד ל 20 באפריל 1941. 15,000 יהודים נדחסו לאזור שיושב בעבר על ידי 3,000 אנשים שגרו במחוז, שכלל 30 רחובות, 320 מבני מגורים, ו-3167 חדרים. כתוצאה מכך, דירה אחת הוקצתה לכל ארבע משפחות יהודיות ורבים חיו ברחוב. עקב הצפיפות הרבה פרצו בגטו מגפות רבות ושיעור התמותה גדל.

הגטו היה מוקף בחומה שנבנתה זמן קצר לפני כן והפרידה אותו משאר חלקי העיר. רק ארבע כניסות אפשרו לתנועה לעבור (חלקים קטנים של הקיר נשארו עד היום כלוח זיכרון). על שערי הגטו שמרו שומרים גרמנים ופולנים, ומבפנים שמרו שוטרים יהודים.

בתחילה נשמר הקשר בין הגטו לבין סביבת העיר. יהודים שעבדו במפעלים באזור או שבתי המלאכה שלהם היו מחוץ לגטו, כמו גם עובדי בית החולים ובית היתומים יצאו מידי יום מהגטו באישור מיוחד. גם עובדים פולנים נכנסו לבתי חרושת בתוך הגטו ואף פעל בו בית דואר. מצב זה אִפשר להבריח קצת מזון אל הגטו. הגרמנים הקצו 250 קלוריות ליחיד ליום, אך ההקצבה המעטה לא חולקה באופן סדיר. מאוקטובר 1941 הגרמנים החלו לנתק בהדרגה את הגטו מהעולם שבחוץ, פרסמו עונשי מוות על כל יהודי שייתפס מחוץ לגטו בלי רישיון, וסניף הדואר נסגר. בסוף אותה שנה נסגרו חנויות ובתי מלאכה של יהודים שעדיין פעלו בעיר.

היודנראט וחיי הגטו

הקמת היודנראט

רוב ההנהגה היהודית של קרקוב ברחה מהעיר עם פרוץ המלחמה, בעיקר לצידה המזרחי של פולין (שסופח לברית המועצות), לכן לא נותרה ליהודים הנהגה רשמית שתסייע להם להתאקלם לכיבוש ושתייצג אותם בפני השלטונות הגרמנים. בעקבות התייעצות עם ראשי עיריית קרקוב, החליטו ראשי המשטרה הנאצית (הסיפ"ו) להקים יודנראט ("מועצת יהודים") בעיר, ולמנות לראש היודנראט את מרק ביברשטיין, מורה ועסקן חברתי בעיר, שהיה מוכר היטב בקרב הציבור היהודי בניקיון כפיו.

ב-8 בספטמבר 1939 (יומיים לאחר כיבוש קרקוב), התפרצו שני קציני אס אס נאצים לביתו של ביברשטיין והודיעו לו בתקיפות שהם הגיעו בשליחות ראש משטרת הביטחון ושהוא מונה לראש מועצת היהודים בעיר. ניתנו לו יומיים להרכיב את הרשימה של חברי היודנראט, שהייתה צריכה למנות שנים עשר חברים. כשניסה למחות, הובהר לו כי זו עלולה להיות מחאתו האחרונה בחיים. ביברשטיין הבין כי הוא חייב לקבל את משרת יושב ראש היודנראט על מנת לעזור לקהילה היהודית לשרוד את המלחמה. בלית ברירה החל במשימה הקשה של הרכבת המועצה. הוא השתדל למצוא מועמדים שהיו יהודים בקרב הציבור היהודי של קרקוב בניקיון כפיהם, שיוכל לייצג את היהודים בקרב השלטונות הגרמנים. מספר מועמדים הסכימו להצטרף ליודנראט רק לאחר שכונעים ומאמצים רבים, ולאחר שהובטח להם שיקבלו תפקידים שמיועדים לסייע לציבור היהודי ולא תפקידים שכוללים הוצאה לפועל של הפקודות הנאציות. בסופו של דבר הצליח ביברשטיין להרכיב את הרשימה בזמן, והיא כללה שנים עשר חברי מועצה וארבעה סגנים.

כבר בפגישה הראשונה הבהיר קצין אס אס כי הגרמנים לא כבשו את פולין כדי לסייע ליהודים, אלא להיפך. הוא אף הודיע לחברי המועצה כי רק יושב ראש המועצה ביברשטיין יהיה אחראי באופן ישיר לקהילה היהודית של קרקוב, ורק הוא ייצג אותה בפני השלטונות הנאצים. בנוסף, המועצה כפופה אך ורק למשטרת הביטחון ואסור לחברי המועצה לפנות לשום גורם שלטוני גרמני אחר. כל תקווה שהייתה למישהו מחברי היודנראט, שיוכל במסגרת תפקידו לשפר את היחסים בין הקהילה היהודית לבין השלטונות הנאצים, או שיוכל לשפר את מצבם של היהודים בקרקוב נגזזה.

ראוי לציין כי הקמת היודנראט בקרקוב נעשתה לפני פרסום איגרת הבזק של היידריך ב-21 בספטמבר 1939, כלומר לפני שגובשה מדיניות ראשונית לגבי היהודים בפולין. בשל כך, לקהילה היהודית בעיר עדיין היה רכוש רב ומוסדות רבים, וקיוו לשרוד בעזרתו את המלחמה, חרף הפעולות האנטישמיות הראשונות. לחברי היודנראט לא היה מושג בתחילה מה תכננו הנאצים בנוגע ליהדות פולין.

פעילות היודנראט לפני הכניסה לגטו

לאחר הקמתו היה היודנראט אחראי לכל הקשרים בין היהודים לשלטון הנאצי.

עם הגעת אלפי פליטים יהודים לקרקוב מהסביבה, הורע מאוד מצבה הכלכלי של הקהילה. הפליטים הגיעו חסרי כל וללא שום אמצעים לשיפור מצבם. בנוסף נפגעו קשות הגמלאים היהודים בעיר, שהפסיקו לקבל את תשלומי הפנסיה שלהם, ואנשי ההשכלה הגבוהה - עורכי דין, מורים, פקידים ואמנים, אשר פוטרו מעבודתם. המצב הזה הכביד מאוד על פעילות היודנראט, ומחלקות רבות היו עסוקות רק בעניין זה. במשרדי המחלקות הסבל, הדיור, העבודה, והבריאות הצטופפו תמיד יהודים רבים, בניסיון נואש להשיג עבודה ואוכל.

בעקבות המצב הקשה, הקים היודנראט מוסדות רבים שנועדו להקל על היהודים: דירות מגורים משותפות לפליטים בבתים שעדיין היו בבעלות הקהילה היהודית, ששה בתי תמחוי שהיו מחלקים ארוחות בוקר וצהריים גם לפליטים וגם ליהודי קרקוב שמצבם הכלכלי הדרדר, והוקם מגבית לבגדים. בנוסף הייתה ביקורת פעילה על הסניטריה באזורים היהודים במטרה להימנע ממחלות וממגפות. הכסף למימון כל הפעילות הזו הגיע מקופת היודנראט, מיהודי קרקוב שהייתה להם אפשרות לסייע בתמיכה כספית, ומהג'וינט האמריקני (הנאצים נאלצו להעביר את תרומות הג'וינט ליהודים ברחבי פולין כיוון שהיו מעוניינים שארצות הברית תישאר נייטרלית).

ב-18 במאי 1940 הכריז מושל הגנרלגוברנמן הנס פרנק על רצונו להפוך את קרקוב ל"יודנריין" - נקייה מיהודים. בעקבות כך מתוך 80,000 היהודים שחיו בעיר באותה תקופה (56,000 שגרו בקרקוב עוד לפני המלחמה, והשאר פליטים מסביבת העיר), 65,000 היו מיועדים לגירוש, והיו מיועדים להישאר רק היהודים שהביאו תועלת ניכרת לכלכלה הפולנית, ונקראו "חיוניים לכלכלה". הנאצים הערימו על היודנראט אף את הקושי הזה - להחליט מי נשאר בקרקוב, ומי עוזב.

הקצב האיטי של העזיבה הרגיז את השלטונות הגרמנים, והם הודיעו ליודנראט כי רק 10,000 יהודים יוכלו להישאר בעיר, והמשטרה תגרש בכח את כל מי שלא יעזוב את העיר עד ה-15 באוגוסט 1940 ולא יהיה בידו אישור הולם, והוא יורשה לקחת רק מטען של 50 קילוגרם.

כאשר פרסם היודנראט את ההודעה, התעוררה בהלה גדולה בקרב היהודים, גם בשל הפרסום וגם בשל השמועות שכדי להישאר בעיר יש צורך באישור מיוחד. ביולי 1940 הקים היודנראט את המשטרה היהודית בפקודת השלטון הנאצי, כדי להחיש את קצב העזיבה של היהודים אל מחוץ לתחומי העיר.

היודנראט הקים "ועדה מיוחדת" לטיפול באלפי הפניות לבקשת האישור המיוחד להישארות בעיר. הוועדה הייתה מורכבת מנציגי השלטון וממנהיגי היודנראט כאחד. היהודים הראשונים שנתבקשו לעזוב את העיר היו הפליטים שהגיעו אל קרקוב מכפרי הסביבה ומשטחים שסופחו לרייך. עם צאתם הם קיבלו מענק כספי קטן כדי לסייע להם בדרך. בין היהודים שגרו בקרקוב עוד לפני המלחמה היו הדעות חלוקות בנוגע לעזיבה: היו שהאמינו שיהיה קל יותר לשרוד בסביבה מוכרת לה הם רגילים, ולכן בחרו להישאר בעיר. לעומת זאת, אחרים העדיפו לעזוב כי הבינו שאם לא יילכו מרצון יגרשו אותם בכוח ולא יתאפשר להם לקחת עמם דבר, אך אם הם יילכו מרצון יוכלו לקחת עמם את רכושם.

בספטמבר 1940 הופסקו פעילויות ה"ועדה המיוחדת", כאשר כל חבריה נאסרו בחשד לקבלת שוחד, ונגזרו עליהם חודשי מאסר רבים. בין העצורים היה גם מרק ביברשטיין, יושב ראש היודנראט, אשר לא יכל להמשיך לכהן בתפקידו מתוך הכלא. בשל כך, ערב הקמת הגטו, מונה ד"ר ארתור רוזנצוויג, עורך דין יהודי בקרב הציבור היהודי של קרקוב, ליושב ראש היודנראט.

הגטו בהנהגת ארתור רוזנצוויג

עם הכניסה לגטו הפכה עבודת היודנראט לקשה אף יותר. במהרה עברו כל מוסדות היודנראט לתוך הגטו, כולל המחלקות השונות, מוסדות הסעד השונים, ומוסד העזרה העצמית היהודית. בדקה ה-90 הצליחו להחביא מספר תשמישי קדושה וחפצים אחרים יקרי ערך של הקהילה היהודית של קרקוב, ביניהם מספר ספרי תורה רבי ערך, מנורות, כלי כסף, מפות, ופרוכת. בתוך הגטו הייתה הדילמה של היודנראט קשה הרבה יותר: מצד אחד, הוא היה צריך לדאוג לכל הצרכים הבסיסיים של הקהילה, ומנגד היה צריך למלא את פקודותיהם האכזריות של השלטונות הנאצים.

מצב היהודים בקרקוב הורע באופן ניכר עם היכנסם לגטו, והיודנראט, בראש ובראשונה, היה צריך לדאוג לצרכים הבסיסיים של כל הקהילה. לשם כך, הוועדה לענייני בריאות של היודנראט פעלה בתחום הסניטריה והבריאות בתחומים שונים: הוקמו בית מרחץ גדול וארבעה מרפאות, ביניהם בית חולים גדול אחד. בנוסף, הקימה הוועדה מספר "תחנות חיטוי" באזורים שונים בגטו, ואף עסקה בביקורת סניטרית בבתים שהיו בתוך תחומי הגטו.

על "גירוש יוני" היו אחראים ארתור רוזנצוויג ונציגיו, והם היו אמורים לחלק את אישורי הקנקרטה ליהודים שהוגדרו כעובדים חיוניים, או שהיו בעלי תפקידים ציבוריים. חלוקת תעודות הקנקרטה החלה ב-30 במאי 1942 ליד הבניין של מוסד העזרה העצמית היהודית, שם ישבו נציגי היודנראט, ובפועל קבעו איזה יהודי יחיה ואיזה ימות. במקביל החלו גם הגירושים המאורגנים אל מחנות העבודה ואל מחנות ההשמדה. על היהודים שלא קיבלו את הקנקרטה והיו מיועדים לגירוש, הוטל להכין מטען בן עשרים וחמישה קילוגרם ועשרים וחמש זלוטי לדרך.

הגירוש היה אמור לצמצם את אוכלוסיית הגטו בכשליש, אך בפועל רשם רוזנצוויג הרבה מדי יהודים כעובדים חיוניים, ופחות משליש מן היהודים יועדו לגירוש. כשגילה זאת מפקד המשטרה וילהלם קונדה זימן את רוזנצוויג ומשפחתו לכיכר ז'גודה, שם הכה אותו והשפיל אותו מול כל היהודים המיועדים לגירוש, והודיע לו כי הוא מפוטר לאלתר מתפקיד יושב ראש היודנראט וכי הוא ומשפחתו מיועדים לגירוש יחד עם כל שאר היהודים בכיכר. רוזנצוויג לא הרכין ראשו ולא התחנן על חייו בפני קונדה, אלא הלך אל מותו, יחד עם משפחתו, בראש מורם. עם גירושו חוסל היודנראט בקרקוב ובמקומו הוקם קומיסאריאט שבראשו עמד דוד גוטר, אשר זכה לכינוי נוסף והוא קומיסר.

הנהגת דוד גוטר וחיסול הגטו

בקרב כל שורדי הגטו, יודועה תקופת ההנהגה של הקומיסר דוד גוטר (יחד עם שמחה שפירא, ראש המשטרה היהודית), כתקופה הגרועה והקשה ביותר בתולדותיו. גוטר האמין כי גרמניה הנאצית עתידה לנצח במלחמה, ולכן בחר לסייע לנאצים לבצע את מעשי הטבח שלהם. במיוחד לאחר הגירושים הייתה זקוקה הקהילה לתמיכה מצד היודנראט, שיהווה גורם מתווך בינה לבין השלטון הנאצי, ולא קיבלה את הגורם הזה מגוטר וממועצתו ששמנתה ששה חברים.

למחרת גירושו של רוזנצוויג ב-3 ביוני 1942 נמשכו הגירושים, וגוטר ושמחה שפירא שיתפו פעולה מלאה עם הנאצים. אנשי המשטרה היהודית לקחו חלק בגירוש ואף בזזו חלק מן היהודים. באמצע יוני 1942, לאחר שבוע קשה של גירושים, התעורר הגטו לעידן חדש בו כמעט ולא הייתה ליודנראט השפעה על חיי היהודים, אלא הם היו כפופים ישירות לאנשי

האס אס. לאחר הגירוש, בשל צמצום שטח הגטו, עבר בניין היודנראט לשטח קטן יותר.

מתחילת מרץ 1943 הודיעו הנאצים לגוטר על רצונם לחסל את הגטו. למרות שניסה לבטל את הגזירה או לפחות לדחותה לא עלה בידו, והתאריך לחיסול נקבע ליום שבת, ה-13 במרץ 1943. במסגרת החיסול, נשלחו 8,000 היהודים האחרונים שנמצאו כשירים לעבודה אל מחנה פלאשוב ששכן כמה קילומטרים דרומית לקרקוב,2,000 יהודים שנמצאו בלתי כשירים לעבודה נרצחו ברחובות הגטו ו-1000 הנותרים נשלחו אל מותם במחנה ההשמדה אושוויץ.

לאחר חיסול הגטו נותרו בחיים רק אנשי היודנראט והמשטרה היהודית ומשפחותיהם. הנאצים הרסו את חומת הגטו, פרט לחלק קטן, ונתנו לשורדים הללו בניין קטן בו התגוררו מספר חודשים. בקיץ 1943 תפס אמון גת את גוטר ואחד מעוזריו והוציאם להורג, ובכך חוסל סופית היודנראט של גטו קרקוב. ב-14 בדצמבר 1943 נלקחו כל אנשי המשטרה היהודית ומשפחותיהם לגבעת הקטל בפלאשוב, שם נרצחו.

המחתרת בגטו קרקוב

המחתרת הוקמה בגטו קרקוב באוגוסט 1942, בידי חברי התנועות עקיבא, דרור, השומר הצעיר, השומר הדתי (בני עקיבא) ופעילים נוספים. בשונה מחבריהם בגטו וורשה, בקרקוב החליטו חברי הארגון לפעול כנגד הגרמנים בעיקר מחוץ לחומות הגטו. הזרוע הלוחמת בקרקוב הורכבה ברובה מאנשי החלוץ הלוחם, אך ברוב שטחה של פולין הזרוע הלוחמת הייתה מורכבת בעיקרה מאנשי הארגון היהודי הלוחם (אי"ל). חברי מפקדת החלוץ הלוחם היו: אהרן ליבסקינד (דולק), ראש תנועת "עקיבא" בפולין ולכן ראש המפקדה בפועל, אברהם ליבוביץ' (לאבאן, רומק) מתנועת "דרור", גזבר ומעין קצין מבצעים, שמשון דרנגר, ראש קן עקיבא בקרקוב, מנהל "המשרד הטכני" ואחראי להנפקת תעודות מזויפות ומלאכי (מאנייק) אייזנשטיין כנציג מטעם "עקיבא ב". המפקדה הגדולה ביותר של המחתרת היהודית הלוחמת הייתה ממוקמת בוורשה, שם גם היו מפקדותיהן של כל התנועות מלבד תנועת עקיבא. משום כך, בוורשה החליטו לשלוח לכל הגטאות ברחבי פולין עזרה בדמותם של שליחים בעלי ניסיון וידע ואף חוליות אשר יעזרו בלחימה עצמה.

היה קיים קשר הדוק בין המפקדה בוורשה ובין המטה שהוקם בקרקוב, אך יחד עם זאת היו קיימים חילוקי דעות בין ארגון ה"חלוץ הלוחם" בקרקוב לבין מפקדת אי"ל בוורשה באשר לאופן המרידה. בוורשה הדעה הרווחת הייתה שמקום המאבק בנאצים צריך להיות בעיקר בתוך תחומי הגטו - מלחמה יהודית למען עניין יהודי ובפיקוד יהודי מקומה, כך טענו, בראש ובראשונה במקום שבו סובלים היהודים - הגטו. בנוסף לכך טענו אנשי וורשה, שבגטאות לא קיים שום כוח לוחם אחר מלבד היהודים בעוד שמחוץ לגטו בצד הארי היו מחתרות פולניות.

לעומת זאת, בקרקוב בחרו בדרך הפוכה. במקום להוציא בוגדים להורג ולהתנקש במשתפי הפעולה והיודנראט בתוך הגטו, דגלה המחתרת כי יש לעזוב את הגטו ולהתמקם בצד הארי של קרקוב. מפקדות שני הארגונים הלוחמים בקרקוב היו נחושות בדעתן שהגטו אינו מתאים לשימוש כשדה קרב. הרחובות צפופים מאוד ולכן חשופים במידה רבה לפיקוח גרמני ובנוסף, הגרמנים הקפידו לשמור על ביטחונם והאקציות נערכו רק לאחר שהכניסו אל הגטו כוחות גדולים וחמושים היטב.

"לא היינו חלק אורגאני של המפקדה הורשאית. אנחנו היינו קבוצה עצמאית עם מפקדה עצמאית עם החלטות עצמאיות"

אחד מאנשי המחתרת, פולדק וסרמן (יהודה מימון)

עצם קיום "מבצע ליל ציגאנריה" (המתואר להלן) ללא ידיעתם של אנשי אי"ל בוורשה, היווה חלק מהאוטונומיה שבקבלת ההחלטות שהמפקדה הלוחמת בקרקוב לקחה על עצמה.

בסתיו 1942 הוקמה קבוצה בשם "ארגון איסקרא" תחת הנחיית מפקדת פ.פ.ר. חלק מחבריה היו מחברי "השומר הצעיר". מפקדת הקבוצה כללה 4 חברים: השיק באומינגר, ראש המטה ואחראי על אימון החברים, בנק היילבריך, הממונה על הדרכה ומבצעים, שלמה-סלק שיין, הממונה על השגת כספים, אפסנאות וניירות מזויפים, וגולה מירה, הממונה על קשרי החוץ עם פ.פ.ר במטרה להשיג מידע ונשק וממונה על חיבור הכרוזים. במחצית נובמבר 1942 החלו מגעים לאיחוד פעילותן של שתי קבוצות בגטו,"החלוץ הלוחם" ו"איסקרא", לטובת התקפה מאורגנת גדולת ממדים.

הפעולה המשמעותית ביותר של אנשי המחתרת בקרקוב הייתה ההתקפה על "קפה ציגנריה" ב-22 בדצמבר 1942. בית הקפה, ששכן מחוץ לגטו והיה מקום מפגש ובילוי לקצינים גרמנים, הותקף ברימון יד ובקבוקי מולוטוב שהושלכו לתוכו בשעת ערב הומה. מקורות גרמניים מסרו על כ-20 הרוגים ופצועים, ולפי מקורות פולניים נהרגו בהתקפה 11 איש ונפצעו 13. המבצע קיבל תהודה רבה בגטו ומחוץ לו. מבצעי הפעולה נתפסו עוד באותו לילה בדירת מסתור בעיר. עשרות מחברי הארגון נאסרו בידי הגסטאפו בעקבות הפעולה, ופעילות המחתרת בגטו קרקוב שותקה. 10 מבין העצורים הוצאו להורג בכלא הגסטאפו.

340. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

כיכר המשלוחים של גטו קרקוב (כיכר האקציות)

כיום מצויה במקום כיכר מרכזית המשמשת כאנדרטה ליהודים שהיו ואינם, ובה כיסאות ריקים המביעים את האובדן.

342. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

343. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

344. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

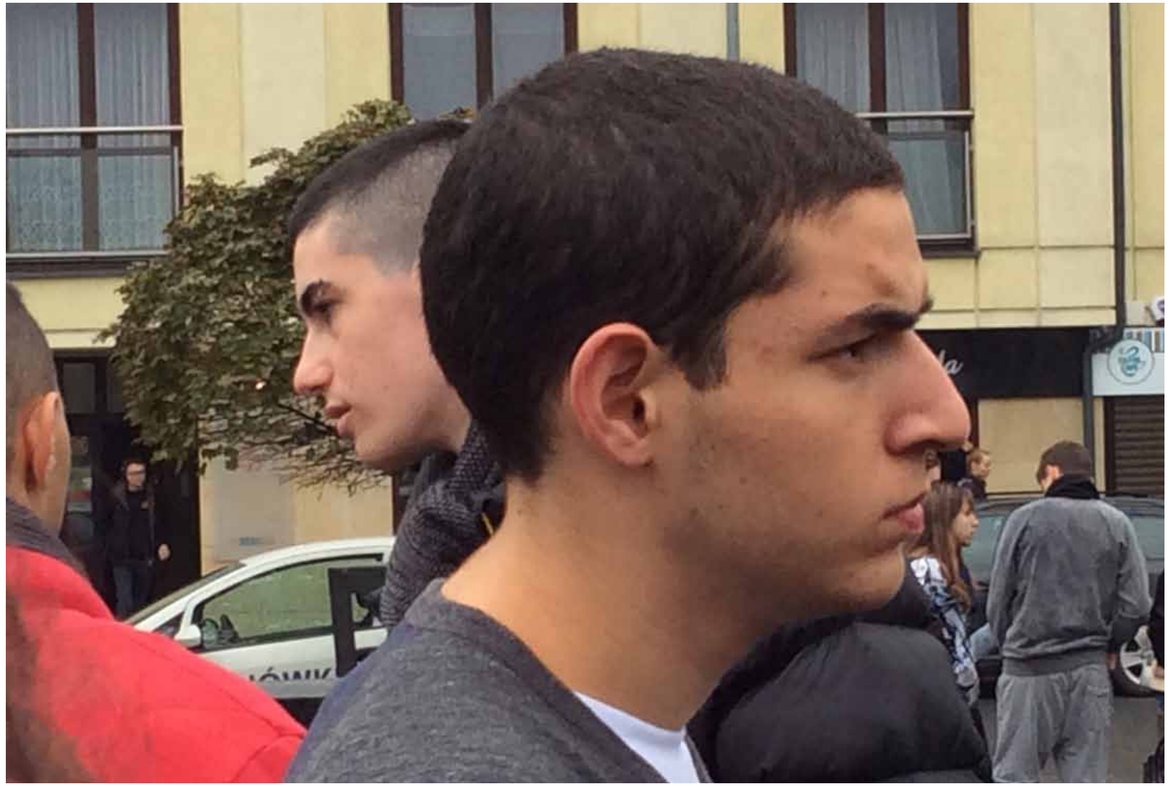

345. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

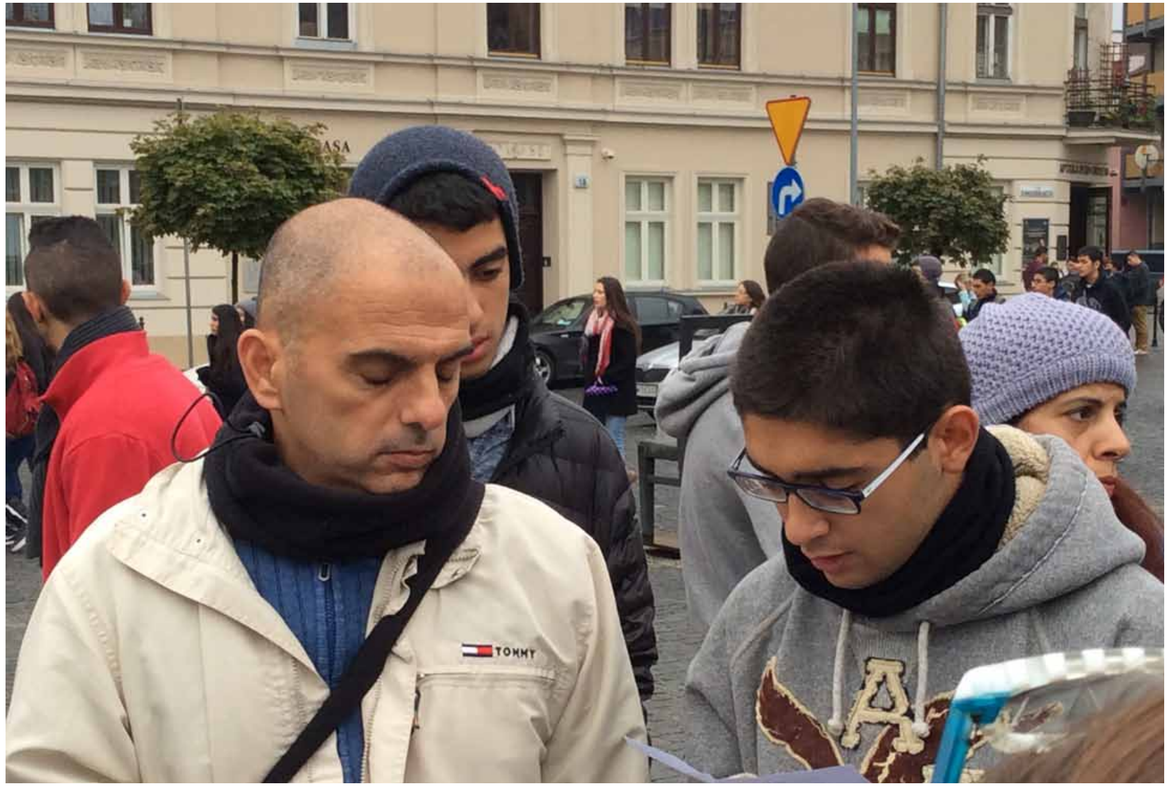

346. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

347. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

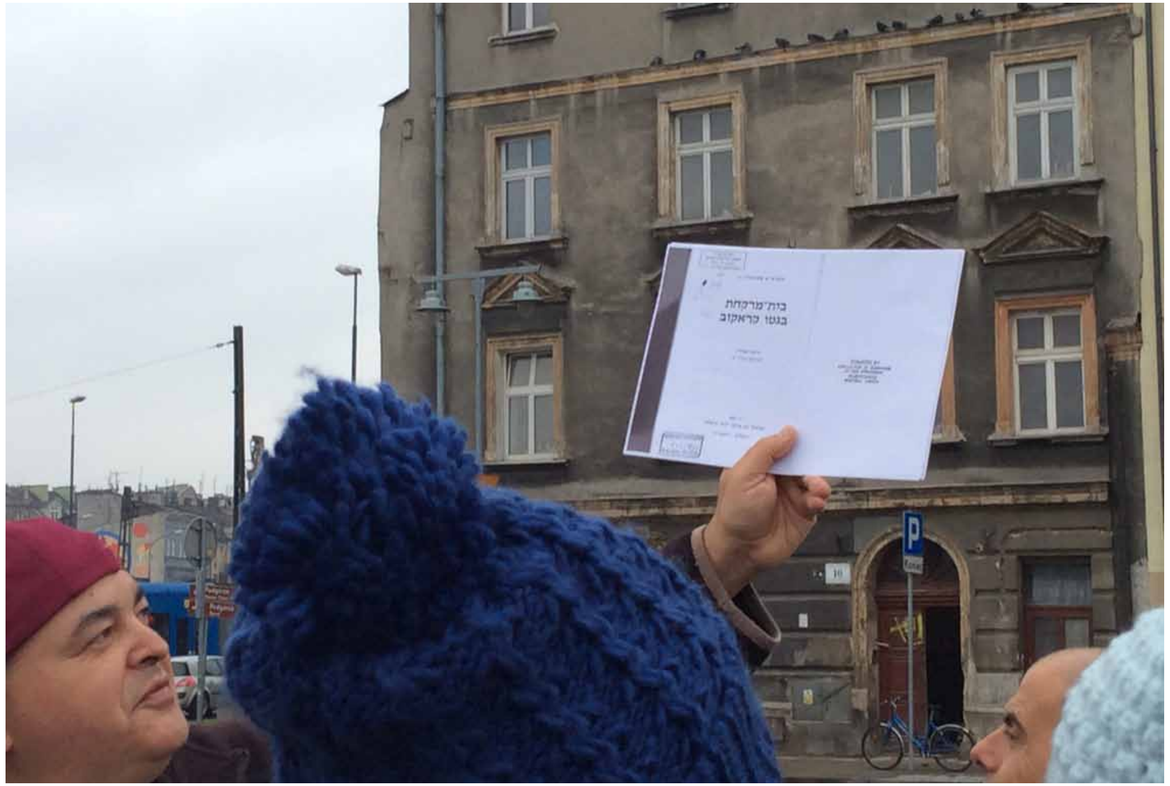

348. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

בית המרקחת של תדאוש פאנקייוויץ'

תדאוש פאנקייוויץ', אזרח פולני, קיבל רשות ממשטרת הביטחון לנהל בית מרקחת בגטו. הוא ידע שהמלחמה תיגמר ולא הסכים לעזוב את בית המרקחת שבבעלותו, בטענה שאחרי המלחמה יאלץ לעזוב את החנות החדשה שתינתן לו כאשר בעליה ידרשו אותה. פאנקייוויץ' גר בגטו ובהיותו פולני לא יהודי הייתה לו רשות יציאה מן הגטו. בית המרקחת שלו מוקם מול כיכר השילוחים של גטו קרקוב ומחלונו היה רואה את השילוחים ואת כתיבת פרוטוקולי העבודה בגטו.

במהלך המלחמה הבריח פאנקייוויץ' תרופות ומזון לגטו ומכר אותם במחירי הפסד, לעתים אף חילק חינם על מנת להציל את היהודים אשר סבלו ממחלות קשות. בנוסף, דרך בית המרקחת ברחו יהודים אל קרקוב, כשהוא מבריח להם תעודות ומסמכי שהייה. כדי להציל את הזקנים והחולים אשר שיערם הפך לבן ועורם היה חיוור, חילק תכשירים וצבעי שיער בחינם שיסיעו לאותם אנשים לעבור את הסלקציות. **הוא הוכר כחסיד אומות העולם בשנת 1983.**

350. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

351. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

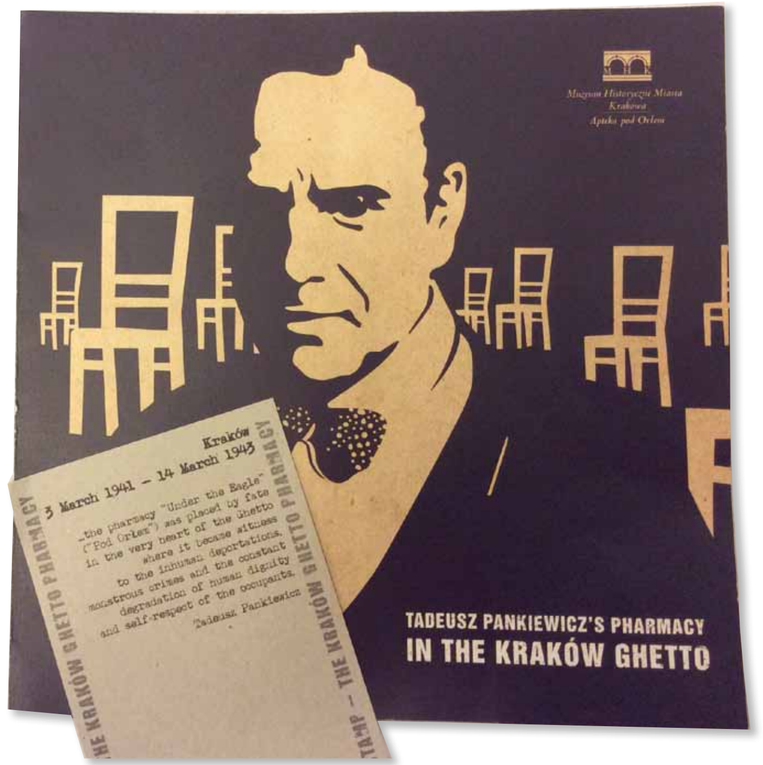
Muzeum Historyczne Miasta Krakowa
Apteka pod Orłem
Kraków
3 March 1941 – 14 March 1943
...the pharmacy "Under the Eagle" ("Pod Orłem") was placed by fate in the very heart of the Ghetto where it became witness to the inhuman deportations, monstrous crimes and the constant degradation of human dignity and self-respect of the occupants.
Tadeusz Pankiewicz
THE KRAKÓW GHETTO PHARMACY
TADEUSZ PANKIEWICZ'S PHARMACY
IN THE KRAKÓW GHETTO

354. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

355. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

356. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

357. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

358. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

359. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

360. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

361. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

חומת גטו קרקוב

חומת גטו קרקוב, שעוצבה בצורת לוחות הברית, לפי רעיונה של רעייתו של הנס פרנק. בראש החומה הוצבו סימנים יהודיים שהיו נפוצים בבתי קברות.

המפעל של אוסקר שינדלר

המפעל של אוסקר שינדלר בקרקוב, שהופיע בסרט "רשימות שינדלר". הצצה מחלון האוטובוס תוך כדי נסיעה.

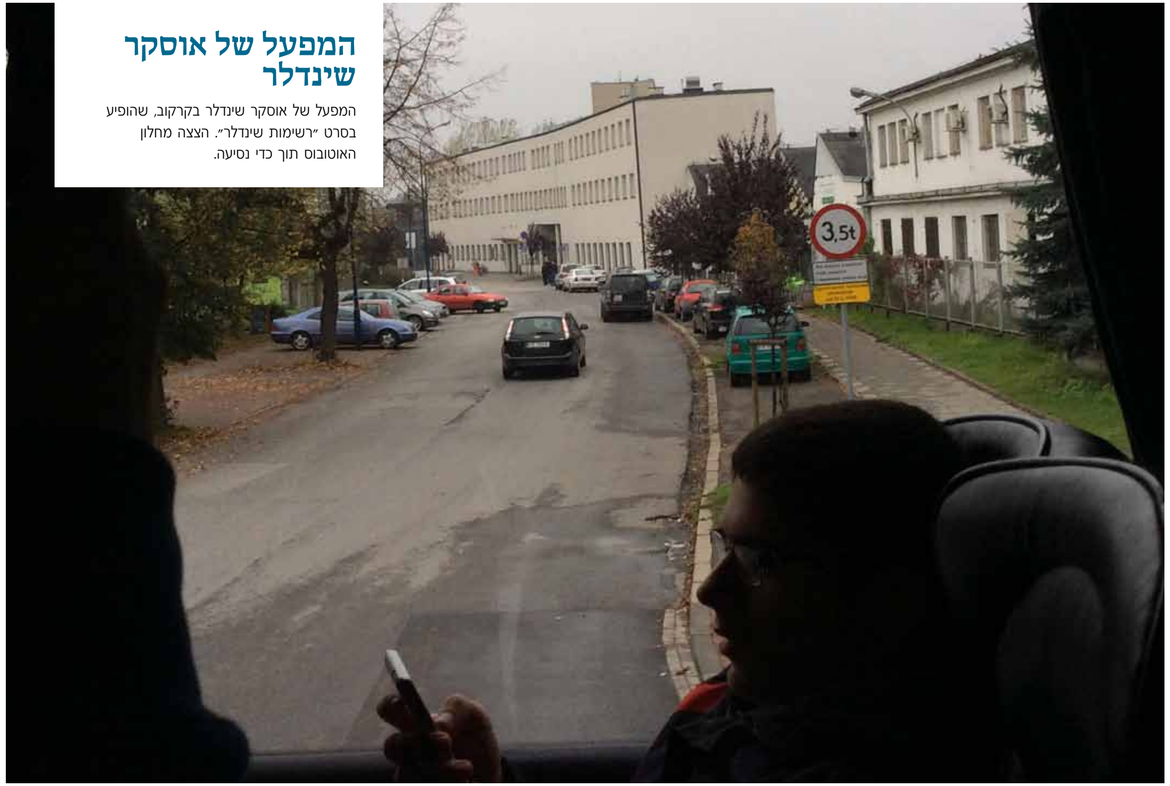

פלאשוב

364. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

365. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

מחנה פלאשוב

פְּלַאשוֹב (בגרמנית: KZ Plaszow; בפולנית: Płaszów) היה מחנה ריכוז ליד העיר קרקוב שבפולין, שפעל החל מקיץ 1942 כמחנה לעבודות כפייה. ב-10 בינואר 1944 הוסב רשמית למחנה ריכוז. האסיר האחרון במחנה גורש לאושוויץ ב-14 בינואר 1945, יום לפני שחרור העיר קרקוב מן הכיבוש הנאצי.

היסטוריה

המחנה נבנה בקיץ 1942 על ידי עובדי כפייה פולנים ויועד לכליאתם של אסירים "כשירים לעבודה" מגטו קרקוב. המחנה הוקם על שטחם של שני בתי קברות יהודיים ליד הכפר פלאשוב (בפרבריה הדרומיים של קרקוב) - בית הקברות החדש ברחוב אברהם ובית הקברות הישן ברחוב ירוזולימסקה. הוא הורחב מספר פעמים והגיע ב-1944 לגודל של למעלה מ-880 דונם. ב-1941, לאחר ההרחבה הראשונה, הובאו למחנה האסירים היהודים הראשונים. לפני פינוי גטו קרקוב היו במחנה כ-2,000 אסירים, ולאחריו - יותר מ-10,000.

מפקד המחנה היה אונטר-שטורמפיהרר (סג"ם) אמון גת, מפקד אס אס מווינה. ב-13 במרץ 1943 פיקח גת באופן אישי על חיסול גטו קרקוב והעברת כל תושביו למחנה פלאשוב. תחתיו שירתו מספר גברים ונשים מהאס אס, כולל מתנדבי אס אס אוקראינים. בנוסף, שירתו במחנה כ-600 מאנשי יחידות גולגולת המת בהם גרטרוד הַיְיזֶה (Heise), לואיס דַאנְץ (Danz), אליס אוֹרְלוֹבְסקי (Orlowski) ואנה גֶרְוִוינג (Gerwing). באוגוסט ובספטמבר 1943 חוסל גם גטו בוכניה, ויהודיו נשלחו לפלאשוב.

המחנה היה ידוע כמחנה עבודה שסיפק כוח עבודה לתעשייה הצבאית ולחציבת אבנים. שיעור המוות במחנה היה גבוה מאוד. אסירים רבים, כולל מספר ילדים ונשים, מתו מטיפוס, רעב והוצאות להורג. פלאשוב ידוע לשמצה בשל מטווחי הירי שנערכו בו, הן על יחידים והן על קבוצות. כל המסמכים שנגעו לרצח ההמוני בפלאשוב הופקדו על ידי גת בידי אשת האס אס אורלובסקי. היא החזיקה בהם עד לסיום המלחמה, ואז השמידה אותם במסגרת תוכנית 1005 להעלמת ראיות. אורלובסקי תוארה על ידי האסירים לאחר המלחמה כאשת אס אס בלונדינית, יפת תואר וסאדיסטית, שאהבה להצליף באסירים, ובין היתר הצליפה על נשים צעירות מסביב לעיניהן.

בינואר 1945 עזבו אחרון האסירים ועובדי המחנה את פלאשוב בצעדת מוות לאושוויץ, כולל מספר נשות אס אס. רבים מאלו ששרדו את הצעדה נרצחו עם הגעתם. הצבא האדום שחרר את המחנה, שהיה כבר ריק מאדם ומהוכחות לרצח שהתרחש בו, ב-20 בינואר 1945.

כיום, במקום שבו היה המחנה נמצא שדה ריק, עם אנדרטה בודדת המנציחה את העובדה כי שכן בו מחנה ריכוז.

המחנה מופיע בסרט "רשימת שינדלר", בתיאור חייו של אוסקר שינדלר.

בשנת 2010, ריססו אלמונים צלבי קרס וכתובות גרפיטי על האנדרטה במחנה הריכוז פלאשוב.

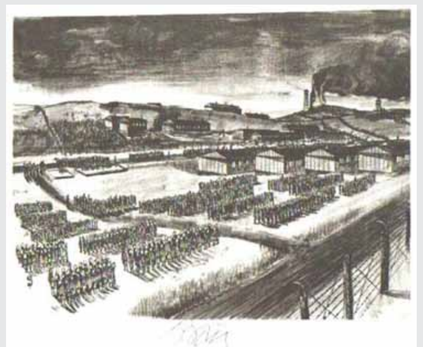

מגרש המסדרים בפלשוב. צייר: יוסף באו

האנדרטה המרכזית במחנה פלשוב. בכתובת זו אין איזכור ליהודים או לצרמניה הנאצית. רק מאוחר יותר נוספה מצבה נוספת לזכר היהודים.

מדשאות ופארקים מכל עבר, בהם משחקים התושבים
עם כלביהם.

370. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

371. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

372. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

373. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

זקופנה

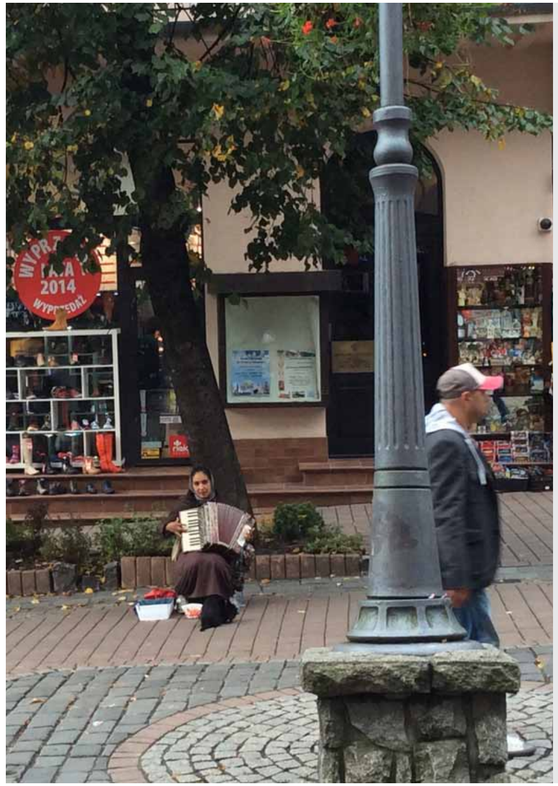

זקופנה

ההיסטוריה של זאקופנה קשורה להתפתחות תעשיות הכרייה והמטלורגיה באזור, מאז המאה ה-17. במהלך המאה ה-19 העיר הייתה המרכז הגדול ביותר בגליציה למטלורגיה. במהלך השנים, היגרו יותר ויותר אנשים לעיר בשל אקלימה הבריא, ובמהרה התפתחה זאקופנה מכפר קטן לעיירה. בשנת 1939 היו בה יותר מ-20,000.

במרץ 1940, נציגים של הנ.ק.ו.ד הסובייטי והגסטאפו הגרמני נפגשו בעיר למשך שבוע כדי לקבוע את גבולותיה של פולין הכבושה. במהלך מלחמת העולם השנייה, היוותה זאקופנה מרכז חשוב למחתרת הפולנית, בשל היותה נקודת היערכות בין פולין להונגריה.

בזכות קרבתה לגבול והנוף ההררי, זאקופנה הייתה תחנה חשובה בנתיב הבריחה.

לאחר מלחמת העולם השנייה, זאקופנה התפתחה במהרה. מלונות חדשים, ומקומות אירוח שונים נבנו, אירועי ספורט ותרבות אורגנו, כמו גם פסטיבלי סרטים.

בזאקופנה הוקם בית היתומים של לנה קיכלר שגידלה 100 ילדים יתומים. "מאה ילדים שלי" הוא סרט קולנוע המבוסס על ספרה של לנה קיכלר-זילברמן המספר את סיפורה של לנה קיכלר שגידלה 100 ילדים יתומים בבית מחסה בפולין לאחר מלחמת העולם השנייה.

עלילת הסרט - עם סיום מלחמת העולם השנייה מגיעה לנה קיכלר למרכז לפליטים יהודים בקרקוב במטרה לנסות ולחפש את קרובי משפחתה ששרדו. היא מוצאת שם מספר רב של ילדים ניצולי שואה יתומים הגוועים ברעב. היא מתחילה להשיג להם אוכל באופן קבוע ומנסה לשקם אותם ממצבם.

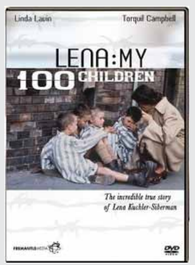

לאחר זמן מה היא שוכרת מבנה בעיירת הגבול הסמוכה זאקופנה ומגדלת שם את הילדים אותם יחד עם צוות ששכרה לשם כך. במהלך תקופת השהות שם סובלים קיכלר והילדים מהצקות אנטישמיות מתושבי הסביבה, ולאחר כמה תקריות אלימות בהם נפגעים ילדים, מתאמנים הנערים שבקבוצה על נשק שקיבלה לנה מהצבא הפולני. באמצע שנת 1946 נאלצים לנה וילדיה לברוח מפולין לאחר חילופי אש שהיו בין הקבוצה לכפריים מהסביבה. הם חוצים את הגבול לצ'כוסלובקיה ומשם לצרפת, ולאחר הקמת המדינה עולים לישראל.

376. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .377

הקב"ט שלח אותנו לאכול את הקרמשניט הכי המקום הזה.
אין מילים. זולם מיד אחרי הביס הראשון ליתר בטחון.

הוהב פרווה שמוכרים בכל מקום, מחזיקה לי את שקית הקרח. נקעתי את הרגל בהחלקה על עלים רטובים, ולאחר נסיעה בה הייתי מחוברת לקוביות קרח רן קנה לי מקל הליכה (אחד מהתמונה) שהיה צמוד אלי כל המסע. עם זאת המשכתי לצלם בטרל...

לאחר נסיעה ביער ערפילי בחושך מצריים, משהו כמו הבית
של עמי ותמי, הגענו לביקתת אירועים לארוחת הערב ולבילוי
של ערב פולקלור פולני.

384. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

385. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

386. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .387

388. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .389

390. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .391

לחץ כאן לחזור ללוח הזמנים

היום החמישי למסע
יום ראשון 19.10.14

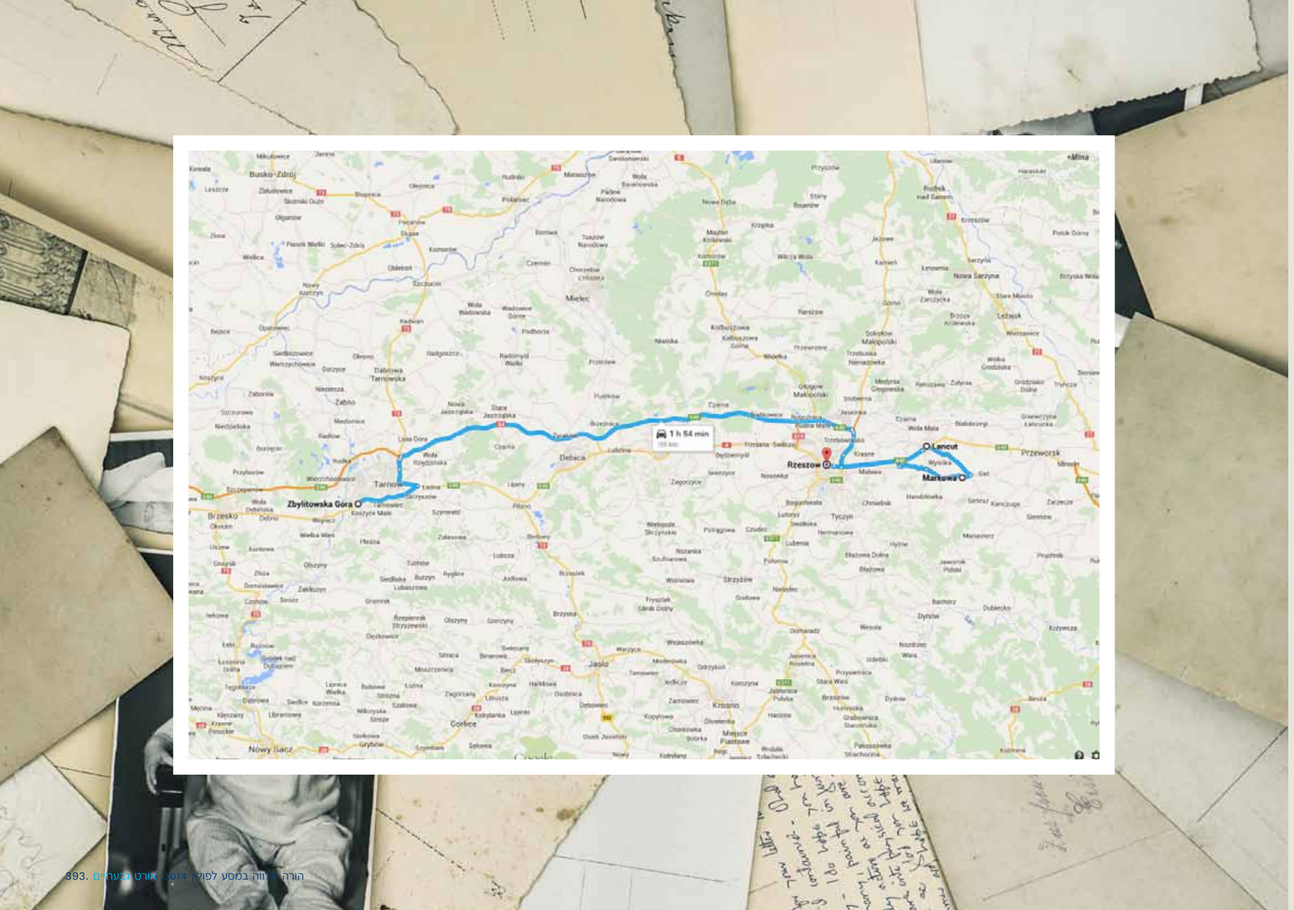

זביליטובסקה גורה

מארקובה

לאנצוט

לינה בז'שוב

394. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

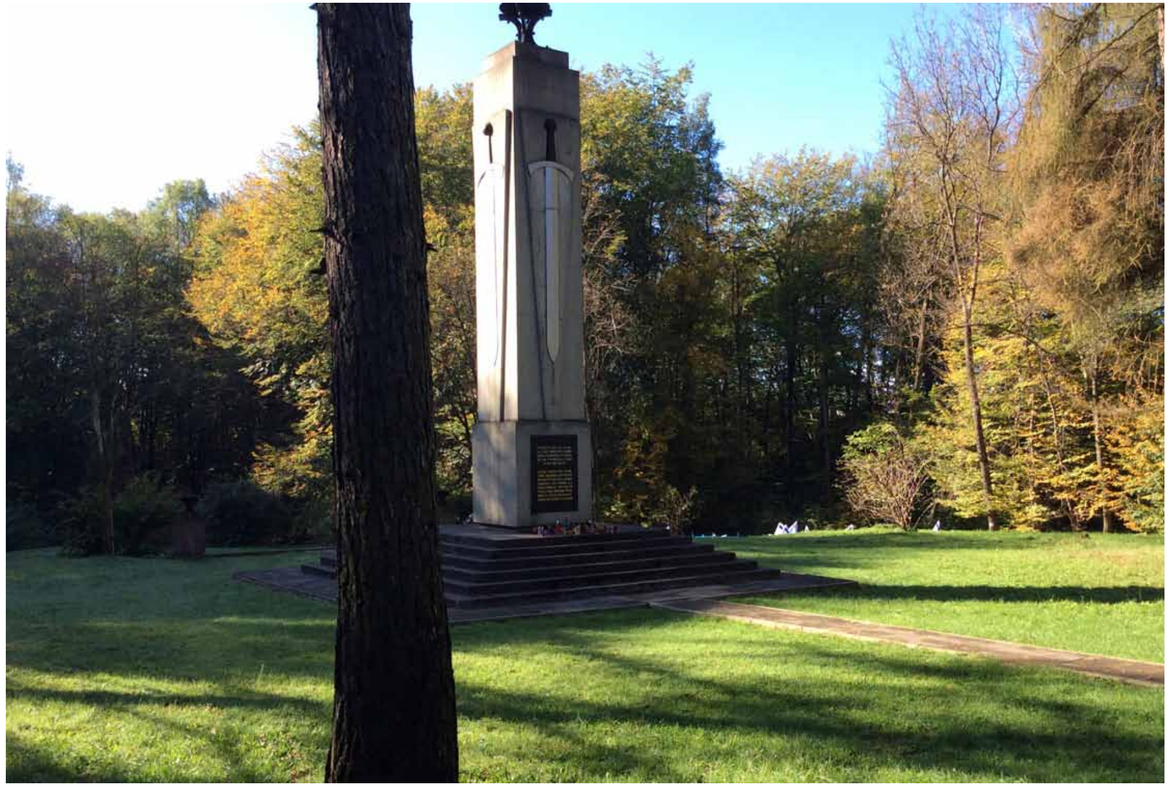

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .395

העיר טרנוב, סמוכה ליער בוצ'ינה

החל מאמצע המאה ה- 19 ועד לשנות השלושים של המאה ה- 20, טרנוב התפתחה מאוד, והיהודים בעיירה חוו שיפור הן במעמדם הכלכלי והן בתחום החברתי. החינוך היהודי בעיירה התקדם מאוד, גם במסגרת בתי-ספר יהודיים וגם במסגרת תנועות הנוער היהודיות. בסוף המאה ה- 19 היהודים היוו כ- 50% מתושבי העיר. לפני מלחמת העולם השנייה חיו בעיר כ- 25 אלף יהודים.

ב- 3 בספטמבר הופצצה העיר על ידי הגרמנים. רבים מתושביה היהודים ניסו לברוח למזרח ומנגד פליטים רבים מרחבי פולין הגיעו אליה. ב- 8 בספטמבר 1939 נכבשה העיר על ידי הגרמנים אשר מיד ניכסו לעצמם את הרכוש היהודי והחלו לחטוף יהודים לעבודות כפייה. ב- 9 בנובמבר שרפו הגרמנים את בתי הכנסת ובתי התפילה בעיר והוקם על ידם יודנראט, שכמו בערים רבות אחרות, נדרש לגבות את המסים המיוחדים ולספק עובדים לעבודות הכפייה ולמשלוחים. החל מ- 18 בדצמבר 1939 נדרשו היהודים לענוד טלאי זיהוי ולהעביר את כל תכשיטיהם. ב- 14 ביוני 1940 נשלחו מבית המקווה שבעיר, שברחוב בוזניק, 708 פולנים ו- 20 יהודים אסירים - לאושוויץ. במהלך 1941 יד הגרמנים נעשתה כבדה יותר הן בדרישות והן בהרג יהודים. במרץ 1941 הוכרז על הקמת הגטו. בתחילת יוני הועברו לגטו יהודים מכל הסביבה ומספר היהודים הגיע לכ- 40.000. תנאי המחיה בגטו היו קשים ביותר.

בין 19-11 ביוני 1942 בוצעה האקציה הראשונה בהוראת מפקד משטרת הממשל הכללי פרידריך וילהלם קריגר ובסיוע גורמים מקומיים. 11,500 יהודים, שלא היה להם אישור עבודה (SD), נשלחו למחנה ההשמדה בלז'ץ. פאול רייס וחברי יודנראט נוספים שהצהירו כי יהיו הראשונים להשלח - נורו. בין ההרוגים היה הרב ישראל יוסף אונגר שכיהן כאדמו"ר בעיר.

ב- 29 ביוני 1942 נתבקשו היהודים הנותרים להיכנס לגטו שהיה מכותר בחומת עץ בגובה של 2 מטר וגדרות תיל ונאסרה עליהם היציאה ממנו.

ב- 25-24 ביולי 1942 התרחשה "אקציית הילדים". בהוראת קריגר היהודים נדרשו לעזוב את בתיהם ולהגיע לככר השוק יחפים. ילדים נלקחו מהוריהם ונורו. כמה נשלחו לעבודת כפייה וההולים והזקנים נשלחו לבלז'ץ.

זביליטובסקה גורה (יער הילדים)

ב-11 ביוני 1942 החלה אקציה אכזרית במיוחד. לפי הגדרת הגרמנים התייחדה האקציה ב"גירוש במקום", כלומר רצח המוני בקרבת מקום, בעיקר של קשישים, חולים ומי שלא היו עומדים בתלאות הגירוש. באקציה השתתפו נוסף על היחידות הגרמניות גם משטרת העזר הפולנית ושירות הבנייה הפולני, שבראשו עמד קיזד גרמני. את המיועדים ל"גירוש במקום" מיינו אנשיה של שלוחת משטרת הביטחון בטרנוב. לאחר הסלקציה הובלו כ-8,000 יהודים ליערות זביליטובסקה גורה (Zbilitowska Góra) וסקשישוב (Skrzyszów) הסמוכים לעיר, ובו ביום נרצחו שם בידי חיילי וופן-ס"ס.

ביניהם היו 800 ילדים שנלקחו מבית היתומים שבעיר. הילדים הוכנסו לשקים והגרמנים חבטו בהם בקתות הרובים עד שהשקים חדלו מלפרכס, אז השליכו אותם הגרמנים אל הבור ביער.

תחילה העסיקו הגרמנים "קבוצת עבודה" של כ- 40 פולנים בהכנת התשתית הפיזית - כריית בורות ביער הסמוך לעיר. אז הוא היה מרוחק דיו ומבודד. שלא ישמעו את היריות, שלא יראו את הרצח. שלא יהיו עדים. בשלוש לפנות בוקר ב-11 יוני 1942 החלה ההשמדה. היהודים (וגם הפולנים) שרוכזו ברינקן, כיכר העיר, רחבת השוק, הועברו להשמדה ביער. 50 איש במשאית. סבב למשאית - חצי שעה. שיטת הסרט הנע. פורדיזם. מול הנרצחים הוצבו הרוצחים. כיתה צבאית. עשרה חיילים. ירו. רצחו. טבחו. השמידו. שלוש שעות למשמרת. **בסופו של יום – הושמדו 10,000 איש. 8,000 יהודים ו–2,000 פולנים.** גם ברינק טבחו הגרמנים. אומרים כי ערימת הגוויות שנערמו התנשאה לגובה של שלושה מטרים. על הגוויות פזרו כלור וכיסו בעפר. שכבה דקה של עפר - עשרים ס"מ. יעילות. לא להשקיע בכיסוי התועבה מעבר למינימום שנדרש. היעילות החסכונית היא שחשפה את שנטמן באדמה. הגשם שטף את השכבה הדקה. נחשפו הגוויות. העצמות התגלו. המקומיים סימנו במקלות עץ את מיקום הבורות. לאחר המלחמה הוקם במקום אתר הנצחה. אנדרטה, גל-עד, שבילים מרוצפים ובורות. 7 בורות. 3 ליהודים. 3 לפולנים. 1 לגורל משותף של הילדים. הבורות מקופים בגדר. גדר כחולה ליהודים, גדר לבנה לפולנים.

ת: כשהגענו למקום ראינו אנשים ערומים, מופשטים. עדיין חשבנו שאלה רק עינויים. רציתי בכל זאת לראות, להיוודע, להיות בטוחה. הסתובבתי והסתכלתי מה מתחת לאותו תל, לאותה במה, מה בשוחה, בבור. זה נתחוור ונודע לי. ראיתי כבר שוכבים כמה שורות של אנשים אשר נורו למוות, ב-12 אנשים היו שם. ואני רוצה זאת ביקשה להישאר בחיים. עמדה עירומה והתחננה על חייה. יחד עם עוד חברה. הסתכל לעיניה וירה בה ישר, בה ובחברתה. אחותי וחברתה, שתיהן נורו. ועוד אחות. אחר-כך הגיע תורי.

ש: הוא שאל אותך משהו?

ת: הפניתי את ראשי. הרי הלכנו כשפנינו אל הבור. הפניתי את ראשי והוא שאל אותי: במי לירות בראשונה - בבתך או בך? לא עניתי דבר. הרגשתי איך שהבת נקרעת מעלי, הרגשתי את זעקתה האחרונה ושמעתי כיצד היא נורתה. אחר-כך פנה אלי. הפניתי את ראשי. הוא תפס בשערותי וביקש לירות בי. נשארתי עומדת. שמעתי יריה, אך נשארתי עומדת. הוא סובב אותי בחזרה. החל לטען שוב את האקדח. סובב אותי וירה ונפלתי.

ש: ואז נפלת לתוך הבור?

ת: נפלתי לבור ולא הרגשתי דבר. הרגשתי שאני מרגישה איזה כובד, איזה משקל עלי. חשבתי שאני מתה. אבל בכל זאת, עם כל מותי, אני מרגישה משהו. הרגשתי שאני נחנקת כי נפלו עלי אנשים. הרגשתי שאני טובעת. התחלתי מתנועעת. הרגשתי שאני יכולה לנוע, שאני היה. אני נחנקת: אני שומעת את היריות. עוד אדם נופל. אבל נאבקתי נאבקתי שלא איחנק, לא היו לי כוחות. והנה פתאום אני מרגישה שבכל זאת אני עולה ומתרוממת מעל לאחרים. אני רואה אנשים סוחבים, נושכים, שורטים, מושכים אותי למטה. בכל זאת אני, בשארית כוחותי, עולה כלפי מעלה. עליתי ולא הכרתי דבר. אנשים כה רבים היו אחר-כך הגיע תורה של אם האב. אשה כבת שמונים. אחר-כך הגיע תורה של אחות אבי. גם היא עמדה כשלידם פעוטים בידיה.

ש: לבסוף הגיע תורך?

ת: אחר-כך הגיע תורי. אחר-כך היתה האחות: כמה שלא סבלה בגיטו, כמה שלא ספגה, בכל זאת ביקשה להישאר בחיים. עמדה עירומה והתחננה על חייה. יחד עם עוד חברה. הסתכל לעיניה וירה בה ישר, בה ובחברתה. אחותי וחברתה, שתיהן נורו. ועוד אחות. אחר-כך הגיע תורי.

ש: הוא שאל אותך משהו?

ת: הפניתי את ראשי. הרי הלכנו כשפנינו אל הבור. הפניתי את ראשי והוא שאל אותי: במי לירות בראשונה - בבתך או בך? לא עניתי דבר. הרגשתי איך שהבת נקרעת מעלי, הרגשתי את זעקתה האחרונה ושמעתי כיצד היא נורתה. אחר-כך פנה אלי. הפניתי את ראשי. הוא תפס בשערותי וביקש לירות בי. נשארתי עומדת. שמעתי יריה, אך נשארתי עומדת. הוא סובב אותי בחזרה. החל לטען שוב את האקדח. סובב אותי וירה ונפלתי.

ש: ואז נפלת לתוך הבור?

ת: נפלתי לבור ולא הרגשתי דבר. הרגשתי שאני מרגישה איזה כובד, איזה משקל עלי. חשבתי שאני מתה. אבל בכל זאת, עם כל מותי, אני מרגישה משהו. הרגשתי שאני נחנקת כי נפלו עלי אנשים. הרגשתי שאני טובעת. התחלתי מתנועעת. הרגשתי שאני יכולה לנוע, שאני היה. אני נחנקת: אני שומעת את היריות. עוד אדם נופל. אבל נאבקתי נאבקתי שלא איחנק, לא היו לי כוחות. והנה פתאום אני מרגישה שבכל זאת אני עולה ומתרוממת מעל לאחרים. אני רואה אנשים סוחבים, נושכים, שורטים, מושכים אותי למטה. בכל זאת אני, בשארית כוחותי, עולה כלפי מעלה. עליתי ולא הכרתי דבר. אנשים כה רבים היו מוטלים ושכובים - לא הכרתי דבר. רציתי להכיר, אבל לא יכולתי. קולות אימה, קולות נוראים. ילדים זועקים אבא, אמא. לא יכולתי לעמוד על רגלי.

אב בית הדין: הגרמנים היו עוד שם באותו הזמן?

ת: לא. הגרמנים לא היו. לא היה אף אחד.

היועץ המשפטי: את היית ערומה ומלוכלכת בדם.

ת: הייתי ערומה ומגואלת בדם, מלוכלכת מכל הגופות אשר שוסעו.

ש: מה היה לך בראש?

ת: כאשר ירה בי היה לי פצע בראש. יש לי עד היום סימן גדול שאני פצועה בראש מהגרמנים (העדה מראה את הצלקת). בכל זאת יצאתי. מחזה איום ונורא. קולות-האימים היו למעלה מנשוא, קולות הילדים הקוראים לאביהם ולאמם. חשבתי: אולי בכל זאת אמצא את בתי בין כל הילדים. התחלתי קוראת שמה: מרקלה. ילדים קראו לאבותיהם ולאמהותיהם. איש לא הכיר את אחיו.

ש: היו עוד נשים?

ת: הנה אני רואה במרחק שתי נשים. אני לא הכרתי אותן, הן לא הכירו אותי, אבל רצנו זו אל זו. אמרנו: מי את? אמרנו: מה נעשה? אמרנו: גם את נשארת בחיים? בינתיים שמענו קול אשה קוראת: הוציאו אותי מתוך בור-הגוויות. ידיה היו שלוחות.

ש: הוצאתם אותה. זאת היתה◂ רוזנברג.

ת: הוצאנו אותה מתוך הגוויות של האנשים שהיו נושכים, גוססים. בקשה שנמשיך עוד. לא היה לנו עוד כוח.

ש: נקצר, גברת יוסלבסקה. זה היה קשה לספר וקשה לשמוע. ספרי לנו, הסתתרת?

ת: כך נאבקנו כל הלילה וחלק מן היום. פנינו כה וכה וראינו גרמנים עם סוסים, עם אתים, שבאו לסביבה.

ש: אז הם אספו את כל הילדים שנשארו וירו בהם שוב?

ת: בתנועת-יד פקדו הגרמנים על הגויים לאסוף את כולם. החלו אוספים באתים, ועוד נשארו רבים בחיים. ילדים תעו על פני השדות, ואני הלכתי. בשדה היו ילדים רבים. הילדים באו, נטפלו אלי ולא עזבו אותי. ישבתי שם בשדה ולא זזתי.

ש: אחר-כך באו הגרמנים ואספו שוב את הילדים?

ת: הגרמנים ציוו על הגויים לאסוף את כל הילדים אבל אלי לא נטפלו ואני נשארתי שם. בילדים לא היה צורך לירות הרבה. נתנו יריה או שתיים וכבר נפלו. הנערה רוזנברג התחננה על חייה בפני הגרמנים. אך לא שעו לה. ירו בה.

ש: גברת יוסלבסקה, אחרי שעזבו את המקום עלית על הקבר וישבת שם.

ת: הגרמנים יצאו והשאירו את המכונית עם הדברים בלילה. ניגשתי לקבר וביקשתי את נפשי למות: מדוע נותרתי אני? האחרים כבר נגמר עמהם. חשבתי שייפתח הקבר ואפול גם אני אל תוכו. דם ניתז לכל עבר, עד היום. כשעוברת אני ליד מזרקת מים, אני חושבת על הדם שהוזק. האדמה רעדה ואני חפרתי ביד, ביקשתי להיכנס אל תוך הקבר הזה. חפרתי בכל כוחותי אולם הקבר לא נפתח עוד. זעקתי אל אבי ואל אמי: מדוע נותרתי אני בחיים? מה חטאתי ומה פשעתי? אנה אפנה? אין לי איש. ראיתי בעיני את כולם נרצחים והרוגים. נשארתי שם שלושה ימים ושלושה לילות.

רבקה יוסלבסקה, מתוך: "עדויות במשפט איכמן", בתוך: ישראל גוטמן וחיים שצקר (עורכים), השואה ומשמעותה, תשמ"ג, מרכז זלמן שזר, ע': 93–96.

הנעה לחנייה בכפר צבילוטובסקה גורה. מאורגנים עם הדגלים והחולצות לטקס שנערך במקום.

400. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .401

402. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

403. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

את מה שאנו שומעים לשמוע ולהכיר ביפה.
ההיגיה. היופי היפה והשווים המאוחים הקבוע שיר ואר
הכפר – צבי־טוסקה ליבה – מטר ספורים מהומה

אנו חולפים על בתים עם ענת אדומים וכלב לבראדור
חמוד המקשקש אלינו בזנבו. עוצרים לתדרוך ממש לפני
שנכנסים ליער ועדיין לא מוכנים לקראת מה שנרגיש עוד
מעט. עוד פארק לנופש. צוגת עם ילדים וכלבם בדיוק
עובר ומטייל שם בין העצים. היער כל כך שלו ומקסים,
קיים עם שלט המסביר על סוגי הציפורים ועל בעלי-החיים.
מבעד לעצים מבצבצת אנדרטה – הינענו לבורות ההרוגה.

408. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .409

כל קבוצה הגרבה במעלן משלה, ולאחר הקראה של עדות
מהמקום, עמדנו מחובקים והקשבנו לשיר "עלה קטן" של
אברהם פריד

412. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

413. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

414. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .415

416. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .417

418. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

419. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

420. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

421. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

422. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .423

פרחים בחול
מילים: עינת פיליפסון לחן: אורי בן ישי
בשקט, בשלווה, בין עצים תמירים
בתוך חלקה מסומנת כחול.
יד קשה, יד מרושעת,
קברה כאן פרחים בתוך עפר וחול.
פרחים צעירים, פריחתם רק החלה.
רכי עלי כותרת ורכי גבעול
נטמנו כאן כולם, ללא שום אפשרות
להמשיך לצמוח ולגדול.
פזמון:
בן אדם! מדוע פרחים אלו עקרת!
כיצד יתכן כי פרחים בחול קברת!
והאדם אל גנו האפל הנעלם,
ונדם...
בשקט, בשלווה, בין עצים תמירים
בתוך חלקה מסומנת כחול.
יד קשה, יד מרושעת,
קברה כאן פרחים בתוך עפר וחול.
פרחים ממשפחות, שונות וענפות
בעלי גוונים שונים, וריחות משכרים
לשיא פריחתם, לא יגיעו לא יתפתחו
לשיחי פרחים מלבלבים

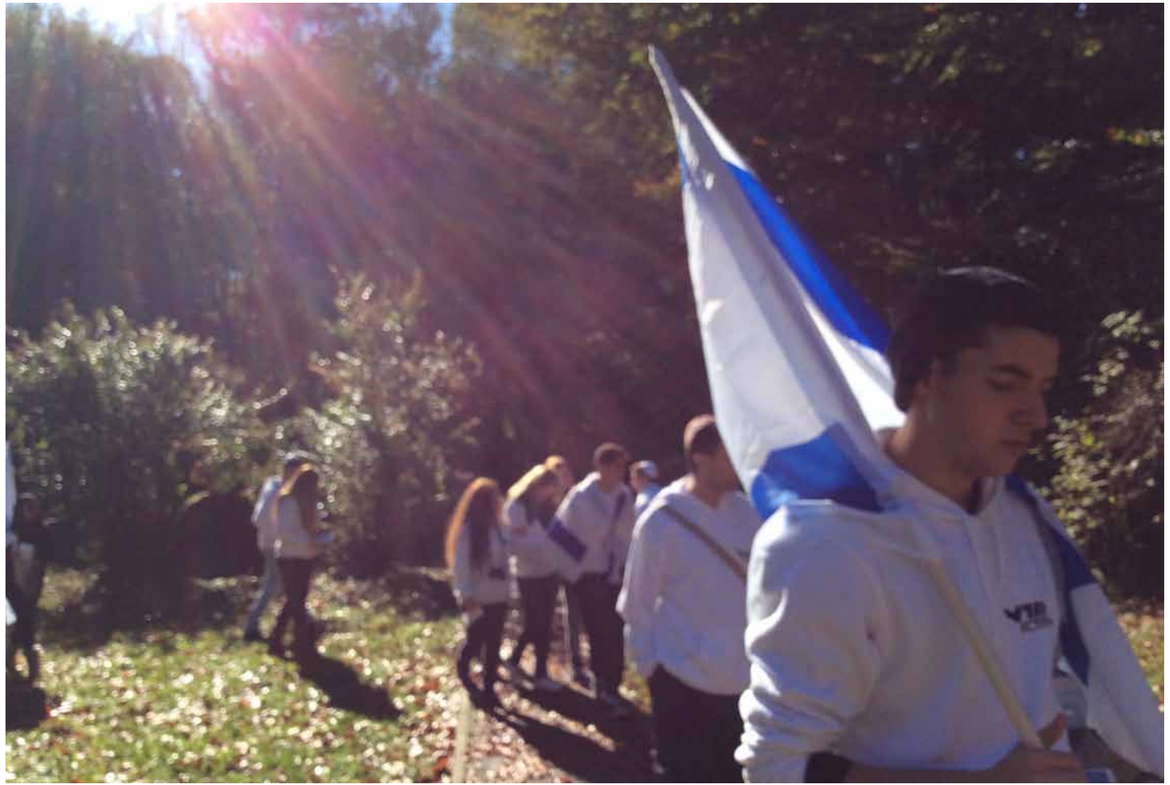

426. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

427. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הטקס המרכזי של שלושת הקבוצות ביחד. פה כבר נתרנו ללא
אוויר, הגרון חנוק והרצפה רטובה מדמעות.
הקשבנו לשיר "פרחים בחול" שכתבה עינת פיליפסון , מורה ששבה
מהמקום והלחין אורי בן ישי. (בהמשך)
אמיר הקריא לנו את המכתב מטעמו של ניר ברקת, ראש עיריית
ירושלים שבדיוק חגג את יום הולדתו ביום זה (בהמשך).
כאן ב"יער הילדים"– כולנו לא הפסקנו לדמוע ...

אמיר חשין
ת.ד. 441 חולדה
ד.נ. שורק, 7684200
טל' 08-8551788
נייד 050-5336027
Cheshin@gmail.com
www.tour-jerusalem.com
26 באוקטובר 2014

ניר ברקת, ראש עיריית ירושלים
כיכר ספרא
ירושלים

ניר שלום רב,

יצאתי לפולין כשאני מצויד באיגרת מטעמך אל תלמידי בי"ס אורט בגבעתיים.

ב-19 באוקטובר הוא יום הולדתך במזל טוב ביקרנו ביער בוצ'ינה ליד הכפר זבליטובסקה גורה ועמדנו ליד בורות ההריגה. במלחמת העולם השנייה נרצחו במקום 10 אלפים בני אדם. הראשונים שנרצחו סמוך לאחר הכיבוש הגרמני נאצי היו אלפיים אנשי רוח ומנהיגים פולנים אשר הנאצים חששו שיהוו גרעין למרד והתקוממות נגדם. ביוני 1941 החל מבצע "ברברוסה" ופלישת גרמניה הנאצית לשטחי ברית המועצות אז החל הפתרון הסופי של הבעיה היהודית. ליער הובאו שמונת אלפים יהודים מהעיר הסמוכה טרנוב, ביניהם 800 ילדים, שנרצחו כולם באכזריות אל הבורות שבמקום.

ראיתי לנכון לשלב את האיגרת המרגשת שכתבת למשלחת מגבעתיים דווקא במקום הזה במסגרת הטכס שנערך ע"י מדריכי ומורי המשלחת. מכתבך לא השאיר איש במשלחת, נוער ומבוגרים, אדיש למילים הכול כך אמיתיות שזרמו מלבך ישר אל לבנו.

מאחל לך כל טוב והצלחה בכל.

בברכה,

אמיר חשין

העתק: רן נוסבאום, מנהל משלחת אורט גבעתיים
שלומי גולנוי, סגן מנהל בית הספר אורט גבעתיים

"לפני כמה שנים ביקרתי בפולין עם תלמידי בית הספר אורט גבעתיים. הוא מובנע ראשון לאורט עבורם המייסד מאיו וורק כי הסיפור שלהם מוסיף וכי לפני שקנה יצרו קשרים עם התלמידים, עשויה הלם והאהבה שאין לתם מגבולות."

בשנת 2014 מארגיני המשלחת אמיר חשין, כי ראוי יום ההולדת לא יעבור משפה של משלחת אורט לפולין. פנה לשגרת בית הספר ובקש שיהיה מיוחד. המשלחת בפני עצמה, ניר ברקת בית הספיר, מחר לתיעוד לתאריך וכתב מברה את מכתבו בהתרגשות רבה בטקס שערך במוזיאון לתולדות היהודים בוורשה, סגן המנהל, קבל יום הולדתו של ניר ברקת בית צייר ירושלים, עשויה הלם והאהבה שאין לתם מגבולות."

432. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

433. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

434. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

435. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

מרקובה

מרקובה ואיזור ז'שוב

כ-113,000 אלף יהודים חיו במחוז ז'שוב לפני המלחמה. בספטמבר 1939 נכבש המחוז על ידי הנאצים. הגרמנים הקימו בשטח גטאות ומספר מחנות עבודה, ובקיץ 1942 החלו להשמיד בהדרגה את האוכלוסיה היהודית. אלפים נרצחו בעת המעצרים והשאר נשלחו למחנה ההשמדה בלזץ. אחרים נלקחו למחנות עבודה בהם הוחזקו בתור עובדי כפייה.

אלפי יהודים ניסו לברוח מן הגטאות והמחנות. ההיסטוריון שמואל קרקובסקי העריך שכ- 12,000 יהודים ניסו לברוח, אך רק מספר קטן מהם הצליח לשרוד. כוחות גרמנים, בסיוע של משתפי פעולה ומלשינים מקומיים, סרקו ללא הרף את האזור על מנת לתפוס יהודים נמלטים. בחינה של מסמכי הוועדה הפולנית לחקר פשעי המלחמה הנאציים שפעלה לאחר המלחמה, מראה שבנוסף ליהודים שנרצחו בפשיטות היזומות, עוד כ-9,800 גברים, נשים ולידים יהודים נספו ב-378 הכפרים במחוז ז'שוב וביערות הסביבה.

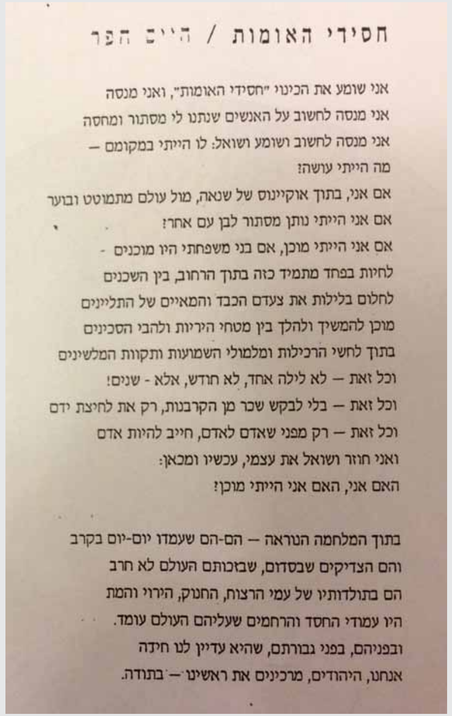

חסידי האומות / חיים הפר

אני שומע את הכינוי "חסידי האומות", ואני מנסה
אני מנסה לחשוב על האנשים שנתנו לי מסתור ומחסה
אני מנסה לחשוב ושומע ושואל: לו הייתי במקומם —
מה הייתי עושה?
אם אני, בתוך אוקיינוס של שנאה, מול עולם מתמוטט ובוער
אם אני הייתי נותן מסתור לבן עם אחר?
אם אני הייתי מוכן, אם בני משפחתי היו מוכנים -
לחיות בפחד מתמיד כזה בתוך הרחוב, בין השכנים
לחלום בלילות את צעדם הכבד והמאיים של התליינים
מוכן להמשיך ולהלך בין מטחי היריות ולהבי הסכינים
בתוך לחשי הרכילות ומלמולי השמועות ותקוות המלשינים
וכל זאת — לא לילה אחד, לא חודש, אלא - שנים!
וכל זאת — בלי לבקש שכר מן הקרבנות, רק את לחיצת ידם
וכל זאת — רק מפני שאדם לאדם, חייב להיות אדם
ואני חוזר ושואל את עצמי, עכשיו ומכאן:
האם אני, האם אני הייתי מוכן?

בתוך המלחמה הנוראה — הם-הם שעמדו יום-יום בקרב
והם הצדיקים שבסדום, שבזכותם העולם לא חרב
הם בתולדותיו של עמי הרצוח, החנוק, הירוי והמת
היו עמודי החסד והרחמים שעליהם העולם עומד.
ובפניהם, בפני גבורתם, שהיא עדיין לנו חידה
אנחנו, היהודים, מרכינים את ראשינו — בתודה.

438. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .439

רצח במרקובה - סיפורם של יוזף וויקטוריה אולמה

יחסה של הסביבה בתקופת השואה התאפיינה בעיקר באדישות ועוינות כלפי גורל היהודים. אך היו פולנים שבחרו לעזור לשכניהם היהודים למרות שידעו שהעונש על הסתרת יהודים הוא עונש מוות. הרצח של משפחת אולמה (Ulma)- משפחה שלמה שנרצחה יחד עם היהודים שהסתירה - מהווה היום בעיני הפולנים סמל לשותפות גורל ולהקרבה פולנית בתקופת הכיבוש הגרמני. רצח בני משפחת אולמה הוא קטב אחד בקשת רחבה שבקציה השני נמצאים איכרי הכפר ידוואבנה, שרצחו במו ידיהם את יהודי עיירתם ביולי 1941 והפכו לסמל לבגידתם ולהשתתפותם של פולנים ברצח היהודים.

יוזף (Jozef) אולמה היה איכר שחי עם אשתו ויקטוריה (Wiktoria) וששת ילדיהם הקטנים בעיירה הקטנה מרקובה (Markowa) בנפת לנצוט (Lancut) במחוז ז'שוב (Rzeszow). אולמה עיבד את אדמותיו ועסק בצילום. במצלמתו תיעד את משפחתו ואת החיים בעיירה הכפרית.

משפחת אולמה, כמו רבים מתושבי מרקובה, חזתה ברצח יהודי העיירה בקיץ 1942. היהודים הוצאו מבתיהם, נורו למוות ונקברו במקום ששימש לפניכן להטמנת גוויותיהן של חיות. מעטים בלבד מבין היהודים הצליחו להימלט ולמצוא מסתור באזור. בנובמבר 1942, קיבלה יחידת הכבאים המקומית הוראה ללכוד את המסתתרים בעיירה ובסביבתה ולמסור אותם לידי הגרמנים. מספר היהודים המדויק שנספו במרקובה אינו ידוע.

בסתיו 1942, שעה שהמצוד אחר יהודים באזור היה בשיאו, הגיעה משפחה יהודית מאיזור לנצוט, משפחת של (Szall), למרקובה בחיפוש אחר מקום מסתור. כשביקשו מיוסף וויקטוריה אולמה להסתתר אצלם הסכימו בני הזוג להסתיר אותם ועוד שתי אחיות - גולדה ולייקה גולדמן . "יהודים אלה נשארו אצל משפחת אולמה וישנו בעליית הגג של הבית... הם לא ממש הסתתרו מכיוון שהיו עסוקים כל היום בעזרה בחווה של משפחת אולמה." דיווח סטניסלב ניימצ'אק (Stanislaw Niemczak) השכן, למרות שבית אולמה שכן בשולי העיירה, נוכחותם של היהודים בחווה התגלתה עד מהרה. לא ברור מי הלשין עליהם לגרמנים, אך מחקר שערך מתיאוש שפיטמה (Mateusz Szpytma) עבור המכון לזיכרון לאומי הפולני (IPN) מציין שהיה זה קרוב לוודאי שוטר מקומי מלנצוט בשם ולדז'ימיז' לס (Wlodzimierz Les). לס ידע כנראה על שהותם של בני משפחת של אצל אולמה, מכיוון שסייע להם בשלב מוקדם יותר תמורת תשלום. מאז גם היו ברשותו דברי הערך של משפחת אולמה. כאשר ביקשו בני המשפחה לקבל בחזרה את רכושם, הסגיר אותם לס לגרמנים.

בלילה שבין ה-23 ל-24 למרץ 1944, הגיעו שוטרים גרמנים מלנצוט למרקובה. הם מצאו את היהודים בחווה וירו בהם למוות. לאחר מכן רצחו גם את יוזף, את ויקטוריה, שהיתה בחודש השביעי להריונה, ואת ששת ילדיהם - סטניסלבה, ברברה, ולדיסלבה, פרנצ'יסקה, מריה ואנטוני.

תושבי הסביבה שמעו כמובן על הרצח. יהודה ארליך הסתתר בסייטש (Sietesz), מרחק קילומטרים ספורים ממרקובה. כאשר פנה לידו ושם בבקשה להכיר במצילין, יאן ומריה ויגלוש (Wiglusz) כחסידי אומות העולם, תיאר בעדותו את השפעה הרבה שהיתה לרצח משפחת אולמה באותה העת: " היו אלה זמנים קשים עבורם (בני הזוג ויגלוש) ועבורנו. הן הגרמנים והן האיכרים הפולנים בעצמם ביצעו חיפושים אחר יהודים מסתתרים. באביב 1944, משפחה יהודיה נמצאה כשהיא מסתתרת בביתם של איכרים פולנים. כל המשפחה הפולנית - שמונה נפשות - כולל האישה ההרה, נרצחו יחד עם היהודים שהסתירו. הדבר הטיל אימה גדולה על איכרים פולנים שהסתירו יהודים. ביום המחרת, נתגלו 24 גופות של יהודים בשדות. הם נרצחו על ידי האיכרים עצמם שהסתירו אותם במשך 20 חודשים." אך היו גם אחרים אשר המשיכו להסתיר את היהודים, כולל משפחת ויגלוש ומשפחות אחרות במרקובה וסביבתה.

ב-13 בספטמבר 1995, יד ושם הכיר ביוזף אולמה ורעייתו ויקטוריה בתור חסידי אומות העולם. ב-2004 נחנכה במרקובה אנדרטה לכבודם של יוזף וויקטוריה אולמה וששת ילדיהם.

442. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

443. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

לאנצוט

לאנצוט היא עיר בדרום-מזרח פולין, בירת מחוז לנצוט. אוכלוסיית העיר מונה 18,004 תושבים (נכון לשנת 2009). מקום משכנו של הגרף פוטוצקי שכּוּנָה "מגן היהודים" וארמונו המפואר.

עד מלחמת העולם השנייה התקיימה בלנצוט קהילה יהודית משגשגת, שהיוותה כשליש מאוכלוסיית העיר. שלושה בתי ספר פעלו בעיירה: בית יעקב - בית ספר חרדי לבנות; בית ספר עברי של תנועת ההשכלה; ובית ספר ציוני (דתי). בבית הקברות היהודי בעיר קבורים אישים יהודים נודעים, בהם הרבנים נפתלי צבי הורוביץ (הרבי מרופשיץ, אשר קברו שימש כציון קדוש בל"ג בעומר) ורבי אהרן משה לייפר (רבה של העיר משושלת חסידות דבורנה).

ב-1937 גברה העוינות כלפי היהודים בעקבות החרם הכלכלי שהוטל עליהם על ידי ממשלת פולין. עם זאת, הגרף אלפרד פוטוצקי סירב לאשר חרם זה במחוז לנצוט.

בתחילת מלחמת העולם השנייה היו בעיירה כ-2750 יהודים. עם כיבוש העיר בערב ראש השנה ת"ש (1 בספטמבר 1939) בידי הגרמנים, הוצת בית הכנסת, אך לא נשרף - בעקבות התערבות הגרף פוטוצקי, והוסב לאסם תבואה עבור הצבא הגרמני. ביום כיפור גורשו יהודי העיירה, בתואנה שהם קומוניסטים; רובם גורשו לתחום הכיבוש הסובייטי מעבר לנהר הסאן, וחלקם לאזורים פנימיים יותר בשטחי הכיבוש הגרמני. לאחר הגירוש נותרו כ-900 יהודים בעיירה, ואוכלוסייתה גדלה כאשר הגיעו אליה פליטים ומגורשים מקרקוב ומקומות נוספים. בסוף 1940 היו 1300 יהודים בגטו שבעיירה. ראש היודנראט היה מרקוס פוהוריל.

בנובמבר 1941 נתפשו והוצאו להורג כמה עשרות פליטים ממגורשי לנצוט שניסו לחזור לבתיהם, בעקבות הלחימה בין גרמניה לרוסיה (מ-22 ביוני 1941). ב-י"ח באב ה'תש"ב (1 באוגוסט 1942) הוחל בגירוש מוחלט של יהודי העיירה. חלק מהיהודים, בעיקר ילדים קטנים, הוסתרו אצל האוכלוסייה המקומית, וחלקם נורה. היהודים הובלו למחנה מעבר בעיירה פלקיניה, כ-14 קילומטרים מלנצוט, מחנה שנועד ליהודי ירוסלב. הזקנים, החולים והילדים נורו במחנה וביער נחציולי, כחמישה קילומטרים משם. בראש השנה ה'תש"ב (1942) נותרו 50 יהודים בעיירה. אלו נלקחו חמישה ימים לאחר מכן (ב-17 בספטמבר) לגטו שינאווא, שם רוכזו שרידי היהודים מהאזור. הגטו פורק בפסח באותה שנה, בעת מרד גטו וורשה, ואחרוני היהודים בו ובהם שרידי יהודי לנצוט נרצחו והושלכו לבור, בבית הקברות היהודי בעיירה.

שתי צעירות יהודיות שנמלטו מלנצוט לעיירה הסמוכה מרקובה, נרצחו יחד עם המשפחה הפולנית שהצילה אותם, בעקבות הלשנה של שוטר מהעיירה. המקרה קיבל פרסום רב, ויהודים רבים שהוסתרו עד אז נרצחו בעקבות זאת (הסיפור מופיע בהמשך בסיפור על העיירה מרקובה).

בתום המלחמה שרדו מן העיירה כ-900 יהודים, אשר רובם חזרו אליה. רובם שבו ועזבו אותה מיד לאחר מכן, עקב עוינות האוכלוסייה. רובם עזבו לארצות הברית וחלקם לברית המועצות או לישראל.

לאחר נפילת הגוש הקומוניסטי בשנות ה-80, שוחזר בית הכנסת, שנשאר על כנו, למרות שבאופן רשמי העיר עמדה ללא יהודים כלל, בעקבות התגייסות של חברי מועצת העירייה. המקום הפך למוזיאון לזכר יהודי לנצוט.

בית הכנסת בלנצוט

בית הכנסת בלנצוט הוא אחד מבתי הכנסת היפים בעולם. אמנם הוא נפגע במהלך מלחמת העולם השנייה, אך הוא עבר שימור וקירותיו הצבעוניים היפהפיים מלמדים על התרבות היהודית העשירה שהיתה בפולין במשך מאות שנים. אפשר לבהות בקירות האלה במשך שעות רבות ולקרוא את הכיתובים והפסוקים השונים, המלווים בעיטורים ייחודיים.

עם זאת, קירות בית הכנסת מתגמדים לעומת איש אחד שמשקיע את חייו בשנים האחרונות בתחזוק המקום: מירק קינג'ו (53) פוקד מדי יום ביומו את בית הכנסת כדי לשמר את כתבי הגניזה ואף למצוא חפצים מהתקופה שבה פעל בית הכנסת במלוא הדרו. "בית הכנסת שייך היום לקהילה היהודית של וורשה", מספר קינג'ו בעברית צחה. "אני עובד פה שלוש שנים ובשבילי בית הכנסת הוא מקום חשוב מאוד. ממש פנינה".

אל תטעו, לא מדובר ביהודי מומר או שמא בחבר הקהילה היהודית. מירק הוא נוצרי קתולי שלמד את שפת הקודש בצורה מרשימה כדי שיוכל לטפל בספרי התורה וביודיאקה שמצא במקום. הוא אמנם נאלץ לחשוב על כל מילה ומשפט שהוא מוציא בעברית, שפה שלמד רק בשנים האחרונות, אך אוצר המילים שבפיו מרשים ביותר. "הרבה יהודים וישראלים באים לכאן, וכך גם הרבה חסידים", הוא אומר בהתרגשות, במקביל לדברי המדריכה שמציינת כי לרוב הוא לא מדבר עם המשלחות שמגיעות מישראל. (צביקרה קליין, מתוך כתבה בהארץ. מצורף צילום)

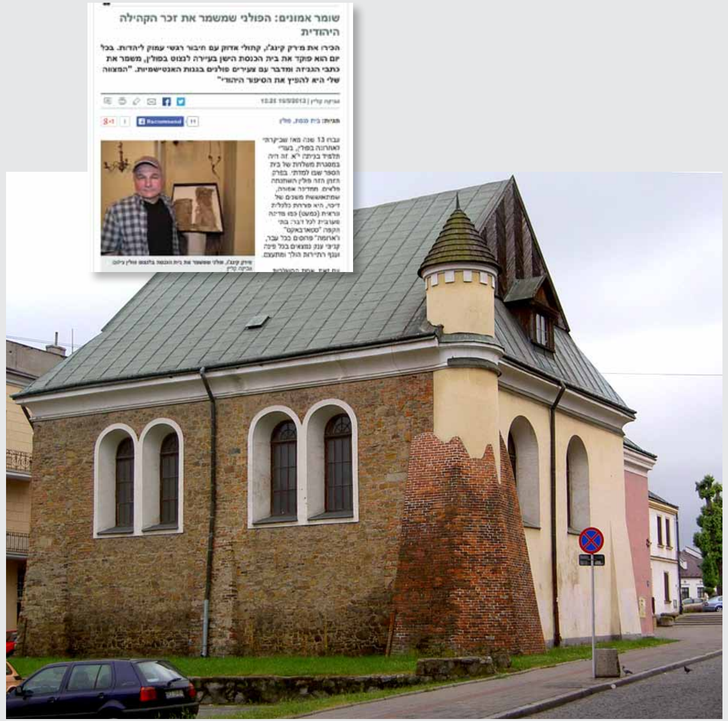

448. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

449. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

450. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

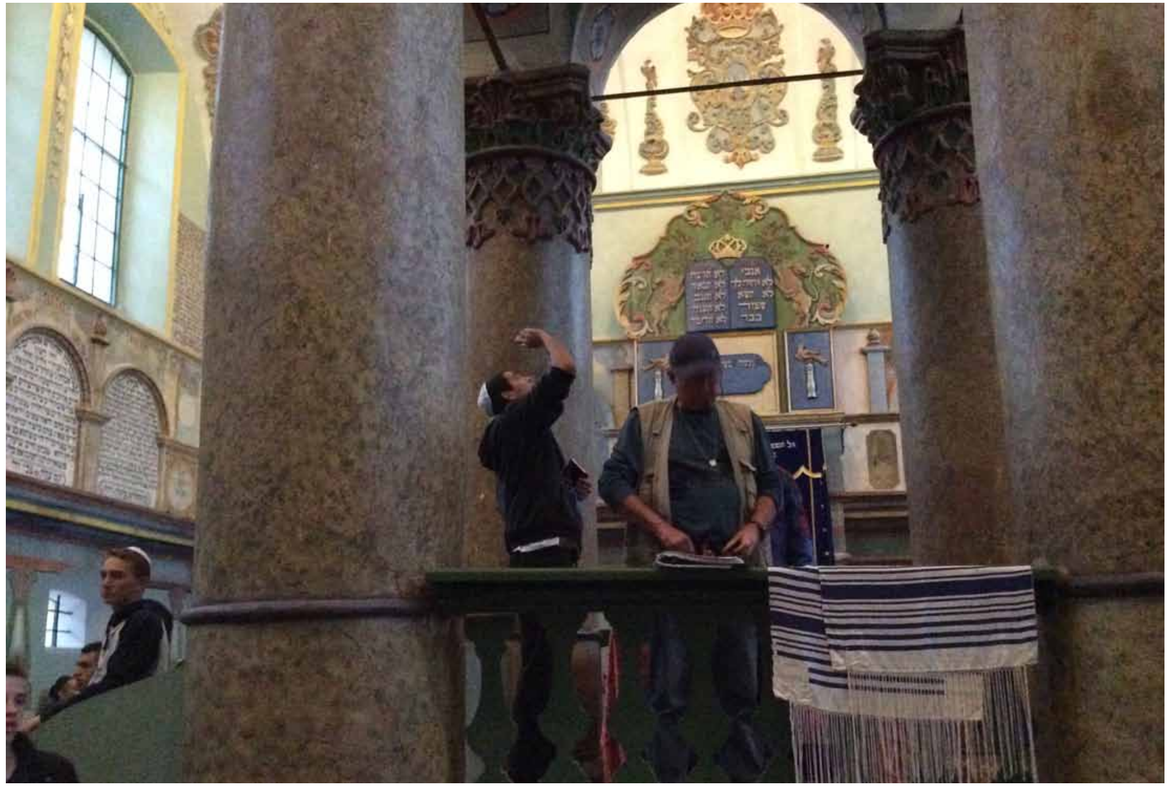

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .451

452. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .453

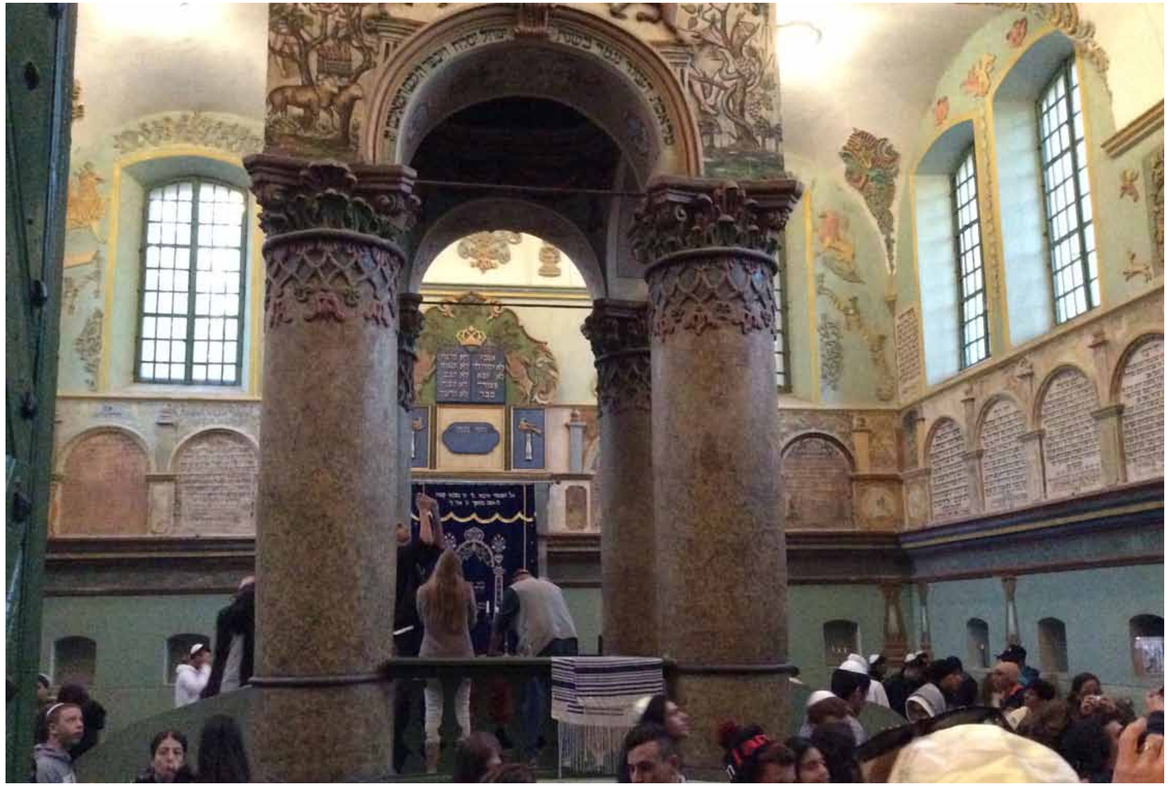

454. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

ארמון הגרף פוטוצקי

מקום משכנו של הגרף פוטוצקי שפּוּנָה "מגן היהודים" וארמונו המפואר. פה סופר לנו על הקשר הלא יאמן בינו לבין בית הכנסת היהודי שזה עתה בקרנו בו.

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .455

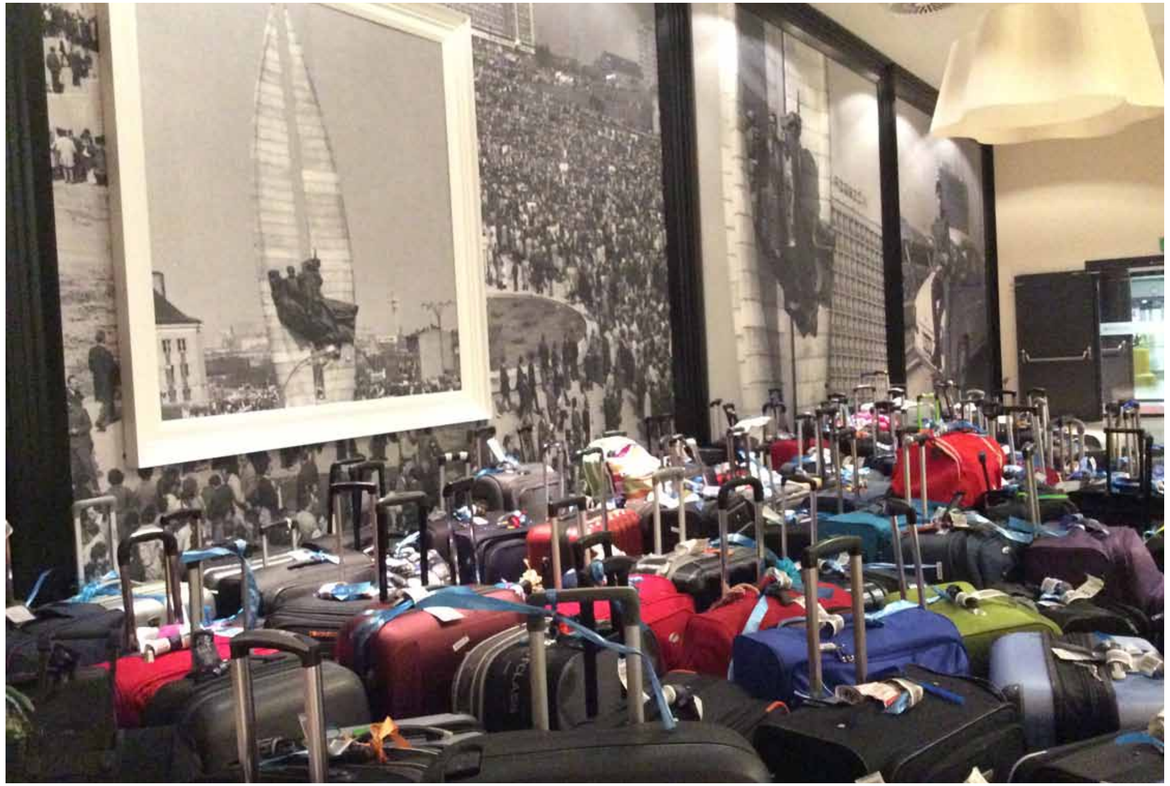

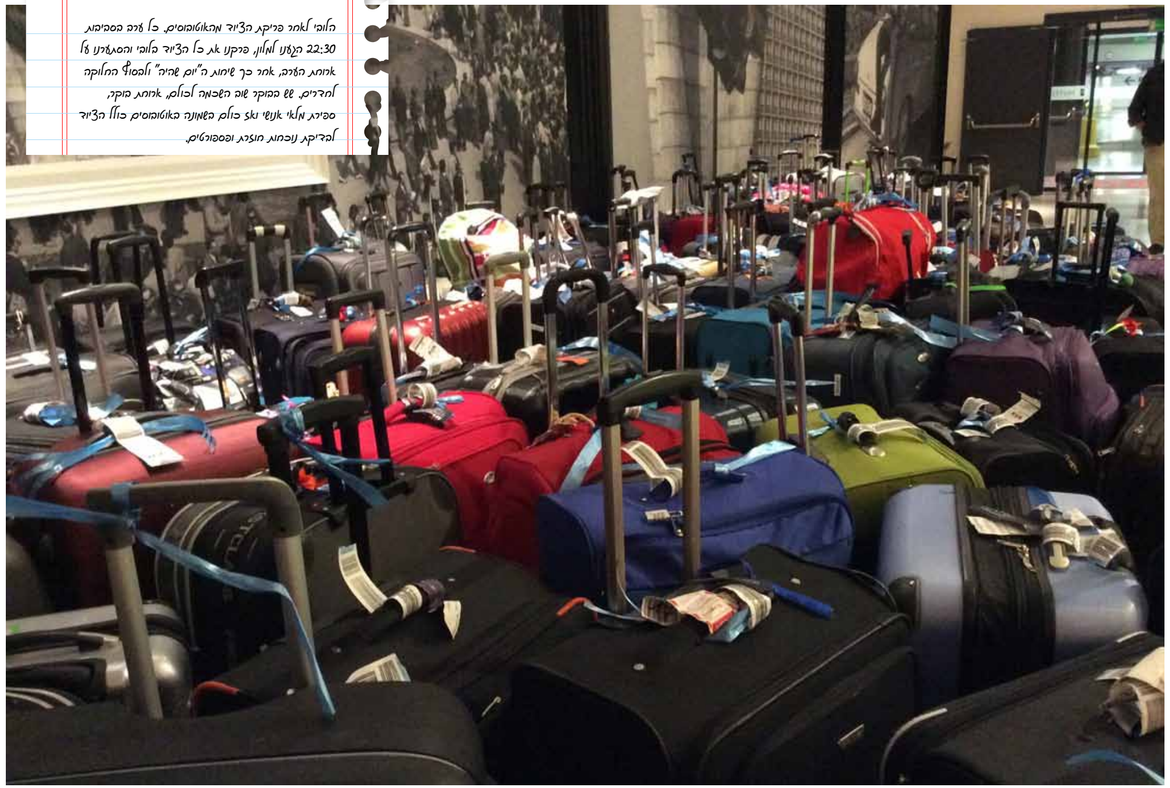

הלוחי לאחר פריקת הציוד מהאוטובוסים. כל ערב בסביבות 22:30 הגענו למלון, פרקנו את כל הציוד בלובי והסתדרנו על אחרת הערב, אחר כך שימות ה"יום שהיה" ולהסוף החלוקה לחדרים. שש בבוקר שוב השכמה לכולם, ארוחת בוקר, ספירת מלאי אנשי ואז כולם בשמונה באוטובוסים כולל הציוד לבדיקת נכחות חוצרת ופספורטים.

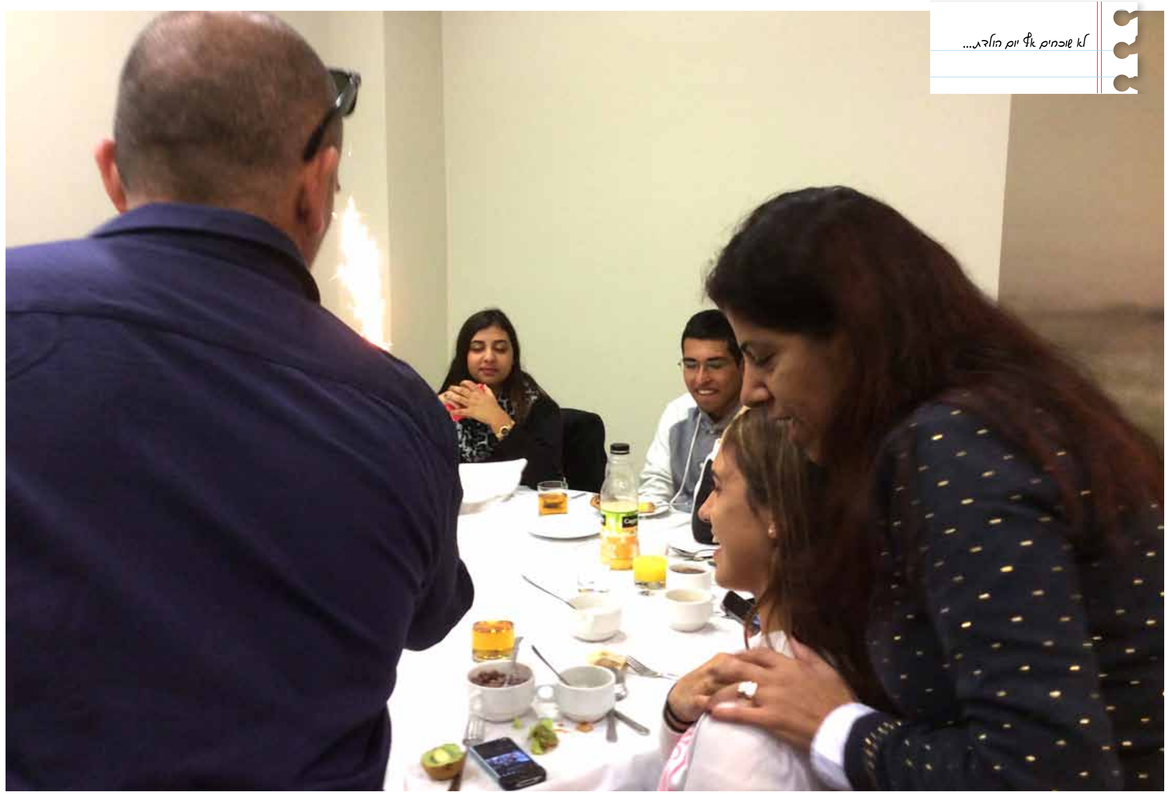

לא שוכחים את יום הולדת...

458. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .459

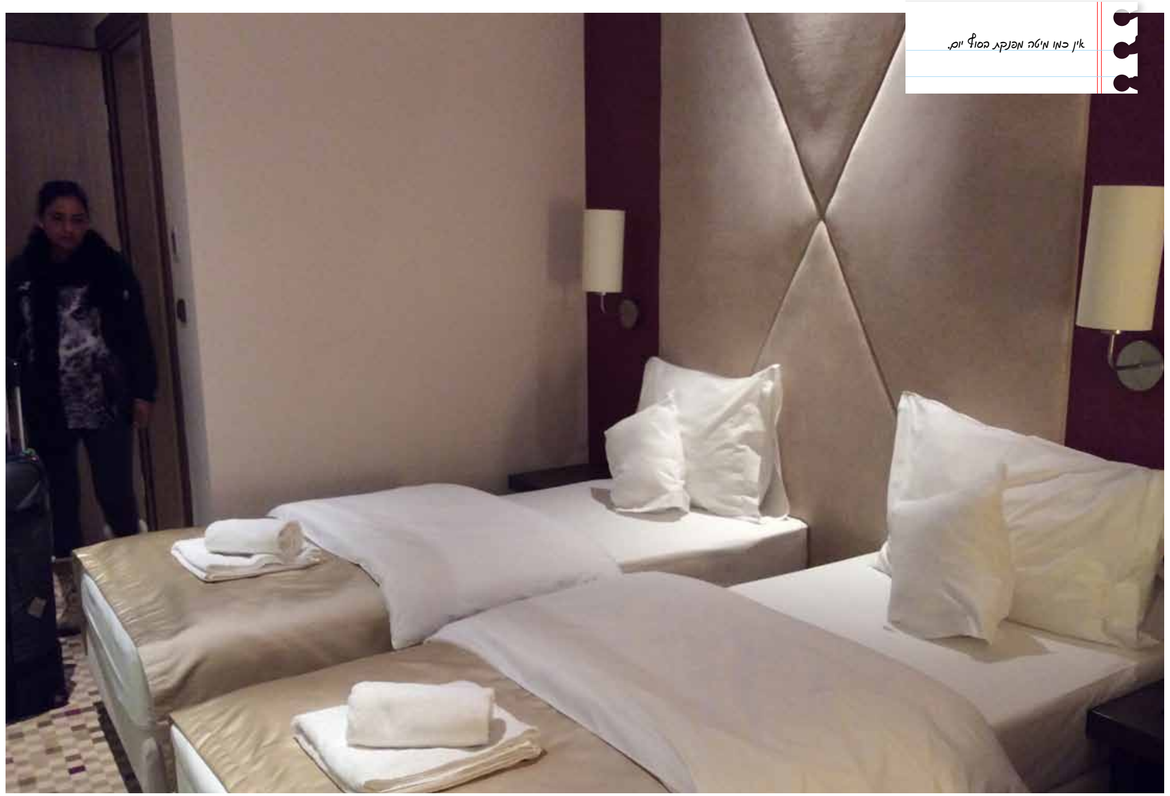

אין כאן מיטה מפנקת במיוחד יותם.

היום השישי למסע

יום שני 20.10.14

מפגש נוער בפשמישל

ליז'אנסק

לובלין

לינה בלובלין

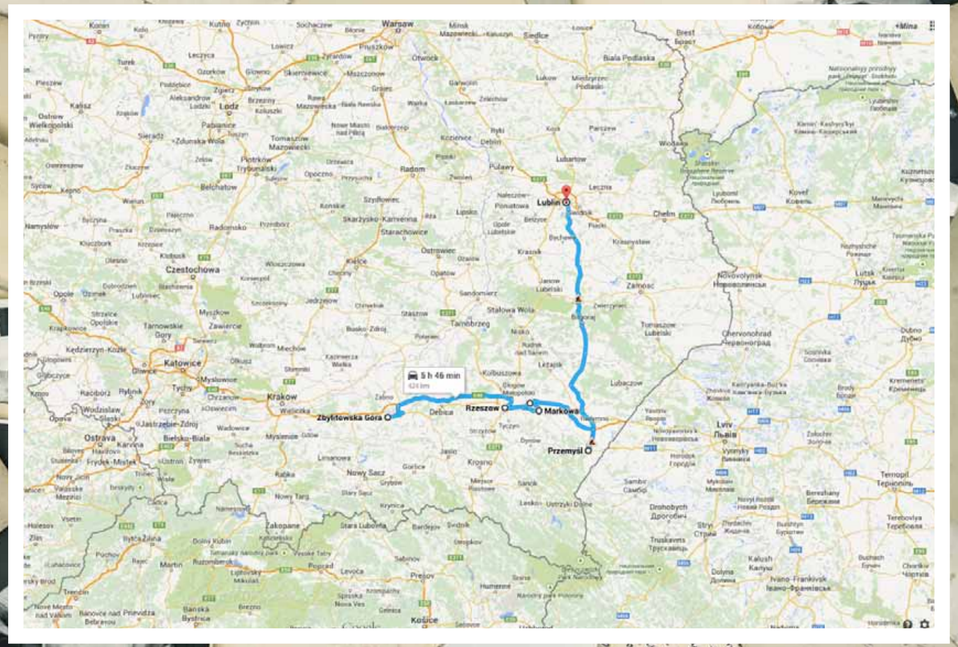

פשמישל

פשמישל

עיר בגליציה המזרחית בדרום-מזרח פולין, כיום סמוך לגבול עם ברית-המועצות ובין שתי מלחמות-העולם במחוז לבוב בפולין. פשמישל יושבת על שתי גדות הנהר סאן.

קהילה יהודית היתה בפשמישל מאז המאה ה -14 שבה נוסדה העיר. במיפקד ב-1931 נמנו בעיר 17,300 יהודים, שהיו שליש מאוכלוסייתה, וב -1939 נאמד מספרם ב- 19,400. בפשמישל היו מוסדות דת, תרבות וסעד יהודיים ופעלו בה תנועות ציוניות וכן הפולקספרטיי, ה'בונד' ואגודת-ישראל.

בחוזה ריבנטרופ-מולוטוב בין גרמניה לברית-המועצות שבו הוסכם על חלוקת פולין נקבע הנהר סאן לגבול ביניהן. ב- 14 בספטמבר 1939 כבשו הגרמנים את פשמישל וב- 28 בספטמבר נמסרה הגדה המזרחית של העיר לסובייטים. לפני שנסוגו לגדה המערבית רצחו הגרמנים 600 יהודים, לפחות מחציתם פליטים שנמלטו ממערב פולין. אחרי מסירתה של הגדה המזרחית לסובייטים גורשו אליה היהודים שישבו בגדה המערבית.

בדומה למקומות אחרים שנפלו בידי הסובייטים השתנו מאוד חיי הקהילה היהודית בפשמישל. פעילות תרבותית ופוליטית יהודית, בעיקר דתית וציונית, באה לקיצה. מפעלי תעשייה פרטיים ובתי-עסק הפכו לקואופרטיווים, ובחודשים אפריל ומאי 1940 גורשו כ -7,000 יהודים לפנים ברית-המועצות. רבים מהמגורשים היו פליטים ממערב פולין.

ב- 28 ביוני 1941 שוב כבשו הגרמנים את פשמישל. בעיר היו אז כ -17,000 יהודים. מיד החלו הנאצים במצוד על יהודים כדי לנצלם לעבודות כפייה. היהודים מינו ביוזמתם ועד לייצגם בראשות ד"ר איגנץ דולדיג. כעבור כמה ימים הגיעה לפשמישל הגסטפו וכפה צעדים אנטי-יהודיים, כגון ענידת הטלאי הצהוב, רישום כל היהודים בלשכה לעבודה והקמת היודנרט בראשותו של דולדיג. במרוצת השנה שאחר-כך נאלצו היהודים למסור את חפצי הערך וכלי-הבית שלהם לידי הנאצים. יהודים שלא מילאו אחר צווי הנאצים הוכו ונאסרו. ב- 26 בדצמבר 1941 נכנסו יחידות משטרה ועמה פולקסדויטשה מקומיים ושוטרים פולנים לבתי היהודים ונטלו פרוות ובגדים. בקיץ 1942 הובאו לפשמישל כ- 5,000 יהודים מהכפרים שבסביבה.

ביוני 1942 החלו להגיע לעיר שמועות על זוועות הנאצים, כגון רצח 45 נשים שנאסרו במערב פשמישל (זסניה Zasanie). עד מהרה החלו מעשי האלימות גם בפשמישל. ב- 18 ביוני 1942 נשלחו 1,000 גברים יהודים מהעיר למחנה יונובסקה שבקרבת לבוב. ביום גירושם ירה משמר הגסטפו ברבים מקרובי המגורשים בעת שנפרדו מיקיריהם. הם גם ירו בגברים שניסו להימלט מהגירוש. ב- 14 ביולי הוכרז על הקמת גטו סגור וכל היהודים חויבו להימצא בתחומו ביום המחרת. ב- 23 ביולי נאמר ליודנרט שבתוך שלושה ימים יילקחו מספר יהודים לעבודת כפייה ולאחרים יינתנו רשיונות עבודה, ואולם, הגסטפו סיפק לדולדיג 5,000 רשיונות עבודה בלבד.

אחר-כך נערכה אקציה בשלושה ימים לא רצופים, ב- 27 וב-31 וב- 3 באוגוסט 1942. ביום הראשון כותר הגטו ביחידות משטרה וביחידות גסטפו, והן גירשו 6,500 יהודים למחנה ההשמדה בלז'ץ ורצחו את דולדיג וסגנו. ביום השני גורשו לבלז'ץ 3,000 יהודים וביום השלישי עוד 3,000. בסוף האקציה נאלצו היהודים למסור לגסטפו סכום כסף שנועד לכיכול לתשלום הוצאות ההובלה. עד סוף חודש אוגוסט רצחו אנשי הגסטפו עוד 100 יהודים.

ביום הראשון לאקציה אירעה פעולת הצלה יוצאת דופן. המושל הצבאי של העיר, סגן ד"ר אלפרד בטל, ביקש שהיהודים שעבדו בשביל הוורמכט, בין בעלי רשיון עבודה ובין חסרי רשיון עבודה, לא יוצאו להורג. כאשר לא נענתה דרישתו השתלטו יחידות הוורמכט על הגשרים שחיברו את שני חלקי העיר ואיימו כי לא יתנו לרכבות לצאת ממנה. אחרי שהתקשרו אנשי הגסטפו עם מפקדם בקרקוב, יולין שרנר, נענתה הבקשה. לימים העניק 'יד ושם' לאלפרד בטל את התואר 'חסיד אומות העולם'.

לקראת אמצע נובמבר החלו היהודים לחשוש כי עוד אקציה ממשמשת ובאה, והחלו לבנות בונקרים. ב- 18 בנובמבר 1942 אירעה האקציה השנייה, ויותר מ- 8,000 יהודים נועדו לגירוש וכ- 1,500 מהעובדים ברשיון שוחררו. רק 3,500 נפש התייצבו במקום הריכוז, ושאר היהודים הסתתרו בבונקרים. אותו יום נתגלו כ- 500 מהמסתתרים וצורפו לגירוש לבלז'ץ.

אחרי האקציה השנייה חולק הגטו לשני חלקים. חלק A ובו 800 יהודים - וכעבור זמן יותר מ- 1300 - היה שמור בעיקר לפועלים, וחלק B ובו שאר היהודים היה מיועד בעיקר לאותם שלא עבדו. בפברואר 1943 מונה ס"ס אונטרשרפירר יוזף שוומבורגר למפקד של חלק A שהוכרז רשמית למחנה עבודה.

בפשמישל לא היתה התנגדות חמושה בהיקף ניכר. באמצע אפריל ברחו 12 צעירים מהגטו וניסו להצטרף לפרטיזנים. הם נתפסו בידי אוקראינים לא הרחק מן העיר, וכולם, פרט לאחד, נרצחו. הניצול, שרק שם משפחתו, גרין, ידוע, נתלה בפומבי ועמו מאיר קרבס, שב -10 במאי דקר איש גסטפו, קרל פרידריך רייזנר.

בימים 2 ו -3 בספטמבר 1943 החל חיסולו של חלק B ובו 3,500 יהודים, שמרביתם הסתתרו בבונקרים, נתפסו ונשלחו לאושוויץ. עוד 600 יהודים נבחרו ממחנות העבודה ונשלחו למחנה שבניה (Szebnie) ומשם, כעבור כמה שבועות, לאושוויץ. ב- 11 בספטמבר רצחו הנאצים, בפאתי העיר 1,000 יהודים שנתפתו לצאת מהבונקרים שלהם או שנתגלו בתוכם. עד אפריל המשיכו הנאצים בחיפושיהם אחר היהודים במחבוא, ואכן גילו ורצחו רבים נוספים. רק 300 יהודים מאותם שהתגוררו באיזור פשמישל ביוני 1941 שרדו במלחמה.

466. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .467

מפגש המשלחת בבית הספר הפולני בפשמישל. לכבודנו האולם קושט, הכינו לנו מופע מרהיב של ריקודים, שירי רוק ומשחק כדורסל. הנוער מישראל לומד להכיר את הנוער הפולני.

470. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .471

472. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .473

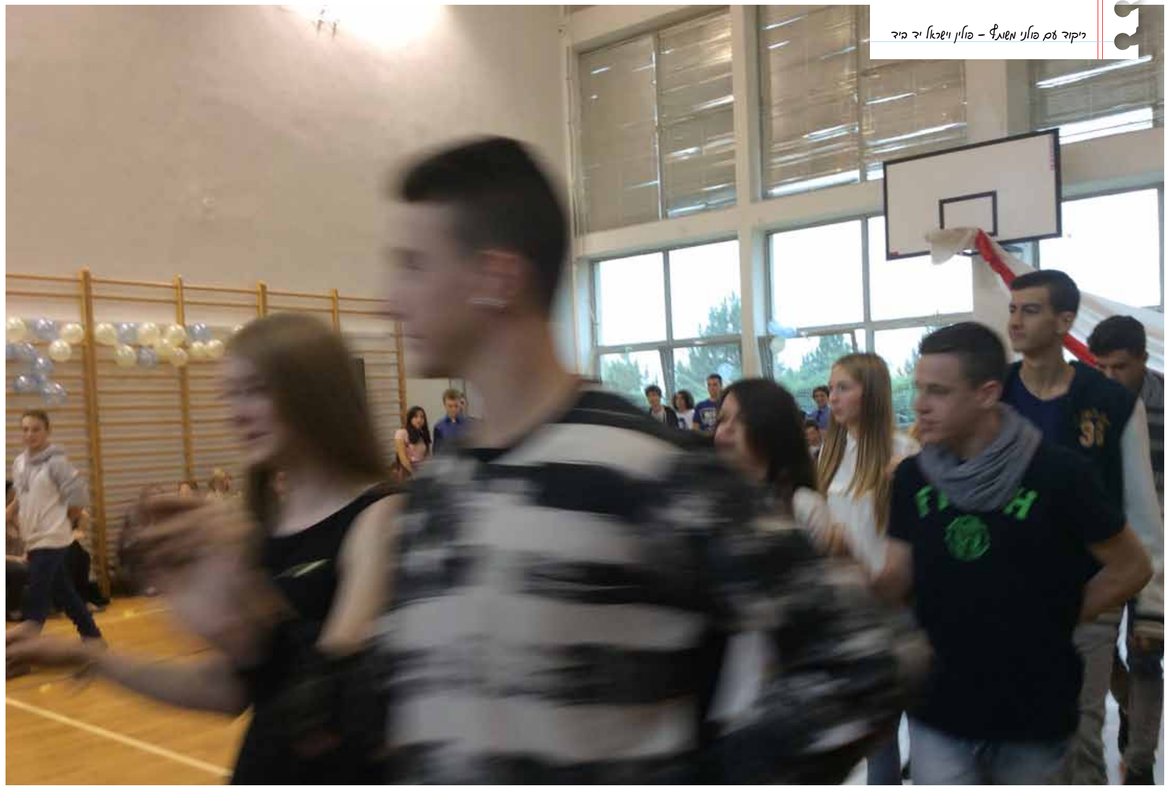

ריקוד עם פולני משתלף – פולין וישראל יד ביד

כוכב עולה פולני. ושאלת השאלה – האם יבוא
יום ועם בישראל ילמדו לרקוד כך בבית ספר?

הצילום מתוך פייסבוק המסע לפולין - אורט גבעתיים

בית העלמין

480. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

481. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

482. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

483. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

484. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

485. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

בית הקברות היהודי. טקס משותף של הפולנים ושלנו.
יורד גשם נוראי, והאדמה כולה בוץ אך הפולנים שלא ממש מבינים
מילה מהטקס והגיעו ללא מטריות עומדים בשקט ובכבוד.

טקס וקריאת קדיש בבית הקברות היהודי בפשמישל. שרים את "אלי אלי שלא יגמר לעלם" בנשם צלעפות

כולנו יורדים בכיכר העיר לבילוי משותף של שעתיים. חלק הלכו לאכול ביחד, וחלק הלכו לשוטט.

Wypowiedzenie wojny!
Mobilizacja w Rosyi.
OBWIESZCZENIE
do opuszczenia
twierdzy miasta Przemyśla
Wybór stacyj, w których z pociągów wysiąść mogą
C. i k. Komendant twierdzy.

100 - lecie
walk o
TWIERDZĘ
PRZEMYŚL
1914-1915
RADA MIEJSKA
PREZYDENT MIASTA
URZĄD MIEJSKI
URZĄD STANU CYWILNEGO

ליז'אנסק

494. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .495

רבי אלימלך ליפמן מליז'נסק

רבי אלימלך וייסבלום מלִיזֶ'נְסְק (ה'תע"ז - כ"א באדר ה'תקמ"ז; 1717 - 1787) היה אדמו"ר ומנהיג חסידי בדור השלישי לחסידות, מחבר הספר "נועם אלימלך". בחצרות החסידות מקפידים לכנותו בתואר הרבי רבי אלימלך. נחשב אחד מגדולי מבססי החסידות בפולין, עד כדי השוואתו לבעש"ט.

רבי אלימלך נולד בטיקטין למירל ורבי אליעזר ליפא ליפמן, למשפחה בת ששה ילדים, שהגדול שבהם הוא רבי משולם זוסיא מאניפולי, הידוע יותר בשם ר' זושא.

עוד בצעירותו למד קבלה לפי שיטת האר"י, ובשלב מסוים הצטרף לאחיו רבי זושא מאניפולי לילימודים בעיר רובנה אצל המגיד ממזריטש. ערך מסעות "גלות" יחד עם אחיו רבי זושא. על מסעות אלו נוצר סוגה ספרותית חסידית המכונה "האחים הקדושים". נפטר בכ"א באדר ה'תקמ"ז בעירו ליז'נסק. אחריו שימש ברבנות בנו רבי אלעזר.

חיבורו "נועם אלימלך" היה מראשוני ספרי החסידות, ובו עיקרי דרכו ושיטתו אשר קובצו יחד על ידי בנו אלעזר, ואשר נערכו לפי סדר פרשיות השבוע. דברי התורה נאמרו על ידי רבי אלימלך בשבת ונכתבו על ידי בנו. לאחר שהראם לאביו קיבל את ברכתו, אך על-פי ציווּיו לא הביא את הספר לדפוס עד לאחר פטירתו של אביו "מהטעם הכמוס". ספר זה הוא נכס צאן ברזל בתנועת החסידות ורבים קובעים בו לימוד מדי שבת. בהסכמות לספרו שניתנו מפי גדולי רבני הקהילה הרעיפו עליו ועל ספרו שבחים רבים.

רבי אלימלך נפטר בכ"א אדר תקמ"ז בעיר רבנותו בליז'נסק, וקברו הפך למקום עלייה לרגל. בכתובת על המצבה לא מופיעה שנת פטירתו, אלא נכתב "נפטר בכ"א אדר שנת תנצב"ה"; בגימטריה, ל-תקמ"ז ול-תנצב"ה ערך מספרי זהה.

כשהגיעה שעתו של הרבי רבי אלימלך להיפטר מן העולם סמך את ידיו על ראשי תלמידיו ולאחרונה מהם הקרובים ביותר העביר מכוחו הרוחני:

לחוזה מלובלין ממנו ביקש לחנך את אחיינו צבי אלימלך שפירא מדינוב נתן את **כוחו הרוחני של מאור עיניו**.
למגיד מקוז'ניץ נתן את **כוחו הרוחני שבלב**.
לרבי מנדיל מפרוסטיק (מרימנוב) נתן את **כוח הנשמה שבמוחו**.
לרבי מאפטא נתן את **כחו שבפיו**.

עוד הבטיח רבי אלימלך כי מי שיעלה לקברו לאחר מותו לא ייפטר מהעולם בלא תשובה.

רבי אלימלך חיבר תפילה שנועדה לאמירה כהכנה לתפילת שחרית, הידועה כתפילת רבי אלימלך. קטע מתוך התפילה הולחן, והפך לשיר שבוצע במקור על ידי הזמר החסידי אברהם פריד, בשם 'אדרבה':

"**אַדַּרְבָּה**, תֵּן בְּלִבֵּנוּ
שֶׁנִּרְאֶה כָּל אֶחָד מֵעֲלַת
חֲבֵרֵינוּ וְלֹא חֶסְרוֹנָם,
וְשֶׁנְּדַבֵּר כָּל אֶחָד אֶת
חֲבֵרוֹ בְּדֶרֶךְ הַיֹּשֶׁר וְהָרָצוּי
לְפָנֶיךָ, וְאַל יַעֲלֶה שׁוּם
שִׂנְאָה מֵאֶחָד עַל חֲבֵרוֹ
חָלִילָה וְתַחְזֵק הִתְקַשְּׁרוּתֵנוּ
בְּאַהֲבָה אֵלֶיךָ, כַּאֲשֶׁר גָּלוּי
וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ. שֶׁיִּהְיֶה הַכֹּל
נַחַת רוּחַ אֵלֶיךָ"

רבי אלימלך הלחין מספר ניגונים. חלקם השתמר עד היום. חיים בנט הוציא בסוף שנות ה-80 קלטת בשם "והשיב לב אבות" ובה תשעה ניגונים שהשתמרו בקרב משפחת שיף, צאצאיו של רבי אלימלך. בשנת 2012 הוציא הרב מאיר דוד רוס ממכון "שירי דוד" בניו יורק, דיסק בשם "איש חסיד" ובו עשרה ניגונים המתייחסים לרבי אלימלך.

אלה הדברים אשר יעשה האדם וחי בהם:

א. הראשון צריך האדם ללמוד גמרא ופירש"י ותוס' ומפרשים כל אחד לפי השגתו והפוסקים אחריהם ומתחלה ילמוד ש"ע או"ח וצריך להתפלל להש"ת שיבא על האמת כי חטאת נעורים של האדם הראשון מסמין עיניו שלא יראה אף שיכול לפלפל ולהגיד לאחרים דינו אבל הוא בעצמו שוכח ולא מקיימם באמת, לכן צריך האדם להתחרט מאוד על עונותיו ולהתבודד עצמו קודם אור היום שאז עת רצון לבכות על גלות השכינה פעמים הרבה עד אין חקר ויבכה בדמעות וגם ביום לפעמים יתבודד ואז יראה בעצמו שעמדו עונותיו נגד עיניו, ויזכור את חטאותיו ועונותיו ופשעיו כהרים וגבעות אשר מעולם לא זכר אותם אם עשה ככה, ככה יעשה לא פעם ולא שתיים ולא מאה פעמים עד אשר ירחמו עליו מן השמים ויתפלל להש"י שידריכוהו בדרך, ויורה דרכו שלא יבלה חיי חייו ואז הש"י ברחמיו וברוח"ח יאיר עיניו באור תורתו הקדושה ויבין וישכיל תוכן הדבר לעשותו ולקיימו:

ב. אלה הדברים צריך ליזהר מחנופה ומשקרים ולישנות ולה"ר וקנאה ושנאה ותחרות וכעס וגאוה ומלהסתכל בנשים ומלהרבות שיחה עם אשה אפי' עם אשתו אמרו וכו' ובפרט בעת נדתה צריך הרחקה:

ג. ויזכור תמיד יום המיתה וכשילמוד גמרא או שאר ספרים לא יפסיק שלא יעבור על דברי חז"ל שדרשו על הקוטפים וכו', ויתפלל להש"ת שילמוד תורה לשמה:

ד. ויעסוק באימה וביראה באיזה ספרי מוסר בכל יום בר"ח ושל"ה וח"ה:

ה. ולפעמים ילמוד באימה במעט איזה כתבים מהאר"י זצללה"ה וכ"ז באימה וביראה ופחד ה', בדורות הראשונים היה נשמותיהם נשמות קדושות והיו נשמרים מנעוריהם מכל חטא ועון והיו נשמותיהם ראוים ומסוגלים ללמוד חכמה זאת, אבל עתה בעו"ה שיש לנו גוף עכור וחומר עב צריך האדם לזכך ולכבס עצמו מכל חטא ולזכך נשמתו ויבין האדם אם זכך נשמתו כאשר אין יצה"ר מסיתו לשטות והבלים כאשר בתחלה, ואז יוכל ללמוד בכל פעם הכתבים והש"י יזכהו אם יזכך מחשבתו בקדושה באמת ובתמים שיפתח לו שערי החכמה בכתבי האר"י זללה"ה אשר לא כן כ"ז שמלובש בתאות גופניות בהבלי זמן שהלימוד קשה לו מאד ח"ו:

ו. צריך האדם לזכך גופו ונפשו בלימוד כנ"ל בלימוד הגמ' ותוס', גם דברי אגדה שבגמ' המה מסוגלים מאד לזכך נשמתו:

ז. וישמור עצמו מעבירות מהרהורים רעים בכל אופן ואופן:

ח. וישמור עצמו מלשנוא שום אדם מישראל כי"א הרשעים שנודעים לו בבירור שא"א לדונם לכף זכות וכל שאפשר לדונם לזכות מחויב לאהוב כנפשו בכל מאודו בגופו וכנפשו לקיים ואהבת לרעך כמוך:

ט. וישמור את עצמו מלדבר שום דבור קודם התפלה אפי' דבר א' כי זה מבטל כוונת התפלה:

י. ויזהר לנקות א"ע קודם התפלה וקודם סעודה, גם בכל פעם שצריך לנקביו שלא להשהות ויעבור על בל תשקצו:

יא. ויזהר שיהיה בגדיו הכתונת ומכנסים מנוקים מלכלוך וצואה וש"ז ח"ו:

יב. לא יטיל אימה יתירה בתוך ביתו ולא יקפיד שום הקפדה בתוך ביתו ואם יהיה לו שום הקפדה על שום אדם או על דבר אחד, יזכור מיד חטאת נעוריו ויאמר בלבו אין זה כי"א עונותי הביאוני לידי הקפדה זו וכן בכל דבר יזכור חטאותיו ועי"ז יוכנע וישובר כח היצה"ר:

יג. ויתפלל להש"ת שיעזרהו לעשות תשובה שלימה, ושלא ימות בלא תשובה ויכלול א"ע בתוך שאר ב"ת שיעזרוהו שיעשה תשובה שלימה ויתפלל על מחילת עונותיו בכלל מחילת עונות בי"י:

יד. ויהיו דבריו בנחת עם בנ"א ואם משבחין אותו ילך בזריזות ויצטער א"ע ויאמר מה זה משבחין אותי ואין בי אלו היו מכירין בשפלותי ושטותי ומעללי ומעשי הרעים ואיך אשא פני לפני הבורא ית"ש שהוא יודע וראוה מעשי בכל עת ורגע אעפ"כ הוא מרחם עלי בכל דברי:

טו. ידמה בעיניו כאלו אדם עומד לנגדו תמיד ולא ירף ממנו השגחתו במעשיו תמיד ואלו היה רואה בו דבר מכוער היה מתבייש ונמאס בעיניו והיה מטמין א"ע באמתחת עכבר מגודל הבושה על אחת כמה וכמה ית"ש עומד עליו ורואה במעשיו בכל עת ורגע בלתי אפשר להטמין עצמו ממנו כמ"ש אם יסתר כמ"ש בא"ח:

טז. אם יגנה אותו שום אדם ישמח מאוד שהקרה ה' לפניו איש כזה שמתגנה במעשיו המכוערים וכל אדם יהיה בעיניו טוב ממנו:

יז. ירחיק א"ע מכל דבר שאין בו צורך לתכלית בריאת גופו לעבודת הש"י הן באכילה ושתיה הן בכל תאות והנאות:

יח. ועיקר שישמור את עצמו ממשקה המשכרו כי זה חולי רע ומביא את האדם לשפלות גדול כמאמר התנא לא תרוי ולא תחטא:

יט. וישמור מלהזכיר שם לבטלה:

כ. וישמור עצמו מלדבר ומלחשוב שום דבר קדושה במקום מטונף כי היצר הרע מתגבר דוקא להזכיר דבר קדושה במקום מטונף:

כא. וישמור עצמו מלדבר בבית הכנסת הקדוש אף דברי מוסר שלא יומשך מתוך כן לדבר בטל

הסברים מול קברו של הרבי אלימלך. להפתעתנו המקום היה סגור לרגל שיפוצים ואי אפשר היה להכנס.

500. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

501. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

502. הורה מלווה במסע לפולין, 2014, אורט גבעתיים

503. הורה מלווה במסע לפולין, 2014, אורט גבעתיים

כאצוות החסידות לאכול ולשמוח – פתחנו שולחן, הרמנו כוסית
ואחר כך פצחנו בריקודים, כשבראש הרוקדים הילל פרנקל

הילדים מאתיופיה לביקור מאכזב בים בבלוז באוויר ועם בבלוז
הקור שאתריו להתגבר.

צמן טוב לחופש בים באמונה. אני ושירלי לפני הביקורים.

לחץ כאן לחזור ללוח הזמנים

היום השביעי למסע
יום שלישי 21.10.14

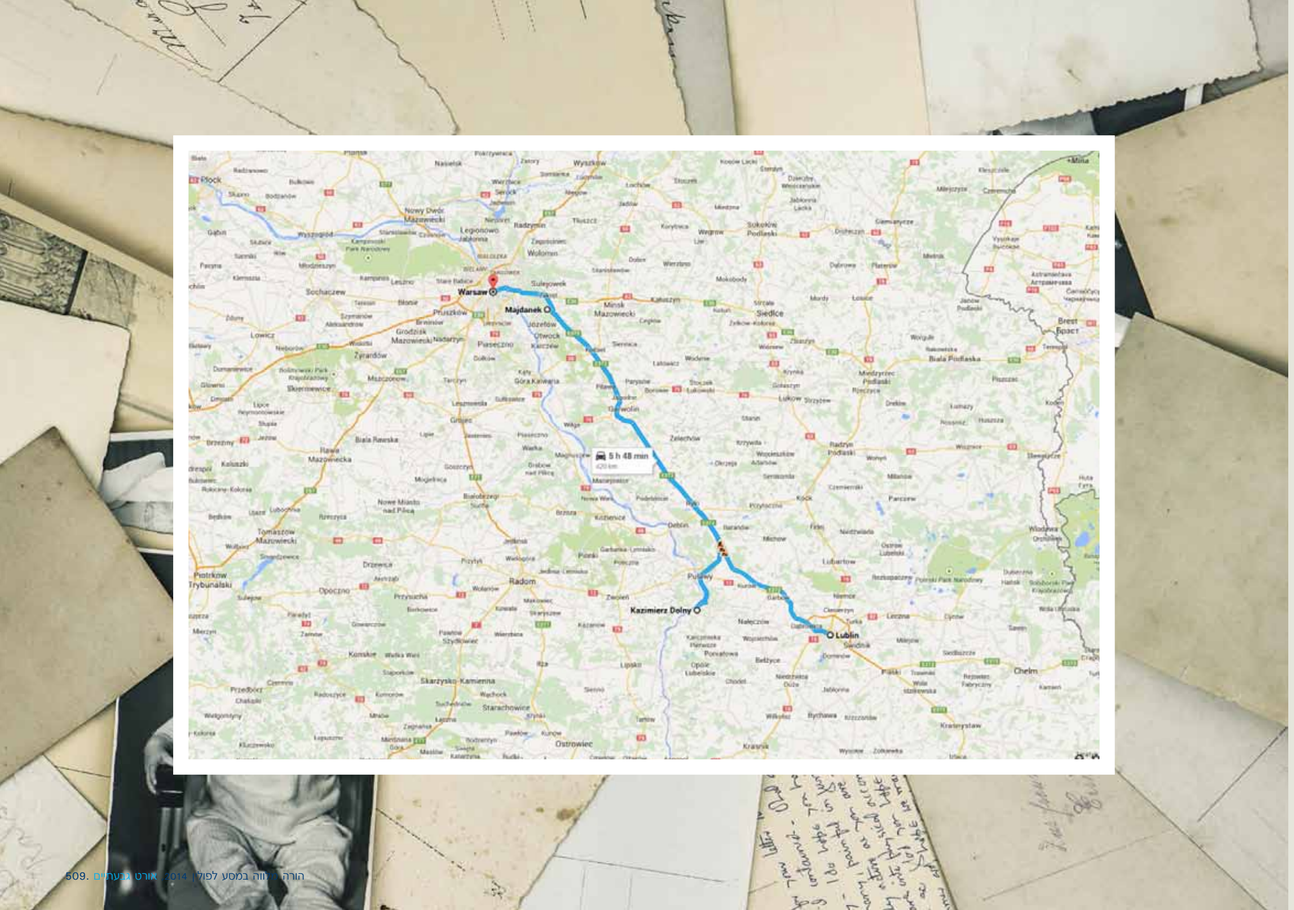

לובלין

מאיידנק

קזימייז' דולני

לינה בוורשה

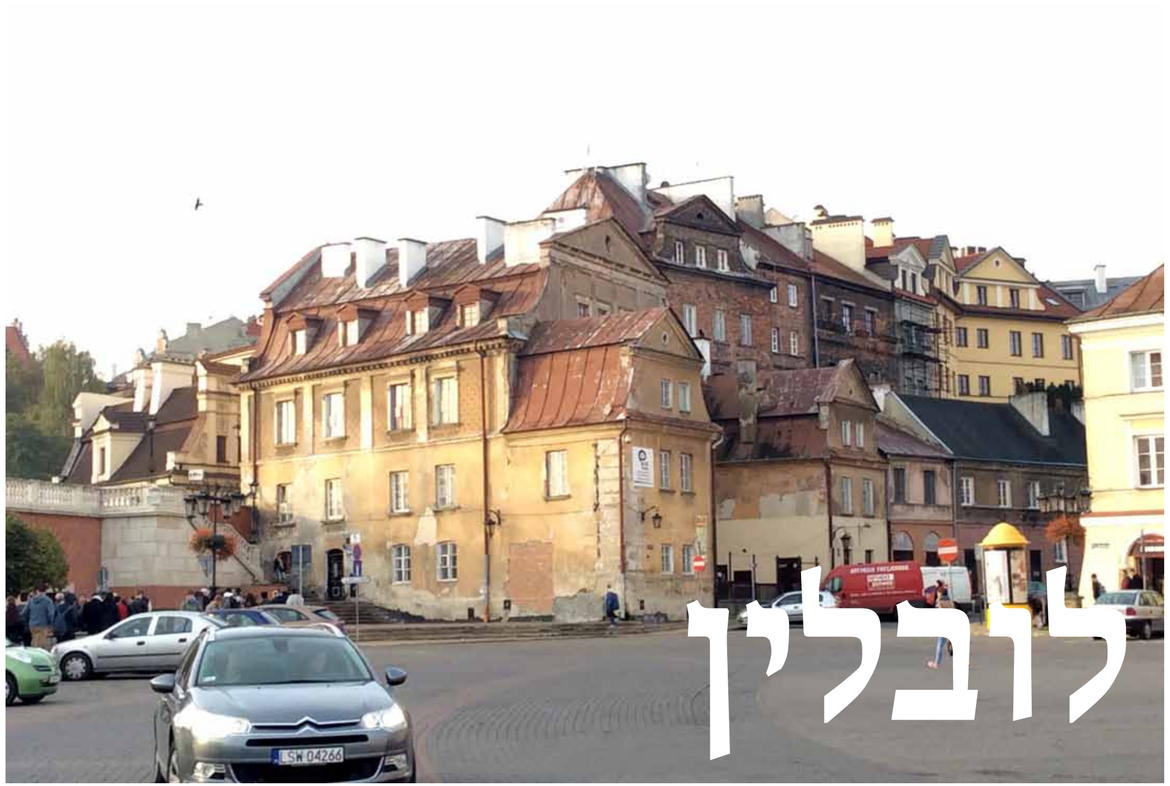

510. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .511

לובלין

עיר במזרח פולין, בירת מחוז לובלין, ומרכז תעשייה, תחבורה ותרבות, מהעתיקות. בערי פולין. יהודים ישבו בלובלין מהמאה ה-14, ובמאות ה-16–17 היתה מרכז התורה הראשון במעלה בפולין. במאות ה- 19–20 היתה מרכז לפעילות תרבות בעברית וביידיש, עם תיאטרון ועיתונים, וכן לפעילות מפלגות וארגונים יהודיים. ערב מלחמת-העולם השנייה ישבו בלובלין כ- 40,000 יהודים מתוך כ- 122,000 תושבי העיר.

בשבועות הראשונים של המלחמה מצאו בה מיקלט אלפי פליטים יהודים שנסו מפני הצבא הגרמני. חלק מן הפליטים ההם, וכן כמה מאות מיהודי העיר, המשיכו מזרחה, ונשארו בשטחים שבסתיו 1939 סופחו לברית-המועצות.

בזמן הכיבוש הגרמני בשנת 1939, היוותה האוכלוסייה היהודית של לובלין כשליש מכלל אוכלוסיית העיר, שמנתה בסביבות 120,000 איש. ב-18 בספטמבר 1939, כבש הוורמאכט הגרמני את העיר. ב- 14 באוקטובר, האוכלוסייה היהודית נתבקשה לשלם לכובשים דמי כופר של 300,000 זלוטי. חיילים גרמנים אילצו יהודים לנקות את הרחובות ובזזו חנויותיהם ובתיהם. ב- 25 באוקטובר נערך מפקד לאוכלוסייה היהודית, שהראה כי בלובלין חיים 37,054 יהודים. צעירים רבים כבר עזבו את העיר כשניסו להימלט דרך קו התיחום בחלק הכיבוש הסובייטי של פולין. לאחר הקמתה של הממשלה הרחבה הוקם בלובלין מינהל אזרחי. ב- 9 בנובמבר התמנה אודילו גלובוצניק למפקד האס אס והמשטרה במחוז לובלין ובאותו היום, אנשי האס אס החלו לגרש יהודים מבתיהם במרכז העיר. לפי צו של המושל הכללי הנס פרנק מ-23 בנובמבר 1939, נאלצו כל היהודים לענוד את הטלאי הצהוב, וכל החנויות והעסקים ששייכים להם היו צרכים להזדהות. לקראת סוף השנה, נקראו היהודים לבחור ביודנראט בלובלין שיהיה אחראי על ייצוג האינטרסים של הקהילה מול כוח הכיבוש. היודנראט, בראשותו של הנריק בקר, בנה רשת מוסדות סעד, מטבחי ציבור ואף בית חולים ומרפאות.

הנהגת האס אס החליט להקים בסביבת הכפר ניסקו במחוז לובלין "שמורה יהודית" עבור יהודי הרייך. מדצמבר 1939 ועד פברואר 1940 גורשו כ-20,000 יהודים מן הרייך ומהשטחים המערביים של פולין לאזור לובלין, כחלק מתוכנית גדולה יותר שהופסקה באפריל 1940. לאחר הפסקת הגירושים הועברו המגורשים ללובלין, ואחרים לגטאות הקטנים בעיירות גלוסק, פייסכי ובלז'ץ. במהלך 1940 התקיימו בלובלין והסביבה פשיטות רבות של יחידות האס אס והמשטרה, שלקחו יהודים לעבודות כפייה במחנות עבודה באזור בלז'ץ, לצורכי בניית גבולות מבוצרים. רבים מהם מתו בשל התנאים ששררו שם. עוד לפני הייווצרות הגטו, כ-10,000 יהודים גורשו מלובלין בתחילת מרץ לסביבה הכפרית של העיר.

גטו לובלין

בשנת 1940 מפקד האס אס גלובוצניק הכריח את היהודים להתרכז ברובע היהודי של העיר. צו של מושל המחוז, ארנסט צורנר מ- 24 במרץ 1941, הסביר זאת בתירוץ של סיפוק לינה לצבא הגרמני, שנפרס בשלב זה על הגבול עם ברית המועצות. הגטו הכיל 34,000 איש מיהודי העיר שנותרו בה, וכן פליטים ממקומות שונים בפולין. הבעיה הקשה הייתה תנאי החיים הלא היגייניים. בקיץ 1941 פרצה מגפת טיפוס שקשה היה להשתלט עליה עקב הצפיפות, הרעב והמחסור בציוד רפואי. עד מרץ 1942 לא היה בגטו סגר קפדני. אנשי מקצוע יהודיים ובני משפחותיהם המשיכו להתגורר מחוץ לגטו ועבדו עבור הכובשים. לאחר מכן נאסרה היציאה ממנו, מלבד קבוצות העבודה שעבדו מחוצה לו. רבים מגטו וורשה ברחו ללובלין, בתקווה לחיים טובים יותר.

באוקטובר 1941, החלו ההכנות לחיסול המתוכנן של הגטו. בדצמבר, נשלחו עובדים לבניית מחנה מיידנק. בתחילת 1942 הגטו היה מחולק לשני חלקים, גטו A שבו חיו יהודים מובטלים, בעוד אלה המתגוררים בגטו B, עבדו בצורה כלשהי עבור הגרמנים. ימים ספורים לפני פירוק הגטו, היהודים העובדים נרשמו על ידי האס אס בתעודת הזהות שלהם, דבר שהציל אותם מגירוש להשמדה.

ב- 16 במרץ 1942 הודיע גלובוצניק על חיסולו המתוכנן של הגטו וגירוש היהודים למחנה ההשמדה בלז'ץ. כך החל מבצע ריינהרד, רצח של יהודים המתגוררים בשטחי הממשל הכבוש (הגנרלגוברנמן). הגירושים לבלז'ץ החלו בשעות הבוקר המוקדמות של ה- 17 במרץ 1942. השומרים הגרמנים והאוקראינים סגרו את הגטו וערכו חיפושים בבתים. הם תפסו את מרבית המסתתרים שנרצחו במקום. עד ה-14 באפריל גורשו כ- 30,000 מתושבי הגטו ברכבת המזרחית אל בלז'ץ, שם הומתו.

לאחר חיסול הגטו

כ-4000 היהודים שנותרו מגטו לובלין, נלקחו לגטו קטן יותר בשם מידן טטרסקי בפרברי העיר, אשר גודר בתיל דוקרני. התנאים בו היו קשים ורבים היו זרוקים ברחובות. בחודשים ספטמבר עד אוקטובר 1942, מרבית יושביו נשלחו אל מחנה מיידנק ונרצחו שם במהלך מבצע חג הקציר באוקטובר 1943. מתוך 42,000 יהודים שחיו בלובלין, רק על 300-200 שרדו את השואה.

לאחר חיסול הגטו, השלטונות הגרמניים העסיקו בעבודה כפייה אסירים ממיידנק על מנת להרוס ולפרק את האזור, ובין היתר פוצצו את בית הכנסת מהר"ם (שנבנה במאה ה-17 לכבוד רבי מאיר מלובלין). כמה אנשים שהצליחו להימלט בעת חיסול גטו לובלין עשו את דרכם אל גטו וורשה, על מנת להזהיר את מנהיגיו שהגרמנים נחושים בדעתם להשמיד כל האוכלוסייה היהודית בפולין. למרות שהצליחו לשכנע אחדים, אחרים, כולל ראש היודנראט אדם צ'רניאקוב, דחו את הדו"חות שדיברו על רציחות המוניות כבתור הגזמות.

ישיבת חכמי לובלין

ללובלין נודעה חשיבות רבה בהיסטוריה היהודית, והיו בה מוסדות יהדות גדולים כמו ישיבת חכמי לובלין. לפני השואה היו בה 122 אלף תושבים, 40 אלף מתוכם יהודים. בין הרבנים בעיר במשך השנים: רבי יעקב פולק, רבי שלום שכנא מלובלין, מהר"ם מלובלין, החוזה מלובלין, רבי עזריאל הורוביץ ("ראש הברזל"), רבי צדוק הכהן מלובלין, רבי שניאור זלמן פרדקין "הגאון מלובלין", רבי אליהו קלצקין ועוד.

ישיבת חכמי לובלין (המוכרת גם כיח"ל) הוקמה בעיר לובלין בפולין בשנת 1930 על ידי רבי מאיר שפירא לאחר מכן החליפו בתפקיד ראש הישיבה הרב אריה צבי פרומר רבה של העיר קויז'גלוב שנרצח בשואה.

הישיבה הוקמה כדי להחזיר את עטרת העיר לובלין ליושנה, כמרכז חשוב של לימוד תורה בפולין, ובמיוחד כדי לשחזר את גדולתה של הישיבה החשובה שהוקמה בלובלין ב-1515. המשגיח הרוחני של הישיבה היה רבי שמעון מזליחוב. עם מותו של רבי מאיר שפירא בשנת 1933 מונה הרב אריה צבי פרומר לראש הישיבה ושימש בתפקיד עד לפיזורה על ידי הנאצים בשנת 1939, כנשיא הישיבה מונה רבי משה פרידמן האדמו"ר מבויאן-קראקא.

בניין הישיבה תוכנן בסגנון "אוריינטלי" על ידי האדריכל אגנור שמולקובסקי. בעת הקמתה הייתה הישיבה מן המפוארות שבפולין. ייחודה היה בכך שהיא סיפקה את כל צורכי התלמידים, לרבות אוכל ולינה, והם לא היו צריכים להיסמך על בעלי בתים בסביבה כפי שהיה נהוג עד אז. בישיבה למדו כ-400 תלמידים והיא שכנה בבניין מפואר בן שש קומות. עיקר לימוד הישיבה היה בסדר קודשים ואף היה בישיבה דגם של בית המקדש לצורכי לימוד. בישיבה הייתה ספרייה תורנית עשירה ובה 22,000 ספרים.

בשנת 1934 סיים את הישיבה המחזור הראשון של תלמידים.

בשנת 1940 השמידו הנאצים את ציוד הישיבה וספריה, אותם שרפו בטקס פומבי בכיכר השוק בפני יהודי לובלין. הבעירה ארכה 20 שעות.

שער ישיבת חכמי לובלין כיום. צילום סול בוי

514. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .515

516. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .517

518. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

519. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

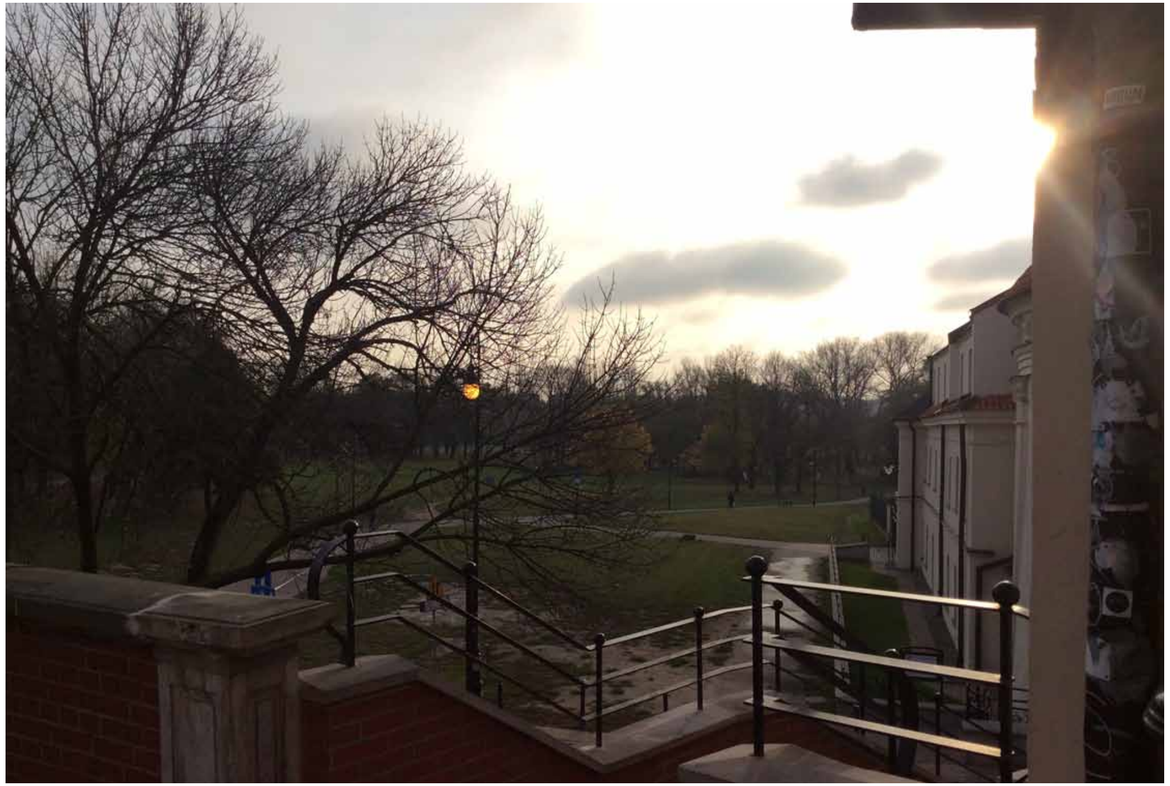

520. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

521. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

522. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

523. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

524. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

525. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

526. הורה מלווה במסע לפולין, 2014. אורט גבעתיים

527. הורה מלווה במסע לפולין, 2014. אורט גבעתיים

12
SZLAK PAMIĘCI ŻYDÓW LUBELSKICH
THE JEWISH HERITAGE TRAIL
DOM DAWNEJ OCHRONKI. PEŁNIŁ ON RÓWNIEŻ FUNKCJĘ PRZYTUŁKU DLA STARCÓW I KALEK ORAZ BIURA ŻYDOWSKIEJ GMINY WYZNANIOWEJ W LUBLINIE. W RAMACH OCHRONKI DZIAŁAŁA TU TAKŻE SZKOŁA DLA ŻYDOWSKICH DZIECI. W OKRESIE OKUPACJI HITLEROWSKIEJ BYŁA TU SIEDZIBA RADY ŻYDOWSKIEJ - JUDENRATU.
THIS BUILDING HOUSED THE SHELTER FOR THE AGED AND THE DISABLED, A SCHOOL FOR JEWISH CHILDREN AND THE LOCAL OFFICE OF THE JEWISH RELIGIOUS COMMUNITY. DURING THE NAZI OCCUPATION THE BULDING WAS THE SEAT OF THE JEWISH COUNCIL - JUDENRAT.
«13«

SKÁ PIVNICA
HOTEL ALTER

530. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

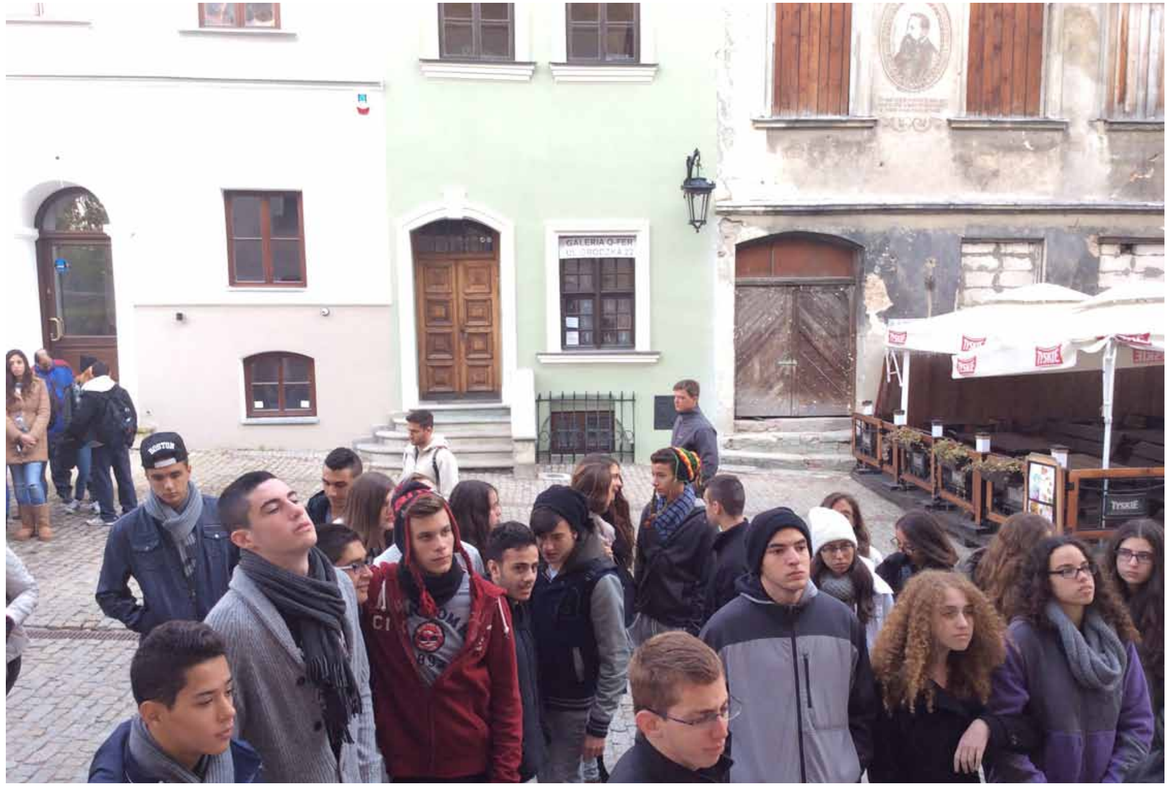

531. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

532. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

533. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

534. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

535. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

536. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .537

538. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .539

540. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

541. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

542. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .543

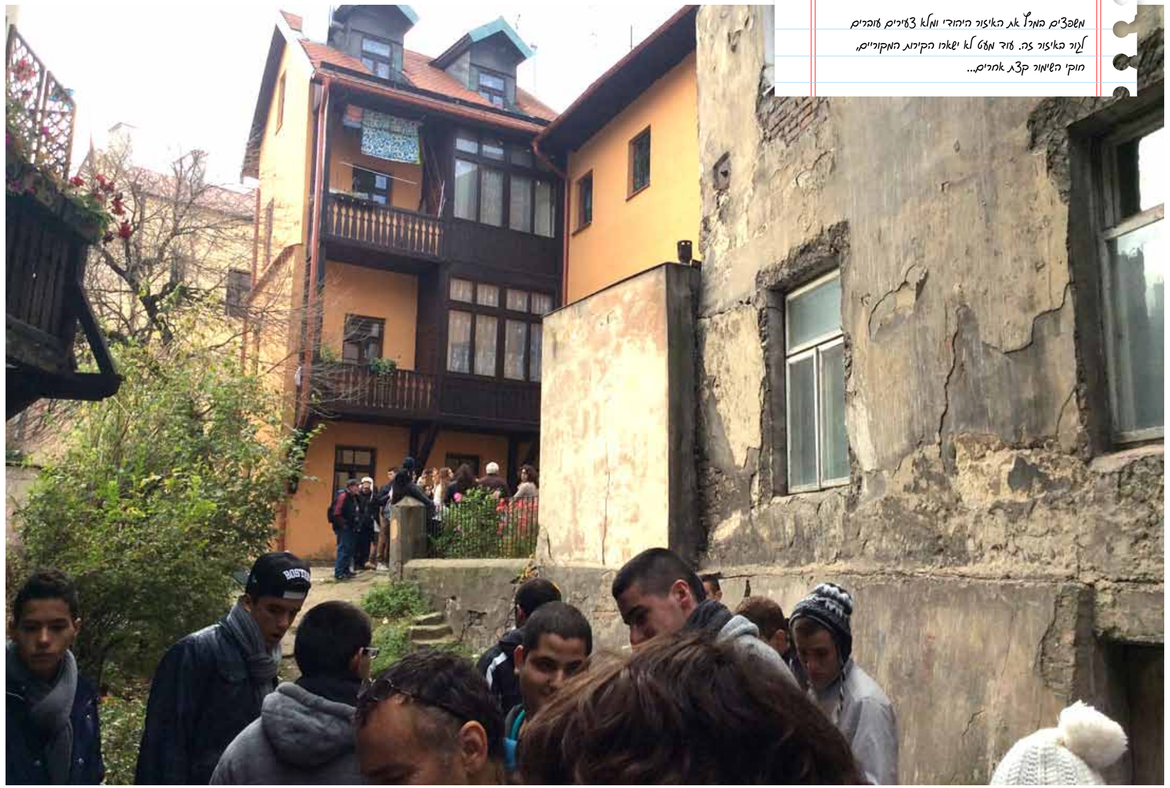

משפצים במרץ את האיצור היהודי ומלא צעירים עובדים
לגור באיצור צה. עוד מעט לא ישארו הקירות המקוריים,
חוקי השימור קצת אחרים...

546. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .547

548. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

549. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

550. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

551. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

אגדת יד השטן

לפני זמן רב, אלמנה עניה מלובלין הסתבכה בסכסוך עם אצ'ל עשיר ומושחת. האצ'ל החמדן ביקש לקחת את כל רכושה. האלמנה פנתה עם המקרה לבית המשפט מספר פעמים ובכל פעם, השופטים ששוחדו על ידי אותו אצ'ל, פסקו נגדה. אחרי עוד ניסיון לא מוצלח אחד, פרצה האלמנה בבכי ונסערת בשל העוול שנגרם לה צעקה שאפילו השטן היה נוצר פסק דין צודק לטובתה. באותו הלילה, כרכרה מהודרת עצרה בחצית מול מדרגות בית המשפט. מתוכה יצאו כמה דמויות מאוד נבוהות, לבושות נלימה עם פנים מכוסות הם נכנסו לאולם בית המשפט וערכו את משפט השטן. פסק דינם של השדים אילץ את האצ'ל לא רק להחזיר את כל מה שלקח מהאלמנה, אלא גם לשלם לה סכומי כסף גדולים כפיצויים. כדי להבהיר את הנקודה, אחד השדים טרק את יד השלד שלו על שולחן בית המשפט. חום ידו שרף והותיר את חותמה בתוך משטח העץ, שעדיין ניתן לראות עד היום.

554. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

555. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

556. הורה מלווה במסע לפולין, 2014. אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין, 2014. אורט גבעתיים .557

558. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

559. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

560. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .561

562. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .563

מיידאנק

מיידנק (Majdanek) היה מחנה השמדה נאצי, הממוקם כארבעה קילומטרים ממרכז העיר לובלין בפולין. שלא כמו מחנות ריכוז והשמדה נאציים אחרים, מיידנק לא הוחבא ביער מרוחק או הוסתר על ידי מכשולים טבעיים, וגם לא הוקף ב"אזור בטחון".

המחנה הוקם בנובמבר 1941 בפקודתו שלהיינריך הימלר. לאחר שזה ביקר בלובלין ביוליאותה שנה. מיידנק היה מחנה שבויים של האס אס, תחת פיקודו של קארל אוטו קוך. בפברואר 1943 הוא הוסב למחנה ריכוז.

השם ניתן למחנה ב-1941 על ידי תושבים מקומיים, שלבטח ידעו על קיומו, והוא מבוסס על שמו של המחוז מיידנק טטרסקי בלובלין. השם הגרמני המקורי של המחנה היה Konzentrationslager Lublin (מחנה ריכוז לובלין).

בשיא פעילותו, הוא הכיל 50,000 אסירים. בחודשים הראשונים של 1942, נעשו ואושרו תכניות להרחיב את מיידנק כך שיכיל עד 250,000 אסירים. בין אפריל 1942 ליולי 1944, התבצעה במיידנק השמדה בתאי גזים ובמשרפות. הקורבנות נרצחו עם הגעתם למחנה. מספר הנספים נאמד ב-200,000 כולל יהודים (כ-60,000), שבויי מלחמה סובייטיים, ופולנים.

מיידנק סיפק עובדי כפייה למפעלי תחמושתו למפעל הנשק שטייר-דיימלר-פוך.

המחנה פוזר ביולי 1944 כחלק ממבצע 1005, אך נהרס רק באופן חלקי עד למועד הגעתו של הצבא האדום אליו. למרות ש-1,000 אסירים נלקחו ממנו בצעדת מוות, הצבא האדום מצא אלפי אסירים שעדיין נותרו במחנה ושפע עדויות לרצח ההמוני שבוצע שם, ביניהן תאי גזים, משרפות וצריפי אחסון ומגורים.

המחנה נפתח ב- 16 בפברואר 1943 ושוחרר ע"י הסובייטים ב- 22 ביולי 1944. בגלל שהמחנה פונה בחיפזון עם התקדמות הרוסים ב- 1944 הוא שרד בצורה מרשימה יחסית. ניתן לראות בו את כל תעשיית המוות הגרמנית החל בתאי הגזים עם כתמי הציקלון B על הקירות, את מחסנים הענקיים המלאים בנעליים, שערות, משקפיים וכלה בקרמטוריום על משרפותיו. המחזה מדהים ובלתי יאומן. זהו מחנה גדול יחסית שמהווה רק כחמישית מתוכנית הבנייה המקורית.

1 אנדרטת הזכרון

לאחר הכניסה על גבעה הצופה לעבר מחנה מיידנק ניצבת לה האנדרטה שהקימו הפולנים לזכר הנספים במחנה. לפני האנדרטה בור מלבני שמתחתיו נראית האנדרטה גדולה ומאיימת ...

2 הבורות

ליד אנדרטת הר האפר נמצאים הבורות. עקב המרידות בגטו ורשה ובבילסטוק, וכן עקב המרידות במחנות סוביבור וטרבלינקה, הורה הימלר ב-14 לאוקטובר 1943 על חיסול היהודים בכל איזור לובלין. בסוף אוקטובר החלו בחפירת 3 חפירות ענקיות וב-3 בנובמבר התרחש שם הטבח הגדול. ביום אחד נורו כ-18,000 יהודים במכונת יריה. רק כמה מאות אסירי מאידנק שרדו את התופת והועברו ליחידת ה"זונדרקומנדו" שמטרתה הייתה לפתוח קברים ולשרוף גוויות, לשחק את העצמות במכונת טחינה כדי לטשטש את עקבות הרצח ההמוני. במאידנק הושמדו בין 120,000 ל-200,000 יהודים. ...

3 הקרמטוריום

מדרום למחנה הוקם הקרמטוריום בתחילה חוסלו אנשים בירי ביער הסמוך. לאחר הקמת מתקני ההרעלה בגז והמשרפה, נעשתה ההשמדה במתקנים אלה. לאחר ההרעלה הועברו הגוויות על ידי האסירים למשרפה. התפוקה היומית כ-100 גוויות ליום. המשרפות פעלו יום ולילה. לאחר המתת הקורבנות טפלה יחידה מיוחדת בעקירת שיני הזהב מפי הגוויות. ...

4 פסל הנשרים

פסל הנשרים הוא עמוד עגול ועליו 3 נשרים כנף אל כנף הצופים אל היקף המחנה. ...

5 הר האפר

מדרום למחנה הוקמה אנדרטה המכסה על הר אפר אדם במשקל 7 טון שנאסף הוערם וכוסה עפר. ...

6 הבית הלבן

על דרך העפר בין האנדרטה לשער הכניסה למחנה נמצא בית דו קומתי לבן וצמוד לו בית בן קומה אחת.. על הבית אין כל שלט והוא עזוב, יש אומרים כי בית זה היה חלק ממבני המנהלה. ...

7 הדרך לשער המחנה

זהו שער הכניסה למיידנק לכאן הגיעו האסירים לאחר הליכה מתחנת הרכבת. בקרוב אפשר לראות את תא גזים מספר 1 ואת הרחבה שם התפשטו הנידונים. ...

8 שער הכניסה למחנה

זהו שער הכניסה למיידנק לכאן הגיעו האסירים לאחר הליכה מתחנת הרכבת. התמונה צולמה ליד שער הפלדה שממנו הוצאו מאוחר יותר גופות הנחנקים בגז הציקלון. ...

9 צריף 14

בצריף מגורים זה המיטות הן ב 3 קומות. על המיטות מזרנים דקים עשויים סמרטוטים ושמיכות.
שער זה הוא שער הכניסה לצריפים בשדה 3 ...

10 צריף 15

בצריף מגורים זה המיטות עשויות 3 קומות עליהן מזרנים דקים עשויים סמרטוטים ושמיכות.
בכל קומה שכבו 9 אסירים גוף אל גוף ...

11 צריף 43 – מוזיאון

צריף 43 משמש היום כמוזיאון בו מוצגים בין השאר בגדי אסירים ומדי שומרי המחנה, צילומים מחיי המחנה, תצלום אויר של המחנה בעת הפעלתו, מיטות ואבזרים הממחישים את חיי היום יום. צריף זה שימש באותה עת כ... ...

12 צריף 44 מוזיאון

צריף 44 משמש היום כמוזיאון בו מוצגים בין השאר תמונות שצולמו לאחר השחרור, הבורות, צילומי עבודת האסירים במחנה, מיכלי גז הציקלון, שער שנגזז מראשי האסירות וכן מפת המחנה. צריף זה שימש באותה עת כ... ...

13 צריף 52 הנעליים

נעלי האסירים נלקחו, נאספו ונשלחו לגרמניה לטובת המאמץ המלחמתי. נעלי עץ לא נוחות ובדרך כלל גם לא מתאימות סופקו לאסירים.
כאן בצריף זה מוצגים 'כלובי נעליים' מלאים בנעלי אסירים מכל הצבעים והגדלים. נעלי ילדים נשים וגברים. הנעליים שנמצאו ע"י משחררי המחנה מוצגים כאן בעומדה רבה. ...

14 מקלחות ותאי הגזים 1

לפני דלת הכניסה יורדים 2 מדרגות ולאחריה מבואה, כאן היה שומר שהשגיח כי כל חפצי האסירים הושארו בחוץ. ממול מסדרון ומשמאל דלת כבדה הנפתחת לתאי המקלחות,
לכאן נדחסו האומללים שעדיין חשבו כי מיד יתקלחו ויצאו כדי ללבוש מדי אסירים. דרך פתח הקבוע בתקרה הושלכו פנימה טבליות ציקלון B ובתוך 20-25 דקות נסתיים הכל ...

15 הרחבה לפני המקלחות

צריף ה'מקלחות'. כאן ברחבה לעיני כל האסירים התפשטו והשאירו את כל רכושם ונכנסו כך האמינו למקלחות כדי להתנקות וכדי להתחטא.
ממול צריף המקלחות מכאן נכנסים אך אין יוצאים. ...

תוכן המפה והחומרים נקלחו האתר "מדריך פולין": http://polingd.blogspot.co.il

568. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .569

הגענו למיידאנק. התארגנות והערכות עד הקור שמקפיא
עצמות פה.

570. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .571

572. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

573. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

574. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

575. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

576. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .577

578. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .579

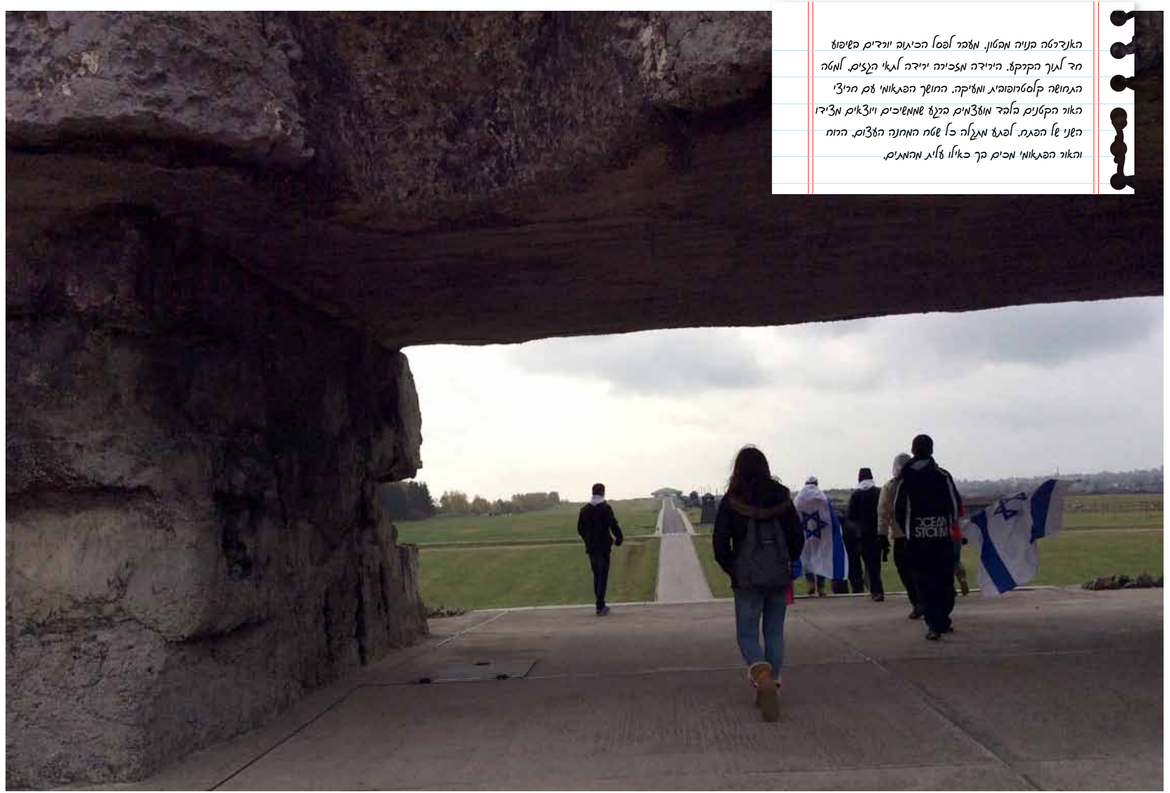

האנדרטה בנויה מבטון. מעבר לפסל הכיתוב יורדים בשיפוע
חד לתוך הקרקע. הירידה מצכירה ירידה לתאי הגזים. למטה
התחושה קלסטרופובית ומעיקה. החושך הפתאומי עם חריצי
האור הקטנים בלבד מועצמים ברגע שמשיכים ויוצאים מצידו
השני של הפתח. לפתע מתגלה כל שטח המחנה העצום. הרוח
והאור הפתאומי מכים בך כאילו עלית מהמתים.

האנדרטה במחנה מאיידנק ויקטור טולקין (1969)

האנדרטה מורכבת משני חלקים: האחד, המוזוליאום, בעל כיפה, המכיל את אפר הקורבנות (שלושה טון של אפר אדם, שנאסף באופן ספונטני על ידי אנשי לובלין, מיד אחרי השחרור), והאחר, המרוחק ממנו מהלך של עשרים דקות הוא יצירה פיסולית מופשטת בעלת מימדי ענק. מימדים עצומים אלה, המעניקים לאדם הניצב למרגלות האנדרטה תחושת אפסות, באים לסמל את עוצמת הסכנה הטמונה בפאשיזם, סכנה אותה עלול הזיכרון האנושי לשכוח, כדי להדגיש זאת יותר, נרשמה במוזוליאום הכתובת: " יהא גורלנו אזהרה לדורות". גם למשך הזמן הנדרש לצעוד מחלק אחד של האנדרטה למשנהו נודעת משמעות: המסייר - המתבונן עובר תהליך רגשי ותודעתי תוך כדי ההליכה מקצה לקצה. כך הופך זמן ההליכה להיות גורם בלתי נפרד מן המיצב כולו.

האנדרטה נחנכה ב-1 בספטמבר 1969 - תאריך המציין 30 שנה לכיבוש פולין בידי גרמניה הנאצית; בכך מודגש הקשר בינה לבין ההיסטוריה הפולנית.

584. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

585. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

586. הורה מלווה במסע לפולין, 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין, 2014, אורט גבעתיים .587

מאריחק רואים את החלק האחרון של האנדרטה. מובילה אליה דרך
כבושה ובקצה כיפה ענקית. לשם עצים ויורק. מוקף גדרות תיילן
המחנה חולק ל- 5 יחידות שנקראו בפי הגרמנים שדות.

סיפורה של הלינה בירנבאום

הלינה בירנבאום נולדה בווינה בשנת 1929 למשפחה בת
מעמד אמיד ומשכיל. היא היתה בת 10 כשפלישן נכבשה על
ידי הנאצים ומשפחתה יחד עם משפחתה שלמה ויתה
ברשה לאחוז בהיבוש והשמידה מיידאנק ולאחר מכן לאחוז
אושוויץ-בירקנאו ווינשאה. לאחר המלחמה שבה
לשדה, הפיק את הלומדה "אשר נשבר" המשמש על סיפור חייה.

הלינה בירנבאום, מחנה מיידנק

עמדנו בתוך המון נשים וילדים באמצע מגרש ענק, רועדות מקור ומעייפות. אבל זה לא נחשב עכשיו, אחרי הפרידה מחילק. את הגברים הריצו לאן שהוא, לא ידענו לאן. לא היה לנו מושג לאן יובילו אותנו או מה יעשו בנו.

שעת הצהריים קרבה. הנאצים הוציאו כל הזמן קבוצות אנשים מתוך ההמון והריצו אותם לצריפים שעמדו לא רחוק. מה היה בצריפים האלה? איש לא חזר מהם ולא יכולנו לדעת.

אמא כיסתה אותי במעילה והצמידה אותי אליה בחום. הרוח שהעיפה חול בעינינו, היתה כה חזקה שבקושי החזקנו מעמד לאחר שעות רבות של עמידה במגרש, לאחר לילות ללא שינה, לאחר הסיוט בקרון. חשבתי: יהיה כבר אשר יהיה ובלבד שיסתיים העינוי הזה... לא אכפת לי כבר מה יעשו בנו!

אמא ליטפה את ראשי, ניחמה, הרגיעה. - עוד מעט סבלנות - אמרה - בעוד שעה קלה יובילו אותנו לבית מרחץ, נתרחץ ונחליף בגדים, אחר כך נלך למחנה, לצריפים שראים מכאן מאחורי גדר התיל. נגוח לנו שם, ואחר כך ישלחו אותנו בוודאי לאיזו עבודה בשדה...

- ואת חושבת, שלא יהרגו אותנו ? - שאלתי.

- בטח לא - ענתה. - הרי בדרך ראינו אסירות בבגדי פסים ועכשיו רואים אותן מרחוק מאחרי גדר המחנה.

- האם בצריפים יהיו מיטות ושמיכות, ואוכל? - שאלתי.

בהשפעת המילים של אמא התחלתי לחלום על בית המרחץ והצריפים. שם אנוח, אוכל לשובע ואתחמם. הרגיז אותי שהתור זז כל כך לאט. כמה זמן עוד יחלוף עד שנגיע לאותו בית מרחץ, אליו שולחים הנאצים קבוצות נשים חדשות ללא הפסק... ?

האם יכולתי להזות מראש שהשעות האלה במגרש לפני בית המרחץ הן האחרונות שאני מבלה עם אמא ?! שאלו השעות האחרונות של חייה ? ואני עוד השתוקקתי לזרז את רגע הכניסה לבית המרחץ הזה, למחנה הזה! מנין יכולתי לדעת ?!

סוף סוף הגיע תורנו. את הלה, הלינה, אותי ואת עדה וילנר, בת דודה של הלה, שהודות לה השגנו מקום בבונקר במילה, צירפו הנאצים לאיזו קבוצה.

בזכרי את אזהרתו של חילק, שלא להישען על אמא, לקחתי בזרועי את בת הדודה המלאה, שבעצמה הציעה לי זאת (היא לא זכתה לצאת ממיידנק ; היתה אחת הראשונות מקבוצתנו שנספתה במחנה). אמא הלכה אחרינו עם הלה.

ואני אפילו לא הסתובבתי כדי לראות מה קורה אתן, הייתי שקועה בביצוע צעדים שכל אחד מהם גרם לי כאב בלתי רגיל. . . עד היום איני יודעת מתי ואיך מצאתי את עצמי בצריף ענק, שם היו מונחות ערמות בגדים ונעלים, מהרצפה עד לתקרה. הגרמנים הורו לנו להתפשט עד עירום, ואת כל הבגדים מלבד הנעלים לזרוק על הערמה. הלה החליפה אז את נעליה הקלות במגפים שמשכה בסתר מן הערמה. רמזה לי, שאעשה כמוה, אבל פחדתי והייתי מדוכאת יותר מדי; שום דבר לא היה נחוץ לי עכשיו, לא היה לי כוח לחשוב על נעלי האומללות . . . נדחפת על ידי מאות נשים עירומות הגעתי ברגע מסוים אל המקלחת. בית מרחץ ! - חשבתי בשמחה. אכן כבר בית מרחץ, כלומר מיד נמצא את עצמנו בצריף חם. אמא צדקה: לא יהרגו אותנו, נחיה ונעבוד. כמה זה טוב!

רציתי לזרוק את עצמי על צווארה של אמא בשמחתי וגם להביע בפניה את אהבתי ואת האמון המוחלט בכל מילה שאמרה. חיפשתי אותה בעיני בתוך המון הנשים במקלחת. אבל אמא לא היתה בשום מקום. התחלתי לחפש אותה בלהט גובר, הבחנתי בהלה ובבת הדודה של הלה, בהלינה. אבל אמא לא היתה.

איפה אמא ?! הרגשתי רעש בראשי, גרוני נחנק, לא יכולתי לבטא את השאלה הזאת - איפה אמא - הצלחתי בסוף ללחוש לבת גיסתי.

הלה הסתכלה עלי, ראיתי את פניה המדוכאות, אחר כך השפילה את ראשה למרות שאמרה זאת בשקט, שמעתי בבירור: אמא איננה...

הרגשתי כאילו לפתע גדעו לי את ידי ואת רגלי. אבל לא הבנתי עדין את הפירוש האמיתי של המילים האלה. לא ידעתי, מתי לקחו אותה, איך זה קרה למה ? הרי כל מכרותינו מהאופשלאג היו כאן. אמא הינה צעירה, בלחייה האדומות נראית בריאה ויפה יותר, כפי שנדמה היה לי אז, מרוב הנשים האחרות. ודווקא אותה לקחו! מדוע ? לא יכולתי בשום אופן להשלים עם המחשבה שהיא כבר באמת איננה, ושכבר לעולם לא אראה אותה ! בכל רגע הסתכלתי לכיוון הדלת. היא חייבת להיכנס מיד, לחבק אותי, להרגיע. אבל אמא לא נכנסה. הסתובבתי במעגל כאוטומט וחזרתי מכנית על המילים: אמא איננה! כל היתר חדל להתקיים עבורי. לשום דבר, אפילו לבכות כבר לא הייתי מסוגלת.

כאשר חילקו לנו בגדים שצריך היה למשוך במהירות על הגוף הבלתי מנוגב לאחר רחצה, החלה הלה לטפל בי במרץ, בראותה, שאני יתומה.

- מעכשיו אני האמא שלך, את מבינה ? - אמרה בהחלטיות. אני שתקתי. לא הייתי מסוגלת להביע לה את הוקרתי. למרות שאחר כך.

כשהייתי נזכרת ברגע הזה, תמיד הרגשתי כלפיה הוקרה. אולם אז בבית המרחץ הייתי עוד עם אמא, עמדתי מחובקת אתה במגרש לפני בית המרחץ, מכוסה במעילה, ברוח הקרה, היה די להושיט את היד, כדי לגעת בה. מישהו ניער אותי והחזיון התעופף.

(הלינה בירנבאום, מתוך "האשה בשואה", אסף וערך: יהושע אייבשיץ)

הסברים לפני הכניסה לצריפי תאי הגזים

משלחת עוורים וחרשים מהארץ עם המלווים שלהם במייראנק.
היתה כתבה על כך בעיתון ידיעות אחרונות מצורף בהמשך.

594. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

595. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

596. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

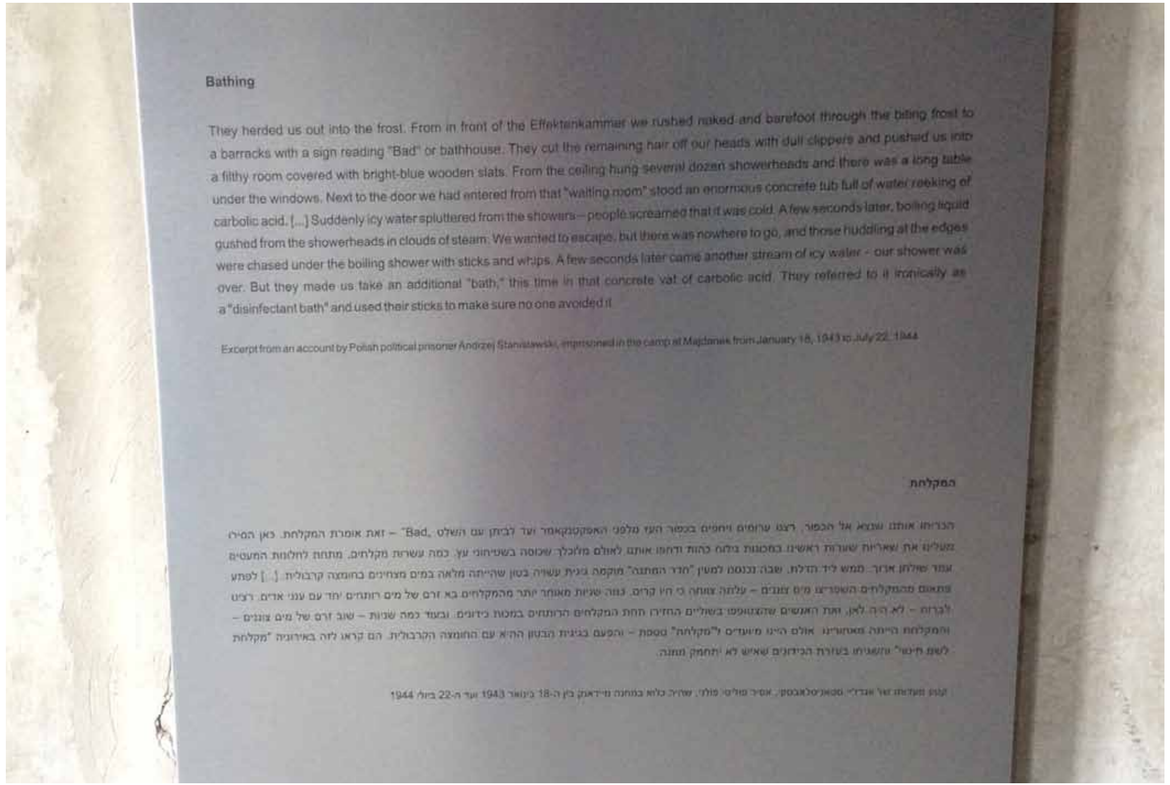

Bathing

They herded us out into the frost. From in front of the Effektenkammer we rushed naked and barefoot through the biting frost to a barracks with a sign reading "Bad" or bathhouse. They cut the remaining hair off our heads with dull clippers and pushed us into a filthy room covered with bright-blue wooden slats. From the ceiling hung several dozen showerheads and there was a long table under the windows. Next to the door we had entered from that "waiting room" stood an enormous concrete tub full of water reeking of carbolic acid. [...] Suddenly icy water spluttered from the showers – people screamed that it was cold. A few seconds later, boiling liquid gushed from the showerheads in clouds of steam. We wanted to escape, but there was nowhere to go, and those huddling at the edges were chased under the boiling shower with sticks and whips. A few seconds later came another stream of icy water – our shower was over. But they made us take an additional "bath," this time in that concrete vat of carbolic acid. They referred to it ironically as a "disinfectant bath" and used their sticks to make sure no one avoided it.

Excerpt from an account by Polish political prisoner Andrzej Stanisławski, imprisoned in the camp at Majdanek from January 18, 1943 to July 22, 1944

המקלחת

הכריחו אותנו שנצא אל הכפור. רצנו ערומים וייחפים בכפור העז מלפני האפקטנקאמר ועד לבניין עם השלט "Bad" – זאת אומרת המקלחת. כאן הסיירו משלינו את שאריות שערות ראשינו במכונות גילוח כהות ודחפו אותנו לאולם מלוכלך שכוסה בשיפוחוני עץ. כמה עשרות מקלחים, מתחת לחלונות המעטים שמר שילטן אזהר. ממש ליד הדלת, שבה נכנסנו למשין "חדר המתנה" מוקמה ביצית עשויה בטון שהייתה מלאה במים מצחינים בחומצה קרבולית. [...] לפתע פתאום מהמקלחים השפריצו מים צוננים – עלתה צווחה כי היו קרים. כעבור שניות מאוחר יותר מהמקלחים בא זרם של מים רותחים יחד עם ענני אדים. רצינו לברוח – לא היה לאן, ואת האנשים שהצטופפו בשוליים החזירו תחת המקלחים הרותחים במכות בידונים. ובעוד כמה שניות – שוב זרם של מים צוננים – והמקלחת הייתה מאחורינו. אולם היינו מיועדים ל"מקלחת" נוספת – והפעם בביצית הבטון הזו עם החומצה הקרבולית. הם קראו לזה באירוניה "מקלחת לשם חיטוי" ונשענו בעזרת הבידונים שאיש לא יתחמק ממנה.

קטע מעדותו של אנדריי סטניסלבסקי, אסיר פוליטי פולני, שהיה כלוא במחנה מיידאנק בין ה-18 בינואר 1943 ועד ה-22 ביולי 1944

597. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

Plunder

At Majdanek they led us into a field where sorted piles of various items, confiscated from Jews brought to the camp, lay around. There were heaps of duvets, pillows, rubber boots, canes, prayer garments, clothing, hot-water bottles and more things besides, already neatly sorted by other people. For us, that is for the group of women among whom I found myself, the job was to tie up these items into bundles. [...] The following day, I went out with a group of 20 women to work at a different place, the "Flugplatz." Piles of medicine, pots, rubber hoses, and equipment from dentists' and doctors' offices lay on the ground. Train tracks also ran through this place and freight cars stood there all the time. Our job also included loading bundles into the freight cars.

Excerpt from an account by Jewish prisoner Dora Minc (Julia Celińska), imprisoned in the camp at Majdanek from November 9, 1942 to the spring of 1943

השוד

במיידאנק הובלנו אל שדה, בו הונחו כבר ערימות שלמות של דברים ממוינים כבר, דברים שהוחרמו מהיהודים שהובאו אל המחנה. היו מה ערימות של שמיכות, כריות, נעלי חורף, מקלות הליכה, טליתות, בגדים, מימיות גומי ועוד ערימות רבות של דברים, שמוינו כבר בקפידה בידי אושים אחרים. עלינו, היינו על קבוצת הנשים שמצאתי את עצמי בתוכה, הוטלה המשימה לארזו את הדברים הללו לחבילות. [...] למחרת יצאתי בתור קבוצה של 20 נשים לעבודה במקום אחר, ב"פלוגפלאץ". במגרש הונחו ערימות של תרופות, סירים, צינורות גומי, ציוד לטרפאות שיניים ומרפאות מדיניות. במקום ההוא הונחו גם פסי רכבת ועליהן קרונות רכבת משא. היה עלינו גם להעמיס את החבילות אל הקרונות.

קטע מעדותה דל דורה מינץ (יוליה צלינסקה), אסירה יהודיה, שהייתה כלואה במחנה מיידאנק בין ה-9 בנובמבר 1942 עד אביב 1943

600. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

601. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

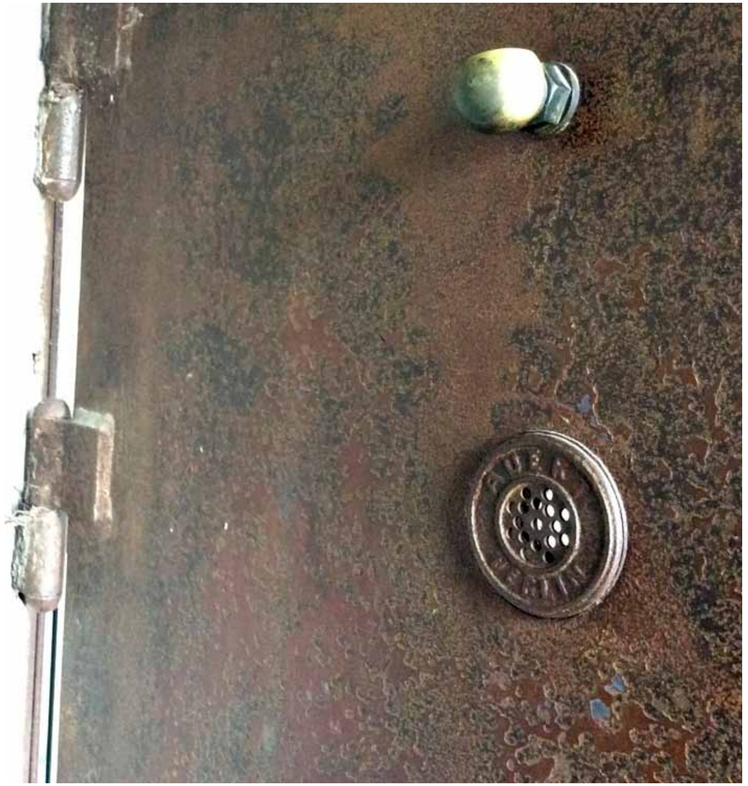

הכניסה לגאי הנצים עובדת בין שטחים ירוקים, לא נגפס...
הכניסה דלת המתכת הכבדה עם אשנב הצכוכית שאיפשר
לנרמנים לראות את מצב המתים, על הקירות נותרו כתמים כחולים.

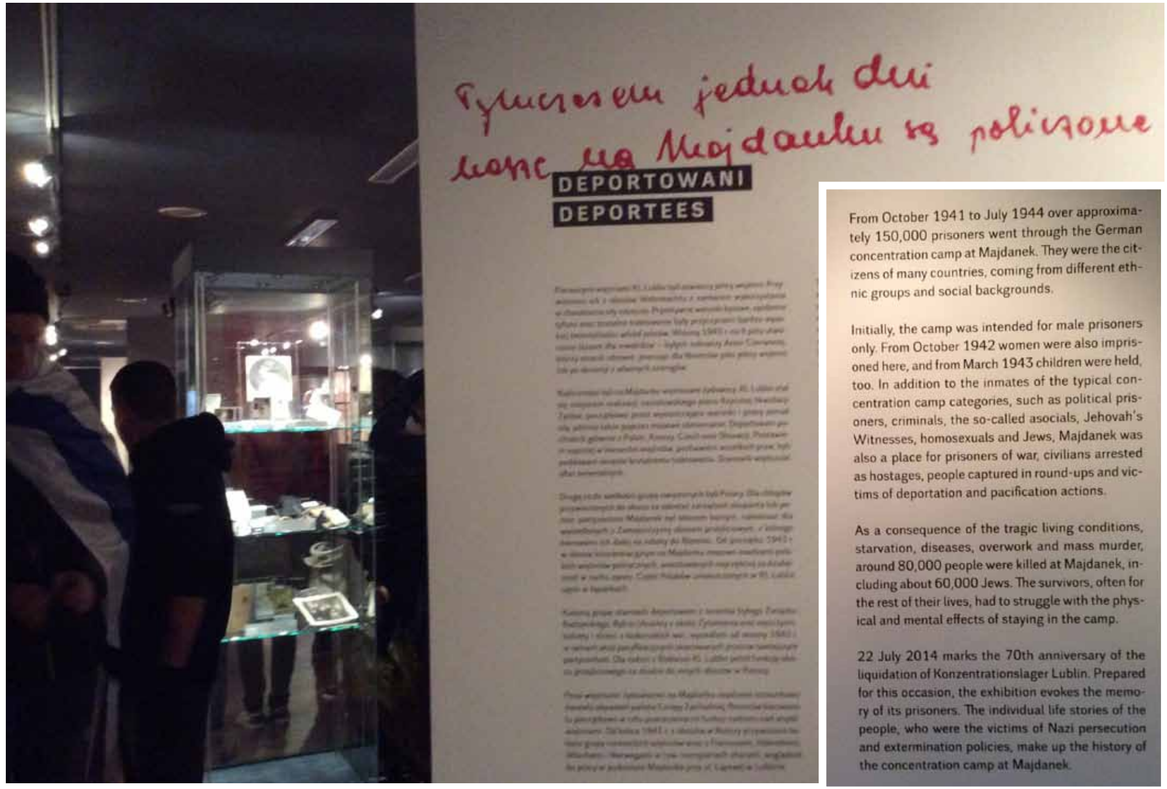

From October 1941 to July 1944 over approximately 150,000 prisoners went through the German concentration camp at Majdanek. They were the citizens of many countries, coming from different ethnic groups and social backgrounds.

Initially, the camp was intended for male prisoners only. From October 1942 women were also imprisoned here, and from March 1943 children were held, too. In addition to the inmates of the typical concentration camp categories, such as political prisoners, criminals, the so-called asocials, Jehovah's Witnesses, homosexuals and Jews, Majdanek was also a place for prisoners of war, civilians arrested as hostages, people captured in round-ups and victims of deportation and pacification actions.

As a consequence of the tragic living conditions, starvation, diseases, overwork and mass murder, around 80,000 people were killed at Majdanek, including about 60,000 Jews. The survivors, often for the rest of their lives, had to struggle with the physical and mental effects of staying in the camp.

22 July 2014 marks the 70th anniversary of the liquidation of Konzentrationslager Lublin. Prepared for this occasion, the exhibition evokes the memory of its prisoners. The individual life stories of the people, who were the victims of Nazi persecution and extermination policies, make up the history of the concentration camp at Majdanek.

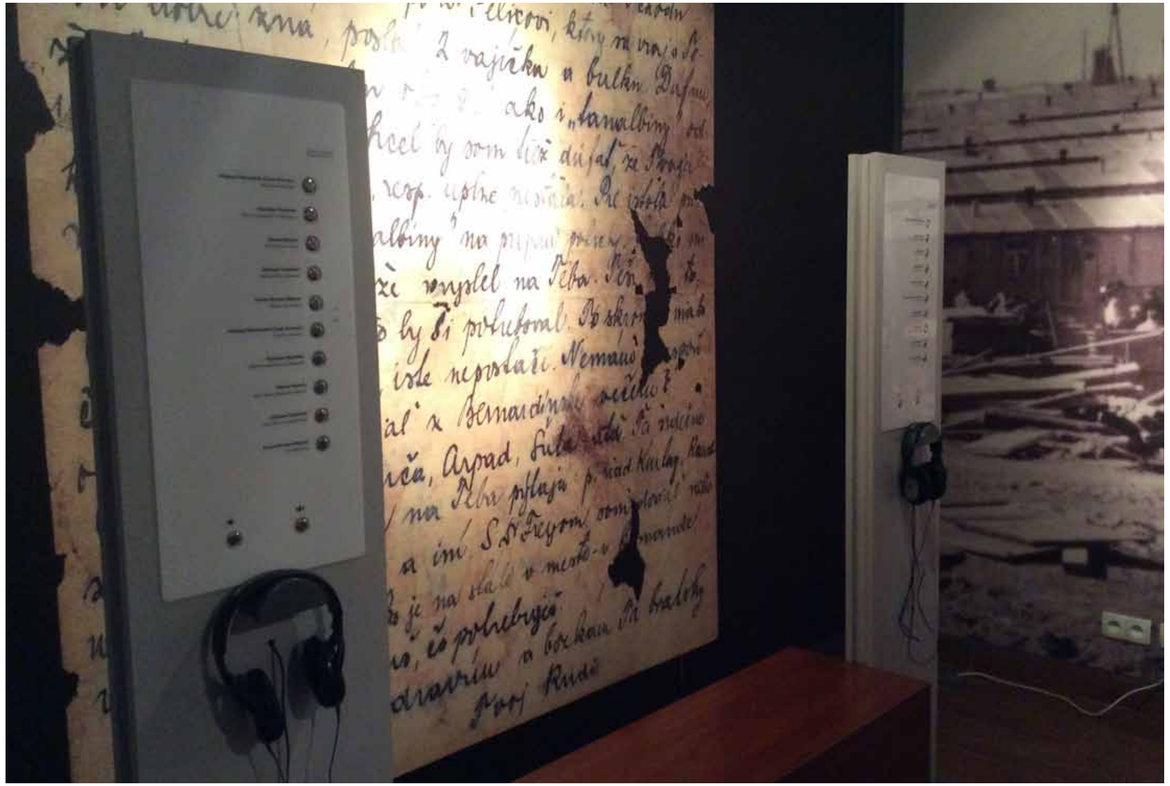

606. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

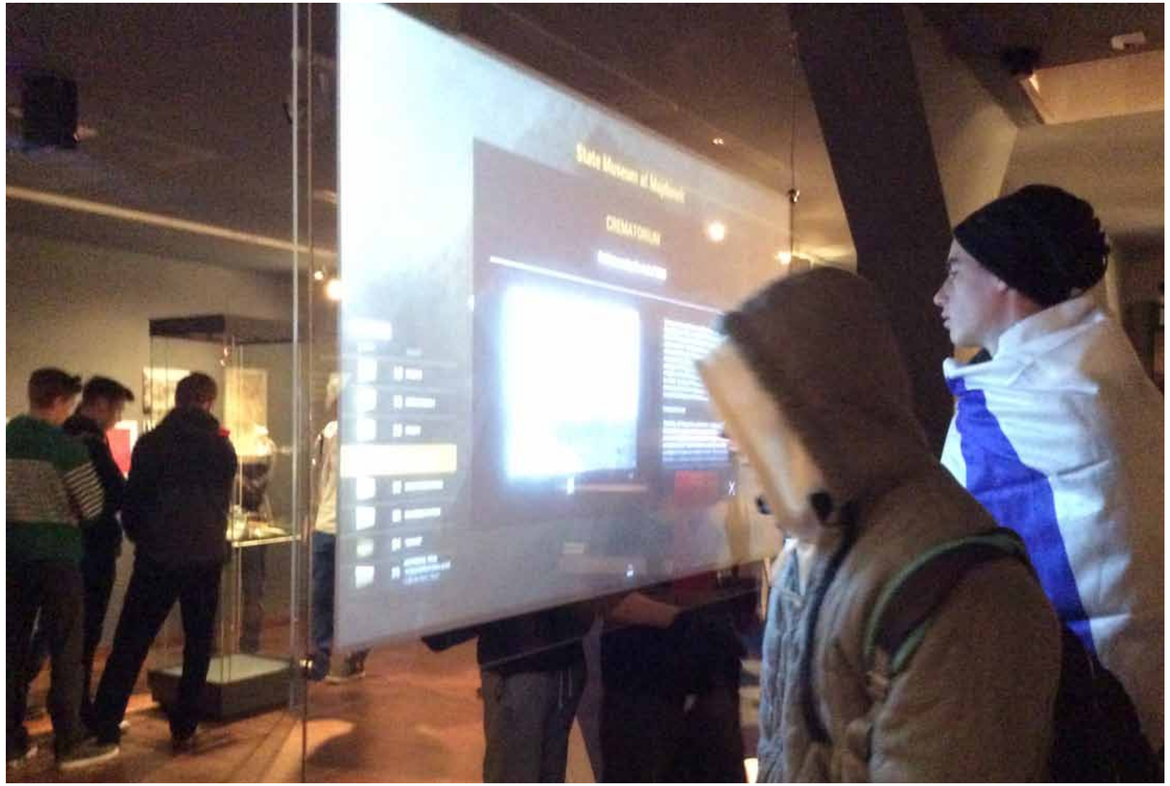

607. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

608. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

609. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

צריף הנעליים. עיימות עצומות של נעליים בתוך רשתות
ברזל שורות שורות בתוך צריף זה.

612. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .613

614. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

615. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

616. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .617

618. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .619

לא עיוורים לרוע

את המסע הזה לפולין הם לא ישכחו, למרות שלא ראו בו דבר הם מישש את דרגשי האסירים באושוויץ, ליטפו את אבני הזיכרון בטרבלינקה, הריחו את נעלי הנרצחים והקריאו שירים בכתב ברייל כתבנו התלווה למסע יוצא דופן של שמונה עיוורים למחנות ההשמדה

משה רונן

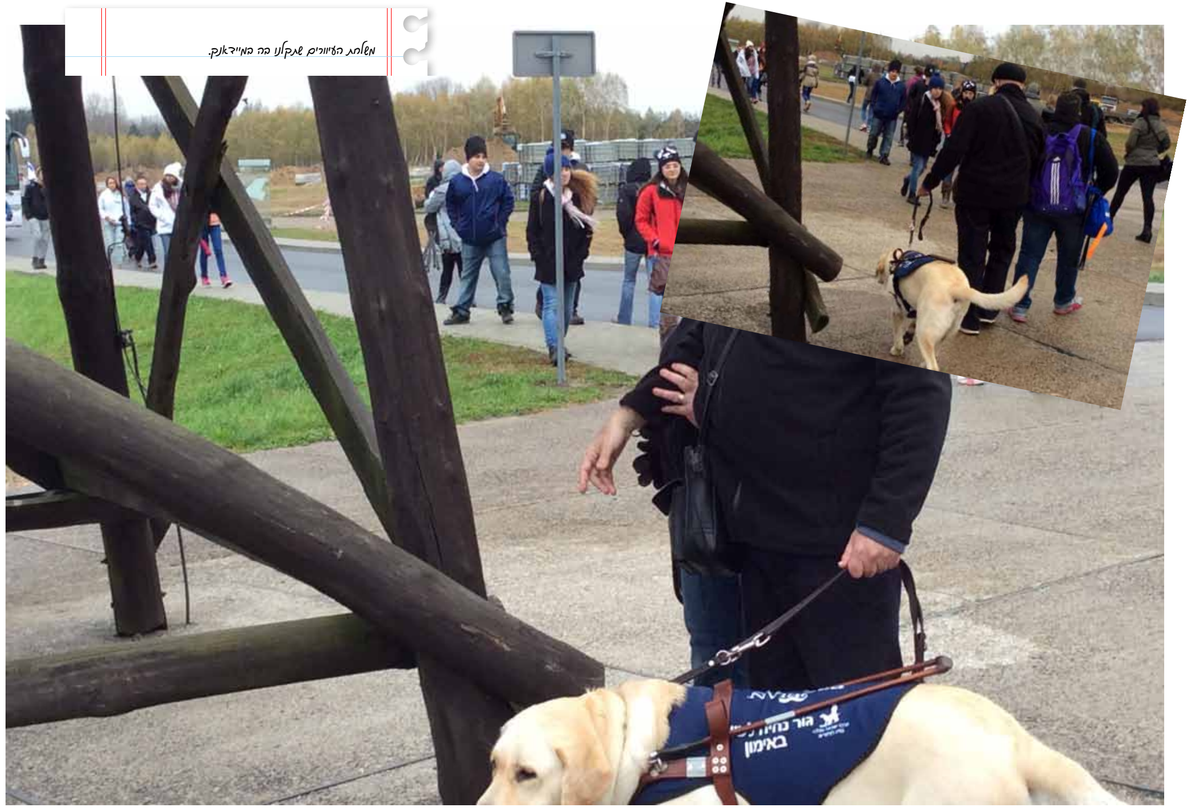

623. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

622. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

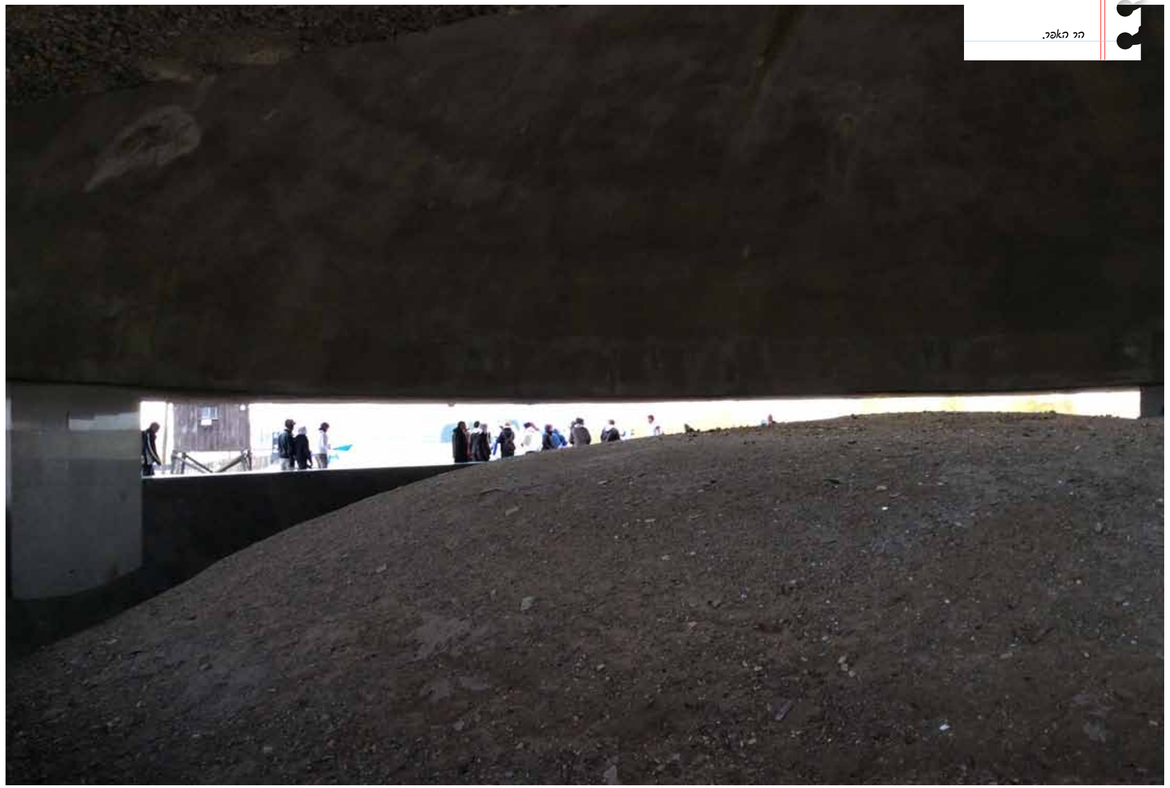

624. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .625

מניחים זרים ונרות לפני האחלת טקס הזכרון.

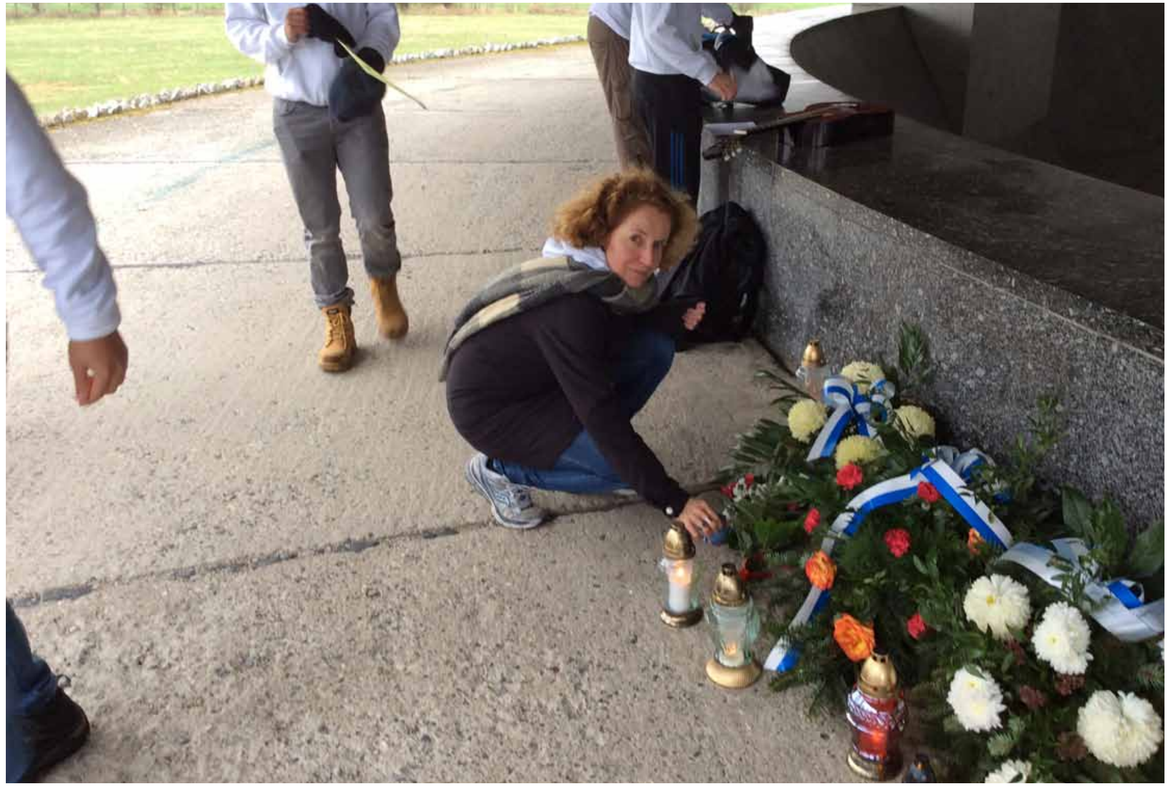

628. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .629

630. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

631. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

632. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .633

634. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .635

636. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .637

638. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .639

640. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

641. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

642. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

643. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

644. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

645. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

646. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

647. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

648. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

649. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

קז'ימייז' דולני

קז'ימייז' דולני

ז'ימייז' דולני היא עיירת קייט הנמצאת על גדות הויסלה וקרויה על שם מלך פולין - קז'ימייש. במאה ה-14 רכש המלך קז'ימייז' השלישי ("הגדול") כפר, שעד ימיו נקרא "וייצ'נה וולה" ושינה את שם המקום לקז'ימייז' על שמו. ארמון המלך ניצב שם עד היום.

העיר התפתחה במאה ה-16 עקב היותה צומת מסחר בדגנים.

כיום משמשת העיר אתר תיירות פנים וחוץ והיא ידועה בזכות כיכר העיר המוקפת מבנים בסגנון הרנסאנס.

כבר בימי קז'ימייז' השלישי (הגדול) הייתה בעיירה קהילה יהודית קטנה. המלך העניק לקהילה כתב זכויות ועקב כך הפכה העיירה יעד להגירת יהודים אליה. הצלחת היהודים הביאה, כרגיל, לקנאה וזו גרמה לאיסורים שונים בתחילת המאה ה-17. על היהודים נאסרו סוגי מסחר שונים שבהם זכו להצלחה ודחקו את רגלי הסוחרים הפולנים וכן נאסר עליהם לייצר בירה. איסור נוסף היה על מגורים בבתים המשקיפים על כיכר העיר.

כאשר סובייסקי נבחר כמלך פולין הוא שחרר את היהודים ממסים. סובייסקי אף אישר את כל הזכויות שהיו ליהודים תחת שלטון המלכים הקודמים. במהלך השנים בוטל גם איסור המגורים והקהילה פרחה מחדש.

במאה ה-19 הקים יחזקאל טויב, מתלמידיו של החוזה מלובלין, את חסידות קוזימיר.

הנאצים בתקופת השואה נתצו את המצבות בבית הקברות בעיירה וציוו על היהודים לרצף משרידי המצבות כבישים עליהם ייסעו הנאצים ברכביהם.

היהודים עליהם נצטוותה הפקודה הקשה והמשפילה נתנו כבוד אחרון למתים בכך שהפכו את המצבות עם הכיתוב כלפי מטה וכך לפחות לא נסעו המכוניות על הכיתוב עצמו אלא על גבן. לאחר המלחמה הוצאו כל המצבות ולמרבה המזל הכיתוב נשאר.

במאי 1940 הוקם גטו אליו הובאו גם יהודים מפולאוורי והסביבה. במהלך 1942 הובלו חלק מהיהודים ששרדו את המחלות והעבודה הקשה לבלזץ. בסוף 1942 הייתה העיר "נקייה" מיהודיה.

המצבות קובצו ושובצו ע"י אדריכלי האנדרטה בקיר מצבות גדול כשבמרכזו שבר המסמל את השבר העמוק שנפער בחברה היהודית והחורבן שעברה יהדות אירופה בתקופת השואה.

קיר המצבות בקז'ימייז' דולני
תדיאוש אגוסינק (1984)

האנדרטה הוקמה ביוזמת העמותה לשימור אתרים יהודיים בפולין, והיא מעוצבת כקיר ובו משובצות מצבות מבית הקברות היהודי הישן של העיר. המצבות הוצאו מבית הקברות היהודי על ידי הגרמנים במהלך המלחמה לצורך ריצוף רחובות. הן הונחו על משטח הריצוף כשחיתן כלפי מטה, ובאופן פרדוכסלי (שימו לב לגירסה השונה של הסיפור), הדבר דווקא סייע לשימור הכתובות על גבי המצבות.

40 שנה לאחר מכן הוחזרו המצבות לבית הקברות, וכך נבנתה האנדרטה. המשחזרים הפרידו בין מצבות הגברים לבין מצבות הנשים כמחווה של כבוד למסורת הקהילה, ויצרו שבר ענק המפריד ביניהן וחוצה את הקיר לכל אורכו. אל הקיר הוצמדו שברי מצבות, ובחלקו העליון סודרו מצבות עם סיומת מקומרת, ועליהן סמלי פמוטים ומנורות, וזאת כדי לאפשר באופן סמלי ללהבה לעלות השמימה. ברחבה שבחזית הקיר, הוצבו מצבות שלמות. מוטיב הזמן שעבר ממלא תפקיד חשוב בעיצוב האנדרטה, מעצם השימוש במצבות שבורות, ומוטיב זה מודגש גם באמצעות המרקם המחוספס והשחוק של אבני המצבה.

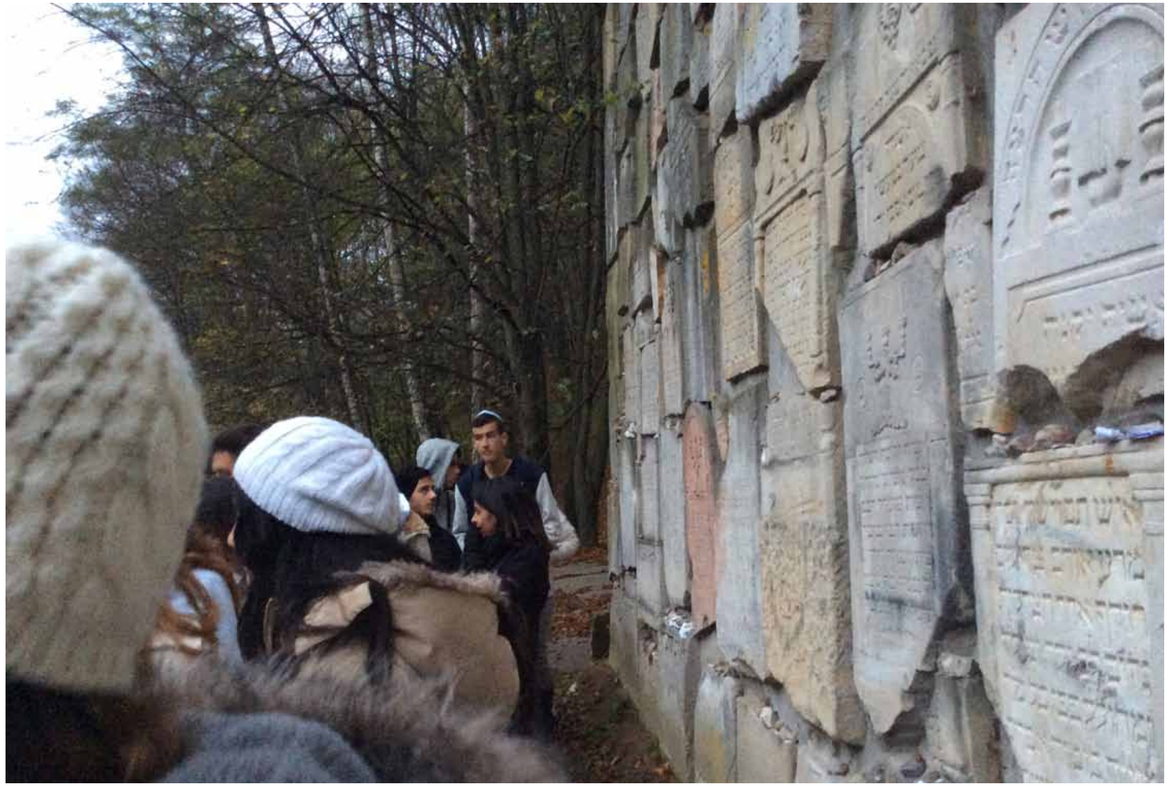

652. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .653

654. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

655. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

656. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

657. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

658. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .659

מפגש עם חסידת אומות עולם: ידביגה גבריך שסיפרה כיצד
משפחתה בראשות אביה הסתירו יהודים בעת המלחמה.

662. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

663. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

לחץ כאן לחזור ללוח הזמנים

היום השמיני למסע
יום רביעי 22.10.14

בית הקברות בוורשה

פרוז'נה

בית קורצ'אק

מסלול הגבורה

טיסה לתל אביב

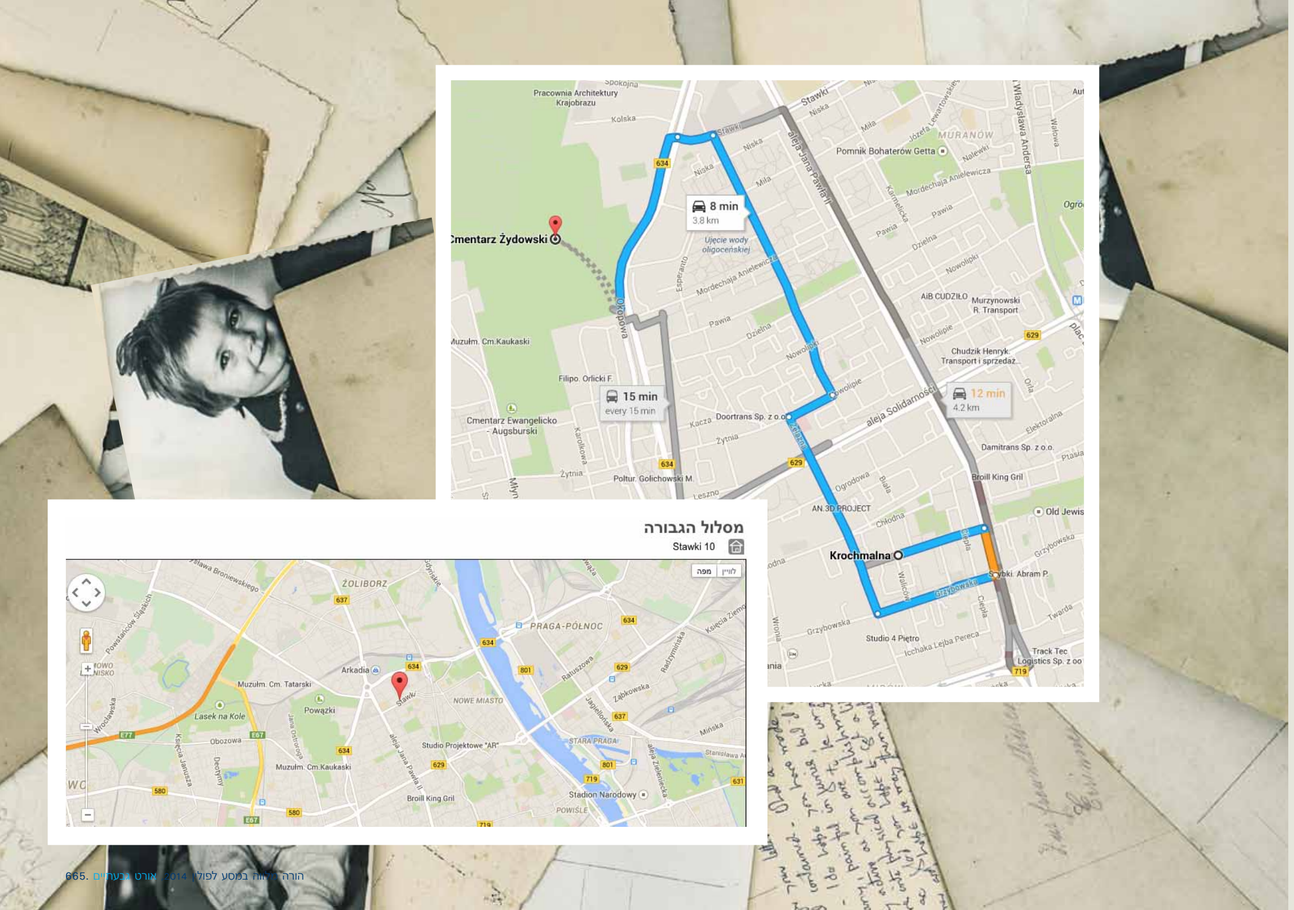

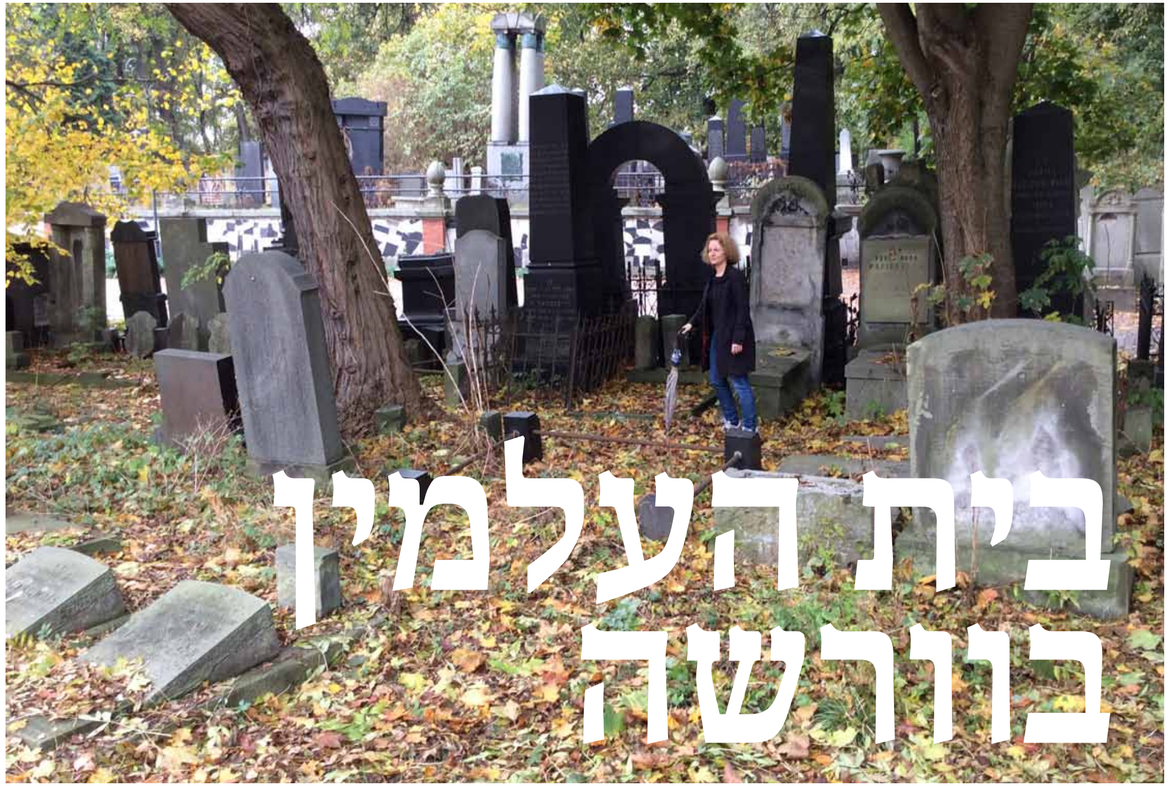

666. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

667. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

וורשה

ורשה (Warszawa) היא בירת פולין והעיר הגדולה ביותר בה. העיר ממוקמת על גדות נהר הוויסלה, כ־350 קילומטרים מחופי הים הבלטי ומהרי הקרפטים. העיר היא בירת פולין מאז שנת 1596, למעט התקופה בה הייתה פולין מחולקת בין האימפריה הרוסית, פרוסיה והאימפריה האוסטרית.

נכון לדצמבר 2010 רשומים בעיר 1,720,398 תושבים, ובשטחה המטרופוליטני כ־3,350,000 תושבים. וורשה היא העיר השמינית בגודלה באיחוד האירופי.

בשנת 1980 הכריז אונסק"ו על המרכז ההיסטורי בעיר כאתר מורשת עולמית.

ב־1 בספטמבר 1939 החלה גרמניה בהפצצות כבדות ביותר של ערי פולין בכלל, וורשה בפרט. הפצצות אלו היוו את תחילתה של מלחמת העולם השנייה. במהלך מלחמת העולם השנייה היה מרכז פולין, כולל וורשה, תחת שלטון גנרלגוברנמן, אשר היה אזור שלטון גרמני.

כל מוסדות החינוך הגבוהים נסגרו מיידית, וכל האוכלוסייה היהודית, כ־300,000 בני אדם, אשר היוו 30% מכלל תושבי העיר, הועברו אל גטו וורשה. כאשר הגיע ההוראה "לחסל" את הגטו בשנת 1943 כחלק מתוכנית הפתרון הסופי של אדולף היטלר, מרדו לוחמים יהודים כנגד הנאצים, מרד שידוע כמרד גטו וורשה. למרות היות היהודים נחותים הן מספרית והן מבחינת כמות כלי הנשק, המרד ארך כמעט חודש. כאשר תמה הלחימה, כמעט כל המורדים נרצחו ומעטים בלבד הצליחו להימלט מהגטו.

האוכלוסייה הפולנית סבלה קשות בימי שלטון הכיבוש הנאצי. על אף כישלון מרד גטו וורשה גברו הקולות בעיר שקראו למרד גלוי ורחב היקף של כלל האוכלוסייה נגד השלטון הנאצי. ביולי 1944, התקדם הצבא האדום במהירות לעבר וורשה, לאחר ששחרר שטחים נרחבים מפולין. בידיעה שסטלין היה עוין לרעיון של פולין עצמאית, נתנה הממשלה הפולנית הגולה בלונדון הוראה למחתרת הפולנית לנסות להשתלט על וורשה מידי הגרמנים לפני כניסת הצבא האדום. ב־1 באוגוסט 1944, החל מרד וורשה. המאבק המזוין תוכנן להמשך כ־48 שעות, אבל בסופו של דבר נמשך 63 ימים.

לאחר 63 ימי לחימה הוכרעו הלוחמים, והנהגת המרד נכנעה לנאצים. בזמן דיכוי המרד נהרגו 150,000 אזרחים. 15,000 מן הלוחמים שנותרו נפלו בשבי (אך על פי הסכם הכניעה קיבלו מעמד של שבויי מלחמה, בעוד שקודם להסכם הם נורו במקום בו נמצאו), ושארית האוכלוסייה האזרחית של וורשה, כ־180,000 איש, גורשה.

היטלר, אשר התעלם לחלוטין מהתנאים המוסכמים של הכניעה, הורה להרוס את וורשה לחלוטין, ואת מוצגי המוזיאונים והספריות - לקחת לגרמניה או לשרוף. אנדרטאות ובנייני ממשל פוצצו על ידי כוח גרמני מיוחד שמונה לכך. כ־85% מהעיר נהרסו, כולל העיר העתיקה והטירה המלכותית. העיר וורשה הפכה לעיר חרבה ברוב שטחה.

במהלך המרידה היה הצבא האדום במרחק של 30 קילומטר מוורשה, אך לא טרח להשלים את המרחק ולסייע למורדים. הרוסים סירבו לאפשר למטוסים בריטים ואמריקאים גישה לשדות התעופה שלהם, וכך נמנע סיוע אווירי שהיה יכול לסייע למתמרדים.

ב־17 בינואר 1945, לאחר תחילת המתקפה של הצבא האדום על הנאצים, נכנסו כוחות סובייטים להריסות העיר ושחררו את פרווריה מהכיבוש הגרמני. העיר כולה שוחררה במהרה על ידי הצבא האדום, אשר התקדם במהרה אל עבר לודז', כאשר הכוחות הגרמנים נערכים מחדש בנקודות מערביות יותר.

בית העלמין בוורשה

בית הקברות היהודי ברחוב אוקופובה (Okopowa) שברובע וולה (Wola) בוורשה בירת פולין, אשר נוסד בשנת 1806, הוא בית הקברות היהודי השני בגודלו בפולין ואחד מהגדולים ביותר בעולם. בית הקברות מתפרס על פני שטח של 83 אקרים (כ־336 דונם), ומאכלס יותר מ־200,000 קברים מסומנים וכן קברי אחים של מתי גטו וורשה.

בית הקברות שוכן לצד בתי הקברות הנוספים (לאישים בני דתות אחרות) במתחם בתי הקברות פובונזקי, מבתי הקברות העתיקים והמפורסמים ביותר בוורשה, הנמצאים ברובע וולה שבמערב העיר.

בית הקברות נחלק למספר חלקות: חלקה אורתודוקסית (שבתורה נחלקת לחלקת נשים, חלקת גברים וחלקת גניזה), חלקה קונסרבטיבית, חלקת ילדים, חלקה צבאית והחלקה שבה נקברו מתי הגטו.

כיום מכוסים רבים מהקברים ומהקריפטות בצמחייה, לאחר שיהדות פולין, ובכללה יהודי וורשה, נשמדה בשואה. לאחר מלחמת העולם השנייה, שבמהלכה הפסיק לפעול, שב בית הקברות ונפתח; חלק קטן ממנו עוד פעיל, ומשמש את הקהילה הקטנה של היהודים שנותרו בעיר.

בבית הקברות, שמאז שנות ה־40 הלך והתכסה צמחייה צפופה, קבורים רבים מהמנהיגים ואנשי הרוח של יהדות וורשה, ובהם אדמו"רים כדוגמת רבי יצחק יעקב מביאלא ורבי מרדכי יוסף אלעזר ליינר מראדזין, אדמו"רי חסידות וורקא וחסידות אמשינוב, האדמו"ר רבי ישראל ממודז'יץ, האדמו"ר ר' דוד בורנשטיין מסוכטשוב ועוד רבים. הרבנים דוב בער מיזלס, הנצי"ב מוולוז'ין, רבי חיים מבריסק, המהרא"ל צינץ ורבה הראשון של וורשה בעל ה'חמדת שלמה'. הסופרים אברהם שלום פרידברג, ש. אנסקי, י"ל פרץ ויעקב דינזון. יוצר האספרנטו לודוויג זמנהוף. שחקנית התיאטרון אסתר רחל קמינסקה. ההיסטוריון מאיר בלבן וראש היודנראט בגטו וורשה אדם צ'רניאקוב.

בבית הקברות כמה מצבות מעשה ידיו של הפסל היהודי-פולני הנודע אברהם אוסצ'גה, בהן: "מאוזוליאום שלושת הסופרים" (מכונה גם "אוהל פרץ" - קברם של י"ל פרץ, יעקב דינזון וש. אנ-סקי); קברו של זיגמונט ביחובסקי; קברה של פרנצ'ישקה אייגר;קברו של אדולף פרץ; קברו של יוסף איזביצקי; וקברו של הירש דוד נומברג.

670. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

671. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

672. הורה מלווה במסע לפולין, 2014, אורט גבעתיים

673. הורה מלווה במסע לפולין, 2014, אורט גבעתיים

674. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

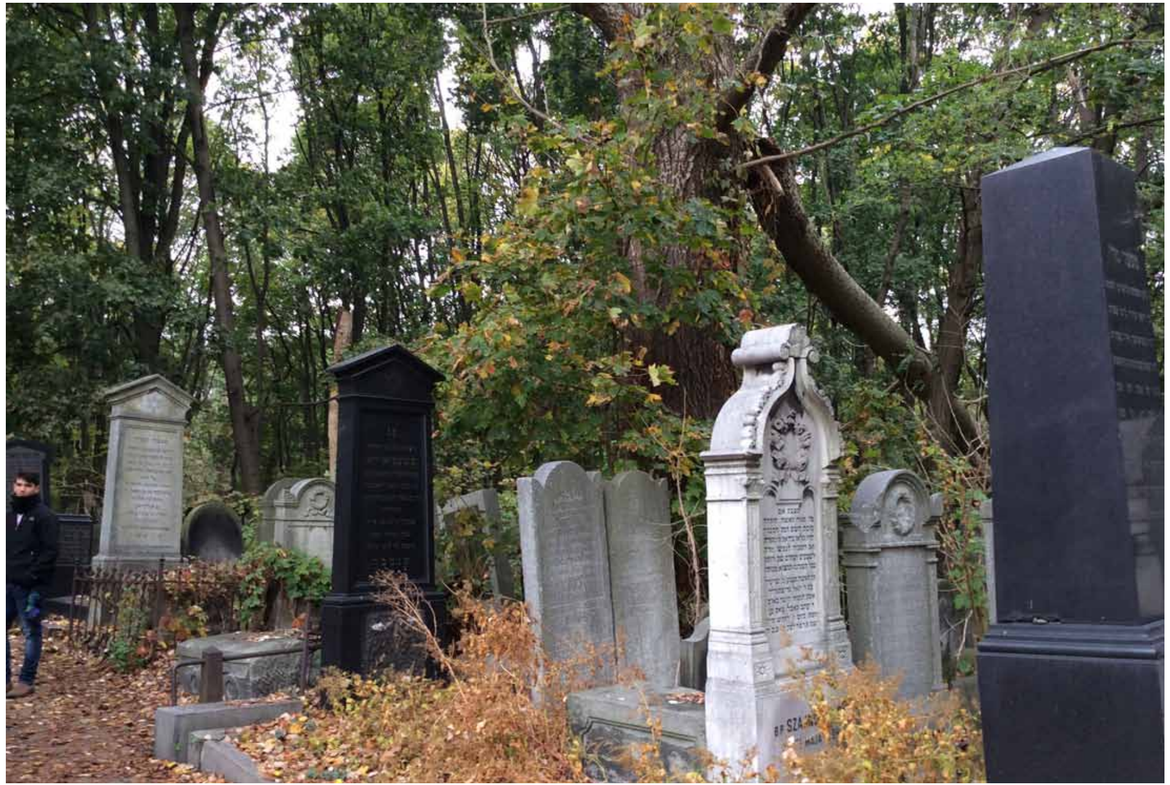

675. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

676. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

677. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

אנדרטת הילדים

לזכר מיליון וחצי ילדים יהודים שנרצחו על ידי
הגרמנים בין השנים 1939-1943

678. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

679. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

680. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

681. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

683. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

682. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

פרופסור מאיר בלבן

פרופ' מאיר בַּלַבָּן, 20 בפברואר 1877, לבוב - 26 בדצמבר 1942, גטו ורשה) היה היסטוריון שהתמקד בתולדות יהדות פולין. היה החלוץ של המחקר ההיסטורי המודרני על יהדות פולין.

לאחר שכבשו הנאצים את פולין, הציעו לפרופ' בלבן למסד את מחקרו ההיסטורי של היהודים בשירותם ולנהל עבורם את "המוזיאון היהודי" שתכננו להקים בפראג, מוזיאון שהיה אמור להוות שריד אחרון ליהדות העולם. בלבן סירב להצעה, ולבסוף נפטר מהתקף לב.

עבודתיו על יהודי לבוב במאה ה-16 וה-17, על יהודי קרקוב ויהודי לובלין, הצביעו על הקשר העמוק בין היהודים להיסטוריה הפולנית. עבודותיו של בלבן על בתי הכנסת ובתי העלמין היהודיים בפולין הדגישו זיקה זו מהיבט נוסף.

בתקופת השואה הציל כ-3,500 קראים בזכות הצהרתו בפני הנאצים כי הקראים אינם נחשבים כיהודים.

קברו של אדם צ'רניאקוב

אדם צֶ'רנְיאקוב (30 בנובמבר 1880 - 23 ביולי 1942) היה ראש היודנראט בגטו ורשה. הוא מונה לפני הקמת הגטו לראש הקהילה היהודית בוורשה על ידי ראש העיר, ולאחר-מכן על ידי הגסטפו כראש היודנראט.

כאשר נבחר לעמוד בראש היודנראט, מילא את תפקידו נאמנה וניסה להקל על יושבי הגטו כמה שיותר. הוא בא במגע מתמיד עם השלטונות הגרמניים במטרה להקל על סבל הגטו ולהפעיל את כל קשריו כדי לשחרר אסירים יהודים שנאסרו על עבירות שונות. הוא ספג מהגרמנים עלבונות ומכות, אך לא נרתע מלהביע עליהם ביקורת.

ב-22 ביולי 1942 החלה האקציה הגדולה בגטו - פינוי של יהודי הגטו אל מחנה ההשמדה טרבלינקה. היודנראט נדרש לספק מדי יום 6,000 איש מיושבי הגטו אשר "יועברו למזרח". צ'רניאקוב ידע מה הגורל הצפוי ליהודים הנשלחים וכי הגטו עומד בפני כליה. הוא הרגיש שאינו יכול לשתף פעולה עם הנאצים ולהחליט מי יחיה ומי ימות. ב-23 ביולי, במשרדו, ביקש את מזכירתו להביא לו כוס מים. כשהלכה, התאבד בבליעת כמוסת ציאניד. צ'רניאקוב לא השאיר פתק המספר לאן מובלים אלו ש"נשלחים למזרח" אף על פי שכנראה ידע. עם זאת, לפי אחת הגרסאות השאיר מכתב לאשתו, ובו נכתב בין השאר: "תובעים ממני להרוג במו ידי ילדים מבני עמי. לא נותר דבר זולת המוות".

קברו של זמנהוף

ד"ר אליעזר לודוויג (לייזער) (לאזארו לודוביקו) זמנהוף (15 בדצמבר 1859 - 14 באפריל 1917), רופא יהודי-פולני, יוצר שפת האספרנטו, שמטרתה - קירוב לבבות בין בני אדם דוברי שפות שונות, באמצעות שפה נייטראלית. אספרנטו הפכה לשפה המתוכננת המדוברת ביותר בעולם.

אספרנטו

אֶסְפֶּרַנְטוֹ (Esperanto) היא שפה מתוכננת שנוצרה ב-1887 על ידי אליעזר לודוויג זמנהוף, שייעד אותה להפוך לשפתו השנייה של כל אדם בעולם, לצד שפת האם שלו. אספרנטו היא כיום השפה המדוברת ביותר מבין השפות המתוכננות.

ב-1887, לאחר למעלה מעשר שנות עבודה, יצר הרופא היהודי-פולני אליעזר לודוויג זמנהוף את היסוד לשפת אספרנטו. הוא התכוון ליצור שפה קלה ללימוד שתשמש שפת עזר בינלאומית, שפה שנייה לכל אדם בעולם, לצד שפת האם. דוברי אספרנטו רבים עדיין רוצים בכך, אבל רבים מסתפקים ברצון להיפגש עם בני ארצות אחרות וללמוד על ארצות ותרבויות אחרות. כיום, אלפי אנשים משתמשים באספרנטו באופן קבוע כדי לתקשר עם אנשים מכל העולם. על החוברת ששמה "השפה הבינלאומית - מבוא וספר לימוד מלא" חתם ד"ר זמנהוף, כמקובל באותם ימים, בשם עט "Doktoro Esperanto", שפירושו "הד"ר הַמְקַוֶּה", שכן זמנהוף קיווה שאספרנטו תהפוך לשפת עזר בינלאומית ותתרום לשלום בעולם.

התהוות השפה הבינלאומית אספרנטו היא תוצאה ישירה של התגברות גורמי האיחוד על גורמי הפירוד. בתהליך זה קם מספר רב של ערכים בינלאומיים, של מילים שכבר הפכו לבינלאומיות, והן ברובן משמשות אבני הבניין של השפה.

זמנהוף היה הראשון מבין יוצרי השפות עד זמנו שהיה בעל האינטואיציה המתאימה להבין שהפתרון ליצירת שפה בינלאומית איננו ביצירת שפה סכימטית-פילוסופית אלא בקומפיליציה של מילים שהן כבר בינלאומיות ומוצאן מהשפות הטבעיות. יתר על כן, במשך 30 שנה לייווה זמנהוף את הקהילה המתהווה של דוברי השפה שהגה, והנחה את התפתחותה כעורך עיתון ומתרגם.

הנאצים החרימו את האספרנטו, סגרו בהדרגה את כל אגודות האספרנטו בגרמניה ולבסוף אסרו על כל פעילות לשונית או חברתית בתחום, בגרמניה ובכל טריטוריה שנפלה תחת כיבושם. ב"מיין קאמפף" הגדיר היטלר את השפה הבינלאומית כ"מזימה יהודית להשתלט על העולם". למרות התלהבות והתחלה חיובית לאספרנטו תחת המשטר הסובייטי, במסגרת "הטיהורים הגדולים" בברית המועצות של סטלין ב-1936-37 נאסרה גם כל פעילות אספרנטו, ורבים (מספרם מוערך באלפים) נאסרו, הוגלו ונרצחו באשמת ריגול לגרמניה. בשנת 1940 הוציאו הנאצים להורג בוורשה את בנו של זמנהוף.

שלט הרחוב על שם ד"ר זמנהוף בתל אביב

שלמה זלמן ליפשיץ - "החמדת שלמה"

שלמה זלמן ליפשיץ (1765 - 1839), מכונה גם "החמדת שלמה" על שם החשוב שבספריו), הרב הראשון של וורשה ומחבר שו"ת על ארבעת חלקי שולחן ערוך.

עוד ביושבו על שולחן חותנו סירב לקבל על עצמו כהונה רבנית, שכן לא רצה להתפרנס מלימוד תורה. מצד שני לא רצה לבטל זמנו בעיסוק במסחר ועל כן הילווה כסף לסוחרים בעירו באמצעות היתר עסקה. כל ימיו השתדל בכל מאודו לקיים את מצוות צדקה וגמילות חסדים, ופיזר מלבושים וממון רב לעניים ולנזקקים. בשבתו על כס הרבנות בנאשלסק תיקן את מקווה הטהרה על חשבונו.

בורשה עמד רבי שלמה זלמן מול שתי חזיתות, מצד אחד תנועת ההשכלה, בתמיכת השלטונות והמשפחות האמידות, ומצד שני החסידות בראשות האדמו"ר מגור בעל חידושי הרי"ם, שחדרה יותר לחוגים העממיים. למרות שרבי שלמה זלמן נקט עמדה חד משמעית בנושא הרפורמה, ובנושא בית מדרש לרבנים שהוקם באותה עת, ולמרות היותו הולך בדרך ההתנגדות, שמר על מערכת יחסים טובה עם כל שכבות האוכלוסייה היהודית בעיר וורשה, וכן עם השלטונות.

692. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

693. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

694. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

קבר אחים של יהודי גטו וורשה

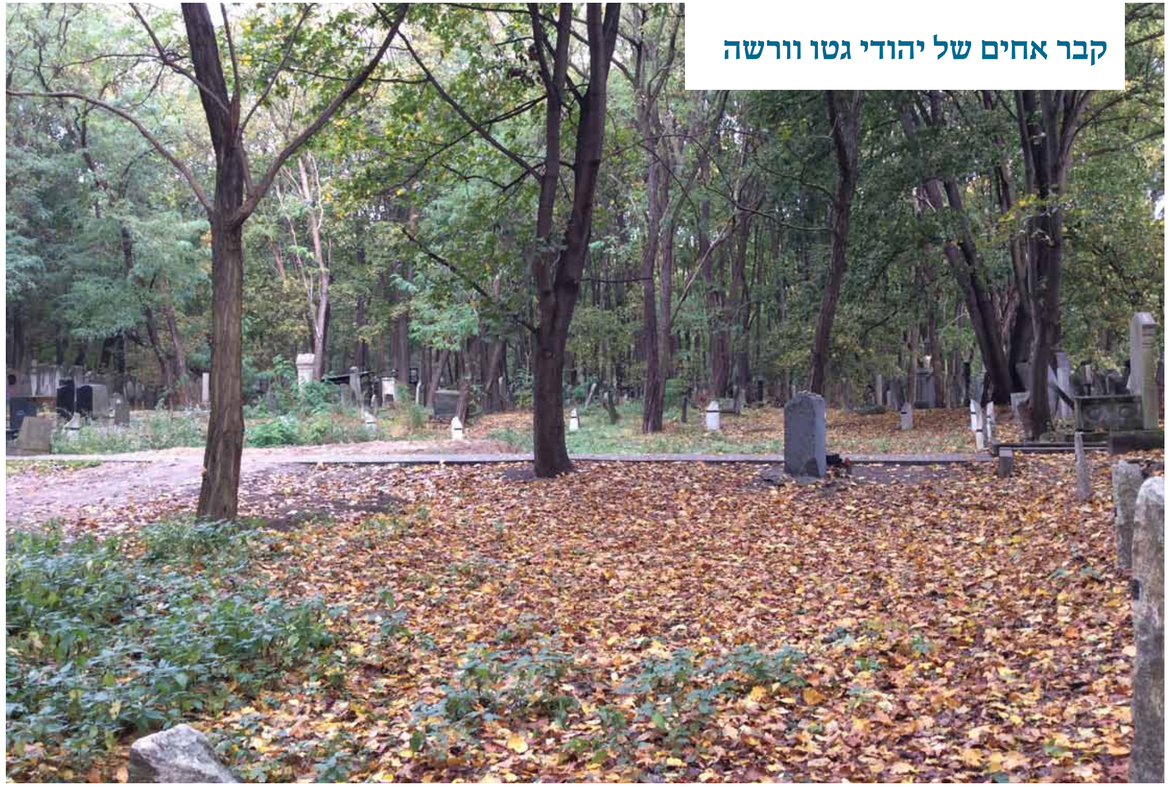

695. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

696. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

697. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

אנדרטה לזכר המחנך יאנוש קורצ'אק

יאנוש קוֹרצ'אק הוא שם העט שבו נודע הֶנְרִיק גולדשמיט (Henryk Goldszmit), רופא, מחנך והוגה חינוכי, סופר, פובליציסט ופעיל חברתי יהודי פולני.

נולד ב- 22 ביולי 1878, וורשה, פולין הרוסית. נרצח ב- 5 באוגוסט 1942, טרבלינקה, הגנרלגוברנמן (פולין הכבושה), גרמניה הנאצית.

קורצ'אק היה ממבשרי הפעילות למען זכויות הילד ושוויון הזכויות לילדים. בתי היתומים שהקים וניהל היו אחד הניסיונות המוקדמים בחינוך דמוקרטי, שכללו גם בית דין של ילדים. אחד מהחלוצים בתחום שיקום ילדים ובני נוער ואבחון חינוכי, ומחלוצי המחקר בתחום ההתפתחות הפיזית והנפשית של הילד. חיבר ספרים בתחום התאוריה והמעש של החינוך, לצד ספרי ילדים. יהודי פולני שהצהיר כל חייו על השתייכותו לשני העמים. בימי השואה, כשהגיע תורם של ילדי בית היתומים שלו בגטו וורשה להישלח לטרבלינקה, סירב להצעה להינצל לבדו ובחר ללכת למוות בטרבלינקה עם חניכיו, ובכך הפך לאחד הסמלים ההיסטוריים-יהודיים הגדולים של ימינו.

700. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

701. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

גטו וורשה

גטו וורשה היה הגדול בגטאות היהודיים בפולין בתקופת השואה מסתיו 1940 עד אביב 1943. מנה בשיאו כ-450,000 נפש. מרד גטו וורשה היה הגדול מבין מרידות היהודים בזמן השואה.

ב-1 בספטמבר 1939 הסתערו גייסותיה של גרמניה הנאצית על גבולה המערבי של פולין. כוחות ארטילריה ואוויר מוטטו את קוי ההגנה הפולנים, אשר היו בעלי ציוד מיושן. חיל הפרשים הפולני לא היווה מכשול משמעותי עבורם. תוך מספר ימים התפרסו הכוחות הגרמניים ממערב לנהר בוג, והחלו להפציץ מן האוויר את וורשה, בירת פולין. ב-7 בספטמבר הגיעו יחידות רגליות גרמניות למבואותיה של העיר. עוד לפני שכותרה סופית, נמלטה ממשלת פולין לרומניה. וורשה התקשתה לעמוד מול המצור שהושם עליה; לא היה בה מלאי מזון, ציוד ותרופות, וגם לא מקלטים לכל תושביה. למרות זאת הצליחה העיר להחזיק מעמד - כאשר 300,000 היהודים שבה פועלים גם כן להגנתה - במשך שלושה שבועות (זמן רב יותר מכל ערי הבירה האחרות שכבשו הנאצים במלחמת העולם השנייה), עד אשר נפלה. ב-27 בספטמבר החלים ראש העיר סטאז'ינסקי על כניעת העיר. ב-2 באוקטובר הצעיד הצבא הגרמני מצעד ניצחון אל תוך העיר.

לאחר כיבוש פולין חילקו הגרמנים את שטחי פולין אותם כבשו לשני חלקים. החלק המערבי סופח מיידית לרייך השלישי, ואזור מרכז פולין המשיך להתנהל תחת משטר כיבוש צבאי. בחלק המערבי נקטו הנאצים בצעדים מיידים ל"גרמניזציה" של הטריטוריה החדשה. מיד לאחר הכיבוש הם רצחו 15,000 מבני האינטליגנציה הפולנית שהוצאו להורג על פי רשימה שהוכנה מראש. בנוסף גורשו מבתיהם שני מיליון פולנים נוצרים, כאשר בתיהם ורכושם נתפסו על ידי הגרמנים. עיתונים, ספריות ומוזיאונים נסגרו והוטלו הגבלות חוקיות על השימוש בשפה הפולנית. מטרת הנאצים הייתה למחוק כל זכר לתרבות הפולנית באותם אזורים, וליישב במקום הפולנים שעזבו גרמנים אתניים. גם באזור מרכז פולין נקטו הנאצים במדיניות שיטתית של גירוש ורצח. חמור מכל היה יחסם כלפי היהודים בפולין.

החיים בגטו

בתחילה היו היהודים יכולים לנוע בחופשיות אל מחוץ לגטו, והגסטאפו הבטיח ליודנראט כי כך יימשך המצב וכי היהודים אינם צריכים להעביר את עסקיהם לגטו. ב-16 בנובמבר 1940 נחסמו כל המעברים בחומה שהלכה ונבנתה סביב הגטו. רק לבודדים, שעבודתם הייתה חיונית לשלטונות הכיבוש או שהחזיקו צו מיוחד, הותר לצאת את חומות הגטו. בתי העסק של היהודים בחלקים האחרים של וורשה נאטמו, ולאחר זמן מה עברו לידיים אחרות. נגזלו מן היהודים 1,700 חנויות מזון ובהן סחורות, וכן 2,500 חנויות אחרות על תכולתן. לאחר שנותק הגטו מוורשה הפך היודנראט לסמכות השלטונית הבלעדית בגטו, כאשר הוא כפוף ישירות לשלטונות הכיבוש והמחלקה היהודית בגסטאפו. היודנראט הפך למעשה כלי בידי הגרמנים להגשמת מטרותיהם, חוקיהם וגזרותיהם, ועל כן הם דאגו להגדיל את כוחו. הוקם "שירות הסדר היהודי" (גרמנית: Juedische Ordnungsdienst, מבוטא: יִידִישֶׁע אוֹרְדְנוּנְגְס-דִינְסְט) שתפקידו היה אכיפת הסדר והחוק; הגטו חולק לשש נפות, שבכל אחת מהן מפקד ולרשותו שלוש פלוגות של "שירות הסדר היהודי".

החיים בגטו היו בלתי נסבלים. היהודים חיו בו בצפיפות נוראה, והפכו ברובם לחסרי כל רכוש שהוא בעל ערך. הרעב הביא ילדים ונערים צעירים (בגילאי 13-7 לערך) - אשר גופם היה קטן מספיק כדי לעבור במחילות ובסדקים - להתגנב אל וורשה ה"אריית" ולהשיג מזון דל בעד רכוש או כסף. פלוגה של שירות הסדר שהייתה אחראית על מלחמה בספסרות, עשתה מאמץ לתפוס ילדים אלה והפילה עליהם אימה. עם הזמן עברו חלק מאנשי הפלוגה לשרת כסוכנים של הגסטאפו בגטו.

הרעב והצפיפות הביאו עד מהרה מחלות רבות, בצד תשישות ומועקה נפשית קשה בחודשים הראשונים. הקצאת המזון ליהודי הגטו עמדה על 184 קלוריות ליום לאדם; כ-15% מהכמות הנדרשת לאדם עובד או לנער. גוויות החלו להצטבר ברחובות. בשנה הראשונה אירעו 43,258 מקרי מוות, מתוכם שליש בשל תת-תזונה. במשך כל אותו הזמן הוזרמו לגטו יהודים נוספים מערי האזור: עד לחודש מרץ 1941 הובאו 150,000 יהודים נוספים, כמו גם קבוצות קטנות של צוענים ושל יהודים מומרים, שנחשבו עדיין יהודים לפי חוקי הגזע. בהם היו גם יהודים מגרמניה, אשר על אדמתה לא הקימו הנאצים גטאות.

עם הזמן התפתחו בגטו מוסדות. ראשית כל, המוסדות הרשמיים של היודנראט, ולאט החלה לפעול בצידם רשת של פעילות תרבותית וציבורית ענפה בדמות כיתות לימוד, בתי יתומים, גמ"חים, בתי תמחוי וכן מסחר. תנועות פוליטיות שהיו פעילות בקרב יהודי מזרח אירופה בטרם הכיבוש הנאצי חידשו את פועלן. בגטו התפתחו חיי מותרות מסוימים; היו מעטים שהצליחו בהברחות והתעשרו. "עשירים חדשים" אלה נהגו לבלות במועדוני ערב ובמסעדות. על אף שהיוו אך מיעוט קטן, הם בלטו אל מול המצוקה האיומה והילדים המורעבים על בטנם הנפוחה.

האקציה הגדולה

ב-21 ביולי 1942, ערב תשעה באב תש"ב 1942, הגיעה אל בניין היודנראט קבוצה מצומצמת של אנשי אס אס ואס דה, ו-11 מחברי הנהלת היודנראט ששהו אותה עת בבניין ועימם עשרות פקידים הועלו על רכבים והובלו אל בית כלא בוורשה. באותה העת עברה פלוגה של חיילים ברחובות הגטו, וביצעה ירי ללא הבחנה באנשי גטו.

למחרת, ביום תשעה באב, הקיפו כוחות צבא רבים את הגטו. הרמן האפלה, קצין במטה להגלייית יהודים, נכנס אל משרד יושב ראש היודנראט והורה לכנס את 13 חברי היודנראט שנותרו. הוא הודיע להם כי שלטונות הצבא עומדים לפנות את הגטו אל המזרח. מפינוי זה יהיו פטורים עובדי ה"שופים", המפעלים הגרמניים שבשטח הגטו וקרבתו, וכן פקידים ועובדי היודנראט, אנשי המשטרה היהודית, עובדי סעד, חולים במצב קשה ובני משפחה מדרגה ראשונה. המכסה שעל היודנראט לספק עמדה על 6,000 איש ליום, אשר יפונו אל ה"אומשלגפלץ" (גרמנית: כיכר השילוח) - רחבה שבין בנייני בית החולים ברחוב סטאבקי (Stawki). כל מפונה ייקח מטען של עד 15 ק"ג ומזון לשלושה ימים.

ביומיים הראשונים התנהל הפינוי כפי שדרשו הנאצים. ב-23 ביולי נדרש היודנראט להגדיל את הכמות ל-7,000 איש ביום, ויומיים אחר-כך ל-10,000 איש ביום. יו"ר היודנראט אדם צ'רניאקוב ידע כי כל היהודים הללו מועדים להשמדה. בהבינו כי כל הבטחות הנאצים שניתנו לו בעבר הן חסרות שחר, נטל את חייו. עם התחלת השילוחים מהגטו, פעילי תנועת ההתנגדות היהודית בגטו החליטו שלא לצאת כנגד הוראות האס-אס, מתוך אמונה שהיהודים נשלחים למחנות עבודה ולא אל מותם.

לאחר התאבדותו החליטו הנאצים לתת "תמריץ" לאנשי המשטרה היהודית, והעניקו להם תעודות שחרור מהפינוי גם לקרובי משפחה מדרגה שנייה; ואכן, אנשי משטרת הסדר היהודית פעלו בשיטתיות ולהיטות למשימה.

ב-19 באוגוסט חלה הקפאה בגירושים, אשר התחדשו לאחר מכן ב-3 בספטמבר. הנאצים הטילו סגר על שטחי המפעלים, ה"שופים", ודרשו לספק את מכסת היהודים בלי קשר למידת חיוניותו של העובד למפעל; היה זה מהלך בלתי צפוי לחלוטין - עד לאותו יום נחשבה תעודת העובד כמסמך של "ביטוח חיים" בשל החיוניות לכאורה של העובד לאינטרס הנאצי. למחרת, במוצאי שבת, פקדו הנאצים על משטרת הסדר היהודית לגדר מתחם של רחובות בגטו ולהכניס לתוכו את כל יושבי הגטו, כשעימם מזון ליומיים. הפקודה בוצעה ביום המחרת והמוני היהודים הוזרמו למקום שזכה לכינוי "קוטיוול" (הדוד). במשך שבוע הוחזקו האנשים ב"דוד" הצפוף ועברו רישום מדוקדק על ידי אנשי אס אס. בכל יום פונו ממנו אנשים אל ה"אומשלגפלץ". בסך הכל פונו ממנו 50,000 איש; 2,648 נורו בשל "הפרת הסדר" ו-60 התאבדו.

ב-21 בספטמבר (יום כיפור), הקיפה פלוגת אס אס את גוש הבתים של הרחובות אוסטרובסקה ו-ולינסקה - אזור מגוריהם של אנשי המשטרה היהודית ומשפחותיהם - הוציאו מהם 200 איש וצרפו אותם אל הרכבת האחרונה של המפונים.

לפי מסמכי הגרמנים, במשך 58 ימי האקציה גורשו 300,000 גברים, נשים וילדים; כולם נשלחו להשמדה במחנה טרבלינקה.

בגטו נותרו לאחר מכן כ-50 עד 60 אלף יהודים בלבד. צביה לובטקין סיפרה על שחשו: "כשהתאספנו בגמר האקציה, ומאלפי חברינו נשארו מאות, התביישנו להביט איש בפני רעהו... התביישנו בכך שאנו חיים".

האקציה השנייה וההתנגדות הראשונה

הגירוש הגדול שעבר הגטו הביא את היהודים למסקנה כי הגירוש הבא יבשר את סופו של הגטו. הגישה האקטיביסטית התחזקה משמעותית, וארגוני המחתרת גדלו. הארגון המחתרתי שהוקם זה מכבר, אי"ל, התרחב: אל בני הנוער נוספו פעילי מפלגות פוליטיות - הבונד, פועלי ציון שמאל והיהודים הקומוניסטים. ארגון המחתרת המקביל, אצ"י, המשיך בתהליך אגירת החימוש והציוד.

ב-18 בינואר 1943 החל גירוש נוסף בגטו. אקציה זו החלה בעקבות ביקור של היינריך הימלר בגטו 9 ימים קודם לכן, אשר בו הביע תרעומת על כך שתוכניות הפינוי אינן מתבצעות. הגרמנים פרסמו הוראה אשר לפיה על היהודים להתייצב מחוץ לבתיהם ולהציג את תעודותיהם; הוראה זו לא בוצעה על ידי יהודי הגטו. כיום ידוע כי כוונת הגרמנים לא הייתה לחסל את הגטו כליל, אולם ארגוני המחתרת ראו בכך סימן ופתחו בפעולות קרב. אל קבוצה בת כ-1,000 איש שאספו הגרמנים במטרה להעבירם אל עבר רחבת השילוחים הסתננו כ-30 לוחמי ארגון אי"ל. לאחר סימן מוסכם שלפו הלוחמים את כלי נשקם ופתחו בקרבות ירי פנים אל פנים כנגד השוטרים הגרמנים. מרדכי אניליץ, אשר לחם עימם, היה הניצוץ היחיד מביניהם. במקום אחר בגיטו התפתח קרב של קבוצה מבוצרת בפיקודו של יצחק צוקרמן, שבו נסוגו הגרמנים. אנשי הארגון אצ"י נלחמו בחוליות קטנות חמושות בנשק קל במספר קרבות רחוב, שחלקם הוכתרו כהצלחה. בסך הכל נפלו שישה מחברי הארגון.

בידי הגרמנים עלה לגרש בין 5,000 ל-6,000 יהודים באקציה זו, אשר נמשכה עד ה-22 בינואר. במהלכה סירבו היהודים להתייצב, חרף פקודת הגרמנים. בין היהודים שגורשו היו חברי יודנראט רבים, אשר התייצבו להוראת הגרמנים בסוברם כי תפקידם יקנה להם הגנה מפני הגירוש. היו גם יהודים לא מעטים אשר סירבו להיכנס אל קרונות הרכבות, או ברחו מהם.

תוצאותיו של הגירוש נתפסו ככישלון גרמני וכהצלחת כוחות ההתנגדות, תפיסה אשר דחפה את ארגוני המחתרת להעלות תוכנית אסטרטגית לקראת הקרבות העתידיים בגטו במקרה של גירוש סופי, וכן קירב את המחתרת הפולנית לסייע ליהודים בחימוש ובנשקים. לאחר מאורעות ינואר איבדו היודנראט ומשטרת הסדר היהודית את האחיזה על הגטו, וזו עברה לידי ארגוני המחתרת אשר אף החלו להתנקש במשתפי פעולה עם הנאצים. בזמן שלאחר מכן היו תושבי הגטו עסוקים בבניית בונקרים תת-קרקעיים ומקומות מסתור שבהם אוכסנו שתייה ומזון לתקופה ממושכת, לצד דרגשים, תרופות, פתחי אוורור וקווי חשמל מאולתרים. היו גם שניסו להמלט אל וורשה ה"אריית", אולם הגרמנים הפעילו מאמצים רבים ללוכדם. הכנות אלו של תושבי הגטו עלו בקנה אחד עם התארגנותם של אנשי המחתרות לקראת הקרבות האחרונים.

מרד גטו וורשה וחיסול הגטו

החיסול הסופי של הגטו החל בערב פסח תש"ג, ה-19 באפריל 1943. הגטו כבר עמד בכוננות מסוימת, והרחובות היו ריקים מאנשים. כאשר נכנס אל הגטו כוח גרמני חמוש הוא הותקף על ידי לוחמי המחתרות היהודיות, אי"ל ואצ"י. טנק אשר הוכנס לגטו הוצת על ידי פצצות וחסם כוחות נוספים. בקָרֶב הגרמנים נרשמו אבדות ומפקד כוח האס-אס הסיג את כוחותיו לאחור. בשלושת הימים הראשונים של המרד התקיימו קרבות רחוב. ב-22 באפריל שינו הגרמנים את פעולתם והחלו להבעיר באופן שיטתי את בתי הגטו. בימים הבאים אחזו את הגטו להבות ענק, והשהייה בתוך מקומות סגורים הייתה לבלתי אפשרית. עם זאת, המשיכה להתנהל לחימה עיקשת של חוליות המחתרות בגטו. יהודים בגטו נאלצו לנטוש את בתיהם הבוערים וליפול אל ידי הגרמנים, אשר הובילו אותם אל רחבת השילוחים. לצד זאת היו רבים שהצליחו להמשיך ולהחבא, מה שאילץ את הגרמנים לפוצץ ולשרוף את הגטו כולו. כ-6,000 יהודים נשרפו במחבואים או נחנקו בעשן. ב-8 במאי נפל הבונקר של מפקדת אי"ל, ובו מרדכי אניליץ. בימי תחילת מאי כבר נפלו חלל גם רוב לוחמי האצ"י. ב-16 במאי הכריז הגנרל יורגן שטרופ, אשר הובא אל וורשה לצורך חיסולו של הגטו, כי הסתיימה האקציה. הוא דיווח כי "אין עוד רובע יהודי בורשה", ופקד לפוצץ את בית הכנסת הגדול של וורשה. עם זאת, שורדים בודדים ניהלו עוד מספר קרבות ירי עד יוני מתוך החורבות.

לפי רישומי שטרופ נתפסו 65,065 יהודים, שמתוכם נרצחו 13,292. 631 בונקרים ומקומות מחבוא נהרסו. הנותרים בחיים הועברו אל מחנה ההשמדה טרבלינקה.

אחרי חיסול הגטו

בפברואר ציווה הימלר להרוס את הגטו, אך נותרו בו יהודים בודדים אשר הצליחו להסתתר בזמן השמדתו, וחלקם נמלט אל וורשה שמחוץ לחומות.

בסתיו 1943 הובאו לשטח הגטו שתי קבוצת יהודים יוונים מבירקנאו לצורך פירוק לבנים מהמבנים בגטו. לבנים אלו הוצאו מהגטו על ידי עגלונים פולנים שסיפרו על רעב כבד אצל פועלי הכפייה. לאחר מכן הגיעו פועלי כפיה יהודים נוספים להחליף את העובדים שמתו.

במהלך פינוי הלבנים נמצאו בונקרים ומקומות מחבוא בהם הסתתרו עדיין יהודים. רובם נרצחו במקום ורק מקצתם נשלחו להשמדה במקומת אחרים.

בינואר 1944 פרצה מגפת טיפוס אצל עובדי הכפייה שעסקו בפינוי אבני הגטו, מיעוט הנשארים בחיים הוצעדו למחנה דכאו. חלקם הגיעו בחיים וחלק מהם נשלח למחנות עבודה אחרים.

חלק מהלוחמים היהודים ששרדו מהמרד בגטו, השתתפו גם במרד וורשה באוגוסט 1944 בו המחתרת הפולנית נאבקה בכובש הנאצי. המרד דוכא. 200 אלף פולנים נהרגו, ורוב בתיה של העיר וורשה נהרסו.

אישים בולטים

נספו בתחומי הגיטו או במחנות ההשמדה:

מרדכי אניליץ' - איש תנועת השומר הצעיר, ממנהיגי המרד בגטו וורשה;
יאנוש קורצ'ק - סופר ילדים ומחנך;
עמנואל רינגלבלום - היסטוריון הגטו, ממקימי ארכיון 'עונג שבת';
אדם צ'רניאקוב - ראש היודנרט;
יצחק קצנלסון - משורר ומחנך. כונה "מקונן השואה"
ולדיסלב שלנגל - משורר יהודי
גרשון סירוטה - חזן מפורסם
מנחם זמבה - רב וראש ישיבה
הלל צייטלין - סופר והוגה דעות
קלונימוס קלמיש שפירא - אדמו"ר ומחנך
מנחם מנדל אלתר - אחיו של האדמור מגור
אלכסנדר זושא פרידמן - רב, מנהיג ומחנך

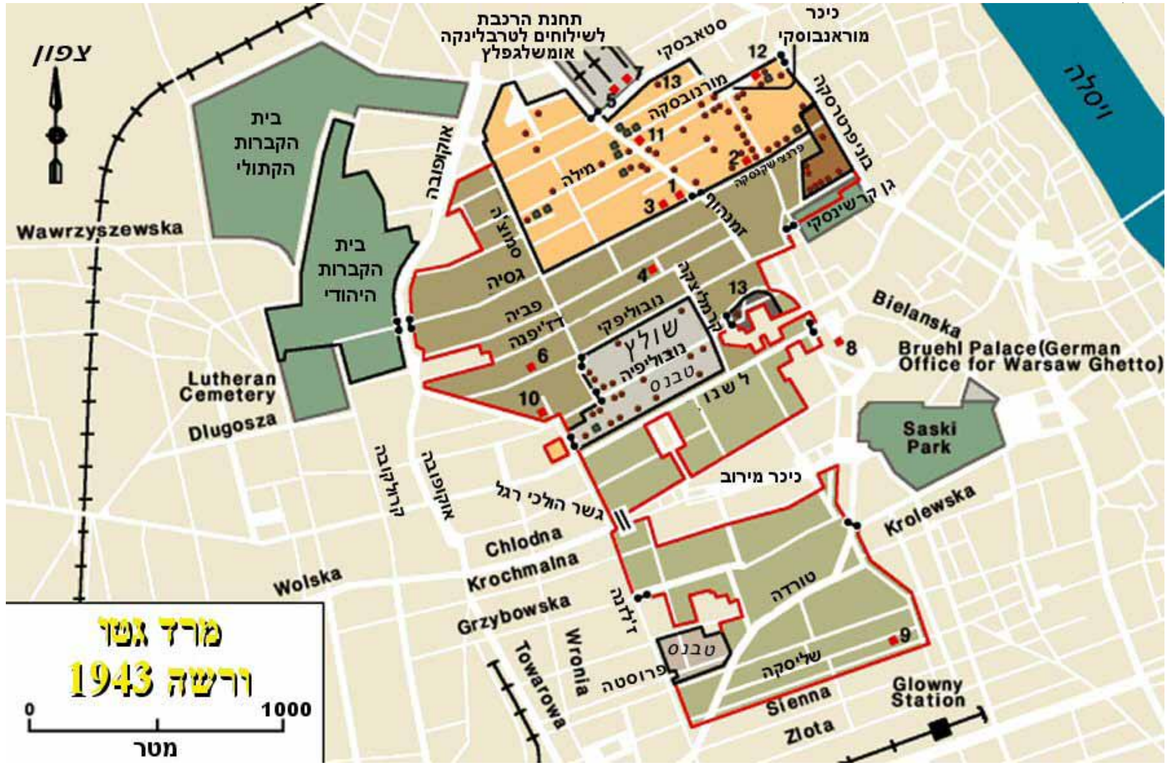

מקור התמונה: http://www.ushmm.org מפת גטו וורשה בזמן המרד. הקו האדום מציין את גבולותיו המקוריים של הגטו; הצבע הצהוב הוא המתחם הראשי של הגטו.

בית קורצ׳אק

706. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

707. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

בית היתומים של יאנוש קורצ'אק

בית היתומים היהודי בהנהלת יאנוש קורצ'אק פעל בוורשה משנת 1911 ועד אוגוסט 1942. **שותפתו העיקרית של קורצ'אק בניהול המקום הייתה סטפניה וילצ'ינסקה** (1899 - 16 באוגוסט 1942). בית היתומים עבר בין בניינים שונים מספר פעמים, עד לסגירתו, כאשר נלקחו הילדים וסגל העובדים למחנה ההשמדה טרבלינקה. בית היתומים היווה ניסיון ראשוני, מוצלח וממושך בחינוך דמוקרטי בעולם.

ביקוריו של קורצ'אק בבתי-יתומים אחרים הם שדרבנו אותו להקים את בית יתומים משלו. בתי-היתומים האחרים הזכירו לו בתי סוהר; יחסם של המורים לילדים היה משפיל ושתלטני, הילדים היו נתונים בהרגשה מתמדת של פחד, ולא היה כל שיתוף פעולה בינם לבין המורים. קורצ'אק הבחין כי החברה מתחלקת לשני חלקים - מבוגרים וילדים - תמיד הצד החלש.

קורצ'אק שאף לשנות כל זאת, ולבסס את בית היתומים שלו על הבנה הדדית בין המבוגרים לילדים ועל כבוד והערכה לילדים. הוא נעזר רבות בסטפה וילצ'ינסקה, והיא סייעה בידו להוציא לפועל את תוכניותיו.

בשנת 1912 החל לנהל את בית היתומים, שנבנה לפי תוכניותיו בקרוכמלאנה 92 בוורשה.

מבנה בית היתומים

הבית הלבן ברחוב קרוכמלאנה היה מגרש גדול מוקף חומה אשר לצד שערו עומד שוער. מעבר לחומה ישנה חצר גדולה ושקטה ולפנים בנין לבן, רב חלונות בעל 3 קומות, מרתף ומעל הקומה ה-3 ישנו בית קטן מרובע שקבוע בו חלון גדול בו התגורר קורצ'אק. הבניין הגדול נועד ל-130 ילדים, ובקרבתו ארבעה בתים קטנים מבודלים אשר נקראו "בתי המתבודד", אשר נועדו לילדים שאינם מסוגלים או יכולים לחיות בחברה או לאלה שהחברה עָייפה אותם והם מעוניינים בבדידות.

מעבר לדלת הבניין הגדול היה מסדרון שיש מרווח ומדרגות שיש המובילות לכיוונים שונים: למטה - למרתף, למעלה - לתוך הבית. עלייה במדרגות השיש הרחבות הובילה לאולם גדול, מהעבר האחד של האולם חצר גדולה ומהעבר השני ישנה דלת, מעבר לדלת היה משרד ריק, שם היה מקבל קורצ'אק הורים וילדים לשיחה.

האולם הריק היה ארוך מאוד כמעט כמידת אורכו של כל הבית ונתחלק לשני חלקים: בחציו האחד שולחנות ומסביבם כיסאות - החלק לאכילה, ובחציו השני לא היו רהיטים והוא שימש כאזור משחקים כשמזג האוויר לא אפשר לשחק בחצר.

על הקירות נתלו הודעות שונות בהן הודיעו הילדים לחבריהם על פעילויות, ושיתפו את הילדים בסקרים ובהצעות שונות. בקיר השמאלי של האולם היה ארון גדול המחולק למגירות, כל מגירה שייכת לחניך אחר ושם הוא שם את חפציו האישיים.

דלתות הובילו מן האולם אל חדרים צדדיים שהיו מרוהטים ככיתות בית הספר: החדרים שימשו כבית כנסת, ללימוד יידיש ועברית, להכנת שיעורים, למקום פגישה של חוגים שונים, לדיונים של בית המשפט, לקריאת העיתון השבועי של בית היתומים ועוד.

היו בבית היתומים שני חדרי מיטות אחד לבנים ואחד לבנות. בחדר המיטות לבנים היו 50 מיטות ובחדר המיטות לבנות היו 56 מיטות. ליד כל מיטה היה מונח כיסא עליו היה מניח החניך את בגדיו. היו גם חדרי רחצה נפרדים לבנים ולבנות.

תהליך קבלת ילד לבית היתומים

לפני שנכנס ילד לתקופת הניסיון בבית היתומים היה עליו להיות בן מעל לשבע שנים וללא כל פיגור שכלי או מחלה.

תקופת הניסיון: כל חבר חדש היה מקבל אפוטרופוס מבין התלמידים הוותיקים שהיה יועצו, מדריכו ומגנו של החבר החדש לפרק זמן של שלושה חודשים. האפוטרופוס היה מסביר לחבר החדש את סדרי המקום ומסייע לו להכיר את כל הנהלים.

לאחר כחודש מהגעת הטירון (חניך חדש) נערך אודותיו משאל בקרב כל ילדי בית היתומים ובו כל ילד מתבקש להצביע ולהגדיר את יחסו לטירון, בשלוש אפשרויות הצבעה: פלוס - משמעו "אהוד עלי", מינוס - משמעו "שנוא אבל עדיין איני מכיר אותו", אפס - "אני אדיש כלפיו".

לאחר שנה להימצאות הטירון בבית ביתומים נערך עליו משאל נוסף בקרב החניכים ובו נתבקשו החניכים לתת לטירון את דרגת אזרחותו בבית היתומים:
מכביד - ניתן היה להוציא מהמוסד אם לא חל שיפור בהתנהגותו.
אדיש - חניכי המוסד אדישים אליו והצטרפותו למוסד עודנה בקרב שאלה.
תושב - קיבל אזרחות מלאה זמנית למקרה שיוחלט אחרת וכן פתק אשר עודד אותו להמשיך ולשפר את דרכיו ולהפוך ל"נדרש", כלומר, לאזרח מלא.
נדרש - טירון אשר קיבל אזרחות מלאה.

בגיל 14 שולחו הילדים מבית היתומים, כי היתה רשימת המתנה ארוכה של יתומים והוא האמין כי יש לאפשר גם להם לשהות חלק מילדותם בבית היתומים.

אורח החיים בבית היתומים

כל ילדי בית היתומים לבשו תלבושת אחידה על מנת לא לקפח את אלו שמשפחותיהם אינם שולחות להם בגדים. בילדים שהתקבלו לבית היתומים היה קורצ'אק מטפל בעצמו, מספר את שערותיהם, גוזז את ציפורניהם ובודק את מצבם הגופני, שכן קורצ'אק היה הספר והרופא של בית היתומים. בין הילדים שררה אחווה קבוצתית וקורצ'אק עשה כמיטב יכולתו למנוע התדרדרותם לפשע ולכנופיות. במבנה חברת הילדים של קורצ'אק היו יסודות של משפחה מרובת נפשות המשמשת רקע לחינוכם של הילדים. יאנוש וסטפה היוו את דמות האב והאם של הילדים.

קורצ'אק דאג לכך שקשריו של הילד עם משפחתו הטבעית, הורה שנותר בחיים או כל קרוב אחר לא ינותקו, ואחת לשבוע, ביום השבת היו מבקרים החניכים אצל משפחותיהם ללא הגבלה. לאלו שלא נותרו להם קרובים היה קורצ'אק דואג במיוחד - לוקח אותם לגן החיות, לקולנוע ולהצגות שונות.

כל חניכי בית היתומים הלכו לבתי ספר אשר נמצאו בקרבת מקום ושם למדו היתומים. פעמיים בשנה הוזמנו המשפחות לישיבות עם המחנכים, בישיבות היה מודיע המוסד למשפחות על עברות חמורות.

בחדר האוכל בזמן הארוחה ישבה ליד כל שולחן קבוצה מעורבת של ילדים, בנים ובנות בני גילאים שונים ולהם מדריך, אף קורצ'אק וסטפה ישבו לאכול עם הילדים.

כדי להקנות לילדים הרגשת ביטחון דלק האור כל הלילה בחדרי השירותים וגם אחד המחנכים ישן בחדרי השינה. קורצ'אק דאג לילדים דלי המשקל בדיאטות מיוחדות והיה משדל אותם לאכול יותר על ידי משחקים ותחרויות.

קורצ'אק היה קשוב לתלונות הילדים והשתדל לטפל בכל התלונות שהופנו כלפיו ולא שידל את חניכיו שלא יפה להתלונן על אנשים בפניהם כרוב המחנכים. קורצ'אק הנהיג הסדר במוסדותיו והוא הקשר בכתב עם תלמידים, הייתה תיבת דואר מיוחדת בה היו הילדים משלשלים אליה את מכתביהם, בהם היו מביעים את משאלותיהם, לבטיהם, ספקותיהם, בעיותיהם, חששותיהם וכדומה.

בבית היתומים של קורצ'אק לא נודעה ההרגשה של משטר מכביד, ודיכוי רוחני מצד המחנכים. קורצ'אק ביקש לשחרר את יתומיו מכבלי השעבוד, להעניק להם עד כמה שאפשר שלטון עצמי ולפתח את עולמם העצמי. לחברת הילדים היו מוסדות שלטון משלה, בכללם: בית דין - אשר בו שפטו ילדים ונשפטו ילדים אשר ביצעו עברות, פרלמנט - מוסד השלטון הבכיר ביותר, ועדת חקיקה - בה נקבעו תקנות וחוקים, ועדת ספורט - ריכזה את אירועי הספורט, ועדה לארגון העבודה וחלוקתה - דאגה לכל ענייני העבודה בבית היתומים, ועדת עיתון - אשר דאגה להוציא את עיתון בית היתומים אחת לשבוע, ועדה לקביעת דרגות אזרחות - בה נקבעה דרגת האזרחות של כל חניך.

בית היתומים בתקופת מלחמת העולם השנייה

דרך התמוודדותו של קורצ'אק עם המעבר של בית היתומים לגטו והתנאים החדשים שנוצרו:

בשלהי 1940 הועבר בית היתומים של קורצ'אק וסגלו למבנה בית ספר רגיל בתוך תחומי הגטו. בית היתומים פעל במתכונת רגילה על אף הצפיפות הרבה שבה היו נתונים הילדים (כ-250 ילד) נשמרו חיי התרבות, הועלו הצגות והספרייה המשיכה לפעול.

הבעיה בגטו הייתה השגת אוכל לילדים הרעבים. קורצ'אק עשה מאמצים רבים להציל את ילדיו מרעב וממוות לשם כך נפגש עם כל מנהיגי הגטו, גם אלו שהיו שנואים על כולם, צעק, תבע ואיים.

סופו של בית היתומים

סופם של הילדים היהודים בבית היתומים ושל סגל העובדים אשר שהו בגטו היה לעלות לרכבת למחנה ההשמדה טרבלינקה באוגוסט, 1942. הגרמנים הציעו ליאנוש קורצ'אק חנינה ואפשרו לו להישאר בגטו אבל קורצ'אק דחה הזדמנות זו והעדיף להישאר עם ילדיו ברגעיהם האחרונים. קורצ'אק העדיף להסתיר מהילדים את המקום אליו מועדות פניהם, ויש האומרים כי זהו השקר היחיד אשר סיפר קורצ'אק לילדיו. הילדים צעדו בטור בגאווה ממבנה בית היתומים האחרון שברחוב שיינה (Sienna) בדרום הגטו הקטן בורשה, אל האומשלגפלץ שבצפון הגטו הגדול, ומשם למחנה המוות טרבלינקה, כאשר קורצ'אק וסטפניה וילצ'ינסקה מובילים בראש זקוף ובגאון בעודו מחזיק בדגל בית היתומים הירוק. דגל זה שרד את המחנה, וניתן לראותו בבית קורצ'אק כיום.

710. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .711

712. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

713. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

714. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

715. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

716. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .717

ספירת הילדים בתום אחרת הצהריים אליה התפצרו לאחר
הביקור בבית קורצ'אק

שם שנשמע אחרת בעברית צולם בדרך.

720. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .721

כנסיית האומרים בקול וורשה.

724. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .725

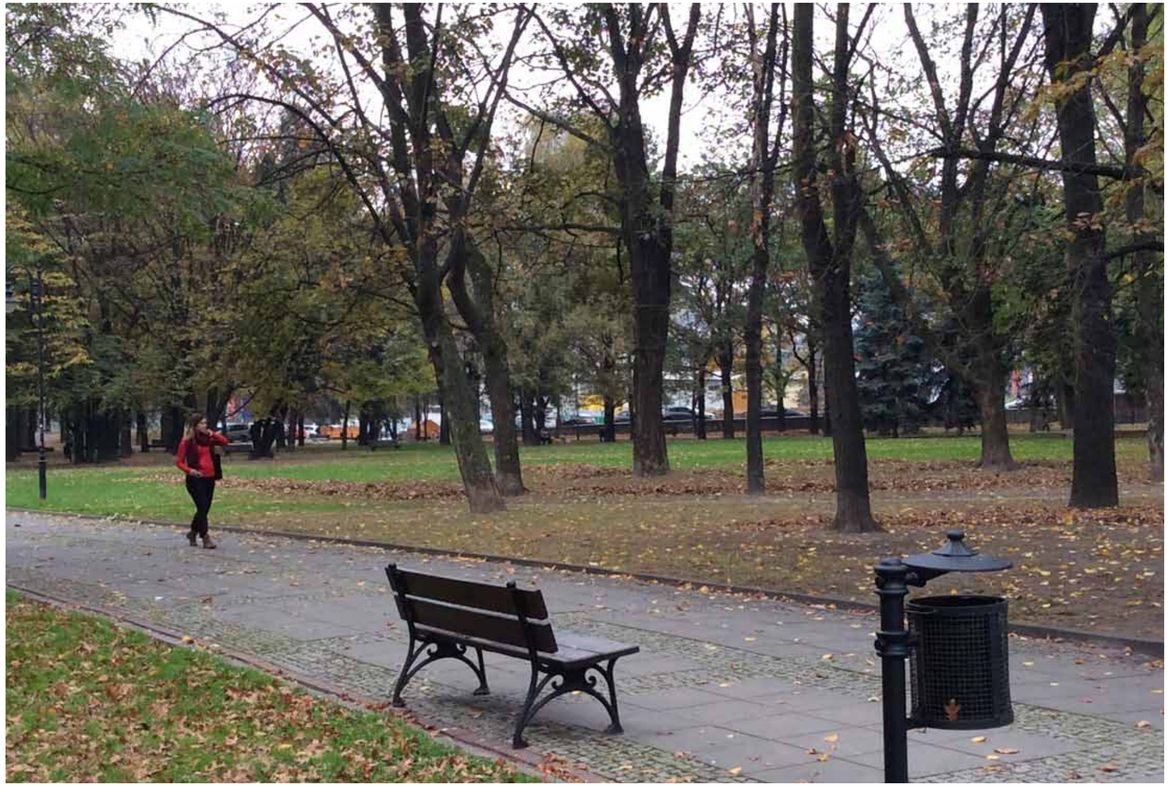

726. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

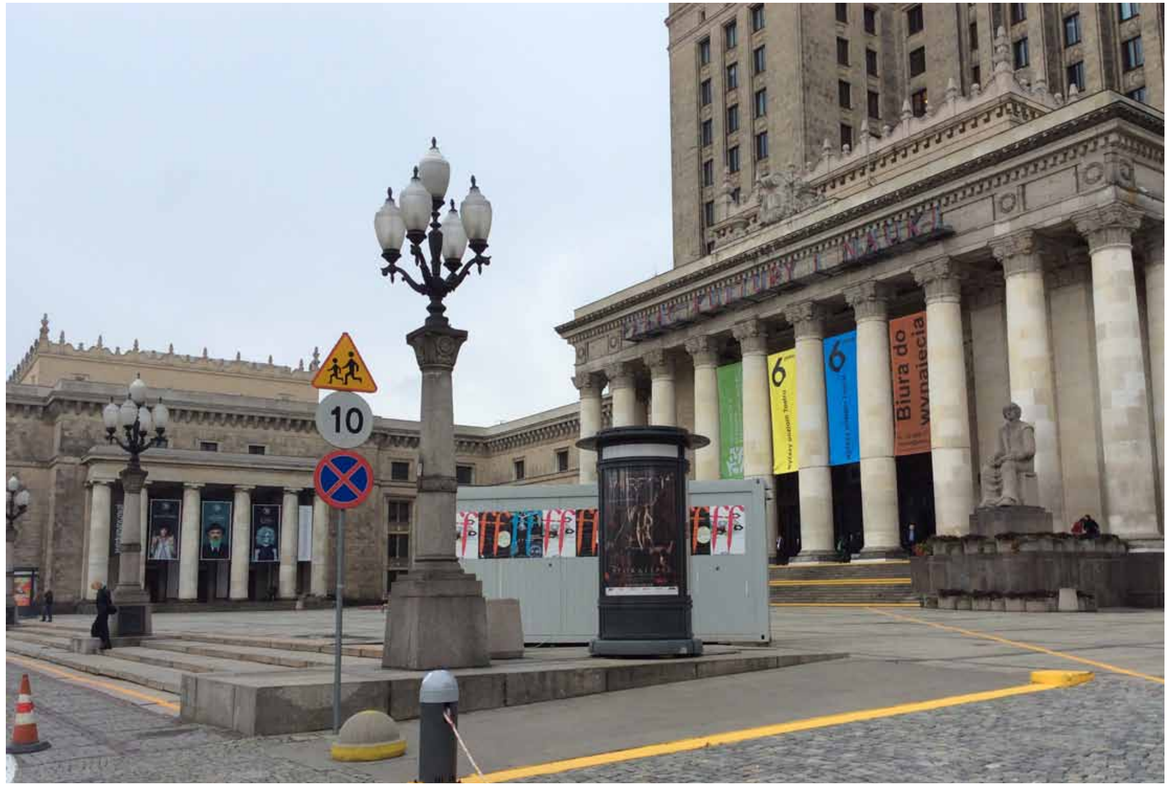

727. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

728. הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים

הורה מלווה במסע לפולין 2014, אורט גבעתיים .729

מסלול הגבורה

מסלול הגבורה

במסלול הגבורה בוורשה, המתחיל בככר השילוחים, אומשלגפלץ, ומסתיים באנדרטת רפופורט, 19 אבני זכרון. אחת מהן מוקדשת למשורר יצחק קצנלסון.

נתיב הזיכרון הוא מסלול הליכה ברחובות וארשה, הנמשך מאנדרטת מרד גטו וורשה המציינת את המרד ברחוב זמנהוף Zamenhofa דרך רחוב דובואה Dubois ועד לרחוב סטבקי 10 Stawki בה מוצבת אנדרטת כיכר השילוחים ברחבה בה נאספו היהודים לקראת שליחתם להשמדה.

מסלול הגבורה מתחיל ברחוב סטאבקי מספר 10, עובר ברחוב דובואה וברחוב זמנהוף, ומסתיים בפנייה לרחוב אנילביצ'ה. המסלול עוצב ב-1988 ומוביל מכיכר השילוחים לאנדרטה לזכר מורדי גטו וורשה. הוא משובץ אבני זיכרון שחורות - 12 אבני גרניט יצוקים שעוצבו ע"י ז. גסיור Gasior, המוקדשות ל-12 יהודים יחידים שפעלו בגטו וורשה, והפגינו חוסן רוחני וגבורה. האבנים אחידות ועליהן רשומים זמן קיומו של הגטו, שמות הנזכרים ותיאורם. מלבד אבני הזיכרון האישיות, כולל המסלולים גם כמה מצבות לזכר ארגונים או מאורעות חשובים. האבנים מוקדשות לזכר מאות אלפי היהודים שנרצחו בשנים 1943-1940 בגטו וורשה, לזכר גיבורי מרד גטו וורשה ולזכר מספר יחידים, שמצאו מותם במהלך השואה. כל אבן נושאת הקדשה בעברית, אידיש ופולנית.

לאורך המסלול אבני זיכרון המוקדשות ליצחק קצנלסון, יאנוש קורצ'ק, הרב יצחק ניסנבוים, פרומקה פלוטניצקה, פאבל פרנקל ודוד אפלבוים, מאיר מאירוביץ, מרדכי אנילביץ', אריה יורק וילנר, מיכאל קלפפיש, יוסף לברטובסקי ועמנואל רינגלבלום.

נקודה במסלול הגבורה

מסלול הגבורה

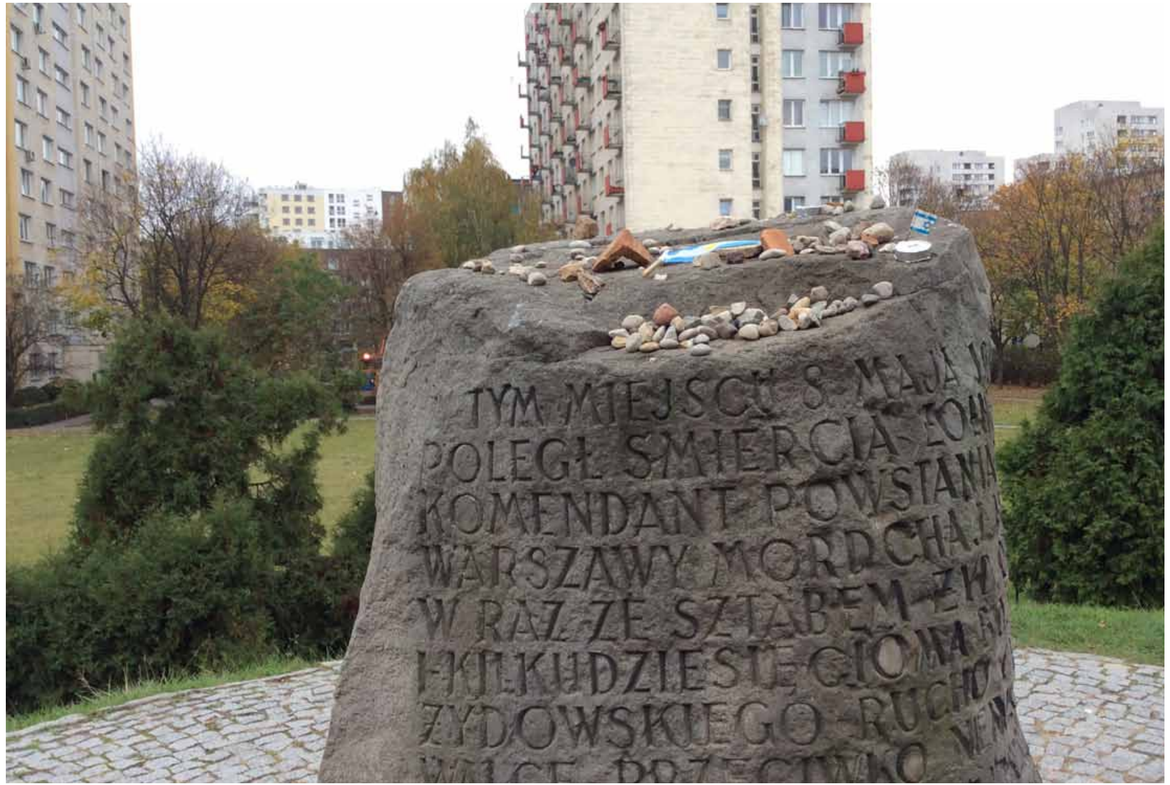
TYM MIEJSCU 8 MAJA
POLEGŁ ŚMIERCIĄ
KOMENDANT POWSTANIA
WARSZAWY MORDCHA
W RAZ ZE SZTABEM
I KILKUDZIESIĘCIOMA
ŻYDOWSKIEGO RUCHU

מסלול הגבורה. כל אבן מאזכרת איש, מקום, אירוע בחיי הגטו.

אבן לזכרה של פרומקה פלטניצקה

פרומקה פלטניצקה הייתה חברה בארגון אי"ל (ארגון יהודי לוחם). תפקידה הייתה להיות קשרית, והאבן לזכרה היא למעשה האבן לזכרן של כל הקשריות האמיצות שקשרו בין הגטאות השונים והעבירו מידע תוך סיכון אדיר. הקשריות היו נשים בעלות חזות ארית שהתחפשו לפולניות ברחו מהגטאות והעבירו מידע. על פרומקה נודע שהעלתה את המורל לאנשי הגטאות אליהם הגיעה. היא נרצחה בשנת 1943.

אבן לזכרו של מאיר מאירוביץ'

מייצג את אנשי אי"ל (המחתרת היהודית בגטו). המפקדה של ארגון אי"ל הייתה בין כתלי הגטו ברחוב מילה 29. המפקדה הייתה מבוצרת מאד ובאחד הימים כשהגרמנים ניסו להיכנס לתוכה וראו כי הם לא מצליחים פשוט השליכו אל תוך המפקדה בקבוקי תבערה, וזו נחרבה כליל. לכן אנשי אי"ל נאלצו לעבור לבונקר אחר ברחוב מילה 19. בבונקר החדש שהיה קטן יחסית הצטופפו לפחות מאה איש והצפיפות הייתה רבה. כאשר מרד גטו וארשה היה בשיאו ואנשי המחתרת הבינו כי אין להם סיכוי לצאת בחיים הם העדיפו להתאבד מאשר לעמוד בהשפלה של רצח אכזרי מצד הנאצים. תוך לקיחת החלטה אמיצה כל חברי הארגון רצחו איש את רעהו.

אבן לזכרו של אריה וילנר

אריה וילנר היה בעל תפקיד חשוב בצד הארי של וארשה. הוא היה ממונה על קשרי החוץ של אנשי המחתרת. הוא פעל בסתר מדיורתו בוארשה הארית עד כי מישהו הלשין עליו. ערב אחד כאשר חזר וילנר לביתו המתינו לו שם נציגי הגסטאפו שלקחו אותו אל בית הסוהר פביאק. בבית הסוהר עבר עינויים נוראים אך לא נשבר ולא גילה את סודות המחתרת.

יום אחד הגיע לפתח בית הסוהר יהודי מחופש ובאמתלה הצליח להבריח את וילנר מתוך בית הסוהר. לאחר שחזר לוארשה היה וילנר פצוע מאד ולא יכול היה לקחת חלק פעיל במרד שפרץ.

וילנר היה זה שאמר את המשפט: "יש לחיות כבני אדם ולמות כבני אדם". יש עדויות עליו שלכל מקום שהגיע גם אם היה המסתור העלוב ביותר בעזרת ידי הזהב הפך אותו לבית, בכל מקום שהיה בו הייתה אווירה של בית וחמימות. וילנר אף היה זה שעודד את חברי המחתרת להתאבד תוך הסבר כוונת המשפט בו האמין כל כך.

אבן לזכרו של יצחק כצנלסון

יצחק כצנלסון היה משורר וסופר יהודי מוכר מאד ברחבי הגטו. הוא כתב מספר שירים וסיפורים ביניהם גם השיר "חמש שנים על מיכאל". יצחק כצנלסון נספה בטרבלינקה יחד עם בנו.

אבן לזכרו של יאנוש קורצ'ק

המורה והמחנך היהודי שצעד יחד עם יתומיו את כל הדרך מבית היתומים עד לאומשלאגפלאץ כאשר היתומים לבושים יפה ושמחים כאילו יצאו לטיול. קורצ'ק שלא עזב את יתומיו בפתח קרון המוות, למרות שהיה בידו לעשות כן, קשר גורלו עם גורלם ונספה עמם בטרבלינקה.

אבן לזכרו של שמואל זיגלבוים

זיגלבוים היה איש "הבונד" בלונדון. הוא ניסה לעורר את דעת הקהל העולמית בנוגע לפשעי הנאצים במזרח אירופה, אך לשווא. הוא כל כך התאכזב כי לא עמד במשימתו, הוא חש תסכול עצום אותו הוא מבטא במכתב ארוך למשפחתו ולעולם שהותיר אחריו. שמואל זיגלבוים התאבד מתוסכל בלונדון.

אבן לזכרו של יוסף לברטובסקי

לברטובסקי היה נציג הקומוניסטים בגטו, באחת מן האקציות נקרא לכיכר השילוחים הועלה באקציה ונספה בטרבלינקה.

אצ"י - ארגון צבאי יהודי - אנשי בית"ר

(אבן זו הוצבה רק לאחרונה בגלל שיקולים פוליטיים לא הייתה כאן קודם לכן.)

היה זה ארגון שנפרד מאי"ל, אך בזמן המרד היה מתואם עמו. עד אוקטובר 1942 הם הוו חלק מאי"ל, אך אז נפרדו ממנו בגלל אי הסכמה לגבי חלוקת התפקידים ומבנה הארגון והקימו את אצ"י.

לארגון זה הצטרפו גם אנשים שקודם לכן לא היו שייכים להתארגנות המחתרתית וכן פלגים פוליטיים נוספים. בתקופה מסויימת נוצרו אף עימותים בין שני הארגונים. לקראת העימות הסופי עם הגרמנים הגיעו שני הארגונים לכלל הסכמה ביחס לתאום פעילותם. מעין ארגון מורחב שמפקדו היה אנילביץ.

מילא 18

בשנת 1940 הוחלט על סגירת הגטו. האקציה הגדולה והגירושים ביולי 1942. בעקבות האקציות והגרושים התקבלה החלטה על מרד. בראש המרד עמד מרדכי אנילביץ'.

הוכנו מספר בונקרים להנהגת המרד ובהם הבונקר המרכזי ברחוב מילא 18, שהיה שייך לאנשי העולם התחתון בורשה. הבונקר היה גדול ומאורגן עם חשמל ומים. היו לו חמישה פתחים אשר חלקם היה בצד הארי. הגרמנים נלחמו במחתרת על ידי פיצוץ הבונקרים ושריפת הגטו. עובדת קיומו של הבונקר במילא 18 היה ידוע היטב לגרמנים וב - 7 מאי 1943 ריכזו כוחות גדולים למציאת הבונקר, דבר שלא היה קל. מלבד הלוחמים היו בתוך הבונקר גם אזרחים נשים וטף.

ב - 8 במאי פרצו הגרמנים לבונקר, הטילו לתוכו פצצות, והרגו את יושבי הבונקר. אלה שניסו להימלט דרך הפתחים נהרגו ע"י הגרמנים. חלק אחר של הלוחמים מתאבדים, ביניהם מפקד המרד, מרדכי אנילביץ, שהיה בן 23 במותו. בעקבות נפילת הבונקר, שהיה המעוז האחרון של ההנהגה, הקיץ הקץ על המרד בגטו וורשה. לאחר המלחמה ב - 1945 חזר קומץ יהודים לחפש את בתיהם, ומצא את הבונקר במילא 18 חרב. הם הציבו במקום גוש סלע שחור וכתבו בשלוש שפות שונות:

"פה נפלו ב - 8 למאי 1943 המפקד במרד ווארשה מרדכי אנילביץ יחד עם מטה הארגון היהודי הלוחם ועשרות לוחמי המרד היהודי במערכה נגד האויב הנאצי.

אנדרטת רפפורט

אנדרטת רפפורט היא התחנה האחרונה בצעדת הגבורה, היא למעשה האבן הראשונה.

האנדרטה פוסלה ע"י הפסל נתן רפפורט והוצבה בוארשה בציון חמש שנים למרד גטו וארשה.

האנדרטה הוקמה במקורה בורשה בלב הגטו לשעבר ברחוב זמנהוף, ומאוחר יותר הוקמה אנדרטה דומה ביד ושם. האמן שיצר את האנדרטה הוא יהודי יליד וורשה אשר הצליח לעבור לסיביר בזמן המלחמה, ושם כבר ב-1943, עיצב את המודל הראשון של האנדרטה. היא נחנכה בורשה ב-19 באפריל 1948, במלאת חמש שנים למרד הגטו.

לאנדרטה שני חלקים: האחד, בחזית יצוק בברונזה, מוקדש ללוחמי הגטו; האחר, בעופה של האנדרטה, חצוב באבן, מוקדש לקורבנות. שבע הדמויות בחזית מעוצבות באופי מונומנטלי כגיבורים מיתולוגיים האוחזים כלי נשק ויוצרים אוירה דינמית ומלאת כוח.

דמות המנהיג במרכז מייצגת, כך יש להניח, את מנהיג המרד, מרדכי אנילביץ. בבסיס החזיתי של האנדרטה כתובת בעברית, ביידיש ובפולנית: -"עם ישראל - ללוחמיו ולקדושיו". הכתובת מדגישה את זהותן היהודית של הדמויות, שכן זהות זו אינה באה לידי ביטוי בדרכי העיצוב שלהן, המדגישות דווקא את הממד האוניברסאלי של המאבק לחירות. בחירה עיצובית זו מדגישה את היות האנדרטה אתר זיכרון משמעותי לא ליהודים בלבד, אלא גם לעם הפולני.

בחלק העורפי של האנדרטה מופיעה שיירת של דמויות, קטנות הרבה יותר בממדיהן מאלה שבחזית. דמויות אלה הן של יהודים, כפופי ראש, מובלים לממוות. בולט הניגוד החריף בין שני צדי האנדרטה: מצד אחד - גבורה וחיים, מצד שני - כניעה ומוות.

טקסטים מ: c3.ort.org.il

טקס סיום המסע במקום לציון מרד גטו ווישה –
הסליק בו הוחבאו הנשקים ששמשו למרד.

מתוך עיתון שקוף 2 - אורט גבעתיים

שקוף 2 המסע לפולין - שכבה י"א

בחופשת סוכות, יצאה משלחת אורט גבעתיים שכללה 100 תלמידי שכבת יא, 7 הורים ו-7 מורים למסע מרתק אל עברו של העם היהודי ואל לימוד השואה . מסע ציוני, ערכי ומשמעותי. המסע החל בורשה, בכיכר השילוחים – "אומשלגפלץ" ומשם לטרבלינקה, מתקן השמדה בו הובלו יהודים רבים בדרכם האחרונה. ברקמה אנושית אחת נערך טקס באנדרטה הנמצאת במקום, הודלקו נרות זיכרון וצדפים שנאספו בחופי הארץ פזורו על האבנים הקרות.
ביום השלישי למסע , בגשם ובקור עז ביקרה המשלחת באושוויץ בירקנאו, דרך השער בו נכתבו המילים "העבודה משחררת" עברו התלמידים וביקרו בבתיהם השונים במקום. הבוץ הגשם והקור המחישו היטב כמה קשים היו החיים במחנה. בבתין העינויים של אושוויץ נחשף הרוע האמיתי. באחד הבתינים מוצגים ספרי ענק ובהם שמותיהם של מיליונים אשר ניספו בשואה. תלמידי המשלחת עצרו לבדוק את השמות של הקרובים אשר לא שרדו את התופת.
בהמשך הביקור בבירקנאו נכנסה המשלחת לבתין הנשים מס' 3. סתיו, תלמיד המשלחת מספר: "**סבתא רבא שלי הייתה בבתין זה, והגעתי למסע על מנת לספר את סיפורה ומה עברה. בדקתי במפה שאותה נתן לי הלל המדריך והבנתי שאכן אני נמצא באותו ביתן בו היא שהתה במחנה. התרגשתי מאוד ולאחר טקס הקראת שמות הניספים "לכל איש יש שם" , הדלקתי נר לעילוי נשמתה של סבתי. זה היה הרגע הקשה ביותר במסע עבורי.**"
במהלך המסע המשלחת הגיעה לבורות הירי בזבז'יטובסקה גורה שם נרצחו למעלה משמונה מאות ילדים.
מספרת מאי תלמידת השכבה: "**ביום החמישי של המסע נסענו ליער בו נמצאים בורות הירי בהם קבורים כ- 800 ילדים בקבר אחים. לא האמנו שממש כאן מתחת לאפינו קרו הזוועות האלה וקבורים כל כך הרבה אנשים תמימים. המדריכים סיפרו לנו על כל מה שקרה ועל ההתעללות ביהודים. היער היה שליו ושקט, היה זה יום פסטורלי ומקסים והיה מאוד קשה לעכל שביער בו אנו הולכים הובלו ילדים צעירים אל מותם. זה היה אחד הרגעים המרגשים והקשים ביותר של המסע. המורים וצוות ההדרכה שיצאו איתנו למסע קיימו טקס מרגש עד דמעות שבסופו החזקנו ידים וצעקנו 3 פעמים "עם ישראל חי" . בסיום שרנו את "התקווה" ולא היה אף אחד שלא צעק את ההמנון בגאווה.**"
ביום השישי למסע התארחה המשלחת בבית ספר פולני בפשמישל על מנת לפגוש ולהכיר בני נוער פולנים. האירוח היה לבבי מאוד, הנוער הפולני הכין שירים וריקודים, קישוטים וכיבוד. תלמידי המשלחת הכינו ריקוד שכבתי בהדרכתה של דניאל טגנסקי, באדיבות הסטודיו למחול של ד"ר שרית טגנסקי. הריקוד לצלילי המקפיצים של השיר צ'ירבים צ'ירבום היה מרהיב והלהיב את הצופים, בנוסף רקדו תלמידי השכבה ריקודי עם, ושיתפו את חבריהם הפולנים. הייתה שמחה אמיתית. במסגרת הביקור סיירה המשלחת גם בבית הקברות היהודי בפשמישל, זכר לקהילה שהושמדה, ונערך טקס, עם קריאת קדיש ושירה נרגשת של כל תלמידי השכבה "**אלי אלי שלא ייגמר לעולם ....החול והים רשרוש של המים ....ברק השמיים תפילת האדם**".
ביום השביעי ביקרה המשלחת במחנה ההשמדה מיידנק, בו נחשפו התלמידים לתאי גזים שנשתמרו במקום ולסיפורה של הלינה בירנבאום הקטנה אשר חוותה את השואה ועברה מחנות רבים. בביתנים השונים נחשפו התלמידים לגודל הזוועה ולבסוף הגיעו לקרימטוריום בו שרפו את גופותיהם של היהודים ואחר כך העבירו את עפרם להר האפר הגדול הנישא למרחקים. שם גם התקיים טקס בקור עז ועצב גדול.
ביום השמיני והאחרון, בחזרה לוורשה ביקרו התלמידים בבית הקברות היהודי העתיק ונחשף סיפורה של קהילה עשירה וגדולה, חברי המשלחת עברו במסלול הגבורה והגיעו על לסליק בו הוחבאו הנשקים אשר שימשו למרד גטו וורשה.
שם נערך טקס סיום המסע. בו הודו התלמידים למדריכים הנפלאים אשר ליוו אותם במסע.
היה מסע מרתק, ערכי, חיוני ומלמד .. אשר בסופו נותרה תחושה חזקה של גאווה אמיתית ....

אין לנו ארץ אחרת.

תם אך לא נישלם

מילון מושגים

אומשלגפלאץ - כיכר הריכוז שליד תחנת הרכבת בוורשה, בה רוכזו היהודים וממנו הוסעו ברכבות משא למחנות המוות.

אקציה - פעולה יזומה ע"י הנאצים בגטאות. בעיקר לצורך ריכוז יהודים ורציחתם.

שירות הסדר - המשטרה היהודית; הכוח שהופקד על שמירת הסדר בגטאות מטעם היודנראט ושהוקם בפקודת השלטונות הנאציים.

החלוץ - ארגון של תנועות נוער ציוניות חלוציות, שהוקם ברוסיה ופעל באירופה להכשרת נוער יהודי לעלייה להתיישבות בארץ ישראל.

זונדרקומנדו - יחידה מיוחדת: כינוי שניתן בעיקר ליחידות של אסירי מחנות המוות שעסקו בהעברת גוויות הנרצחים לשריפה או לקבורה המונית. באושוויץ- בירקנאו אירגנה יחידה כזאת התקוממות ופוצצה את אחת המשרפות, באוקטובר 1944.

טרנספורט (משלוח) - כל קבוצת יהודים שרוכזה לשם שילוח למחנות והועלתה על רכבת נרשמה בטרנספורט שנשא מספר סידורי.

יודנראט - "מועצת יהודים"; קבוצת ההנהגה שהוקמה בהוראת שלטונות הכיבוש בשטחי פולין וברית המועצות ושהצטוותה לבצע את הוראות השלטונות, לרבות ארגון הטרנספורטים למחנות המוות.

מוזלמן - כינוי שניתן ע"י אסירי מחנות הריכוז לאסיר שאיבד את כוחו ואת רצון החיים שלו ונמצא על סף מוות.

"מיין קאמפף" (מלחמתי) - הספר שבו הציג אדולף היטלר את רעיונותיו הלוחמניים והגזעניים. החל בכתיבתו כשישב במאסר לאחר כשלון "הפוטש של בית הבירה" מינכן 1923.

"מרחב המחייה" (לבנסראום) - אחד מעקרונות מדיניות ההשתלטות על ארצות אחרות כדי להגדיל את כושרו הכלכלי של הרייך.

ס"א (פלוגות הסער) - יחידות של המפלגה הנאצית שפעלו בשירות התעמולה בשיטות של הפחדה וטרור כלפי האזרחים. לבשו מדים חומים.

ס"ד - שירות הביטחון של הס"ס והמשטרה החשאית, שהוקמה ע"י ריינהרד היידריך, שהיה גם מפקדה.

סלקציה - תהליך מיונם של אסירים במחנות למטרות שונות. במחנות המוות מיידנאק ואושוויץ-בירקנאו קבעה הסלקציה מי יחיה ומי ימות.

ס"ס - יחידת המשמר האישי של היטלר , שהפכו ב- 1929 ליחידות העלית של המפלגה הנאצית בידי מפקדן , היינריך הימלר.

פיהרר (מנהיג) - התואר של היטלר שנישא בפי כל תומכיו ואוהדיו ברייך הגרמני.

פפא"ו - ראשי התיבות של המילים ביידיש "פאראייניגטע פארטיזאנער אראניזאציע" - ארגון הפרטיזנים המאוחדים. הארגון המתתרתי היהודי שהוקם בוילנה וכלל את נציגי כל התנועות הפוליטיות, מבית"ר ועד הקומוניסטים.

פרוטקטורט - השטחים הצ'כיים בוהמיה ומורביה שנכבשו בידי הנאצים ונשלטו בידיהם החל ממרס 1939. המושל היה ריינהרד היידריך.

צעדות המוות - הוצאתם של שרידי האסירים במחנות והצעדתם על ידי שומריהם לכיוון גרמניה עם התקדמות כוחות בעלות הברית בסוף המלחמה.

קאפו - כינוי למשגיח על קבוצות עבודה של אסירים במחנות הריכוז. חלק מנושאי תפקיד זה היו יהודים לשמצה באכזריותם, אך יהודים גם כאלה שסייעו לאסירים שעליהם הופקדו.

קרמטוריום (משרפה) - תנור לשריפת הגוויות של אסירי המחנות. מיתקנים כאלה היו גם במחנות ריכוז שלא נועדו מלכתחילה לרצח שיטתי. גם בגטו טרזיינשטדט פעל קרמטוריום.

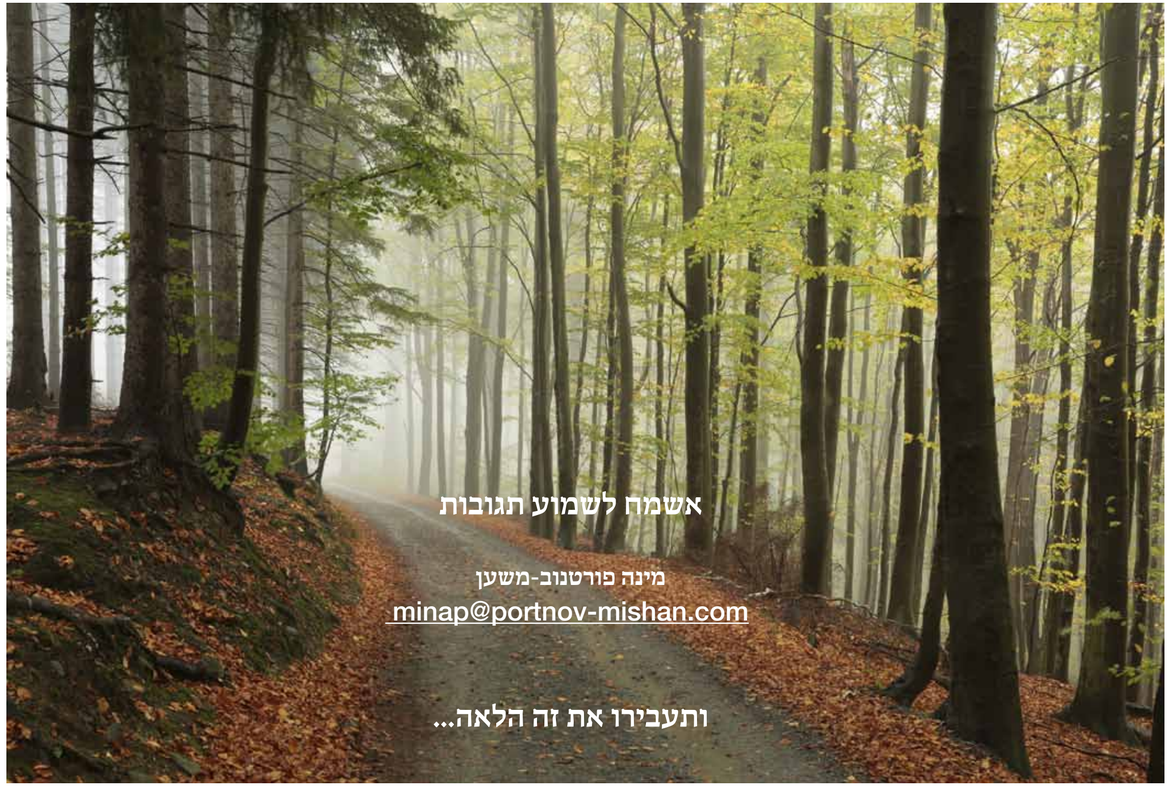

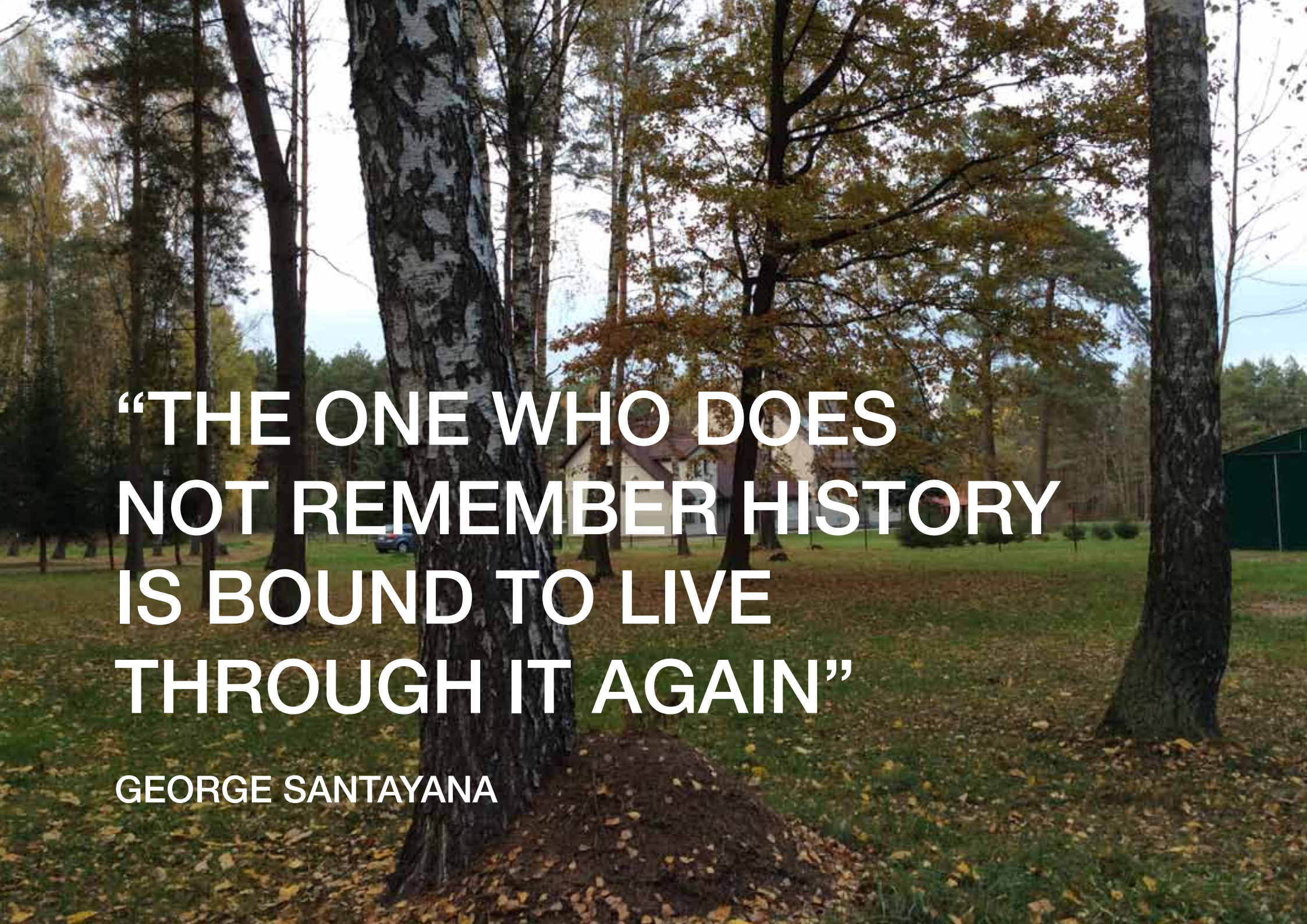
“THE ONE WHO DOES
NOT REMEMBER HISTORY
IS BOUND TO LIVE
THROUGH IT AGAIN”
GEORGE SANTAYANA